

Jaarstukken 2017

Provincie Noord-Brabant

Jaarstukken 2017	1
Inhoudsopgave	4
Leeswijzer	6
Algemeen inleidend hoofdstuk	7
Bestuurlijke vernieuwing en samenwerking	8
Veerkrachtige arbeidsmarkt en economische ontwikkeling	9
Circulaire economie.....	10
Vitaliteit natuur en stedelijke landschappen	11
Verduurzamen landbouw	12
Versnellen energietransitie.....	13
Organiseren slimme en duurzame mobiliteit.....	14
Sociale veerkracht.....	15
Culturele identiteit.....	16
Digitale samenleving	17
Slagvaardige organisatie.....	18
Financieel totaalbeeld	19
Programma 01 Bestuur	20
Bestuur op hoofdlijnen.....	21
01.01 Provinciebestuur.....	26
01.02 Bestuurlijke samenwerking.....	29
01.03 Interbestuurlijk toezicht.....	33
Programma 02 Ruimte en agrofood	35
Ruimte op hoofdlijnen.....	37
02.01 Ruimtelijke ontwikkeling van het Brabantmozaïek	49
02.02 Agrofood; Brabant Quality	53
Programma 03 Natuur, water en milieu	57
Natuur, water en milieu op hoofdlijnen	59
03.01 Water.....	77
03.02 Milieu	80
03.03 Natuur en Landschap	83
03.04 Groen Ontwikkelfonds Brabant	87
Programma 04 Economie en energie	89
Economie en energie op hoofdlijnen	90
04.01 Algemeen economisch beleid	109
04.02 Economisch programma Brabant.....	114
04.04 Energie, innovatie en transitie	120
Programma 05 Mobiliteit	125
Mobiliteit op hoofdlijnen.....	127
05.01 Mobiliteit	135
05.02 Openbaar vervoer (O.V.).....	139
05.03 Infrastructuur/Provinciale wegen	142
Programma 06 Cultuur en samenleving	146
Cultuur en samenleving op hoofdlijnen	147
06.01 Cultuur.....	156
06.02 Erfgoed.....	160

06.03 Sociale Veerkracht	164
06.04 Sport.....	167
Algemeen financieel beleid.....	170
Algemene dekkingsmiddelen	171
Overhead en stelposten	174
Paragrafen: bedrijfsvoering en overige.....	176
1. Bedrijfsvoering.....	177
2. Provinciale heffingen.....	182
3. Weerstandsvermogen en risicobeheersing.....	190
4. Onderhoud kapitaalgoederen.....	196
5. Treasury	199
6. Verbonden partijen.....	206
7. Ontwikkelbedrijf en grondbeleid	228
8. Investeringsagenda.....	233
9. Europese programma's	239
10. Burgerjaarverslag.....	243
Jaarrekening 2017	249
Programmarekening met toelichting.....	250
Grondslagen voor resultaatbepaling en waardering	257
Balans per 31 december 2017	260
Toelichting op de balans per 31 december 2017	261
Niet uit de balans blijvende gerelateerde rechten en verplichtingen.....	270
Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen	273
Wet normering topinkomens (WNT).....	275
Overige verplichte bijlagen	278
Lijst van afkortingen.....	279

Leeswijzer

In de **programma's** zijn de doelen, prestaties en middelen uit de begroting 2017 opgenomen. Bij de programma's op hoofdlijnen zijn tabellen opgenomen onder het kopje "Wat hebben we daarvoor gedaan?". In de eerste kolom is steeds de verwijzing naar de desbetreffende door PS vastgestelde beleidsnota te vinden, in de tweede kolom staan de bijbehorende prestaties en indicatoren en tot slot is in de derde kolom de verantwoording over de geleverde prestaties vermeld.

In de **paragrafen** wordt het beleid op een aantal specifieke onderdelen uiteengezet. De paragrafen geven daarmee een dwarsdoorsnede van de programma's op deze onderdelen.

Op grond van het BBV is een zevental paragrafen voorgeschreven. Naast de verplichte paragrafen zijn ook de paragrafen 'Investeringsagenda' en 'Europese programma's' opgenomen waarmee verantwoording wordt afgelegd over de uitvoering van het beleid zoals verwoord in de begroting 2017. Net als vorig jaar is het Burgerjaarverslag als laatste paragraaf toegevoegd.

Aan de jaarstukken hebben wij een **algemeen inleidend hoofdstuk** toegevoegd. In dit hoofdstuk geven wij in een beknopt bestek een samenvattend beeld van de hoofdlijnen van de jaarrekening. Diepgaandere en uitgebreidere informatie is vervolgens te vinden in de programma-verantwoording en de paragrafen.

Onder de button "Meer" rechts op scherm is het Statenvoorstel met bijlagen opgenomen:

In het **bijlagenboek** dat deel uitmaakt van de Jaarstukken 2017 zijn naast de voorgeschreven verloopoverzichten activa, reserves en voorzieningen ook de overige verplichte bijlagen opgenomen.

Op verzoek van Provinciale Staten hebben wij dit jaar een **Verantwoordingsbrief** bij de jaarstukken.

Deze is als bijlage opgenomen bij het Statenvoorstel.

Inleiding

In 2017 hebben we hard gewerkt aan de ambities van Brabant. Brabant is in beweging. We hebben de ambities uit het bestuursakkoord inmiddels voor het overgrote deel uitgewerkt in plannen, waarvan de uitvoering volop in gang is gezet. De resultaten die we in de begroting 2017 gepland hebben, zijn grotendeels gerealiseerd. Uiteraard zijn er gedurende het jaar zaken anders gelopen dan we vooraf hadden gedacht. Waar daar sprake van is hebben we dat in de verantwoording op de diverse onderdelen toegelicht.

Al met al zitten we op schema.

De concrete resultaten die we hebben bereikt, stemmen tot tevredenheid. Dat we zijn verkozen tot best bestuurde decentrale overheid bekrachtigt dit gevoel.

Bestuurlijke vernieuwing en samenwerking

Bestuurlijke vernieuwing en samenwerking

We werken aan een opgavegestuurde netwerkorganisatie. In 2017 zijn wij gestart met een nieuwe manier van samenwerken tussen de provincie en regio's om de bestuurskracht van provincie en regio's te vergroten en tegelijkertijd de bestuurlijke drukte te verminderen. Hiervoor zijn ontwikkeldagen gehouden op het gebied van Ruimte en Mobiliteit. Een vernieuwende manier om Noord-Brabant sterker te maken door samen met de regio's, en zoveel als mogelijk met de triple Helix-partijen, samen te werken. De ontwikkeldagen leiden ook tot een herijking van de bestaande overlegstructuren op regionaal niveau.

Bestuurlijke vernieuwing en samenwerking betekenen dingen samen doen en ook zaken door anderen laten doen; belangrijk is dan wel dat we greep houden op wat die anderen voor ons uitvoeren zoals evaluatie van fondsen, de wijze van subsidieverlening en de aansturing van verbonden partijen. In 2017 hebben we ook ingezet om hier meer sturing en grip op te krijgen.

Integraliteit in de uitvoering zien we overal in onze organisatie terug. Op veel terreinen wordt samengewerkt. Voorbeelden hiervan zijn omgevingsvisie en ondermijning.

(Aanpak) omgevingsvisie

Het voorontwerp van de omgevingsvisie kwam in 2017 tot stand met veel inbreng van professionals, inwoners, overheden en marktpartijen. Een vernieuwende aanpak, waarbij we als provincie een andere innoverende rol pakken. Zo'n innoverende rol leidt tot resultaten, bijvoorbeeld op het terrein van versnelling transitie veehouderij, energietransitie en op het terrein van mobiliteit (uitwerking aanpak toekomst mobiliteit wat zich ook vertaalt in goede MIRT-afspraken). Aan de implementatie van de omgevingswet wordt volop gewerkt.

Ondermijning

In 2017 hebben wij gezamenlijk met de VBG onderzoek gedaan naar bestuurskracht en de bestuurlijke aanpak van ondermijning in het buitengebied om de kwaliteit van de Brabantse gemeenten integraal en voor alle Brabanders in beeld te brengen. Naar aanleiding van de conclusies uit het rapport hebben we een concrete vervolgaanpak vastgesteld. Als prioritaire projecten hierbij zijn 'leegstand in het buitengebied' en 'kwetsbare recreatieparken' aangeduid.

Veerkrachtige arbeidsmarkt en economische ontwikkeling

Veerkrachtige arbeidsmarkt en economische ontwikkeling

Incl. bestuursopdracht MKB-plus faciliteit

De economie van Brabant blijft in beweging. De koers is uitgezet in het Economisch Programma Brabant 2020. 2017 is in economisch opzicht een goed jaar geweest. De economische groei in Brabant is volgens voorlopige cijfers van de ING uitgekomen op 3,9%.

De werkloosheid is gedaald naar 4%. Onze provinciale inspanningen hebben bijgedragen aan het verder stimuleren en vernieuwen van economische ontwikkeling. Hierbij kunnen onder andere worden genoemd het innovatieprogramma waarmee een impuls is gegeven aan de maakindustrie met Brainport Industries Campus als blikvanger en de ontwikkeling van Aviolanda. En in 2017 is gewerkt aan de doorontwikkelingen van Pivot Park in Oss naar een innovatief pharma ecosysteem.

Brabant is ook in 2017 een van de twee Nederlandse provincies met het predicaat Innovation Leader. Enkele belangrijke resultaten op het terrein van internationalisering en branding zijn de innovatie alliantie tussen Holst Center en Nanjing Technical University voor het high tech bedrijfsleven in Brabant en de totstandkoming van een wereldwijde roadmap voor geïntegreerde fotonica.

Op het gebied van arbeidsmarktbeleid is de laatste tender zeer succesvol gebleken.

Logistics Community Brabant (LCB)

Het vergroten van de innovatiekracht van het logistieke MKB is een belangrijke doelstelling voor het in 2017 opgerichte Logistics Community Brabant. In 2017 heeft herijking van de Logistieke Agenda Brabant plaatsgevonden (LAB 2.0). De nieuwe agenda is gericht op innovatie, arbeidsmarkt en internationalisering. De LCB, waartoe in 2017 is besloten door uw Staten, is hiervoor hét instrument. Dit betreft een nieuw logistiek kenniscentrum om (met name MKB-)bedrijven te ondersteunen in kennisdeling, onderzoek, bijscholing, training en praktische oplossingen.

Brainport nationale Actieagenda

Binnen Life Sciences & Health is in 2017 ingezet om Pivot Park door te ontwikkelen naar een innovatief pharma ecosysteem. Brainport healthy living heeft een plek gekregen in de Brainport Nationale Actie Agenda.

Werklocaties

In de regionale bedrijventerreinenafspraken van de Brabantse regio's (2016/2017) is de ambitie vastgelegd om locaties vraaggericht te ontwikkelen. Hiermee wordt geanticipeerd op de nieuwe denken en werkwijze in het licht van de nieuwe Omgevingswet. Met de pilot 'Vraaggericht ontwikkelen zeer grootschalige logistiek Hart van Brabant' is ervaring opgedaan met de werkwijze, waarbij op een vernieuwende manier gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheden die de nieuwe Ladder voor Duurzame Verstedelijking biedt per 1 juli 2017.

Sinds 2017 bestaat een nieuw werkverdeling tussen BOM en provincie, waarbij de BOM zich richt op het ondersteunen van bedrijven en de provincie op locatie- en gebiedsontwikkeling van werklocaties. Om helderheid te creëren over de rol van de provincie in werklocatieontwikkelingen, is in 2017 het afwegingsmodel werklocaties ontwikkeld.

Het kennisprogramma Samen Hart voor de Zaak bood afgelopen jaar nieuwe inzichten hoe winkel- en centrumgebieden weer vitaal te maken. Verder is in juni 2017 een provinciale Retailadviescommissie geïnstalleerd.

MKB-plus faciliteit

Met deze faciliteit krijgen snelgroeiende kleine en middelgrote ondernemingen toegang tot kapitaal en vreemd vermogen om zo een schaalessprong te kunnen maken. Hierdoor wordt financiering mogelijk gemaakt van bijvoorbeeld nieuwe fabrieken die bijdragen aan grootschalige marktintroductie van technologie gedreven innovatieve producten. In 2017 is de oprichting van het Brabant Startup Fonds in gang gezet. De provincie is daarnaast partner in het Brabantbreed netwerk voor startersondersteuning: de Brabant Startup Alliance. Beiden gaan begin 2018 van start.

Circulaire economie

Circulaire economie

Afgelopen jaar is er een Strategische Verkenning uitgevoerd naar de transitie naar een Circulaire Economie (CE) in Brabant. De vraag die hierin centraal stond was of de wijze waarop CE belegd is in de provinciale programma's voldoende is om die transitie vorm te geven en welke rol de provincie kan spelen om hierin een versnelling aan te brengen. Het rapport dat in maart 2017 is opgeleverd beschrijft de urgentie en kansen van een circulaire economie. U bent hierover geïnformeerd via de statenmededeling Verkenning Circulaire Economie (april 2017). Uit de verkenning blijkt dat er op het gebied van CE al diverse initiatieven lopen binnen de bestaande programmalijnen. Ook in het traject van de Omgevingsvisie is circulaire economie één van de vier hoofdopgaven. Tegelijkertijd concludeert het rapport dat de huidige aanpak versnipperd is. Door het ontbreken van een heldere gezamenlijke definitie, strategie en focus ontbreekt het aan handelingsperspectief. Conform het advies van de verkenning hebben wij de opdracht gegeven om te komen tot een Agenda Circulaire Economie met een duidelijke focus en een heldere strategie. Uitgangspunt is dat de uitvoering plaats vindt door de bestaande provinciale programma's, zodat CE stevig verinnerlijkt wordt binnen het provinciale beleid.

Vitaliteit natuur en stedelijke landschappen

Vitaliteit natuur en stedelijke landschappen

Incl. bestuursopdrachten Brabantse Agenda Wonen, Vitale bodem

PS hebben op 7/8 juli een besluit genomen over de versnelling van de transitie van de veehouderij (zie verder 02.02 Agrofood). Door de genomen maatregelen neemt de stikstofdepositie op N2000-gebieden af en dat komt direct de biodiversiteit ten goede.

Voorts is uitvoering gegeven aan de bestuursopdracht Vitale bodem, die heeft geleid tot een Uitvoeringsplan.

Het natuurbeleid zoals vastgelegd de beleidsvisie Brabant Uitnodigend Groen (BrUG) is geëvalueerd en geactualiseerd. Het gaat met name om een versnelling van de grondverwerving voor het Natuurnetwerk Brabant (NNB), het intensiveren van maatregelen om de biodiversiteit te versterken en het intensiveren van het verbinden van de natuur met de samenleving. Nadat in 2016 de kaders voor de realisatie van de PAS-herstelmaatregelen zijn bepaald, is in 2017 de grondverwerving voor en uitvoering van de PAS-herstelmaatregelen volop in uitvoering gekomen.

Met de provincie Limburg hebben we in een brede overheidscoalitie van waterschappen en gemeenten, de ambitie uitgesproken en de eerste stappen gezet om als koploper versneld aan de slag te gaan met klimaatadaptatie. Hiertoe zijn ook middelen vrijgemaakt, waarmee we invulling geven aan het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie.

GS hebben de investeringsfondsen van de provincie (waaronder het GOB) laten evalueren. Daaruit blijkt dat de fondsen voorzien in een maatschappelijke behoefte.

Ondanks bovenstaand pakket van maatregelen is de kwaliteit van de Brabantse natuur, water en bodem nog niet op het niveau dat de provincie beoogt. Wel dient te worden opgemerkt dat de uitvoering van maatregelen en het natuurbeleid met partners steeds meer vorm krijgt.

Brabantse Agenda Wonen

De provinciale bevolkings- en woningbehoefteprognose is versneld geactualiseerd. Er moet nog stevig worden doorgebouwd in Noord-Brabant om de 120.000 woningen te halen waaraan de komende tien tot vijftien jaar nog behoefte is. Met de Brabantse Agenda Wonen geven we aan welke accenten de komende jaren van belang zijn bij het bouwen en wonen in Brabant en hoe we ons hiervoor gaan inzetten.

De voortgangsrapportage leegstand (december 2017) laat zien dat er in Brabant op het gebied van leegstand veel in beweging is. De samenwerking in de aanpak van leegstand is als het ware een expeditie in de geest van de toekomstige Omgevingswet. Highlights in 2017 waren de monitor Stand van Leeg en Versnelling VAB-aanpak in samenwerking met gemeenten. Nieuw in 2017 was de ontwikkeling van de voucheraanpak in combinatie met het Kennisplatform VABIMPULS.

Verduurzamen landbouw

Verduurzamen landbouw

Incl. bestuursopdracht Versnelling transitie veehouderij

In het kader van versnelling van de transitie veehouderij hebben PS op 7/8 juli 2017 belangrijke besluiten genomen die moeten bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving en de ruimtelijke kaders scheppen voor mestverwerking. Op 25 september 2017 hebben GS de BZV 2.0 vastgesteld. Deze is vereenvoudigd en de normscore is omhoog. Op 10 november 2017 hebben Provinciale Staten middelen ter beschikking gesteld voor een pakket ondersteunende maatregelen ten behoeve van de versnelling van de veehouderij. Belangrijke onderwerpen hierbij zijn innovatieve stalsystemen, een regeling voor jonge boeren, van werk naar werk, het stimuleren van natuurinclusieve landbouw en het ondersteuningsnetwerk. Ook is een project gestart met als doel om binnen twee jaar voor alle diercategorieën in de varkenshouderij een stalsysteem beschikbaar te hebben voor zowel nieuwbouw als verbouw. Dit stalsysteem gaat uit van scheiding bij de bron.

Verder is er in 2017 stevig en met succes ingezet op innovatie in de agrofoodketen.

Het design thinking proces voor de Landbouw Innovatie Campus (LIC) is succesvol doorlopen. Het LIC is operationeel als een "campus" waar ondernemers leren richting geven aan bijzondere innovaties op hun bedrijf of in de keten.

In het kader van de Stuurgroep Landbouw Innovatie Noord-Brabant zijn ruim dertig projecten gehonoreerd. Daarnaast zijn nog vier bijeenkomsten georganiseerd met de volgende thema's:

- Jonge landbouwers: kansen voor duurzaam ondernemen
- Bezoek Emilia Romagna: koplopers en EU-programma's
- Circulaire landbouw: bodem en klimaat
- Agrofood en Hightech: succesvol innoveren

Via Translab hebben we een aantal innovatieve concepten pro-actief kunnen ondersteunen bij de ontwikkeling van niche naar mainstream waaronder de Dutch Quinoa Group, Vegetarische Slager en de Keten Duurzaam Varkensvlees.

Verder zijn innovatieve agrofood-projecten met provinciale cofinanciering gehonoreerd in het kader van POP3.

Samen met de makel- en schakelpartners is een programma voorbereid op het snijvlak van agrofood en high tech.

Versnellen energietransitie

Versnellen energietransitie

Ons streven is om in 2050 een energieneutrale provincie te zijn. Uit onderzoek blijkt dat het gestelde tussendoel voor 2020 voor vergroening (opwekking) duurzame energie wordt gehaald. Op besparing van energie blijven we weliswaar achter, maar we zien wel een kentering omdat er ondanks de economische groei toch sprake is van netto besparing. Toch blijkt des te meer dat de komende jaren intensief op de energietransitie moet worden ingezet. Onze resultaten vorderen gestaag, waardoor we vooral de komende jaren de vruchten gaan plukken van onze inzet.

Op het gebied van elektrisch rijden en de ontwikkeling en uitrol van laadinfrastructuur is Brabant absolute koploper in Nederland. Qua aandeel elektrische personenauto's zitten we in de top drie van de provincies en we hebben de grootste vloot aan zero emissie bussen. We hebben een succesvolle aanbesteding voor laadpalen gedaan. Bijna een kwart van alle laadpalen staat in Brabant. We hebben een bovengemiddeld goede infrastructuur voor elektrisch rijden en de uitbreiding van het netwerk krijgt een versnelling door de intensieve samenwerking met de grote steden. Dit legt een goede basis voor de doorgroei naar onze doelstelling van 100.000 elektrische voertuigen in 2020.

In grote energieprojecten zoals het bouwen van een energielandschap langs de A16 met minimaal 100 MW wind hebben we het initiatief genomen. In dat kader participeren we eveneens, samen met zes gemeenten langs de A16, in de prijsvraag "Het energielandschap van de toekomst" van de coöperatie NederLand Boven Water. Prijswinnende ideeën worden begin 2019 bekend gemaakt. Onze verkenning van de opgave en de ruimtelijke impact van de energietransitie per regio, is een belangrijke basis voor de regionale energiestrategieën. Drie regio's hebben hun strategie in 2017 (bijna) afgerond en de regio Noordoost is gestart met het opstellen.

Op weg naar een energieneutrale industrie zijn we met de industrie in gesprek gegaan en hebben we stappen gezet om samen te kunnen trekken via grote projecten zoals Energyweb XL, Geothermie BV of zonnevelden in Budel op het Nyrstarterrein. Friesland Campina, Bavaria, Mars, Ennatuurlijk en Geothermie Brabant ondertekenden in juni 2017 een overeenkomst om samen onderzoek uit te voeren naar de kansen voor diepere geothermie in Zuidoost Brabant.

Samen met gemeenten en ondernemers zijn we bezig met de realisatie van Nul op de Meter woningen: Het project Slimmer en Beter naar Nul-op-de-meter is goed op koers en streeft medio 2019 naar een afronding. De doelstelling van het project 'Sneller en Beter naar Nul op de Meter' is om de industrialisatie van Nul op de Meter (NoM) renovaties te versnellen en te verbeteren. In juni 2017 is daarnaast gestart met het project SMILE. Het doel van SMILE is het realiseren van plannen voor een energie neutrale wijk en aantonen dat 'energie neutraal' in een bestaande wijk haalbaar en betaalbaar is. Middels Sociale Innovatie Labs worden bewoners uit wijken betrokken bij het energie neutraal maken van hun woning. Ook zijn we aan de slag met het verduurzamen van eigen vastgoed en accommodaties van sportverenigingen. In 2017 heeft de provincie intensief samengewerkt met TNO, ECN en Vito wat heeft geleid tot een revolverend kennisprogramma bioaromaten als uitbereiding op het lopende bioaromaten-programma BIORIZON.

Organiseren slimme en duurzame mobiliteit

Organiseren slimme en duurzame mobiliteit

Incl. bestuursopdracht Toekomst aanpak Mobiliteit

De uitvoering van de opgave mobiliteit ligt goed op schema.

Deze bestuursperiode hebben we afspraken gemaakt over de financiering van de aanpak van de gehele corridor Breda-Venlo met een door de minister bekrachtigd besluit over het starten van een MIRT-verkenning A58 Tilburg-Breda en een onderzoek naar de A2 Randweg Eindhoven.

Samen met het quick win maatregelenpakket en een vervroegde start van een MIRT-verkenning naar een structurele oplossing voor het traject A2 Deil - 's-Hertogenbosch worden de grootste knelpunten voor de bereikbaarheid van Zuid-Nederland aangepakt.

Samen met onze partners werken we aan een veilig, slim en duurzaam mobiliteitsnetwerk voor bewoners, bedrijven en bezoekers op een manier die past bij de bestuurlijke vernieuwing gericht op het vergroten van de uitvoeringskracht. Daarvoor werken we intensief samen met de regio's en maken we op ontwikkeldagen afspraken voor de programmering mobiliteit. Ook hebben we een jaar lang de dialoog Toekomst Mobiliteit gevoerd met Brabanders en experts over ontwikkelingen in en verwachtingen van de mobiliteit gericht op een nieuwe OV-visie.

We hebben in 2017 belangrijke stappen gezet in de uitvoering van het bestuursakkoord 2015-2019 met de ondertekening van de eerste bestuursovereenkomsten met gemeenten voor de realisatie van snelfietsroutes, is het voorkeursalternatief voor de N279 Veghel-Asten vastgesteld en is het PIP voor de N629 Dongen – Oosterhout voorbereid.

Daarnaast leveren we met de definitieve oplossing voor de opwaardering van het Wilhelminakanaal een belangrijke bijdrage aan een multimodaal en duurzaam goederenvervoer en via de afspraak met de minister over een startkapitaal zetten we de eerste stap voor een duurzame en blijvende bereikbaarheid van de Brainportcity regio. We werken intensief samen met de markt, het onderwijs en de reizigers en geven ruimte aan innovaties, experimenten en Smart Mobility toepassingen. Zo voeren we experimenten uit in het kader van vernieuwing OV, passen innovaties en duurzaamheid toe in de infraprojecten en stimuleren pilots op het gebied van Smart Mobility.

Sociale veerkracht

Sociale veerkracht

Overall gaat het goed met de sociale veerkracht in Brabant, maar niet overál. We versterken de sociale veerkracht in Brabant omdat we willen dat het overál goed gaat en omdat we sociale veerkracht hard nodig hebben om onze andere maatschappelijke opgaves te realiseren. Het in 2016 door PS vastgestelde programma Versterken Sociale Veerkracht is in 2017 uitgewerkt in de Uitvoeringsagenda Veerkrachtige mensen, veerkrachtig Brabant 2017-2020 en de Uitvoeringsagenda 2018.

Het programma ligt op schema. We hebben met de ontwikkeling van Stérk Brabant de ondersteuning aan initiatieven uitgebreid van 11 naar 75 initiatieven. Met Stérk Brabant is een versnelling gekomen in de ontwikkeling van het lerend netwerk. Kennis over sociale veerkracht en de impact van interventies is vergroot met behulp van de nieuwe monitor Sociale Veerkracht en de pilot Impactmonitoring. De twee betreffende rapportages zijn in het eerste kwartaal van 2018 opgeleverd.

Culturele identiteit

Culturele identiteit

De ambities zijn uitgewerkt in uitvoeringsplannen voor alle programma's van Cultuur en Samenleving. Deze uitvoeringsplannen zijn inmiddels gereed. Over de gehele linie liggen de programma's op schema en zijn er flinke stappen gezet in een transitie van het uitvoeringsveld: van taakgericht naar opgavegestuurde inzet.

In B5-cultuur verband is de Taskforce stedelijke regio opgericht, waarmee de voorbereidingen worden getroffen voor de veranderingen van het landelijk Cultuurbestel na 2020. Vanuit een gezamenlijke visie op cultuur beleid worden de werkwijzen en instrumenten nader afgestemd, en wordt invulling gegeven aan het regioprofiel. In 2017 is Brabant C vol op stoom én verder doorontwikkeld naar een meer revoluerende inzet van middelen. We hebben onder andere extra ingezet op cultuureducatie, waaraan nu 47 gemeenten deelnemen, een stijging van 20 ten opzichte van 2016.

Bij erfgoed hebben we vanuit de verhaallijnen in 2017 een stevige focus gehad op Bevochten Brabant. Met gemeenten en waterschappen is de herkenbaarheid en beleving van de Zuiderwaterlinie verder vorm gegeven aan de hand van een programma én gezamenlijke financiële inzet. Daarmee kan de Zuiderwaterlinie als icoon functioneren binnen het Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed 2018. Binnen het Crossroads programma werken we met onze WOII-musea, onze uitvoeringsorganisaties en andere partijen samen aan een samenhangend programma en aanbod. Dit met het oog op het herdenkingsjaar in 2019. Hierbij betrekken we ook direct de Brabantse inwoners.

Tot slot is in 2017 BrabantSport van start gegaan, dat zorgt voor meer samenhang en daadkracht om het sportbeleid uit te voeren. Ook zijn afgelopen jaar de instrumenten voor sport voor lichamelijk gehandicapten (Uniek Sporten) ontwikkeld en daarmee inzetgereed voor 2018.

Digitale samenleving

Digitale samenleving

Incl. bestuursopdracht Digitalisering

Een strategische verkenning Digitalisering heeft plaatsgevonden in 2017, doorlopend tot begin 2018: een verkenning naar de ontwikkelingen in de digitale wereld en de nieuwe economische en maatschappelijke kansen, mogelijkheden en bedreigingen die hierdoor ontstaan voor Brabant en de provinciale organisatie. Uitgangspunt bij de strategische verkenning zijn de maatschappelijke opgaven van Brabant.

In september 2017 werd u geïnformeerd over de tussentijdse voortgang van deze strategische verkenning. De uitgangspunten bij deze verkenning zijn benoemd en samen te vatten als de combinatie van 'denken' met 'doen'.

Enerzijds is/wordt gewerkt aan een Visie op Digitalisering, afgeleid van de Digitale Agenda's van de Rijksoverheid en de Europese Unie. Anderzijds is in 2017 'denken' met 'doen' gecombineerd door te werken aan projecten die illustratief zijn voor de digitaliserings- en transitiestappen die wij willen gaan maken.

Slagvaardige organisatie

Slagvaardige organisatie

We liggen op koers om ons aan het eind van deze bestuursperiode de provinciale organisatie te hebben ontwikkeld tot de beoogde opgave-gestuurde netwerkorganisatie. Voor deze ontwikkeling hebben we een meerjarig traject ingezet, waarbij wij ons richten op drie samenhangende pijlers: Opgavegestuurd werken ...

...door professionals met ruimte...

...met een organisatie die ondersteunt.

In 2017 hebben we het besluit genomen naar een flexibele en plattere organisatie met een compactere ambtelijke top. Dit is mogelijk doordat we onze opgaven opgavegestuurd hebben georganiseerd met inhoudelijke programma's onder aansturing van programmamanagers.

We investeren met het totaalpakket in de mobiliteit en vitaliteit van onze medewerkers. Dit heeft in 2017 geresulteerd in ruim 40 fte ruimte om nieuwe, bij voorkeur jongere medewerkers in te kunnen zetten met de competenties die we ook op langere termijn nodig hebben. Daarmee hebben we belangrijke stappen gezet richting ons streven van toekomstgericht personeelsbestand: flexibel, vitaal en professioneel.

De uitvoering van onze taken hebben we in 2017 binnen het beschikbare organisatiekostenbudget uitgevoerd. De financiële taakstelling op de organisatie uit het bestuursakkoord voor 2017 hebben we daarmee gerealiseerd. Bij het realiseren van de taakstelling voor de gehele bestuursperiode liggen we op koers.

Financieel totaalbeeld

Financieel totaalbeeld

Het financiële resultaat over 2017 is positief. Alle risico's zijn met voldoende middelen afgedekt. Dit positieve financiële perspectief betekent dat op de korte en ook op de lange termijn voldoende financiële ruimte blijft bestaan voor toekomstig nieuw beleid en eventuele nieuwe bestuurlijke prioriteiten. Onze beleggingsdoelstelling om minimaal € 122,5 mln inkomsten te genereren over 2017 hebben we gehaald.

Een trendbreuk hebben we gerealiseerd op het gebied van de onderbesteding. Hier blijven we op sturen.

De jaarstukken laten een bruto rekeningresultaat van € 112,1 mln zien.

Wij stellen voor om voor in totaal € 16,4 mln aan prestaties en daaraan gekoppelde middelen over te hevelen van 2017 naar 2018 en volgende jaren.

Ook stellen we voor om mutaties in de reserves aan te brengen voor een bedrag van per saldo € 86,3 mln. Indien deze voorstellen worden gehonoreerd, resteert een netto besteedbaar rekeningresultaat van € 8,2 mln. Dit resultaat vloeit terug naar de algemene middelen en wordt betrokken bij de integrale afweging.

Dit positieve jaarrekeningresultaat gecombineerd met het feit dat we op koers liggen voor het bereiken van de beoogde doelstellingen en effecten, stemt tot tevredenheid.

De verdeling van de lasten over de verschillende programma's en de verdeling van de herkomst van de middelen in de jaarstukken is in onderstaande afbeeldingen weergegeven.



Algemeen beeld van het programma

Het bewaken en waar mogelijk verder versterken van de kwaliteit van het openbaar bestuur in Noord-Brabant.

De wettelijke kaders hiervoor worden gevormd door:

- de Provinciewet;
- de Gemeentewet;
- de Wet algemene regels herindeling (Arhi);
- de Wet gemeenschappelijke regelingen;
- de Waterschapswet
- de Wet Bevordering integriteitsbeoordeling door het openbaar bestuur (Wet Bibob);
- de ambtsinstructie Commissaris der Koning (CdK).

De provincie doet dit via de volgende drie hoofdlijnen:

1. de kwaliteit van het openbaar bestuur in het algemeen verbeteren o.a. door het stimuleren van efficiënte kennisverwerving, -borging en -benutting en door het vergroten van de integriteit en weerbaarheid van het openbaar bestuur;
2. het versterken van de bestuurlijke- en netwerksamenwerking in Brabant;
3. het borgen van de toekomstbestendigheid van het openbaar bestuur.

De doelstellingen worden bereikt via de drie productgroepen Provinciebestuur, Bestuurlijke samenwerking en Interbestuurlijk toezicht.

Wat heeft het gekost?

Binnen programma Bestuur is de realisatie € 2,2 mln lager dan de begroting na wijzigingen. Dit is hoofdzakelijk het gevolg van de vrijval van € 1,7 mln uit de voorziening pensioenlasten APPA. Deze vrijval volgt uit de jaarlijkse herberekening van de actuele contante waarde van de pensioenverplichtingen, hoofdzakelijk als gevolg van de ontwikkeling van de rekenrente ten opzichte van afgelopen jaar.

Daarnaast zijn er diverse kleinere onderschrijdingen op terreinen zoals de bestuurskosten, onderzoeksbudgetten en ondersteuning aan gemeenten in het kader van veerkrachtig bestuur, vooral doordat de uitvoering van de activiteiten tegen lagere kosten is gerealiseerd.

01 Bestuur

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil <i>begr- realisatie</i>
Programmalasten	9.558	11.721	8.847	2.874
Toegerekende organisatiekosten	5.954	6.084	6.765	-681
Totaal lasten	15.512	17.805	15.612	2.193
Totaal baten	2	289	378	89
Saldo van baten en lasten	-15.510	-17.517	-15.234	2.282

Bestuur op hoofdlijnen

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

We liggen grotendeels op schema om de doelstellingen en maatschappelijke effecten te realiseren. De actualisatie van het Bibob-beleid was oorspronkelijk voor 2017 voorzien, maar dit is opgeschoven in verband met een uitgebreidere evaluatie in de vorm van een externe visitatie en het verder uitwerken van de aanbevelingen van deze visitatiecommissie. De visitatiecommissie heeft geconcludeerd dat de Wet Bibob goed is geïmplementeerd. Ze heeft ook enkele aanbevelingen gedaan, met name kan er nog meer worden geïnvesteerd in de bewustwording van de organisatie en in de ambassadeursrol naar gemeenten. Voor de zomer van 2018 zullen we deze aanbevelingen verder uitwerken.

Om de kwaliteit van de Brabantse gemeenten integraal en voor alle Brabanders in beeld te brengen hebben wij gezamenlijk met de Vereniging van Brabantse Gemeenten (VBG) onderzoek gedaan naar bestuurskracht en de bestuurlijke aanpak van ondermijning in het buitengebied. Het resulteerde in mei 2017 in het rapport 'Ondertussen in het buitengebied'.

Wij hebben de conclusies uit het rapport onderschreven en inmiddels is een concrete vervolgaanpak vastgesteld, waarbij 'leegstand in het buitengebied' en 'kwetsbare recreatieparken' als prioritaire projecten zijn aangeduid.

Het onderzoek criminaliteit in het buitengebied heeft veel aandacht gekregen in bestuurlijk Brabant en Nederland. Ook heeft dit geleid tot een impuls in de samenwerking met de VBG, de Taskforce Brabant-Zeeland en in ons eigen integraal werken. Het volgende onderzoek dat wij samen met de VBG uitvoeren naar de kwaliteit van de Brabantse gemeenten betreft de energietransitie. Dit onderzoek is in 2017 gestart.

In 2017 hebben wij ons beleid om de veerkracht van de gemeenten te versterken onverminderd voortgezet. Een aanzienlijk deel van de Brabantse gemeenten doorliep of heeft in 2017 een traject afgerond om te komen tot een besluit over hun bestuurlijke toekomst. Voor de gemeente Nuenen c.a. is een provinciale Arhi-procedure gestart.

Inzet verbonden partijen

Zuidelijke Rekenkamer

De Zuidelijke Rekenkamer onderzoekt de doeltreffendheid, de doelmatigheid en de rechtmatigheid van het gevoerde bestuur van de provincies Noord-Brabant en Limburg. De Zuidelijke Rekenkamer levert daarmee een bijdrage aan de verbetering van de kwaliteit van het openbaar bestuur.

Interprovinciaal Overleg (IPO)

Het IPO zorgt voor de belangenbehartiging van de provincies in vooral Den Haag en Brussel. Het is daarmee een onmisbare schakel in het netwerk van bestuurders. In IPO verband worden in gezamenlijkheid met de andere provincies visies ontwikkeld op onder meer het 'middenbestuur' en de veranderende relatie PS/GS in een netwerksamenleving.

Huis van de Nederlandse Provincies (HNP)

Het HNP vervult als vooruitgeschoven post een signalerende functie en is een platform voor de gezamenlijke belangenbehartiging van de provincies en het IPO in Brussel.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
01.01		
Wet Bibob: Notitie inzake uitvoering Wet Bibob	Actualisatie wet Bibob	De evaluatie van de werkzaamheden van de Bibob-eenheid in de vorm van een visitatie stond gepland voor 2016. Deze heeft, op verzoek van de visitatiecommissie, langer geduurd dan gepland en is in maart 2017

		<p>afgerond. De commissie heeft geconcludeerd dat de Wet Bibob in de provincie Noord-Brabant goed is geïmplementeerd en een voorbeeld is voor andere provincies.</p> <p>Wel komt de commissie met een aantal aanbevelingen, met name om de bewustwording in de organisatie te vergroten en meer risicogericht te gaan werken. We gaan nu eerst een aantal aanbevelingen van de commissie nader uitwerken en bekijken wat dit betekent voor de beschikbare capaciteit. Op basis van die uitwerking beoordelen we of en welke actualisatie van het beleid nodig is. Deze actualisatie volgt voor de zomer van 2018.</p>
Start-nota Kennis en Onderzoek	BrabantKennis levert in 2017 de verkenning "mind de gap" op	<p>BrabantKennis leverde in 2017 de Verkenning 'Mind the Gap!' op. In deze verkenning ging BrabantKennis op zoek naar toenemende verschillen in de samenleving. Welke verschillen zien we in Brabant, maar ook welke nieuwe vormen van verbondenheid? De verkenning bestond uit meerdere onderzoeken, een eindpublicatie en een toekomstagenda, diverse bijeenkomsten, lezingen en masterclasses. Meer "Mind the Gap!": https://www.brabantkennis.nl/trend/mind-the-gap</p>
	BrabantKennis organiseert in 2017 een trenddag	<p>Eind 2017 heeft BrabantKennis een Trendnacht gehouden over 'Het klimaatgedrag van Brabant'. Niet het klimaatverdrag, maar het klimaatgedrag stond deze avond centraal. In Podium Bloos in Breda gingen ruim 250 wetenschappers, beleidsmakers, journalisten, ontwerpers en ondernemers met elkaar in gesprek: wat doet veranderend klimaat met ons gedrag? Raken we collectief van de kook? Of passen we ons gemakkelijk aan? Meer Trendnacht: https://www.brabantkennis.nl/trendnacht</p>
	Uitvoeren Onderzoeks- en Adviesagenda 2017	<p>De Onderzoek- en adviesagenda 2017 zijn uitgevoerd. In de onderzoeksbank worden de onderzoeken gepubliceerd: http://onderzoeksbank.brabant.nl/</p>
01.02		
Bestuursakkoord	GS-regiowerkbezoeken en werkbezoeken van de CdK aan gemeenten en regio's (indicator: klanttevredenheidscijfer). Streefwaarde 7	<p>De ontmoetingen van GS en de regio's staan in het teken van de regionale ontwikkeldagen. Werkbezoeken van de CdK, zoals opgenomen in zijn ambtsinstructie, aan gemeenten zijn conform planning uitgevoerd.</p>

	<p>Samenwerkingsafspraken in het kader van Brabantstad, regionale afspraken Sterk Brabants netwerk (indicator: Aantal regionale agenda's met afspraken) Streefwaarde 4</p>	<p>Met alle 4 de regio's zijn ontwikkeldagen ruimte en mobiliteit gehouden. In het najaar heeft een tweede ronde ontwikkeldagen plaatsgevonden. Daarnaast hebben GS besloten over integrale proposities van 5 streeknetwerken. Er is hard gewerkt aan de stedelijke agenda, die zal naar verwachting in het voorjaar 2018 worden vastgesteld. Voor Brabantstad zijn enkele projecten aan de werkagenda toegevoegd zoals de Brabantse Health Deal. Daarnaast hebben alle Brabantstad-partners spelregels voor het omgaan met digitalisering (zoals veilig omgaan met publieke data) onderschreven.</p>
	<p>Interprovinciaal kansen scheppen en verzilveren bijdragen aan een sterker Brabant en de positie van middenbestuur daarbij (indicator: klanttevredenheidscijfer over samenwerkingsinitiatieven) Streefwaarde 7</p>	<p>In IPO-verband hebben we, samen met VNG en Unie van Waterschappen, in het kader van de kabinetsformatie een gezamenlijke duurzame investeringsagenda gepresenteerd om de overgang naar een energieneutraal en klimaatbestendig Nederland te versnellen.</p>
	<p>Onderzoek 'bestuurskracht' in relatie tot criminaliteit in het buitengebied. (indicator: uitgevoerd)</p>	<p>Het onderzoek 'Criminaliteit in het buitengebied' is afgerond. Naar aanleiding van de aanbevelingen is een concrete vervolgaanpak vastgesteld, waarbij 'Leegstand in het buitengebied' en 'kwetsbare recreatieparken' als prioritaire projecten zijn aangeduid. De samenwerking met de VBG kreeg een extra impuls door de presentatie van het gezamenlijke rapport over de ondermijning in het buitengebied. Die werd gevolgd door vier regionale bestuurlijke bijeenkomsten voor de gemeenten over de opvolging van de aanbevelingen in het rapport.</p>
	<p>Effectieve uitvoering van de wettelijke taken mbt de inrichting, deelnemingen en integriteit van het openbaar bestuur (indicator: score tevredenheid) streefwaarde 7</p>	<p>Ter waarborging van de integriteit van bestuurders zijn ontheffingen verleend, wanneer zij als privépersoon contractuele verplichtingen wensten aan te gaan met de bestuurlijke autoriteit waaraan zij als bestuurder verbonden zijn. Het goedkeuringsvereiste van Gedeputeerde Staten bij oprichting van deelnemingen door gemeenten is vervallen.</p>

(veer)krachtig bestuur in Brabant: hoe verder	Aantal gemeenten dat al een adequaat en subregionaal afgestemd traject doorloopt om tot besluitvorming omtrent de toekomstige richting te komen (indicator: aantal gemeenten) Streefwaarde: in 2019 in alle gemeenten	Op 31 december 2017 heeft het college van GS voor 58 gemeenten een bestuurlijke uitspraak gedaan over de binnengekomen visie. Een actueel overzicht van de ingekomen visies per gemeente is beschikbaar op de site Veerkrachtig Bestuur in Brabant http://www.brabant.nl/veerkrachtigbestuur onder 'proces'. In de gevallen dat wij vragen hebben over het doorlopen traject of indien het gemeentelijke standpunt niet op logische wijze onderbouwd is vanuit de visie of er sprake is van verschillende koersen binnen een subregio initiëren wij een vervolgetraject: dit kan variëren van een verzoek om nadere onderbouwing tot het starten van een herindelingsprocedure.
01.03		
Beleidskader Interbestuurlijk Toezicht	Aantal organisaties dat eind 2019 geheel of gedeeltelijk voldoet op de zes toezichtsgebieden Streefwaarde 65%	Aan het eind van 2017 voldeed 93% van de gemeenten en waterschappen geheel of gedeeltelijk op de zes toezichtgebieden.
	Aantal organisaties dat op alle toezichtsgebieden is beoordeeld (gemeenten, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen) (indicator: aantal beoordelingen) streefwaarde 109	Alle 64 gemeenten, 3 waterschappen en 44 gemeenschappelijke regelingen (totaal 111 organisaties) zijn in 2017 beoordeeld. Het verschil met de streefwaarde zit in de variatie van de gemeenschappelijke regelingen.
	Thema-onderzoeken (indicator: aantal themaonderzoeken) Streefwaarde 1	Het thema-onderzoek naar het gemeentelijk toezicht op emissies bij veehouderijen is afgerond. Het onderzoek naar de externe veiligheid langs het spoor is opgestart en wordt in 2018 afgerond. Ten behoeve van de gemeenteraden hebben we een handreiking gepubliceerd over het presenteren van het structureel saldo in de gemeentebegrotingen. In 2017 publiceerden we het eerste rapport over de archivering bij het verlening van omgevingsvergunningen. Dit is het eerste deelrapport in het thema-onderzoek naar archivering in ketens.
	Aantal organisaties (gemeenten en waterschappen) dat 1 keer per 4 jaar is onderzocht door middel van een realitycheck (indicator: aantal organisaties) Streefwaarde 17	Ketenarchivering: 2 gemeenten, 1 waterschap Emissie veehouderijen: 15 gemeenten Externe veiligheid langs het spoor: 11 gemeenten

	Voorlichtingsactiviteiten (indicator: aantal activiteiten) Streefwaarde 4	Brochure over het presenteren van het structureel saldo, inclusief 2 bijeenkomsten voor gemeenteraadsleden in West-Brabant en Zuidoost-Brabant.
		3 bijeenkomsten voor ambtenaren van gemeenten en waterschappen over toezicht omgevingsrecht

01.01 Provinciebestuur

Inleiding

Het bevorderen van de kwaliteit van het openbaar bestuur in Noord-Brabant is een taak van de provincie. Dit gebeurt intern door een adequate ondersteuning van de eigen bestuursorganen: Provinciale Staten door de griffie en Gedeputeerde Staten en de commissaris van de Koning door de provinciale organisatie. Voor de uitvoering van vooral rijkstaken wordt de commissaris van de Koning ondersteund door het kabinet CdK. Tot deze rijkstaken van de CdK behoren onder meer openbare orde en veiligheid en burgemeestersbenoemingen. Tevens is de commissaris portefeuillehouder van de GS-portefeuilles Provinciearchivaris en uitvoering van de Wet Bibob. Daarnaast is het vergroten van de integriteit en de weerbaarheid van het openbaar bestuur een belangrijke pijler. Ook continueren wij onze inzet op een effectieve en efficiënte kennisverwerving, kennisborging en kennisbenutting.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Het bevorderen van de kwaliteit van het openbaar bestuur in Noord-Brabant

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Wet Bibob

Er was in 2017 een actualisatie van het Bibob-beleid voorzien op basis van een in 2016 uitgevoerde evaluatie in de vorm van een visitatie. Dit is niet gehaald. Op verzoek van de visitatiecommissie heeft een uitgebreidere evaluatie plaatsgevonden, waardoor deze in 2017 is opgeleverd. Op 6 juni 2017 is de evaluatie aan de Staten verstrekt, met daarbij een Statenmededeling waaruit volgt dat we in de aanbevelingen in 2018 verder uitwerken. Deze aanbevelingen betreffen onder andere een uitwerking van een risicogerichte toepassing van de Wet Bibob, het vervullen van een ambassadeursrol richting gemeenten en het vergroten van de bewustwording van de interne organisatie. Op basis van de uitwerking vindt een aanpassing van het Bibob-beleid plaats.

Bestuurlijke integriteit

De CdK is met zijn kabinet, veelal achter de schermen, betrokken bij het oplossen van diverse integriteitsteksten in gemeenten. De wijze van betrokkenheid is maatwerk en varieert van geïnformeerd zijn en het volgen van de kwestie tot adviseren, bemiddelen of zelfs het in gang zetten van een onderzoek.

Eind maart 2017 heeft de CdK in een brief aandacht gevraagd voor de bestuurlijke integriteit en een stappenplan toegestuurd. Dit stappenplan beschrijft een aantal stappen die een burgemeester kan nemen in aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen en de periode daarna, de vorming van een nieuw college van B&W. Een onderdeel van het stappenplan is de screening van kandidaat-wethouders door een extern bureau en een integriteitsgesprek door de burgemeester met de kandidaat-wethouder.

Weerbare overheid

De subsidie aan de Taskforce Brabant Zeeland is conform hetgeen hierover in het Bestuursakkoord is opgenomen, gecontinueerd voor de jaren 2017-2019 (drie maal € 600.000). Op basis van concrete voorstellen van de Taskforce kan via een subsidieaanvraag per jaar dat bedrag maximaal worden verdubbeld (motie M3a, 15 april 2016).

In 2017 heeft de Taskforce Brabant-Zeeland € 1,2 miljoen euro subsidie gevraagd en toegekend. De provinciale subsidie is in 2017 onder meer ingezet op drie programma's die begin 2016 door de integrale partners (bestuur, belastingdienst, OM, politie, Taskforce en RIEC) zijn vastgesteld, te weten: vergroten bestuurlijke weerbaarheid, mobiliseren maatschappelijke weerbaarheid en 1 -Smart overheid (big data).

Kennis en onderzoek

Kennis en Onderzoek draagt op een effectieve en efficiënte manier bij aan de kennisverwerving, -borging en -benutting ten behoeve van de uitvoering van beleid.

In 2017 heeft BrabantKennis de verkenning 'Mind the Gap' uitgebracht, bestaande uit meerdere onderzoeken, een eindpublicatie en een toekomstagenda, diverse bijeenkomsten, lezingen en masterclasses. In deze verkenning is gekeken naar de toenemende verschillen en tegenstellingen in de samenleving, de observaties en aanbevelingen zijn opgenomen in de Toekomstagenda voor Brabant.

Tijdens de Trendnacht waarin klimaatgedrag centraal werd gesteld, gingen ruim 250 wetenschappers, beleidsmakers, journalisten, ontwerpers en ondernemers met elkaar in gesprek over de vraag: wat doet een veranderend klimaat met ons gedrag?

BrabantAdvies adviseert de provincie op thema's die in Brabant spelen. Van natuur tot economie, van gezondheid tot arbeidsmarkt. In het afgelopen jaar zijn diverse adviezen verschenen (zie www.brabantadvies.com), waaronder het advies over de Omgevingsvisie. Het advies ging in op gezonde omgeving voor gezonde Brabanders, regionaal onderscheid tussen krimpgebieden, samen werken aan een mooie leefomgeving en de rol voor de bodem bij klimaatverandering.

Wat heeft het gekost?

01.01 Provinciebestuur

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr.-realisatie
Lasten	8.380	9.500	7.100	2.400
Baten	2	2	29	27
Saldo van baten en lasten	-8.377	-9.498	-7.071	2.427

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

	Jaarrekening 2017
Exploitatie	
Lasten	7.100
Baten	29
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-7.071

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- kosten GS/CdK -vrijval voorziening Appa	1.718
- kosten PS/Griffie	313
- kosten kennis en onderzoek	269

Overige budgetten GS/CdK	100
Totaal afwijking lasten	2.400

Lasten

Vrijval voorziening Appa

In de voorziening Appa zijn de pensioenverplichtingen van de provinciaal bestuurders opgenomen. De jaarlijkse actuariële herberekening, op basis van de levenskansen en rekenrente, van de pensioenverplichtingen leidt tot een vrijval van € 1,7 mln. Dit is hoofdzakelijk te herleiden naar de hogere rekenrentes.

Kosten PS/Griffie

De onderschijding bij PS/Griffie heeft betrekking op lagere kosten voor zowel het ondersteunings- als het onderzoeksbudget PS. Deze onderschijding heeft onder andere betrekking op de ontvangen terugbetalingen van de fractiebudgetten 2016.

Kennis & Onderzoek

Bij Kennis & Onderzoek heeft de lagere besteding vooral betrekking op het centraal onderzoeksbudget, doordat er scherp is gekeken naar de noodzaak van onderzoeken en een scherpe inkoop.

Overige budgetten GS/CdK

Binnen de budgetten voor de bestuurskosten GS en CdK zijn de vervoerlasten en reis- en verblijfkosten lager uitgevallen dan begroot. Door sturing op een kosteneffectieve inzet van personeel en voertuigen hebben we in 2017 een besparing op de vervoerslasten gerealiseerd ten opzichte van afgelopen jaar.

Daartegenover zijn in 2017 kosten gemaakt in verband met de visitatiecommissie Bibob. De duur van het onderzoek was langer en de intensiteit hoger, daarnaast is een deel van de in 2016 nog gemaakte uren pas in 2017 gedeclareerd.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Totaal afwijking baten	27

Baten

In 2017 zijn diverse vergoedingen van derden ontvangen voor werkzaamheden door de Commissaris van de Koning en GS-leden.

01.02 Bestuurlijke samenwerking

Inleiding

Doelstelling is een lokaal bestuur is te creëren dat in staat is slag- en schakelkracht te genereren voor de grote maatschappelijke opgaven en er tegelijkertijd in slaagt nabij, betrokken en aanspreekbaar te zijn.

Dit realiseren we door:

- te bevorderen dat er een effectieve (op de maatschappelijke opgaven toegeruste) en democratisch gelegitimeerde bestuurlijke en/of organisatorische inrichting van de Brabantse gemeenten tot stand komt.
- Noord-Brabant op een vernieuwende manier sterker maken. Dit vereist een effectieve inrichting van het openbaar bestuur en ook een optimale relatie met de Brabantse gemeenten, hun vereniging (VBG) en hun regionale samenwerkingsverbanden.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Het creëren van een lokaal bestuur dat in staat is slag- en schakelkracht te genereren voor de grote maatschappelijke opgaven en er tegelijkertijd in slaagt nabij, betrokken en aanspreekbaar te zijn

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Bestuurlijke samenwerking en bestuurlijke vernieuwing

In 2017 zijn wij gestart met een nieuwe manier van samenwerken tussen de provincie en regio's, door in alle vier de regio's zijn twee ontwikkeldagen gehouden op het gebied van Ruimte en Mobiliteit. Ontwikkeldagen zijn bedoeld om samen met de regio, en zoveel als mogelijk met de triple Helix-partijen, afspraken te maken over beleid en beleidsuitvoering. In 2018 onderzoeken we of ook andere domeinen (o.a. energie) kunnen aansluiten, om samen met de partners in de regio integraal aan de slag te gaan. Deze ontwikkeldagen leiden ook tot een herijking van de bestaande overlegstructuren op regionaal niveau. Zo worden in het komende jaar de overleggen voor Gebiedsgerichte Aanpak (GGA) en Regionale Ruimtelijke Overleggen (RRO) onderdeel van de regionale ontwikkeldagen en zijn stappen gezet om de bestuurskracht van provincie en regio te vergroten en tegelijkertijd de bestuurlijke drukte terug te dringen. De GS-regiowerkbezoeken zijn ingevuld door de ontwikkeldagen. Voor wat betreft bestuurlijke vernieuwing hebben we het afgelopen jaar een aantal concrete acties uitgevoerd.

Allereerst hebben we in beeld gebracht bij welke beleidsprogramma's en projecten we al op een bestuurlijk vernieuwende manier werken. Daarbij hebben we in het bijzonder aandacht besteed aan de wijze waarop jongeren betrokken zijn bij onze organisatie.

In het najaar hebben we een aantal jongeren bij de innovation games op de ESIW in Tilburg gevraagd om na te denken hoe we jongeren structureel kunnen betrekken het provinciaal beleid. Zij hebben voorgesteld om een startup op te zetten, die helpt bij het verzamelen van wensen en vragen van jongeren en het begrijpelijk uitleggen van provinciaal beleid. In het voorjaar van 2018 werken we dit idee samen met de betrokken jongeren uit tot een concreet voorstel.

Daarnaast hebben wij meegewerkt aan de minor 'Arts & Urbanism' met derdejaars studenten van de Akademie voor Kunst en Vormgeving St. Joost. Aan de hand van het thema gezonde verstedelijking hebben de AKV-studenten hun inzichten en statements vertaald in beeldende kunst, film, documentaire of grafisch werk.

Met Provinciale Staten hebben we het gesprek gevoerd over het thema bestuurlijke vernieuwing. Daaruit is naar voren gekomen dat het belangrijk is om aan het begin van het beleidsproces het goede gesprek tussen GS en PS te laten plaatsvinden, om te bepalen op welke manier de samenleving kan worden betrokken bij de beleidsvorming.

In 2017 hebben wij de beleidsvoorbereiding op een aantal terreinen, zoals Toekomst mobiliteit en Omgevingsvisie, op een vernieuwende en interactieve wijze vormgegeven. Daarnaast hebben wij door het werken met 80%-versies voor de Uitvoeringsprogramma's Energie en Ondersteunende Maatregelen Transitie Veehouderij gekozen voor een vernieuwende manier van beleidsontwikkeling waarin uw Staten aan de voorkant meer inbreng kunnen leveren.

Ter waarborging van de integriteit van bestuurders zijn ontheffingen verleend, wanneer zij als privépersoon contractuele verplichtingen wensten aan te gaan met de bestuurlijke autoriteit waaraan zij als bestuurder verbonden zijn.

(Veer)krachtig bestuur

Wij hebben alle Brabantse gemeenten gevraagd om op basis van een constructief toekomstgericht proces in samenwerking met triple-helix partners met een visie te komen op de eigen bestuurlijke en/of organisatorische toekomst. Op 31 december 2017 hebben wij voor 58 gemeenten bestuurlijke uitspraken gedaan over de doorlopen processen en de keuzes die gemeenten willen maken. In de gevallen dat:

- de keuzes van buurgemeenten niet met elkaar overeenstemmen,
- gemeenten ongewild in een geïsoleerde positie terechtkomen,
- keuzes naar onze opvatting geen recht doen aan de langetermijnbelangen van burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties binnen de gemeente en/of (sub)regio

hebben wij met de betreffende gemeenten bestuurlijk overleg gevoerd en vervolgens per brief aangegeven wat wij van hen verwachten.

De uitvoering ligt op koers. Een aanzienlijk deel van de Brabantse gemeenten doorliep, of heeft in 2017 een traject afgerond om te komen tot een besluit over hun bestuurlijke toekomst.

Ter illustratie een aantal voorbeelden van de ontwikkelingen in 2017:

- De per 1 januari 2017 tot stand gekomen gemeente Meierijstad is voortvarend van start gegaan;
- In het Land van Heusden en Altena loopt het traject op schema om op 1 januari 2019 te komen tot een nieuwe gemeente Altena;
- We zijn in 2017 de provinciale Arhi-procedure gestart voor de gemeente Nuenen c.a. Samengevat, was het uitstel van het uitspreken van een voorkeur voor een fusiepartner door de raad van de gemeente Nuenen c.a., mede in combinatie met de sterk uiteenlopende opvattingen binnen deze raad, voor ons aanleiding om – met het oog op het gewenste tempo en kwaliteit – het proces over te nemen en aldus uitzicht te krijgen op een duurzame versterking van de bestuurskracht van de gemeente Nuenen c.a. in regionaal perspectief;
- De gemeenteraad van Haaren heeft op 21 december 2017 definitief besloten tot splitsing van de gemeente naar de omliggende gemeenten;
- In de Kempen hebben twee van de vijf gemeenten aangegeven bestuurlijk te willen fuseren. Mede naar aanleiding hiervan hebben wij een procesbegeleider aangesteld om medio 2018 een advies uit te brengen;
- Land van Cuijk: de door ons aangestelde procesbegeleider heeft in september 2017 geadviseerd om de vijf gemeenten in het Land van Cuijk tot één gemeente te laten fuseren. Dit advies hebben wij overgenomen en wij hebben er bij de gemeenten op aangedrongen om hiermee zo spoedig mogelijk aan te slag te gaan;
- Na een aanvankelijke aarzeling bij de gemeenten in de Brabantse Wal, worden er nu stappen gezet om te komen tot een samenwerking op een meer beleidsinhoudelijk niveau;
- De grote steden stellen zich in toenemende mate op als vertegenwoordiger van de (sub)regio.

Wat heeft het gekost?

01.02 Bestuurlijke samenwerking

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr- realisatie
Lasten	1.108	2.150	1.714	437
Baten	-	287	270	-16
Saldo van baten en lasten	-1.108	-1.864	-1.443	420

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie		Jaarrekening 2017
Lasten		1.714
Baten		270
Gerealiseerd saldo van baten en lasten		-1.444

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Kosten bestuurlijke samenwerking	235
- Kosten t.b.v. bestuursstructuur	202
Totaal afwijking lasten	437

Lasten

Bestuurlijke samenwerking

De onderschrijding bij bestuurlijke samenwerking heeft betrekking op lagere gerealiseerde uitgaven voor de samenwerkingsverbanden Werkagenda BrabantStad en Vlaams Nederlandse Delta.

Bestuursstructuur

De lagere kosten t.b.v. bestuursstructuur komt voornamelijk door de lagere kosten voor (Veer)Krachtig Bestuur (€ 168.000). De kosten voor het programma Veerkrachtig Bestuur bestaan voor het grootste deel uit diverse vormen van ondersteuning aan gemeenten. Het benodigde budget hiervoor is van jaar tot jaar moeilijk te voorspellen, omdat dit afhankelijk is van bestuurlijke ontwikkelingen in de gemeenten.

Daarnaast heeft in 2017 de verrekening van het batig saldo 2016 van het IPO plaatsgevonden.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging

x € 1.000

Totaal afwijking baten	16
-------------------------------	-----------

01.03 Interbestuurlijk toezicht

Inleiding

Door toezicht te houden dragen wij bij aan een veilige en duurzame leefomgeving in Brabant. Ons streven is het om het functioneren van gemeenten en waterschappen te versterken, zodat burgers blijvend kunnen vertrouwen op de overheid.

Met interbestuurlijk toezicht bevorderen wij dat de Brabantse lokale overheden krachtige overheden zijn, die hun maatschappelijke taken correct uitvoeren.

De provincie voert op een aantal terreinen de taak van interbestuurlijk toezichthouder uit: archief- en informatiebeheer, financiën, huisvesting vergunninghouders, monumentenzorg, omgevingsrecht en ruimtelijke ordening.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Het versterken van functioneren van Brabantse gemeenten en waterschappen, zodat burgers blijvend kunnen vertrouwen op de overheid

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Interbestuurlijk toezicht

Uitvoeringsprogramma

Eind 2017 hebben we, op basis van het beleidskader 2016-2019, een uitvoeringsprogramma opgesteld voor de uitvoering van het interbestuurlijk toezicht in 2018. Daarbij hebben we rekening gehouden met wat er in de maatschappij leeft.

Signaleren & interveniëren

In het kader van het systematisch toezicht hebben we alle 64 Brabantse gemeenten beoordeeld op de gebieden archief- en informatiebeheer, financiën, huisvesting vergunninghouders, monumentenzorg, omgevingsrecht en ruimtelijke ordening. De drie waterschappen hebben we beoordeeld op de gebieden archief- en informatiebeheer, financiën en omgevingsrecht. Van 44 gemeenschappelijke regelingen hebben we het archief en informatiebeheer beoordeeld en van 42 regelingen de financiën. Dit verschil wordt veroorzaakt door de verschillende types van gemeenschappelijke regelingen. Ze vallen niet allemaal onder hetzelfde toezichtsregime. Tenslotte hebben we tien klachten van burgers over de gemeentelijke uitvoering van medebewindstaken ontvangen. Deze hadden betrekking op het archief- en informatiebeheer, omgevingsrecht en ruimtelijke ordening. De klachten hebben we naar tevredenheid van de indieners afgehandeld.

Evalueren

In het tweede kwartaal van 2017 hebben we via het jaarverslag gerapporteerd over de in 2016 bereikte resultaten en het bereiken van de gestelde doelen. De resultaten hebben we betrokken bij de toezichtspraktijk in 2017 en bij het opstellen van het uitvoeringsprogramma 2018.

Mijlpalen 2017

- Jaarverslag IBT 2016 – vastgesteld op 18 april 2017;
- Uitvoeringsprogramma 2018 – vastgesteld op 5 december 2017.

Wat heeft het gekost?

01.03 Interbestuurlijk toezicht

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil <i>begr- realisatie</i>
Lasten	70	70	34	37
Baten	-	-	17	17
Saldo van baten en lasten	-70	-70	-17	54

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	34
Baten	17
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-17

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Totaal afwijking lasten	37

Lasten

Binnen Interbestuurlijk toezicht zijn slechts beperkte budgetten beschikbaar voor het uitvoeren van de toezichtstaak en thema-onderzoeken. Afhankelijk van de opzet en uitvoering van de onderzoeken variëren de kosten. In 2017 zijn de kosten in totaal € 37.000 lager uitgevallen dan het beschikbare budget.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Totaal afwijking baten	17

Baten

€ 17.000 is ontvangen van de andere provincies als bijdrage in de kosten voor expertmeetings.

Algemeen beeld van het programma

Brabant is een fijnmazig mozaïek, waarin steden, dorpen, landbouw, bedrijvigheid, natuur en water een samenhangend geheel vormen. Dit mozaïek maakt de provincie aantrekkelijk om er te wonen, te werken en te recreëren.

We werken aan de versterking van dit mozaïek door:

- Een duurzame en zorgvuldige afweging van verschillende belangen te maken, waarbij gezocht wordt naar een optimale mix van 'people, planet, profit', met behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit;
- Ontwikkeling van de mozaïekmetropool door in te zetten op de versterking van het woon-, leef- en vestigingsklimaat evenals de agglomeratiekracht;
- Samenhang (sociale veerkracht), via de participatie en betrokkenheid van onderwijs, bedrijfsleven, overheid en maatschappelijke organisaties in de gebieden te versterken;
- Te behoren tot de slimste en duurzaamste Agrofoodregio in Europa.

Aan deze doelstelling is in 2017 invulling gegeven door onderstaande mijlpalen. Het programma ligt goed op schema.

Programma 02. Ruimte bestaat uit 2 productgroepen, 02.01 Ruimtelijke ontwikkeling van het Brabantmozaïek en 02.02 Agrofood 2020; Brabant Quality. De Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte (ORR), Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij (TOM) en Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouw (BIFN) zijn onze verbonden partijen en leveren een bijdrage aan onze doelstellingen.

Wat heeft het gekost?

De onderbesteding (lasten) bedraagt € 1,9 mln. en wordt met name verklaard door:

- Werklocaties: subsidieverlening voor Brainport Industries Campus (BIC) is vertraagd;
- GOL, gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat; een deel van de uitgaven in 2017 betreft 'onderhanden werk' (verwerkt op de kapitaaldienst), waardoor sprake is van een onderbesteding;
- Toevoeging aan voorziening blijkt lager uit te vallen (erfgoedcomplex Mariadal);
- Cofinanciering POP3, er is grote vertraging opgetreden bij de beoordeling van innovatiesubsidies door een interpretatie kwestie over afschrijvingen bij investeringen in de openstelling Samenwerking voor Innovatie (EIP) waardoor een aantal beschikkingen niet meer in 2017 zijn verleend.

De baten blijven achter met €1,5 mln. Dit is met name het gevolg van rente-inkomsten die in de begroting nog op deze productgroep zijn geraamd, maar die in het kader van de financieringsfunctie op de centrale rentepost verantwoord zijn.

02 Ruimte

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil <i>begr- realisatie</i>
Programmalasten	30.752	27.713	23.063	4.650
Toegerekende organisatiekosten	8.709	9.274	10.498	-1.223
Totaal lasten	39.461	36.987	33.561	3.427
Totaal baten	5.753	6.212	4.613	-1.599
Saldo van baten en lasten	-33.708	-30.775	-28.948	1.828

Ruimte op hoofdlijnen

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Omgevingsvisie

Het voorontwerp van de omgevingsvisie, dat begin januari door Gedeputeerde Staten werd vrijgegeven, kwam in 2017 tot stand met veel inbreng van professionals, inwoners, overheden en marktpartijen (zie [omgevingskrant](#)). Aan de implementatie van de omgevingswet wordt volop gewerkt.

Brabantse Aanpak Leegstand

De [voortgangsrapportage](#) 2017 laat zien dat er in Brabant veel in beweging is en de samenwerking in de aanpak van leegstand een expeditie in de geest van de toekomstige Omgevingswet is. Highlights 2017:

- De monitor Stand van Leeg;
- Versnelling VAB-aanpak in samenwerking met gemeenten;
- Instrumentarium. Nieuw in 2017 was de ontwikkeling van de voucheraanpak in combinatie met het Kennisplatform VABIMPULS.

Ondermijning in het buitengebied

In mei 2017 is het rapport 'Ondertussen in het buitengebied' verschenen. Wij hebben de conclusies uit het rapport onderschreven. Er is een concrete vervolgaanpak vastgesteld, waarbij 'leegstand in het buitengebied' en 'kwetsbare recreatieparken' als prioritaire projecten zijn aangeduid (zie verder programma 01. Bestuur).

Brabantse Agenda Wonen

De provinciale bevolkings- en woningbehoefteprognose is versneld geactualiseerd. De [Brabantse Agenda Wonen](#) is vastgesteld. Er moet nog stevig doorgebouwd worden in Noord-Brabant om de 120.000 woningen te halen waaraan de komende tien tot vijftien jaar nog behoefte is.

Werklocaties

De ambitie in de regionale bedrijventerreinenafspraken van de Brabantse Regio's (2016/2017) is om locaties vraaggericht te ontwikkelen, conform de nieuwe Omgevingswet. Met de pilot 'Vraaggericht ontwikkelen zeer grootschalige logistiek Hart van Brabant' is ervaring opgedaan met deze werkwijze. Sinds 2017 bestaat een nieuwe werkverdeling tussen BOM en provincie. BOM richt zich op ondersteuning van bedrijven. De provincie op locatie- en gebiedsontwikkeling. Om helderheid te creëren over de rol van de provincie in werklocatieontwikkelingen, is in 2017 het afwegingsmodel werklocaties ontwikkeld. Het kennisprogramma 'Samen Hart voor de Zaak' bood afgelopen jaar nieuwe inzichten hoe winkel- en centrumgebieden weer vitaal te maken. Tevens is in juni 2017 is een provinciale Retailadviescommissie geïnstalleerd om onderbouwde ruimte te bieden aan plannen die bijdragen aan innovatie en vernieuwing van het winkelaanbod.

Brabantse Stijlprijs 2017

De Brabantse Stijlprijs 2017 heeft 82 inspirerende voorbeelden opgeleverd over het samen werken aan omgevingskwaliteit in Brabant. Op 18 mei 2017 is door de gedeputeerde Van Merrienboer de - Andreas Schotel wandel- en kunstroute als winnaar gehuldigd.

Gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat (GOL)

De ter visie legging van het ontwerp PIP vond plaats in november. In 2017 is veel aandacht besteed aan draagvlak voor het plan, door eerder aangedragen varianten nader te onderzoeken en door waar mogelijk te zoeken naar optimalisatie.

Programma Agrofood

In het kader van versnelling van de transitie veehouderij hebben [Provinciale Staten op 7/8 juli 2017](#) belangrijke besluiten genomen die moeten bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving en de ruimtelijke kaders scheppen voor mestverwerking. Op 10 november 2017 zijn er middelen ter beschikking gesteld voor een pakket ondersteunende <https://go.pepperflow.nl/Default.aspx?logout=maatregelen>, waarin stimuleren van innovatie een grote rol heeft. Het stimuleren van innovatie, had ook in het brede UBA-programma volop aandacht. Voorbeelden daarvan zijn het uitreiken van de agrofoodpluim, het vieren van vijf jaar Agri Meets Design, de totstandkoming van de Landbouwinnovatiecampus, financieren van POP programma, en er werd bijvoorbeeld gestart met de samenwerking met de horeca opleiding van KW1C rondom Dutch Cuisine en mannavlees.

Ontwikkelbedrijf

Het ontwikkelbedrijf wordt ingezet voor de realisatie van projecten in het ruimtelijk fysieke domein. Hiermee worden provinciale doelen op het gebied van onder andere economie, erfgoed, landbouw, cultuur en samenleving, energie en openbare orde en veiligheid gerealiseerd. De meest in het oog springende thema's voor 2017 waren de herontwikkeling en het naar de markt brengen van erfgoedcomplexen (KVL, Mariadal, Villa BergOss, Moederhuis Dongen), het uitvoeren van verkenningen en de (door) ontwikkeling van stedelijke transformaties (o.a. Oss, Veghel), campussen (Pivot Park, Aviolanda) en bedrijventerreinen (LPM), het terugverdienen van sloopvergoedingen via ontwikkeling Ruimte voor Ruimte kavels en het tegengaan van ondermijning (Hermenzeil). Zie ook paragraaf 7 Ontwikkelbedrijf en grondbeleid en de "Meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf" (bijlage bij jaarverantwoording 2017).

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
02.01		
Structuurvisie Ruimtelijke ordening (samenwerken aan kwaliteit)		
	In alle gemeentelijke plannen zijn de provinciale ruimtelijke uitgangspunten en belangen, zoals verwoord in Structuurvisie en Verordening ruimte, afgewogen en geïmplementeerd inclusief aanpassingen op de kaarten (indicator: aantal) Streefwaarde 100% ca 2.500	Gerealiseerd. In 2017 zijn door de Brabantse gemeenten in totaal 2349 plannen (bestemmingsplannen en omgevingsvergunning) ter beoordeling/advisering aangeboden. Binnen de daarvoor geldende termijn zijn de plannen beoordeeld en, zo nodig, voorzien van een gepaste reactie.
	Stimulering ruimtelijke kwaliteit via organisatie van de Brabantse stijlprijs (indicator: aantal) streefwaarde 1	Gerealiseerd. De Brabantse Stijlprijs 2017 is in mei 2017 succesvol afgerond met 82 inzendingen van 45 gemeenten, 18 nominaties, 5 finalisten, de Andreas Schotel wandel- en kunstroute als jury- en publiekswinnaar en de best scorende subsite van de Brabantsite. Het Brabantse publiek heeft 151 aanmeldingen gedaan voor 100 projecten en meer dan 10.000 stemmen uitgebracht op de finalisten
	Door een integrale werkwijze draagt de Werkplaats de Gruyter bij aan het duurzaam aanpakken van zes maatschappelijke opgaven in de regio. (Leegstand, Energie agenda, Omgevingsvisie, Economie, Stationslocaties,	Gerealiseerd. In 2017 heeft Werkplaats De Gruyter samen met haar Brabantse partners gewerkt aan diverse projecten binnen 6 maatschappelijke opgaven in de regio. Met name aan Leegstand, Omgevingsvisie, Energie

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
	<p>Circulaire economie,). Opleidingen, studenten (minimaal 500) en particuliere en overheidsinitiatieven worden hieraan en aan elkaar verbonden (indicator: aantal) Streefwaarde 6</p>	<p>agenda, Stationslocaties, Economie en Circulaire economie. De samenwerking met o.a. de waterschappen, kleine en middelgrote Brabantse gemeenten, MBO, HBO, universitair onderwijs en particuliere initiatieven zijn (en worden steeds verder) uitgebouwd.</p>
	<p>Uitvoering gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat en Gebiedsimpuls N69; ter visie leggen PIP (2017) en grondaankopen (indicator: investeringsvolume in €) Streefwaarde € 7.017.000</p>	<p>Deels gerealiseerd. De ter visie legging van het ontwerp PIP heeft plaatsgevonden in november conform planning. De minnelijke grondverwerving is gestart via grondruil en aankoop van gronden. Er is tot op heden voor € 2,3 miljoen gronden verworven. De streefwaarde van 7 mln is niet gehaald omdat de actieve grondverwerving pas wordt opgestart bij het ter visie leggen van het PIP (november 2017). Tot op heden zijn er alleen enkele strategische grondverwervingen geweest. Het onderdeel "Brug Drongelens kanaal", uitvoering door RWS is 100% gerealiseerd.</p>
<p>Verordening Ruimte 2014 / Structuurvisie Ruimtelijke Ordening</p>		
	<p>De actualisering van de provinciale bevolkings- en woningbehoefteprognose (ten minste 1x per bestuursperiode), incl. een vernieuwde werkwijze m.b.t. de (sub)regionale afspraken over de woningbouwplanning en – programmering (indicator: aantal) Streefwaarde 1</p>	<p>Gerealiseerd. De prognose is in mei door GS vastgesteld en gepubliceerd op onze provinciale website (www.brabant.nl/bevolkingsprognose). De prognose-uitkomsten zijn richtinggevend voor de (sub)regionale woningbouwafspraken. De uitgangspunten voor vernieuwing van deze afspraken zijn opgenomen in de Brabantse Agenda Wonen, die in september vastgesteld is.</p>
	<p>Heldere in het RRO vastgestelde afspraken over de woningbouwplanning- en programmering als onderdeel</p>	<p>Gerealiseerd. De uitvoering ligt op schema. Onderdeel van Brabantse Agenda Wonen is een vernieuwing van de</p>

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
	van in de regionale agenda's voor wonen (indicator: aantal) Streefwaarde 1 per subregio	regionale woningbouwafspraken door het, samen met de (sub)regio's, opstellen van "regionale perspectieven op bouwen en wonen".
Meer en gedetailleerde informatie over het Uitvoeringsprogramma Werklocatie is terug te vinden op http://www.brabant.nl/dossiers/dossiers-op-thema/economie-en-werk/ruimte-voor-bedrijvigheid.aspx		
	Met elke regio zijn regionale agenda's gemaakt voor werken, incl. bestuurlijke afspraken over de ontwikkeling van bestaande en nieuwe werklocaties (indicator: aantal) Streefwaarde 1 per regio	Gerealiseerd. In de regio's Noordoost, Zuidoost, Midden-Brabant en West zijn in 2017 regionale agenda's voor werken opgesteld inclusief nieuwe bestuurlijke afspraken over de ontwikkeling van bestaande en nieuwe werklocaties. Bedrijventerreinen zullen in de toekomst vooral vraaggericht worden ontwikkeld; de pilot met Waalwijk en Tilburg heeft op een vernieuwende manier gebruik gemaakt van de mogelijkheden van de nieuwe Ladder voor Duurzame Verstedelijking. De voorbereiding voor het opstellen van nieuwe prognoses bedrijventerreinen en kantoren in 2018 is in 2017 afgerond; de opdracht is in december 2017 aanbesteed. De provinciale Retailcommissie is in 2017 met haar werkzaamheden gestart. Het Masterplan Heesch-West is conform planning opgeleverd. Het programma Samen Hart voor de Zaak is in december 2017 beëindigd.
	Gestart met de uitvoering van een living lab E-neutraal bedrijventerrein (indicator: aantal) Streefwaarde 1	Gerealiseerd. Het living lab E-neutraal bedrijventerrein Lage Meren-Meilust in Bergen op Zoom is in 2017 uitgevoerd. Het project is afgerond na oplevering van de rapportage Aanpak van toekomstbestendige bedrijventerreinen. In 2018

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
		wordt verdere inzet op het thema verduurzaming verkend; in overleg met georganiseerde, initiatiefrijke ondernemers zoeken naar concrete locaties met (reële) kansen voor verduurzaming.
	Uitvoering gestart van nieuwe en/of doorontwikkeling bestaande campussen (indicator: aantal) Streefwaarde 2	Gerealiseerd. In 2017 is mede door provinciale inzet bij acht campussen sprake van een doorontwikkeling. Het betreft hier Brainport Industries Campus (BIC), Automotive Campus Helmond, Pivot park, Aviolanda, AFC Nieuw Prinsenland, Green Chemistry Campus (GCC), Metalot en Spark Campus. Er is in 2017 niet met de uitvoering/start van een nieuwe campus begonnen. Wel zijn er enkele initiatieven die gesteund worden die als innovatieve broedplaats kunnen worden bestempeld maar nog niet als campus kunnen worden aangemerkt.
	Uitvoering gestart van experimenten herstructurering West-Brabant (indicator: aantal) Streefwaarde 1	Gerealiseerd. In 2017 is met negen projecten gestart met de uitvoering (Subsidieregeling Provinciaal Herstructureringsprogramma) en daarvan is er inmiddels 1 gerealiseerd/afgerond.
	Met de jaarlijkse actualisatie van de monitor maken we kennis over de omvang en over de aanpak van leegstand beschikbaar en breed toegankelijk voor alle betrokkenen in Brabant (indicator: aantal) Streefwaarde 1	Gerealiseerd. We hebben met IPO en CBS/Geonovum een actualisering en verbetering van de monitor Stand van Leeg ontwikkeld. Voor winkels, kantoren, industrie en maatschappelijk vastgoed zijn de gegevens nu op gemeenteniveau beschikbaar. Alle gegevens over leegstand in Brabant zijn in te zien op www.brabant.nl/leegstand . Aanvullend hebben we specifiek voor agrarisch vastgoed een interactieve kaart ontwikkeld. Iedereen kan nu een gedifferentieerd beeld krijgen van de omvang (kaarten en cijfers op wijkniveau) en de aard

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
		<p>van die leegstand (op gemeenteniveau). We gebruiken de monitor en interactieve kaarten tijdens lokale, regionale en provinciale bijeenkomsten met verschillende stakeholders. Een voorbeeld daarvan is de storymap die gebruikt is bij Brabant Ontmoet, een ontmoeting met raadsleden van gemeenten uit heel Brabant tijdens de Dutch Design Week in oktober 2017.</p>
	<p>Met partners maken we (sub)regionale afspraken over het terugdringen van leegstand, inclusief de monitoring van uitvoering en resultaten (indicator: aantal) streefwaarde 4</p>	<p>Gerealiseerd. Pilots VAB's (leegstaand agrarisch vastgoed) in pioniergemeenten, gestart in 2016, zijn nu volop in uitvoering en krijgen navolging en regionale uitstraling. In het kader van de Versnellingsagenda's, gestart in 2017, zijn de afspraken nu op regionale schaal in uitvoering, zijn er nieuwe initiatieven genomen tot regionale samenwerking (bijv. bedrijventerreinen West-Brabant) en is kennisdeling georganiseerd voor en tussen gemeenten. Tevens van belang is de ontwikkeling van de Taksforce VAB's. De 22 aangesloten gemeenten hebben het vraagstuk van de VAB's actief opgepakt en werken in gezamenlijkheid aan (diverse) wijzen van aanpak, waaronder VABIMPULS met een voucherregeling, kennisplatform en Inspiratiebox met voorbeelden van een lokale VAB-aanpak. Volledig overzicht van de aanpak in de regio's is te vinden in de Voortgangsrapportage Brabantse Aanpak Leegstand 2017 (pag. 30 e.v.).</p>
<p>Programma Omgevingswet en -visie</p>		
	<p>Vastgestelde provinciale Omgevingsvisie, Programma's</p>	<p>De provinciale ontwerp Omgevingsvisie is conform</p>

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
	<p>en Verordening. De visie geeft focus op de opgaven, de programma's geven invulling/uitvoering aan de visie en de verordening zorgt voor de kaders (indicator: aantal) Streefwaarde 1</p>	<p>planning 8 januari 2018 vastgesteld door Gedeputeerde Staten met een mededeling naar Provinciale Staten. De visie geeft focus op de maatschappelijke opgaven en de ambities en rol van de provincie. Er is een start gemaakt met de andere instrumenten ten behoeve van de implementatie van de omgevingswet namelijk de verordening, werkprocessen, digitalisering en de programma's en de verordening. Plan van Aanpak volgt in het voorjaar 2018. De landelijke planning rondom de implementatie van de omgevingswet lijkt te gaan schuiven. Doel was juli 2019, de minister heeft aangekondigd met een herijkte planning te komen. De overgang van het dossier Omgevingswet naar BZK maakt dat momenteel verdere planning nog onduidelijk is. Hierdoor krijgen we waarschijnlijk meer ruimte voor onze taken en ontwikkeling van de instrumenten. Deze ruimte is zeer welkom omdat de opgave omvangrijk is en ook ambitieus was in de beschikbare periode. Concreet betekent dit dat wel de visie conform planning verloopt, maar we voor de omgevingsverordening en omgevingsprogramma's meer tijd vergen. Planning volgt voorjaar 2018.</p>
02.02		
<p>Agrofood 2020: Brabant Quality Uitvoeringsagenda Brabantse agrofood 2016-2020</p>		
	<p>Pilot aanpak Nieuw Toekomstperspectief varkenshouderij (indicator: aantal) Streefwaarde is bij burap bijgesteld van 1 naar 0</p>	<p>Samen met ZLTO en regiegroep Vitale Varkenshouderij hebben we onderzocht hoe we kunnen stimuleren dat varkenshouders daadwerkelijk verduurzamen,</p>

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
		dan wel stoppen (metafoor van de Rotonde). De aanpak is begin 2017 geïntegreerd in de versnelling van de transitie veehouderij.
	Heldere kaders: Bieden experimenteerruimte voor innovatieve projecten (indicator: aantal casussen) Streefwaarde is bij burap bijgesteld van 6 naar 3	Gerealiseerd. Er zijn greendeals gesloten voor Weidevarkens en natuurinclusief grondgebruik Herenboeren. In een drietal bedrijven hebben wij een zodanig actieve bijdrage geleverd, dat de proefstalstatus (landelijk) versnelt. Het gaat om een innovatief huisvestingssysteem bij de varkenshouderij van der Meijden in Oirschot, de aanpak van de stichting Keten Duurzaam Varkensvlees en een emissiearm vloersysteem V1-agro. Dit gaat bijvoorbeeld om financiering van metingen om de emissiefactor te bepalen en actieve lobby bij de Tac-ravcommissie.
	Overlast aanpakken: Gedragsverandering bij bestuurders, ambtenaren, boeren en adviseurs, gericht op het voorkomen van overlast en op een toename omgevingsbewust handelen (indicator: aantal gemeenten dat werkwijze heeft geïmplementeerd) Streefwaarde 15	Gerealiseerd. In Noord-Oost en Zuid-Oost hebben respectievelijk 16 en 21 gemeenten als opdrachtgever van de omgevingsdiensten een werkwijze verankerd, die is gericht op het voorkomen van overlast (omgevingsbewust handelen) binnen die diensten. In Midden-West is dit nog in ontwikkeling. Daarnaast zijn er 12 gemeenten die, gekoppeld aan concrete overlastsituaties, werken aan oplossingen waarbij de leefbaarheid voor de omgeving centraal staat.
	Innovatie: Clusters en nieuwe proeftuinen ontwikkeld en begeleid, bedrijven doorgeleid/begeleid naar financiering. Focus op cross-over Food en High Tech, Food en Health en Agrofood Biobased Oost-Brabant (indicator: 1) aantal clusters/proeftuinen en 2) begeleide bedrijven)	Gerealiseerd. Via POP hebben zes proeftuinen een subsidie gekregen. Het betreft HyCare 2.0, toepassen sensortechnologie voor automatisch gestuurde onkruidverwijdering, ZaPOTEC (HighTech veredelings-technologie pootaardappelen), innovatieve staltechnologie voor varkens, in

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
	Streefwaarde 30+60	combinatie met toegevoegde waarde varkensvlees en voergebruik (o.a. Coppens), bijdrage aan ontwikkeling productieprocesopwerking hoogwaardige eiwitten (Vegetarische Slager) en ontwikkeling robotvoertuig dat gras kan maaien, opslaan en kan uitdosereren in de stal. In 2017 zijn 144 clusters/proeftuinen ontwikkeld en begeleid zowel vanuit samenwerkende bedrijven (clusters) als individuele bedrijfsontwikkeling en 73 bedrijven/business cases zijn begeleid naar financiering (waarvan 25 deze ook heeft verkregen).
	Innovatie: Een zo breed mogelijk gedragen aanpak (ontwerp met implementatieplan, besluitvormingsregime en financieringsregime) voor Landbouw Innovatie Campus (indicator: aantal) streefwaarde 1	Gerealiseerd. De Landbouw Innovatie Campus (LIC) staat als een "campus" waar boeren leren richting te geven aan bijzondere innovaties op hun bedrijf of in de keten.
	Innovatie: Koplopende duurzaamheidsconcepten ontwikkelen van niche naar mainstream (Trans-lab) (indicator: aantal) Streefwaarde bijgesteld van 2 naar 7.	Gerealiseerd. Er zijn in totaal zeven concepten pro-actief ondersteund die zich hebben bewezen qua duurzaamheid, waardecreatie en opschalingspotentieel. De ondersteuning varieert van het meezoeken naar een locatie, kennisontwikkeling, verbinden netwerken en regelingen en faciliteren van onderzoek. De betrokken ondernemers werdenvooral geholpen om in contact te komen met de nodige netwerken en (financiële) kaders. Het gaat om de volgende bedrijven: Dutch Quinoa Group, Vegetarische Slager, Keten Duurzaam Varkensvlees, Heydehoeve, Volwaard, Rondeel en als laatste een verzameling van bedrijven onder de noemer Korte Meerwaarde Ketens.

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
	<p>Circulaire economie: Uitvoeringsprogramma verduurzaming en innovatie plantaardige sector indicator: aantal) Streefwaarde 1</p>	<p>Niet gerealiseerd. Het Uitvoeringsprogramma plantaardig is inmiddels in februari 2018 vastgesteld door GS en samen met een Statenmededeling aan Provinciale Staten aangeboden.</p>
	<p>Circulaire Economie: Implementeren nieuwe aanpak mestbeleid (indicator: aantal) streefwaarde 1</p>	<p>Gerealiseerd. In het kader van de versnelling van de transitie veehouderij hebben GS op 13 juni 2017 aan aantal besluiten genomen die de kwaliteit van de leefomgeving beter moeten borgen en moeten leiden tot een zorgvuldige veehouderijsector in Brabant. Onderdeel van deze besluitvorming was het vaststellen van het beleid inzake mestverwerking (oa. regelgeving locatie, capaciteit en randvoorwaarden). Dit is in de verordening ruimte is vastgelegd. Ook het nieuwe stalderingsloket is onderdeel van deze verordening ruimte geworden en moet verdere concentratie van veehouderij voorkomen. Het stalderingsloket is eind 2017 geopend en een regeling ter invulling van stalderen met stoppers is in uitwerking. 10 oktober 2017 hebben GS het uitvoeringsprogramma "Ondersteunende Maatregelen Transitie Veehouderij" vastgesteld dat zich richt op het bieden van een ontwikkelingsperspectief voor de veehouders.</p>
	<p>Verbinden en aanjagen: Living-labs-experimenten (Agri Meets Design, enz) (indicator: aantal) Streefwaarde 2</p>	<p>Gerealiseerd. Slagerij de 'Hamvraag' hebben wij ingezet op de Delta Innovation Days in mei en de Brabantse Waldag in juni. In de herfst hebben wij het FoodLabtraject afgerond dat was gericht op het tegengaan van voedselverspilling. Voor het lustrum van Agri meets design op de Dutch Design Week hebben wij de Foodgame en een expositie over future</p>

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
		<p>food systems ontwikkeld en ingezet. Doel van de Foodgame is het bewust maken van de consument van de invloed van hun keuzes op de toekomst van het voedselsysteem. Ook kan de Foodgame dienen als hulpmiddel bij beleidskeuzen.</p>
	<p>Verbinden en aanjagen: Stimuleren van onderwijs dat de transitie agrofood ondersteunt (indicator: aantal minors en projecten) Streefwaarde 2</p>	<p>Gerealiseerd. Studenten van de Design Academy Eindhoven hebben veldonderzoek gedaan voor de landbouwinnovatiecampus. Een zijn met de HAS drie minors opgezet: plantaardig, de wereldwijde voedseldialoog en transitie van de veehouderij. Er zijn weer een paar gastcolleges verzorgd over omgevingsbewust handelen op de MAS. Ook is meegewerkt aan de ontwikkeling van het programma van een nieuwe opleiding 'Food Specialist' aan de ROC De Leijgraaf. Bij de Horecaopleiding Koning Willem I (ROC in Den Bosch) zijn wij gestart met de samenwerking rondom Dutch Cuisine en mannevlees.</p>
	<p>Uitvoering via ontwikkelbedrijf</p>	
	<p>Via Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij: concentreren van glastuinbouwbedrijven in duurzame vestigings- en project-locatiegebieden. Nu geconcentreerd op verkoop 260 ha glastuinbouwgrond in Nieuw Prinseland (indicator: hectare verkocht in Nieuw Prinseland) streefwaarde 23,9 ha</p>	<p>Gerealiseerd, er is in 2017 voor 79 ha grond verkocht.</p>
<p>PS 104/01 Oprichting TOM en PS 25/14 Herfinanciering TOM</p>		
	<p>Via Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte (ORR): terugverdienen verstrekte sloopvergoedingen ivm sanering intensieve veehouderij en later ook glastuinbouw en voormalig militair terrein</p>	<p>Gerealiseerd, er zijn in 2017 119 kavels verkocht.</p>

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
	(indicator: aantal verkochte kavels) streefwaarde 115	
PS 101/01 Oprichting ORR, PS 68/15 Uitbreiding participatie		

Inzet verbonden partijen

Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte (ORR)

De ORR komt voort uit de Ruimte voor Ruimte aanpak (Pact Brakkenstein, 2000). Het doel van deze aanpak is om aanzienlijke milieu- en ruimtelijke kwaliteitswinst te behalen door in ruil voor sanering van (oorspronkelijk) intensieve veehouderij, en later ook glastuinbouw en voormalig militair terreinen, de bouw van woningen op een passende locatie toe te staan. Met de uitgifte van deze kavels, waartoe de ORR is opgericht, worden de kosten verbonden aan deze regeling (totaal € 209 mln.) terugverdiend. Daarnaast wordt er gestreefd om, in combinatie met de ontwikkeling van ruimte voor ruimte-locaties maatschappelijke meerwaarde te creëren, zoals het oplossen van knelpuntsituaties in het buitengebied en natuurontwikkeling. Per heden is circa 50% terugverdiend. De terugverdienperiode loopt tot 2033.

Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij (TOM)

De TOM ontwikkelt glastuinbouwgebieden en draagt hierdoor bij aan verbetering van de ruimtelijke kwaliteit door de concentratie van glastuinbouwbedrijven, waarbij ook door toepassing van innovaties verduurzaming wordt bereikt. Sinds 2014 richt zij haar aandacht nagenoeg geheel op het glastuinbouwgebied in het Agro- en Foodcluster Nieuw Prinsenland (AFC NP) in de gemeente Steenbergen. Met de vestiging van (grote) glastuinbouwbedrijven wordt ook de economische ontwikkeling van de regio gestimuleerd.

Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouw (BIFN)

De fondsen komen voort uit de woningbouwstimuleringsmaatregelen (2009), die in het leven zijn geroepen om de gevolgen van de financiële crisis zoveel mogelijk op te vangen. Door de crisis dreigde de woningbouw in de provincie (grotendeels) stil te vallen terwijl in de periode daarvoor veel inspanningen waren gedaan om de woningbouw op te schroeven om de schaarste op de woningmarkt het hoofd te bieden. Met het BIFN zijn projecten met in totaal enkele honderden woningen (toch) gerealiseerd.

02.01 Ruimtelijke ontwikkeling van het Brabantmozaïek

Inleiding

Om de kwaliteit van het fijnmazige mozaïek in Brabant te behouden en waar mogelijk te versterken heeft de provincie in 2017 ingezet op:

- zorgvuldige afweging van belangen rond fysieke ontwikkelingen;
- het verbeteren van het woon-, leef en vestigingsklimaat;
- bevorderen van ruimtelijke kwaliteit en zorgvuldig ruimtegebruik.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Het behouden en waar mogelijk het versterken van de kwaliteit van het fijnmazige mozaïek in Brabant

Het sterk veranderend demografisch perspectief, de toenemende leegstandsproblematiek, evenals ontwikkelingen in de voorzieningenstructuur en de leefbaarheid vroegen in 2017 onze speciale aandacht. Het programma ligt op schema.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Omgevingswet/Omgevingsvisie

Het voorontwerp van de omgevingsvisie, dat begin januari door Gedeputeerde Staten werd vrijgegeven, kwam in 2017 tot stand met veel inbreng van professionals, inwoners, overheden en marktpartijen (zie omgevingskrant). De Brabantse Omgevingsvisie is richtinggevend en geeft aan wat de ambities van de provincie zijn voor de fysieke leefomgeving. Ook geeft de visie aan op welke manier we in Brabant willen werken aan gezondheid, veiligheid en omgevingskwaliteit in Brabant. Er wordt in 2018 een start gemaakt met de voorbereiding van andere instrumenten ten behoeve van de implementatie van de omgevingswet zoals de omgevingsverordening, aanpassen en digitaliseren van werkprocessen en input voor de programma's in de volgende bestuursperiode.

Brabantse aanpak leegstand

De voortgangsrapportage Brabantse Aanpak Leegstand 2017 laat zien dat er in Brabant veel in beweging is en de samenwerking in de aanpak van leegstand. De monitor Stand van Leeg maakt de omvang van leegstand en daarmee de urgentie van de aanpak voor iedereen glashelder. We brengen de data actief onder de aandacht, in het bijzonder bij gemeenten.

De gecombineerde aanpak van enerzijds "de kraan dicht draaien" en anderzijds "innovatieve transformaties stimuleren" slaat aan. In RRO-verband actualiseren wij daarom afspraken over deprogrammeren en het voorkomen van nieuwe leegstand met gebruikmaking van de (herziene) Ladder Duurzame Verstedelijking. Ook benutten we externe expertise, zoals de Retailadviescommissie.

Rond de aanpak van leegstaand agrarisch vastgoed is een nieuwe samenwerking met gemeenten gegroeid in de vorm van de Taskforce VAB's. Deze samenwerking heeft in 2017 resultaten gehad in de vorm van een voucheraanpak voor eigenaren, een Inspiratiebox voor gemeenten en de ontwikkeling van een Kennisplatform VABIMPULS. Via de voucheraanpak helpen wij beweging te stimuleren bij eigenaren, via het kennisplatform versnellen we het gebruikmaken van elkaars expertise door gemeenten en andere partners. We zien daarnaast goede mogelijkheden om integrale gebiedsaanpak te stimuleren en te realiseren in samenwerking met programma's, zoals natuur, sociale veerkracht en duurzame energie.

De aanpak van leegstand vraagt om goed gebruik van bestaand instrumentarium en waar nodig ontwikkeling van nieuw instrumentarium. Nieuw in 2017 was de ontwikkeling van de voucheraanpak in combinatie met het Kennisplatform VABIMPULS. We waren tevens actief betrokken bij (de voorbereiding van) verschillende slooparrangementen. In 2017 hebben wij ons er ook nadrukkelijk op gericht het beschikbare instrumentarium optimaal in te zetten, onder meer in de experimenten Boxmeer en Hilvarenbeek. Met de mogelijkheden van Stedelijke Kavelruil, een nieuw instrument in het kader van de Omgevingswet, wordt in Brabant geëxperimenteerd.

Brabantse Agenda Wonen

De provinciale bevolkings- en woningbehoefteprognose is versneld geactualiseerd. Met de Brabantse Agenda Wonen geven we aan welke accenten de komende jaren van belang zijn bij het bouwen en wonen in Brabant en hoe we ons hiervoor gaan inzetten. Het (sub)regionaal systeem van woningbouwplanning en -programmering wordt vernieuwd. Hierbij spelen bestuurlijke afspraken over realisme én flexibiliteit in de regionale en gemeentelijke woningbouwplanning én het benutten van mogelijkheden voor woningbouw op (toekomstige) inbreidings-, herstructurerings- en transformatielocaties en in leegstaand of leegkomend vastgoed een centrale rol.

Werklocaties

In de regionale bedrijventerreinenafspraken van de Brabantse regio's (2016/2017) is de ambitie vastgelegd om locaties, in het licht van de nieuwe Omgevingswet, vraaggericht te ontwikkelen. Met de pilot 'Vraaggericht ontwikkelen zeer grootschalige logistiek Hart van Brabant' is ervaring opgedaan met de werkwijze. Resultaten van de pilot zijn optimalisatie van de regionale samenwerking bij huisvestingsvraagstukken van logistieke bedrijven en nieuwe regionale programmeringsafspraken (september 2017) die de gemeenten Tilburg en Waalwijk voldoende ruimte geven om goed en tijdig te kunnen anticiperen op concrete marktvoorwaarden voor zeer grootschalige logistiek. Hierbij is op een vernieuwende manier gebruik gemaakt van de mogelijkheden die de nieuwe Ladder voor Duurzame Verstedelijking biedt per 1 juli 2017. In de regio Noordoost-Brabant is een regionaal bedrijvenloket vormgegeven voor een optimale begeleiding van bedrijven met huisvestingsvraagstukken en verbetering van de regionale samenwerking daarbij.

In het Meerjarenprogramma BOM is sinds 2017 een nieuw werkverdeling tussen BOM en provincie vastgelegd, waarbij de BOM zich richt op het ondersteunen van bedrijven en de provincie op locatie- en gebiedsontwikkeling van werklocaties. Om helderheid te creëren over de rol van de provincie in werklocatieontwikkelingen, is in 2017 het Afwegingsmodel werklocaties ontwikkeld. In 2017 is mede door provinciale inzet bij acht campussen een doorontwikkeling gerealiseerd. Het betreft hier Brainport Industries Campus (BIC), Automotive Campus Helmond, Pivot park, AFC Nieuw Prinsenland, Metalot en Spark Campus.

Onze monitor detailhandel geeft gemeenten en regio's beter inzicht, om proactief te kunnen inspelen op ontwikkelingen. Zo valt op dat – ondanks de economische groei - vooral in de middelgrote Brabantse binnensteden leegstand een steeds nijpender vraagstuk is.

Het kennisprogramma Samen Hart voor de Zaak bood afgelopen jaar nieuwe inzichten hoe winkel- en centrumgebieden weer vitaal te maken.

Bij een goed woon-, werk- en leefklimaat hoort ook een gezonde detailhandelsstructuur. Als bijdrage aan de regionale afstemming en om onderbouwd ruimte te bieden aan plannen die bijdragen aan innovatie en vernieuwing van het winkelaanbod, is in juni 2017 is een provinciale Retailadviescommissie geïnstalleerd.

Ruimtelijke Ontwikkeling algemeen

We hebben positionpapers 'Brabant in transitie: naar een nieuwe koers voor het Brabantse verstedelijkingsbeleid' opgesteld, waar de commissie Karakus, een adviescommissie van deskundigen van buiten de provincie Noord-Brabant, op gereflecteerd en geadviseerd heeft. Dit vormt de belangrijkste input, vanuit het perspectief van het verstedelijkingsbeleid, voor de Brabantse omgevingsvisie.

Samen met Mobiliteit zetten wij in op een vernieuwing van de regionale samenwerking. In 2017 zijn samen met de regio's twee ontwikkeldagen georganiseerd. Hoofddoel van de ontwikkeldagen is het sneller in uitvoering brengen van onze ambities (onderdeel van de nieuwe bestuurspraktijk). Centraal staat het samen programmeren, het transparanter maken van onderlinge afspraken, het aanbrengen van meer synergie tussen Ruimte en Mobiliteit en een doorontwikkeling van unimodale naar multimodale afspraken. De ontwikkeldagen bestaan uit een besluitvormend gedeelte waarin o.a. de specifiek RRO afspraken (bijvoorbeeld rondom de Brabantse Agenda Wonen en de ontwikkeling van bedrijventerreinen) worden gemaakt en een strategisch gedeelte waarin de maatschappelijke opgaven rondom ruimte, mobiliteit en energie verder worden verkend.

Wat heeft het gekost?

02.01 Ruimtelijke ontwikkeling van het Brabantmozaïk

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil <i>begr- realisatie</i>
Lasten	22.555	14.635	11.726	2.909
Baten	5.753	5.912	4.493	-1.419
Saldo van baten en lasten	-16.802	-8.723	-7.233	1.490

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	11.726
Baten	4.493
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-7.233

Toelichting lasten / baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Uitvoeringsprogramma werklocaties	1.277
- Gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat	1.181
- Afwaardering aankopen ontwikkelbedrijf	421
- toevoeging voorzieningen ontwikkelbedrijf	955
- Toevoeging voorziening deelnemingen	-2.250
- ISV, stedelijk netwerk/stedelijke projecten	703
Overige	623
Totaal afwijking lasten	2.909

Lasten

Uitvoeringsprogramma werklocaties

(B)De verwachte realisatie van Brainport Industries Campus (BIC) is vertraagd. Akkoord is gesloten over hoofdlijnen Atrium BIC, waarin de financiering is vastgesteld. In lijn met dit Akkoord zijn er ook 4 subsidie-aanvragen ingediend, maar daarvan loopt de procedure langer door.

GOL, gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat, totaal was bijna €2 mln. Geraamd, maar een deel van de uitgaven in 2017 betreft 'onderhanden werk' (verwerkt op de kapitaaldienst), waardoor sprake is van een onderbesteding van bijna €1,2 mln.;

Afwaardering aankopen ontwikkelbedrijf

De verliezen op de projecten vallen lager uit geraamd.

Toevoeging voorzieningen Ontwikkelbedrijf

Op basis van de geactualiseerde grondexploitatie is gebleken dat de eerder voorziene toevoeging van € 505.000 aan de voorziening voor Glastuinbouw Deurne niet nodig is en is de voorziene toevoeging t.a.v. erfgoedcomplex Mariadal o.b.v. verkoopovereenkomsten ook € 1 mln. minder dan geraamd. Tot slot is er eind 2017 op basis van risicoanalyse een voorziening getroffen van € 510.000 voor exploitatie Jachthaven Geertruidenberg.

Toevoeging voorzieningen deelnemingen

In 2017 heeft er een kapitaalstorting plaatsgevonden vanuit RvR I CV in RvR II CV voor € 4 miljoen. Met als consequentie een extra verliesvoorziening van per saldo € 2,9 miljoen. Deze wordt gedekt via een onttrekking uit de Algemene risicoreserve. In totaliteit is voor alle risico's € 25,8 miljoen beschikbaar in de Algemene Risicoreserve en voorzieningen. Per jaar kan daartussen geschoven worden in relatie tot de risico's.

ISV, stedelijk netwerk/stedelijke projecten

Bij de afwikkeling van (oude) subsidies ISV, stedelijk netwerk/stedelijke projecten zijn voordelige afwikkelingsverschillen opgetreden.

Overige

Betreft met diverse kleinere afwijkingen, met name voordelige afwikkelingsverschillen op oude balansverplichtingen voor circa €0,5 mln.

Baten

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Inkomsten grondexploitatie	-1.787
Overige	368
Totaal afwijking baten	-1.419

Inkomsten grondexploitatie

Het verschil op de baten is ontstaan doordat de raming van de rente-inkomsten deels verkeerd was opgenomen. De realisatie van de betreffende rente-inkomsten is opgenomen bij de treasuryfunctie van de algemene inkomsten.

02.02 Agrofood; Brabant Quality

Inleiding

Brabant streeft naar een duurzame en slimme agrofoodsector in 2020 met een vitale, maatschappelijk gewaardeerde en bedrijfseconomisch gezonde sector die opereert in evenwicht met de omgeving en met maximale aandacht voor gezondheid, dierenwelzijn en milieu.

In 2017 is opnieuw een belangrijke stap gezet in deze richting. Er is zowel vanuit de provincie Noord-Brabant scherper dan voorheen aangegeven wat vanuit wet- en regelgeving niet langer een gewenste ontwikkeling is. Dit geeft richting aan de keuzes van de ondernemers. Ook is er fors ingezet op het stimuleren van de ontwikkelingen die wel aansluiten op de ingezette koers.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Duurzame en slimme agrofoodsector in 2020 met een vitale, maatschappelijk gewaardeerde en bedrijfseconomisch gezonde sector die opereert in evenwicht met de omgeving en met maximale aandacht voor gezondheid, dierenwelzijn en milieu

In het kader van de versnelling van de transitie veehouderij hebben GS op 13 juni 2017 een aantal besluiten genomen die de kwaliteit van de leefomgeving beter moeten borgen en moeten leiden tot een zorgvuldige veehouderij. Onderdeel hiervan was het beleid inzake mestverwerking dat is vastgelegd in de Verordening Ruimte. Het Stalderingsloket is in 2017 geopend en behandelt aanvragen voor stalderingsbewijzen. Op 10 november hebben Provinciale Staten middelen ter beschikking gesteld voor het in oktober door GS vastgestelde pakket ondersteunende maatregelen ten behoeve van de versnelling van de transitie veehouderij. Belangrijke onderwerpen hierbij zijn innovatieve stalsystemen, een regeling voor jonge boeren, van werk naar werk, het stimuleren van natuurinclusieve landbouw en het ondersteuningsnetwerk. De uitvoering van de UBA stond verder sterk in het teken van het stimuleren van innovatie.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Heldere kaders

Op 25 september 2017 hebben GS de Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij (BZV) 2.0 vastgesteld. Deze is vereenvoudigd en de normscore gaat omhoog. Dat betekent dat bedrijven meer moeite moeten doen om aan de BZV te kunnen voldoen. In een drietal bedrijven hebben wij actief eraan bijgedragen om de proefstalstatus (landelijk) te versnellen: varkenshouderij van der Meijden in Oirschot, Keten Duurzaam Varkensvlees en een emissiearm vloersysteem V1-agro. Daarnaast zijn ook greendeals gesloten voor Weidevarkens en natuurinclusief grondgebruik Herenboeren.

Gezondheid

Naar aanleiding van het signaal over longontsteking en geitenhouderijen in het VGO2-onderzoek (juli 2017) hebben PS besloten tot een stop op de uitbreiding van geitenhouderijen. Uitbreiden met meer dieren binnen de bestaande bebouwing blijft wel mogelijk. Door het Ondersteuningsteam Volksgezondheid bestaande uit Milieudiensten, enkele Gemeenten, de GGD en de provincie, wordt een notitie opgesteld om gemeenten te helpen bij beslissingen over milieuvergunningen bij toename van het aantal dieren binnen de bestaande bebouwing. Dit ondersteuningsteam heeft eind 2016 de notitie handelingsperspectieven Endotoxinetoetsingskader v1.0 opgesteld naar aanleiding van het VGO1 onderzoek. Dit om vanuit voorzorg te voorkomen dat gezondheidsrisico's groter worden.

Overlast aanpakken

Gemeenten en Provincie hebben via de collectieve afspraken met de omgevingsdiensten de werkwijze van het urgentieteam geïmplementeerd binnen de aanpak van de omgevingsdiensten.

Innovatie

In 2017 zijn twaalf Agrofoodpluimen aan bedrijven uitgereikt die een pioniersrol vervullen in de agrofoodsector. Voor meer informatie: zie Brabantse Agrofood 2020.

De Landbouw Innovatie Campus staat als “campus” waar boeren leren richting te geven aan bijzondere innovaties op hun bedrijf of in de keten. Drie voorbeelden: de ontwikkeling van het spel Forced Local. HAS, Helicon en de Herenboeren gaan dit gebruiken om met studenten en Herenboerenleden te ervaren wat (eenzijdig / overmatig) gebruik van de bodem doet voor toekomstige teelten en wat de beperkingen zijn van het eigen grondgebied. Met drie boeren zijn nieuwe instrumenten ontwikkeld voor betere omgang tussen boer en buur. Vervolgstep is deze manier van werken en deze nieuwe instrumenten voor meer boeren beschikbaar maken. Met Less +1 hebben we met (ondermeer) Statenleden het wortelexperiment gedaan. Met boeren is onderzocht op welke manier zij aan hun producten meer waarde kunnen toekennen. Dit wordt gebundeld in een receptenboek zodat het breder toegankelijk wordt. Via Translab zijn er zeven concepten pro-actief ondersteund bij de ontwikkeling van niche naar mainstream, die zich hebben bewezen qua duurzaamheid, waardecreatie en opschalingspotentieel. Het gaat om de volgende bedrijven: Dutch Quinoa Group, Vegetarische Slager, Keten Duurzaam Varkensvlees, Heydehoeve, Volwaard, Rondeel en een verzameling van bedrijven onder de noemer Korte Meerwaarde Ketens. In het kader van het LIB (Landbouw Innovatie Noord-Brabant) zijn dit jaar 33 innovatieve projecten gehonoreerd en 4 themabijeenkomsten georganiseerd (waarvan één in Italië/Emilia Romagna). Enkele voorbeelden van projecten zijn: ‘Sensoren en gezondheid in de melkveehouderij’, Quark en RECUPA (voor meer informatie zie stuurgroep LIB).

Circulaire economie (prg.2 Ruimte en agrofood)

Er is in samenwerking met externe partijen een KringloopToets ontwikkeld en vervolgens is aan de hand van deze methodiek door WUR onderzoek gedaan naar haalbaarheid van het sluiten van agrofood kringlopen op Noord-West Europese schaal. Met de wijziging van de Verordening ruimte ontstaat meer ruimte voor mestbewerking, die bijdraagt aan verminderen van emissies en betere benutting van mineralen.

Verbinden en aanjagen

De Slagerij de Hamvraag hebben we ingezet op de Delta Innovation Days in mei en tijdens de Brabantse Waldag in juni. Het FoodLAB project is afgerond in het kader van Agri Meets Design om voedselverspilling tegen te gaan.

Een aantal samen met de HAS opgezette minors zijn intussen afgerond (plantaardig, wereldwijde voedseldialoog en transitie veehouderij) Ook is meegewerkt aan een programma van een nieuwe opleiding aan de ROC De Leijgraaf en een module bij het ROC in Den Bosch.

Het programma ‘We are Food’ start in 2018 met de publieksgerichte activiteiten. De voorbereiding daarvan heeft in 2017 plaatsgevonden. Er is een overweldigende interesse voor de zogenoemde ‘keukens’. Daarom zijn er bijvoorbeeld tien keukens in plaats van acht keukens geselecteerd. Een keuken is de ontwikkeling van een foodinnovatie. Het zorgt dat die wordt doorontwikkeld en via de themamaand breed in Brabant bekend wordt. Uit een open call zijn honderd inzendingen gekomen en zijn er tien gekozen. Zie ook www.wearefood.nl

Mijlpalen Agrofood

- Het project toekomstperspectief varkenshouderij is afgevoerd in de Perspectiefnota 2017.
- De Landbouw Innovatie Campus staat als een “campus” waar ondernemers leren richting te geven aan bijzondere innovaties op hun bedrijf of in de keten.
- Het uitvoeringsprogramma Plantaardig is in het begin van 2018 vastgesteld. In 2017 was al begonnen met een aantal projecten, zoals de ontwikkeling van Nedersoja, de introductie van agroforestry en onderzoek naar nieuwe gewassen.
- Verordeningen ruimte en natuurbescherming zijn gewijzigd vastgesteld.
- BZV 2.0 is vastgesteld.
- Er is een Uitvoeringsprogramma Ondersteunende Maatregelen transitie veehouderij vastgesteld.

Wat heeft het gekost?

02.02 Agrofood 2020; Brabant Quality

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr- realisatie
Lasten	8.197	13.078	11.336	1.741
Baten	-	300	120	-180
Saldo van baten en lasten	-8.197	-12.778	-11.216	1.561

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	11.336
Baten	120
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-11.216

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Cofinanciering POP3	2.426
- Toevoeging voorziening lening glastuinbouw	-366
Overige	-319
Totaal afwijking lasten	1.741

Lasten

Cofinanciering POP3

Er is vertraging opgetreden bij de beoordeling van innovatiesubsidies, waardoor beschikkingen niet meer in 2017 zijn verleend.

Op basis van de jaarrekening TOM is de voorziening van de lening aan de TOM opgehoogd naar € 3,34 mln. Dit ten laste van de reeds daarvoor gereserveerde middelen binnen de Risicoreserve Ontwikkelbedrijf.

Na 2018 neem budget af in verband met afloop bestuursakkoordperiode. Structurele middelen voor Agrofood zijn beperkt.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging

x € 1.000

Rijk	12
EU	-239
Overige	47
Totaal afwijking baten	-180

Algemeen beeld van het programma

De opgaven Verbindend Water, Milieu en Gezondheid, Uitnodigend Groen en ORO, VTH, Externe veiligheid dragen bij aan een duurzame fysieke leefomgeving van Brabant. Duurzaamheid bereiken we enerzijds door zuinig te zijn op de fysieke leefomgeving en daarin kader stellend en toetsend op te treden. Dit past ook bij onze wettelijke taken op deze terreinen. We gaan echter nog een stap verder en zijn mede vormgever van duurzaamheid. Daarbij gaan we uit van een systeemaanpak, hierin stelt de fysieke ondergrond van bodem en water voorwaarden voor uitgebalanceerd gebruik. Dit werkt bijvoorbeeld door in de (on)mogelijkheden voor natuurherstel of principes voor water- en bodem inclusief beheer van agrarische gronden. Daarmee raakt het direct aan de gebruikers en het gebruik. Niet enkel in beperkende zin, maar juist ook uitnodigend en perspectiefrijk. Zo is een vitale bodem en vooral een gezond watersysteem de drager van een circulaire economie en duurzame agrofood. We voeren de strategische opgaven en bestuursopdrachten uit door slim mee te bewegen met initiatieven vanuit de samenleving. Daarnaast zoeken we naar synergie, waarbij we de uitvoering van de bestuursopdrachten en maatschappelijke opgaven elkaar laten versterken. Samen met de waterschappen en Brabant Water hebben we bijvoorbeeld een wateragenda gemaakt om de wateropgave gezamenlijk kracht bij te zetten richting de Provinciale omgevingsvisie. Programma 03 is opgebouwd uit vier productgroepen, 03.01 Water, 03.02 Milieu, 03.03 Natuur en 03.04 GOB. Op de volgende bladzijden is de tabel beleidsprestaties met verantwoording per prestatie opgenomen, gevolgd door een nadere toelichting per productgroep.

Wat heeft het gekost?

De totale onderbesteding (lasten) bedraagt €0,5 mln. en wordt met name verklaard door:

- STUW (ca. € 4 mln. onderbesteding), er zijn minder beschikkingen verleend aan de waterschappen dan verwacht (volgt begin 2018);
- Milieu, onderbesteding €0,5 mln.;
- Natuur, onderbesteding € 13,5 mln. (Projecten Dienst Landelijk Gebied, SNL beheer, PAS en Natura 2000 projecten en Groen blauwe diensten (Stika));
- GOB, overschrijding €18,8 mln, In de tweede helft van 2017 heeft nog een aantal aankopen van gronden plaatsgevonden die niet voorzien waren bij Burap 2017, waardoor een overschrijding van €12,4 mln. optreedt (gedekt door GOB fonds / rijkmiddelen). Verder heeft een afwaardering op voorraad gronden plaatsgevonden van €6,4 mln.

De afwijking op baten bedraagt € 24,7 mln positief en wordt verklaard door de boekwinsten die gerealiseerd worden bij verkoop van gronden. In de tweede helft van 2017 hebben nog een aantal verkopen plaatsgevonden welke niet voorzien waren bij Burap 2017, waardoor flink meer opbrengst/winst gerealiseerd is die weer ingezet wordt voor grondaankopen NNB. Daarnaast betreft een deel van de baten dekking (€13,3 mln.) uit de doeluitkering Grond voor Grond (rijksmiddelen).

03 Natuur, Water en Milieu

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil <i>begr- realisatie</i>
Programmalasten	135.049	169.979	170.394	-415
Toegerekende organisatiekosten	13.844	14.612	13.738	874
Totaal lasten	148.893	184.591	184.132	459
Totaal baten	15.415	24.221	48.942	24.721
Saldo van baten en lasten	-133.478	-160.369	-135.190	25.180

Natuur, water en milieu op hoofdlijnen

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

PS hebben op 8 juli een besluit genomen over de versnelling van de transitie van de veehouderij (zie verder 02.02 Agrofood). Door de genomen maatregelen neemt de stikstofdepositie op N2000-gebieden af en dat komt direct de biodiversiteit ten goede.

Het natuurbeleid zoals vastgelegd de beleidsvisie Brabant Uitnodigend Groen (BrUG) is geëvalueerd en geactualiseerd. Het gaat met name om een versnelling van de grondverwerving voor het Natuurnetwerk Brabant (NNB), het intensiveren van maatregelen om de biodiversiteit te versterken en het intensiveren van het verbinden van de natuur met de samenleving. Nadat in 2016 de kaders voor de realisatie van de PAS-herstelmaatregelen zijn bepaald, is in 2017 de grondverwerving voor en uitvoering van de PAS-herstelmaatregelen volop in uitvoering gekomen.

De bestuursopdracht Sturingsmogelijkheden Vitale bodem is uitgewerkt in een uitvoeringsplan. Met de vijf grootste Brabantse steden zijn Green Deals en een Betonakkoord afgesloten. Daar zijn we in 2017 voortvarend mee aan de slag gegaan.

Met de provincie Limburg hebben we in een brede overheidscoalitie van waterschappen en gemeenten de ambitie uitgesproken en de eerste stappen gezet om als koploper versneld aan de slag te gaan met Ruimtelijke Adaptatie.

GS hebben de investeringsfondsen van de provincie (waaronder het GOB) laten evalueren. Daaruit blijkt dat de fondsen voorzien in een maatschappelijke behoefte.

Ondanks bovenstaand pakket van maatregelen is de kwaliteit van de Brabantse natuur, water en bodem nog niet op het niveau dat de provincie voor ogen heeft. Wel dient opgemerkt te worden dat de uitvoering van maatregelen en natuurbeleid met partners in 2017 steeds meer vorm krijgt.

Aan de bestuursopdracht integrale aanpak VTH is uitvoering gegeven. Samen met de VTH partners wordt in het Brabants Platform Omgevingsrecht (BPO) samengewerkt op drie onderwerpen; zorgvuldige veehouderij, Samen Sterk in Brabant en asbestverwijdering. Verder is gestart met het evaluatie-onderzoek van de 'Kaderstellende nota Handhavingskoers 2013-2016'.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
03.01 Water		
<u>Provinciaal Milieu- en Water Plan 2016-2021</u> Beleidsvisie op het benutten van de potenties in de ondergrond Risicobeleid externe veiligheid 2014-2018 Kaderstellende nota handhavingskoers 2013-2016		
	Vastleggen Brabantbrede ambities en maatregelen mbt klimaat (de klimaatagenda) (indicator:opgestelde klimaatagenda, onderzoeksagenda,	Gerealiseerd. Het Klimaatportaal is eind 2017 in concept opgeleverd en wordt in het eerste kwartaal van 2018 openbaar gemaakt. Het opstellen van de hieraan gekoppelde klimaatmonitor loopt parallel met de ontwikkeling van de landelijke monitor

	<p>subsidieregeling, klimaatportaal) Streefwaarde 1</p>	<p>Ruimtelijke Adaptatie; de oplevering van het concept is voorzien in het tweede kwartaal van 2018. Onze provinciale klimaatagenda met een bijbehorend uitvoeringsprogramma wordt mede ondergebracht op de schaal van Zuid Nederland; voltooiing hiervan vindt plaats in het eerste kwartaal van 2018. Onze Brabantse aanpak van klimaatadaptatie heeft een plek gekregen in voorontwerp-omgevingsvisie, met name in het hoofdstuk klimaatproof. Op 15 december 2017 hebben de Staten middelen ter beschikking gesteld voor het dossier 'Naar een klimaatbestendig Brabant' (documentnummer 4274060). De openstelling van een subsidieregeling voor het (laten) doen van klimaatstresstesten is voorzien in mei 2018.</p>
	<p>Ondersteunen van initiatieven met een positieve bijdrage aan een duurzame leefomgeving door burgers en bedrijven (samen met milieu) (indicator: cofinanciering bevorderen burgerinitiatieven, inzet duurzaamheidsscan als instrumentarium) Streefwaarde 2</p>	<p>Deze prestaties worden met name geleverd in de vorm van een duurzaamheidsscan en worden verantwoord onder programma Milieu en Gezondheid. Vanuit het programma Verbindend Water zijn met name binnen het dossier klimaatadaptatie (zie de rij hierboven) activiteiten geformuleerd die initiatieven van onderop bevorderen.</p>
	<p>Doorlopen beleidscyclus PMWP 2016-2021 (indicator: in beeld brengen toestand milieu en water, rapporteren jaarlijkse voortgang PMWP) Streefwaarde 1</p>	<p>Gerealiseerd. Op 13 oktober 2017 is de website Brabant InZicht 'live' gegaan en aan PS gepresenteerd, vergezeld van de statenmededeling 'Toestandsrapportage Natuur, Water en Milieu' d.d. 10 oktober 2017 (documentnummer 4253983). Deze website is de interactieve en actuele toestandsrapportage van Natuur, Water en Milieu. Via de statenmededeling 'Voortgangsrapportage 2016 Provinciaal Milieu- en Waterplan' (d.d. 25 september 2017 en documentnummer 4254435) zijn PS geïnformeerd over de voortgang van de uitvoering van het Provinciaal Milieu- en Waterplan 2016-2021. Er volgen geen separate voortgangsrapportages PMWP meer.</p>
	<p>Actualisatie verordening Water (indicator: rapportage) Streefwaarde is bij bestuursrapportage 2017 doorgeschoven van 1 in 2017 naar 1 in 2018</p>	<p>De laatste herziening van de verordening heeft plaatsgevonden eind 2015 (2e wijziging) de voorbereiding en afstemming heeft meer tijd gekost waardoor voorziene behandeling in PS is verschoven naar het tweede kwartaal van 2018.</p>

	<p>De grond- en oppervlaktewaterlichamen voldoen aan de eisen van de Kaderrichtlijn water (KRW) (indicator: % waterlichamen dat voldoet aan de KRW eisen (100% in 2027) Streefwaarde 50.</p>	<p>Deze streefwaarde wordt niet gehaald. Binnen de systematiek van de KRW moeten alle aspecten van waterkwaliteit gerealiseerd zijn voordat een waterlichaam aan de eisen voldoet (one out, all out). Daarmee is de opgenomen streefwaarde niet realistisch; de maatregelen die provincie, waterschappen en andere betrokkenen treffen, zijn gericht op 100% doelrealisatie in 2027 (alle waterlichamen moeten dan aan de waterkwaliteitsdoelstellingen voldoen). Op deelaspecten van waterkwaliteit (doorzicht, macrofauna etc) leidt dit tot verbeteringen, zonder dat dit in het totaaloordeel zichtbaar wordt. Veelal is een te hoog nutriëntengehalte (nitraat en fosfaat) de beperkende factor in het realiseren van de waterkwaliteitsdoelstellingen. In de evaluatie PMWP (in 2018) wordt nagegaan of een andere, wellicht meer gedifferentieerde indicator kan worden geformuleerd.</p>
	<p>Wijst in het landschap herkenbaar (indicator: aantal nieuwe locaties waar wijst herkenbaar is als geologisch fenomeen) streefwaarde 5 in 2021.</p>	<p>Conform planning. Voor wijstherstel zijn inmiddels voldoende potentiële locaties in beeld waar wijstherstel mogelijk is. De daadwerkelijke uitvoering kost veel voorbereidingstijd, o.a. door grondverwerving. Een deel van de realisatie wordt bij het GOB-instrumentarium ondergebracht zodat het wijstherstel kan worden gecombineerd met natuurherstel. Zo worden middelen en instrumenten optimaal benut. Wijstherstel past binnen een bredere regionale ambitie om te komen tot een Geopark Peelhorst; in de streek zijn hiertoe verschillende projecten in voorbereiding.</p>
	<p>Vennen hebben een goede ecologische toestand (indicator: aantal herstelde vennen met een goede ecologische toestand) Streefwaarde 5 in 2018</p>	<p>Conform planning. De voorbereidingen zijn getroffen om venherstel te realiseren, o.a. door in beeld te brengen welke vennen hiervoor in aanmerking komen. Eind 2017 is de POP3 regeling voor Biodiversiteit opengesteld met venherstel als onderdeel. Er zijn diverse aanvragen binnengekomen die momenteel worden beoordeeld.</p>
	<p>Voldoende zwemmogelijkheden van voldoende kwaliteit (indicator: % zwemwaterlocaties dat voldoet). Streefwaarde 100%</p>	<p>Streefwaarde is in 2017 opnieuw gerealiseerd. Alle 97 natuurzwemwaterlocaties voldoen, waarvan 86 locaties zelfs een uitstekende zwemwaterkwaliteit hebben.</p>

	Geen onaanvaardbare hinder door wateroverlast (indicator: mate waarin wordt voldaan aan de normen wateroverlast uit de verordening water) streefwaarde 100	Gerealiseerd, het regionale watersysteem voldoet vrijwel overal aan de normen voor wateroverlast. Waterschappen hebben hierover gerapporteerd en de uitkomsten zijn verwerkt in de statenmededeling van 21 maart 2017 (documentnummer 4166206): "Aanpak wateroverlast, voortgangsrapportages regionaal watersysteem en voortgangsrapportages regionale waterkeringen". Met de waterschappen zijn in 2017 de gezamenlijke uitgangspunten voor de toetsronde in 2018 bepaald.
	Een goede kwalitatieve en kwantitatieve toestand van de vaarwegen (indicator: % vaarwegen (incl kunstwerken en oever) dat voldoet aan de eisen) Streefwaarde 100	Niet gerealiseerd. Er is sprake van achterstanden in het (bagger)onderhoud van de kanalen in West-Brabant. Onderzoek naar de aard en omvang van de knelpunten en de mogelijke oplossingsrichtingen bevinden zich in de eindfase. Voorzien wordt dat een extra provinciale beheerbijdrage aan de vaarwegen middels een begrotingswijziging (BURAP 2018) wordt geëffectueerd.
	Uitvoeren samenwerkingsovereenkomst met waterschappen (STUW) (indicator: voortgang (programmering en uitvoering door waterschappen, in 2021 gereed)). Streefwaarde continu	Conform planning. Bestuurlijk hebben GS en de NoordBrabantse WaterschapsBond de voortgang besproken en beheersmaatregelen in gang gezet om de prestatieafspraken tijdig te realiseren. In 2018 zal een midterm review plaatsvinden waarvoor de eerste voorbereidingen zijn getroffen. In het licht van STUW (de derde bestuursovereenkomst met de waterschappen) is het goed om ook te melden dat de afronding van de meest complexe projecten uit de Tweede bestuursovereenkomst tussen provincie en waterschappen in 2017 bijna volledig is gerealiseerd (en de resterende projecten uit BO2 conform afspraak in 2018 worden afgerond).
	Uitvoeren overige KRW maatregelen (indicator: * cofinancieren en openstellen projecten Schoon Water voor Brabant * cofinancieren projecten verminderen nutriënten emissies * uitvoeren maatregelen rondom grondwaterwinningen * jaarlijkse rapportage Brabantse Wal * uitvoeren beleidsinhoudelijke onderzoeken) Streefwaarde diverse openstellingen en rapportages	Conform planning, de twee deelprojecten van Schoon Water voor Brabant en vermindering nutriënten emissies lopen conform planning. De werving van nieuwe deelnemers en het organiseren van bijeenkomsten is op schema. Het uitvoeren van maatregelen rondom grondwaterwinningen wordt in gang gezet via de uitvoeringsovereenkomst. De jaarlijkse rapportage Brabantse Wal is opgeleverd, werkzaamheden lopen volgens planning en eerste resultaten zijn zichtbaar.

	<p>Uitvoeren zwemwaterbeleid, inclusief het uitvoeren van onderzoeken nav acute en opkomende problemen (indicator: aantal jaarlijks onderzoeken zwemwaterkwaliteit) Streefwaarde 2</p>	<p>Niet gerealiseerd. Er zijn geen onderzoeken naar zwemwaterkwaliteit uitgevoerd, omdat daar geen noodzaak toe was. Wel lopen er 2 andere onderzoeken die het vermelden waard zijn. Het onderzoek naar waterkwaliteit verbeterende maatregelen vindt medio 2018 plaats. In het voorjaar 2018 wordt bovendien het systeem om zwemmersjeuk vroegtijdig te signaleren opgeleverd; het bestaat uit een beslisboom aan de hand waarvan eenduidig toezicht en handhaving mogelijk is, plus een beknopt beheeradvies om zwemmersjeuk te voorkomen.</p>
	<p>Beheren en onderhouden provinciale vaarwegen (indicator: aantal jaarlijkse controles van uitvoering en voortgang door Brabantse Delta obv raamovereenkomst) Streefwaarde 1</p>	<p>Gerealiseerd. Jaarlijks worden twee gesprekken gevoerd met Waterschap Brabantse Delta. In april is er een eerste gesprek geweest over de jaarafrekening 2016 en de te verwachten investeringskosten. Afgelopen december heeft het tweede gesprek plaatsgevonden over de resultaten 2017, de begroting 2018 en het investeringsplan voor 2018.</p>
	<p>Renoveren meetnetten grondwater en uitvoeren reguliere monitoring (indicator: Grondwaterbuizen worden gerenoveerd en meetapparatuur vervangen, geactualiseerd meetnet om monitoring voort te zetten) Streefwaarde renovatie en reguliere monitoring</p>	<p>Gerealiseerd. Renovatie van grondwaterstandsmeetnet is conform planning eind september 2017 gerealiseerd. De reguliere monitoring is van start gegaan en loopt conform gestelde eisen.</p>
	<p>Waterkwaliteit van diepe vml zandwinplassen verbeteren (indicator: aantal plassen met verbeterde toestand, in eerste instantie is onderzoek nodig) Streefwaarde 0</p>	<p>Waterkwaliteit van diepe vml zandwinplassen verbeteren (indicator: aantal plassen met verbeterde toestand, in eerste instantie is onderzoek nodig) Streefwaarde 0</p>
	<p>Stimuleren van en toezicht houden op verbetering regionale keringen door waterschappen (indicator: voortgang verbeterplannen en uitvoering 271 km regionale keringen). Streefwaarde continu</p>	<p>Conform planning. In totaal moet nog 27,2 km aan regionale keringen worden verbeterd. Bij waterschap Aa en Maas zijn alle keringen inmiddels op orde. Bij waterschap De Dommel resteert de verbetering van 5,8 km en bij waterschap Brabantse Delta 21,4 km. Een actualisatie van de Verordening Water waarin enkele zaken rondom regionale keringen worden geregeld naar aanleiding van de voortgangsrapportage van de waterschappen is in gang gezet. Een en ander is toegelicht in de statenmededeling d.d. 21 maart 2017 (documentnummer 4166206): "Aanpak wateroverlast, voortgangsrapportages</p>

		regionaal watersysteem en voortgangsrapportages regionale waterkeringen".
	Uitvoeren wettelijke taak grondwaterbeheer (indicator: voortgang afhandelen schade wateronttrekkingen). Streefwaarde continu	Afhandeling schadezaken vindt plaats door de omgevingsdiensten (8 in behandeling en 4 zaken afgehandeld in 2017).
	Kennisontwikkeling grondwater (indicator: aantal opgestelde ondergrondmodellen). Streefwaarde 1	Gerealiseerd. Grondwater modellering loopt volgens planning. H3O+ model De Kempen is opgeleverd in 2017. Brabant model wordt geactualiseerd, dit loopt door in 2018
	Uitwerken Waterbeschikbaarheid Noord-Brabant (indicator: voortgang waterbeschikbaarheid in beeld (2021 gereed)) Streefwaarde start	Conform planning. De acties met betrekking tot waterbeschikbaarheid hebben onder andere geleid tot robuustheidskaarten die inzicht geven in de waterbeschikbaarheid. Verdere invulling van waterbeschikbaarheid loopt conform planning wat moet leiden tot een beeld van waterbeschikbaarheid in 2021.
	Uitvoeren Deltaprogramma Maas (indicator: Brabantse koploperprojecten rivierverruiming). Streefwaarde start 2 MIRT-verkenningen	Gerealiseerd. De uitwerking van de twee MIRT-verkenningen in Brabant (Ravenstein-Lith en Oeffelt) ligt op schema. Voor beide projecten geldt o.a. dat via een selectie-proces een adviesbureau aangetrokken is. Het MIRT-onderzoek voor het Maasoeverpark is nagenoeg afgerond. Er wordt nu gewerkt aan een voorstel om tot een MIRT-verkenning te komen. Voor wat betreft de Lange termijn ambitie Rivieren is in 2017 in het regioproces bedijkte Maas verder gewerkt aan maatregelpakketten en afweegkader. In 2018 moet dit leiden tot afspraken tussen rijk en regio's over rivierverruiming.

	<p>Financieren van maatregelen in het kader van Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ) en initiatieven voor omgaan met waterbeschikbaarheid (indicator: voortgang vaststelling en openstelling provinciale subsidieregeling en bijdrageverordening). Streefwaarde continu.</p>	<p>Er is in 2017 een nieuwe regeling voor waterschappen vastgesteld (mede in relatie tot STUW) en de regeling voor overige doelgroepen (3e openstelling) is opengesteld. De uitgaven van provinciale DHZ-middelen en DHZ-Rijksmiddelen (via bijdrageverordening van de provincie) door de waterschappen bleven in 2017 nog achter t.o.v. de programmering. Dit komt aan de orde in de MidtermReview DHZ 2018.</p>
	<p>Cofinancieren en afdekken risico's verzilting Volkerak Zoommeer (indicator: Beïnvloeding besluitvorming verzilting Volkerak-Zoommeer + uitvoering bestuursovereenkomsten Zoetwater Zuidwestelijke Delta). Streefwaarde continu.</p>	<p>Het regeerakkoord van het nieuwe kabinet Rutte III biedt aanknopingspunten voor stappen in de besluitvorming van de rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer, daarop zal in 2018 samen met provincies Zeeland en Zuid-Holland worden ingezet. In 2017 heeft succesvolle aanbesteding plaatsgevonden van het project Roode Vaart, waaraan de provincie substantieel financieel bijdraagt.</p>
	<p>Initiëren en deelnemen aan regionale samenwerkingsverbanden (indicator: Inrichten organisatie Connecting Delta en Waterpoort). Streefwaarde continu.</p>	<p>Voor Waterpoort was 2017 een zeer succesvol en vruchtbaar jaar. Er zijn concrete resultaten geboekt op de thema's: Riviercruisemarkt, Waterbus, regionale pontverbindingen, Zuiderwaterlinie en Stelling van Willemstad, Jaar van de Biet, Waterpoort Academy, Cursus Gastheerschap, Waterpoort Weekend, Nationaal Park NL Delta Biesbosch – Haringvliet en vele projecten en activiteiten. De bestuursopdracht 'Connecting Delta' krijgt meer aandacht als er kansen lijken te liggen bij het nieuwe kabinet voor besluitvorming Volkerak-Zoommeer.</p>
03.02		
<p><u>Provinciaal Milieu- en Water Plan 2016-2021</u> Beleidsvisie op het benutten van de potenties in de ondergrond Risicobeleid externe veiligheid 2014-2018 Kaderstellende nota handhavingskoers 2013-2016</p>		

	De milieukwaliteit van de leefomgeving is stabiel of verbeterd (indicator: toestandrapportage) Streefwaarde 1	Toestandsrapportage is gereed, Statenmededeling 30 oktober 2017. Resultaten in te zien via www.BrabantInzicht.nl .
	Ondersteunen van initiatieven met een positieve bijdrage aan een duurzame leefomgeving door burgers en bedrijven (samen met water) (indicator: cofinanciering bevorderen burgerinitiatieven, inzet duurzaamheidsscan als instrumentarium) streefwaarde 2	De duurzaamheidsscan is uitgevoerd bij twee projecten. Hieruit bleek dat de benodigde actualisatie van de scan omvangrijker was dan gedacht. De derde scan wordt in 2018 als evaluatie van de geactualiseerde scan uitgevoerd. Verder is op 10 oktober 2017 in het provinciehuis de Dag van de duurzaamheid gehouden. Deze werd druk bezocht.
	Uitvoeren van vergunningverlening, toezicht en handhaving op het omgevingsrecht (via de omgevingsdiensten) (indicator: vastgestelde opdracht) Streefwaarde 3	Opdrachten zijn verstrekt, Statenmededeling 18 december 2017.
	Generieke kwaliteitsdoelstellingen vergunningverlening: -geen gebruik wet dwangsom Streefwaarde 0 -geen lex silencio positivo Streefwaarde 0 -beschikkingen zijn binnen de wettelijke termijn afgehandeld streefwaarde 90%	Deze gegevens waren niet tijdig beschikbaar om op te nemen in de jaarrekening. In de Statenmededeling 'VTH indicatoren 2017' worden deze gepresenteerd.
	Generieke kwaliteitsdoelstellingen toezicht en handhaving: -handhavingsbeschikkingen die in stand blijven na rechterlijke toetsing Streefwaarde 90% -geen repressieve handhaving zonder toetsing op artikel 20.8. Streefwaarde 100%	Idem
	Outcomedoelstellingen Handhaving: Mate van spontane naleving (bij eerste controles) Streefwaarde 80% Geconstateerde ernstige overtredingen (bij eerste controles) Streefwaarde 7%	Idem

	Evaluatie nota Handhavingskoers (indicator: rapportage) Streefwaarde 1	Gerealiseerd. Evaluatie is afgerond, Statenmededeling 20 november 2017
	Intergemeentelijk samenwerken op het gebied van milieu (indicator: aantal bijeenkomsten) Streefwaarde 6	Bijna gerealiseerd. Er hebben 5 bijeenkomsten plaatsgevonden: MOLO op 26 januari en Brabantstad Duurzaamheid op 26 maart, 27 juni, 3 oktober en 12 december.
	Doorlopen beleidscyclus PMWP 2016-2021 (indicator: in beeld brengen toestand milieu en water, rapporteren jaarlijkse voortgang PMWP) Streefwaarde 1	Gerealiseerd middels Toestandsrapportage.
	De luchtkwaliteit, geluid-, geur- en lichthinder voldoen aan de geldende normen, zodat deze een positieve invloed hebben op de gezondheid van de Brabander (indicator: monitoringsrapport) Streefwaarde omgezet bij bestuursrapportage naar 1 toestandsrapportage	Gerealiseerd is onderdeel van de toestandsrapportage.
	Verbeteren gezondheidstoestand (indicator: Uitvoering Brabantse Health deal, Gezondheidsdeal met regio's) Streefwaarde 1 bij bestuursrapportage doorgeschoven naar 2018	Conform bijgestelde planning.
	Stabiliseren en verbeteren luchtkwaliteit (veehouderij en industrie) (indicator: uitgevoerde meetprojecten) Streefwaarde 3	Gerealiseerd. Rapportages opgesteld voor meetprojecten Zuidwest Brabant en Moerdijk en Ammoniak. <u>Statenmededelingen 9 en 30 oktober 2017.</u>
	Vaststellen geluidbelastingkaart(2017) en actieplan (2018) voor provinciaal wegennet (indicator: vastgesteld plan en kaart) Streefwaarde 1	Gerealiseerd. Vastgesteld door GS op 25 juli 2017.
	Uitvoeren convenant bodem en ondergrond (indicator: voortgangsrapportage) streefwaarde 1	Gerealiseerd.

	Saneren bodem Chemie Pack (gereed in 2025) (indicator: voortgangsrapportage) streefwaarde 1	Gerealiseerd. Voortgangsrapportage is gereed, sanering loopt volgens planning.
	Uitvoeren projecten gericht op bewustwording, herstel vitaliteit, bodembiodiversiteit, biologische, chemische en fysische kwaliteit (indicator: aantal) streefwaarde 1	Er worden 2 projecten ondersteund: <u>Circulaire landbouw St Anthonis</u> te Boxmeer en <u>Carbon Valley</u> .
	Opstellen plan van aanpak Vitale bodem met sturingsmogelijkheden. PS hebben een bestuursopdracht Sturingsmogelijkheden voor een Vitale Bodem (Perspectievennota 2017) geformuleerd. De uitwerking ervan is in uitvoering en wordt in het najaar opgeleverd.	Gerealiseerd, Statenmededeling 'Uitwerking Bestuursopdracht Vitale Bodem' d.d.29 september 2017, incl. uitvoeringsplan.
	Hergebruik van voormalige en/of gesloten stortplaatsen hebben geen nadelige gevolgen voor de leefomgeving (indicator: aantal in beheer zijnde stortplaatsen). streefwaarde 2	Gerealiseerd, betreft de stortplaatsen Nyrstar en Baggerdepot Dintelsas.
	Beheren gesloten stortplaatsen (indicator: verleende ontheffingen en geaccepteerde meldingen). Streefwaarden 20	Niet gerealiseerd. In totaal zijn in 2017: 4 ontheffingen en 11 meldingen ontvangen en afgehandeld.
	Sluiten nog in gebruik zijnde stortplaatsen (indicator: afgegeven sluitingsverklaringen). nvt voor 2017	
	Voorkomen en beperken natuurbranden (indicator: aantal taskforces natuurbranden). Streefwaarde 1	Gerealiseerd. <u>Statenmededeling Evaluatie Taskforce Natuurbranden</u> in procedurevergadering van 11 september 2017 behandeld.

	<p>Het operationeel houden van de RIN-webapplicatie (Risiko Index Natuurbranden) ter ondersteuning van de gebruikers zijnde de driemanschappen. (indicator: een bruikbare webapplicatie voor de driemanschappen). bij bestuursrapportage is nieuwe indicator bepaald o.b.v.rapport taskforce, opdracht is verstrekt voor beheer en onderhoud van de applicatie.</p>	<p>Gerealiseerd, is operationeel. Beheer gaat in 2018 over naar Brandweer Nederland. Zij nemen het beheer landelijk over.</p>
	<p>Samenwerken bevorderen met betrokken organisaties aan het voorkomen van onbeheersbare natuurbranden. (indicator: Opzetten overlegstructuur Brabant-breed en met Rijk) Bij bestuursrapportage is nieuwe indicator bepaald o.b.v.rapport taskforce, actie is opgepakt loopt volgens planning</p>	<p>Loopt volgens planning. Op 4 december 2017 zijn alle driemanschappen samengekomen om de voortgang te bespreken en te leren van elkaar. Op 27 juni 2017 hebben Gedeputeerde Staten besloten om in de beleidsuitvoering van de provincie meer rekening te gaan houden met de natuurbrandpreventie. Dit ter bescherming van de provinciale belangen en investeringen in de natuur, voor de openbare orde en veiligheid, het cultuurhistorisch erfgoed, de infrastructuur en de vrije tijdseconomie. Daarnaast stimuleert de provincie de samenwerking met andere partners die ook een rol hebben bij de natuurbrandpreventie zoals de gemeenten, de veiligheidsregio's, de natuurbeheerders en het Rijk. PS ontving hierover een Statenmededeling.</p>
	<p>Risiko's/schade als gevolg van drugsdumpingen zijn tot een minimum beperkt (indicator: aantal dumpingen (2015=100%)) Streefwaarde 80%</p>	<p>Niet gerealiseerd. Het aantal dumplocaties is in 2017 voor geheel Nederland toegenomen van 177 vorig jaar tot 206. Het aantal aangetroffen dumplocaties is in Noord-Brabant van 101 in 2016 afgenomen tot 83. In Noord-Brabant wordt nog steeds het meeste afval van XTC en amfetamine gedumpt. Hieruit blijkt dat er t.o.v. 2015 sprake is van een toename van het aantal dumpingen en er geen sprake is van realisering van de streefwaarde.</p>
	<p>Verbeteren samenwerking en overdracht uitvoerende taken naar omgevingsdiensten (indicator: uitvoeren plan van aanpak) Streefwaarde continu</p>	<p>In het project Samen tegen dumpen wordt met alle betrokken overheden, terrein beherende organisaties, Politie en Openbaar Ministerie steeds intensiever samengewerkt aan de uitvoering van gezamenlijke acties. In dit kader worden ook uitvoerende taken zoals het maken van protocollen voor het verwijderen van het drugsafval en bodemsanering, het verrichten van metingen in riool en het houden van toezicht in (jacht)havens aan de omgevingsdiensten overgedragen.</p>

Risicobeleid externe veiligheid 2014-2018		
	Online beschikbaar houden van actuele risicokaart (indicator: actuele kaart) Streefwaarde 1	Gerealiseerd, actuele kaart voor burgers is in te zien op: https://nederland.risicokaart.nl/risicokaart.html
	Opzetten samenwerkingsverband omgevingsveiligheid met Omgevingsdiensten (indicator: samenwerkingsverband is actief). Streefwaarde 1	Gerealiseerd, er is een samenwerkingsverband met de omgevingsdiensten. Samenwerking is vormgegeven binnen kernteam Brabant Veiliger en het afstemmingsoverleg Impuls Omgevingsveiligheid (IOV)
	Maken brede belangenafweging bij risicovolle activiteiten (indicator: %) Streefwaarde 100	Gerealiseerd; bij elk provinciaal besluit (MER/Inpassingsplan) met risicovolle activiteiten, is in de belangenafweging externe veiligheid meegewogen.
	Realiseren van een gesloten systeem voor water, energie en grondstoffen op lokaal niveau, met gebruikmaking van biobased materialen (indicator: Subsidie Ecodorp) Streefwaarde 1	Gerealiseerd. Subsidie is verstrekt.
	Ketensamenwerking stimuleren/faciliteren met het doel de gezamenlijke milieudruk tot een minimum te beperken (indicator: plan van aanpak i.s.m. partners) Streefwaarde 1	Voor de uitvoering van de 'Green Deal Biobased Producten toepassen in de Openbare Ruimte' is een plan van aanpak opgesteld. Ketensamenwerking, waar mogelijk in Triple Helixverband, wordt in meerdere projecten actief gestimuleerd. Belangrijke winsten worden geboekt in de samenwerking.
	Hergebruiken en verwaarden van huishoudelijke reststromen (indicator: evaluatierapport inzamelproeven) Streefwaarde 2	Gerealiseerd. Pilots zijn afgerond, evaluatierapporten worden in eerste kwartaal van 2018 opgeleverd. Pilot Eersel krijgt een vervolg.
Beleidsvisie op het benutten van de potenties in de ondergrond		
	Sluiten fosfaatkringloop in afvalwaterketen (indicator: Bestuurlijke overeenstemming over aanpak) Bij Burap aangepast naar 2018.	Fosfaatterugwinning uit slib van zuiveringen vindt al plaats. Gesprekken met waterschappen en gemeenten moeten nog worden opgestart, met name over de rol die de provincie hierin kan spelen. Is bij Burap aangepast.

	Verbeteren fosfaatbenutting in de landbouw (indicator: onderzoek naar lagere fosfaatsnormen)	Gereed, pilotproject is eind 2016 afgerond. Gebleken is dat op die gronden de gevolgde 'uitmijnmethode' niet bruikbaar is om de hoeveelheid fosfaat in de bodem (substantieel) te verminderen. Oorzaak de opbrengst en dus de fosfaatonttrekking van de onderzochte gewassen valt flink tegen. Definitieve rapportage van de resultaten moet nog plaatsvinden.
	Benutten vrijkomend fosfaat bij vernatting (indicator: Onderzoek naar fosfaatmobilisatie en innovatieve methodes terugwinning) Bij Burap aangepast naar 2018.	Moet nog worden gestart. Bezien wordt of dit als activiteit een plek kan krijgen in de bestuursopdracht Vitale bodem. Is bij Burap aangepast.
03.03 Natuur		
Brabant: Uitnodigend Groen PS 50/12		
	Oplevering rapportage "Toestand Brabantse Natuur, Water & Milieu (elke 5 jaar) (indicator: aantal) Streefwaarde 1	Gerealiseerd. De rapportage is in de vorm van een <u>website</u> (BrabantInzicht) opgeleverd.
	Oplevering jaarlijkse "voortgangsrapportage natuur" (VRN) (indicator: aantal) Streefwaarde 1	Gerealiseerd. De gegevens voor de voortgangsrapportage zijn aangeleverd. Het rapport "derde Voortgangsrapportage Natuur" is door het IPO in november opgeleverd. PS zijn middels de memo van 14 november 2017 geïnformeerd over de voortgangsrapportage.
	Evaluatie BRUG, GOB BV (indicator: aantal) Streefwaarde 2	Gerealiseerd. De evaluatie BRUG en GOB BV zijn opgeleverd. PS hebben 1 december 2017 de actualisatie BrUG vastgesteld. De doorwerking van het onderdeel 'Addendum Grond 2' en de resultaten van Basis op orde leiden begin februari tot een vaststelling door GS van de actualisatie van de opdracht aan het GOB.
	Vaststellen begrenzing NNB via natuurbeheerplan (indicator: aantal) Streefwaarde 1	Gerealiseerd. Het natuurbeheerplan is vastgesteld en daarnaast is er twee maal een partiële wijziging doorgevoerd
	Vaststellen Natura 2000 beheerplannen (indicator: aantal) streefwaarde 8	Gerealiseerd; acht plannen zijn vastgesteld.

	<u>Uitvoering BrUG pijler1 een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden</u>	
	Beheren van 82.905 ha + de jaarlijks nieuw verworven en ingerichte ha's natuur (zie GOB) met behulp van provinciale subsidies (indicator: aantal ha) Streefwaarde 84.696	Niet geheel gerealiseerd. Realisatie is iets lager (83.764 ha) omdat er minder ingerichte ha's natuur zijn bijgekomen waarvoor beheersubsidie aangevraagd kan worden. Er is voor 80.564 ha subsidie verleend voor natuur- en landschapsbeheer binnen het Natuurnetwerk met behulp van de provinciale subsidie SNL, onderdeel natuur en landschapsbeheer en er is voor 3.200 ha subsidie verleend voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer buiten het Natuurnetwerk met behulp van de provinciale subsidie SNL, onderdeel agrarisch natuur en landschapsbeheer.
	Realisatie van circa 440 herstelmaatregelen van aangewezen habitats in N2000 gebieden vóór 2022. Voor het aankopen van de benodigde gronden en verlenen van subsidies voor inrichting, zie 03.04 (indicator: aantal maatregelen) Streefwaarde 70-90	Niet gerealiseerd. Er is voor 41 herstelmaatregelen subsidie verleend dan wel opdracht verleend. In 2017 zijn Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Brabants Landschap terughoudend geweest met indienen subsidieverzoeken voor PAS-herstelmaatregelen, vanuit staatssteunoverwegingen. Inmiddels is de subsidieregeling aangepast en dienen de TBO's subsidie-aanvragen voor het resterend aantal ecologische herstelmaatregelen in.
	<u>Uitvoering BrUG pijler 2 behoud en herstel van biodiversiteit</u>	
	Realisatie van circa 3.000 inrichtingsmaatregelen in 15 leefgebieden voor bedreigde diersoorten vóór 2027 door openstelling subsidieregeling (3 mln per jaar) (indicator: aantal maatregelen) Streefwaarde 50-100	Gerealiseerd. Er is voor €4,6 mln aan subsidie toegekend. Daarnaast is nog €3 mln. extra als cofinanciering voor POP3 projecten beschikbaar gesteld.
	<u>Uitvoering BrUG pijler 3 een Brabants mozaïek van landschappen met regionale identiteiten</u>	

	<p>Verlenen subsidie voor uitvoeren maatregelen tbv karakteristiek landschap via Stimuleringskader groen blauwe diensten en Regeling verbinding en landschap (indicator: aantal maatregelen) Streefwaarde 100-200 resp.40</p>	<p>Gerealiseerd. Voor het stimuleringskader groenblauwe diensten zijn 307 aanvragen toegekend, waarvan 54 met aanleg/inrichting. Voor de regeling verbinding en landschap zijn er 56 aanvragen toegekend voor inrichting landschapselementen en 13 aanvragen voor de aanleg van faunavoorzieningen.</p>
	<p>Beoordelen van 8 voortgangsrapportages Subsidieregeling landschappen van Allure Noord- Brabant (indicator: aantal) Streefwaarde 8</p>	<p>Niet gerealiseerd. Er zijn twee van de acht voortgangsrapportages ontvangen en beoordeeld. De overige 6 hebben allemaal uitstel aangevraagd en gekregen.</p>
	<p><u>Uitvoering BrUG pijler 4 verankering van natuur en landschap in de samenleving</u></p>	
	<p>Stimuleren van (grote) bedrijven/werklocaties om naast hun wettelijk verplichtingen te investeren in nabijgelegen natuur en landschap (indicator: aantal bedrijven) Streefwaarde 1-3</p>	<p>Gerealiseerd, er wordt voor vijf bedrijventerreinen met gemeenten samengewerkt om meer openbaar, natuurlijk groen te realiseren. Logistiek Park Wijkevoort (Tilburg) verkeert nog in de planvormingsfase. Op Brainport Innovation Campus zijn vergaande plannen vanuit gemeente Eindhoven. Verder lopen er besprekingen over Lage Meren Meilust (Bergen op Zoom), Loven (gemeente Tilburg) en Pettelaarpaerk (met Waterschap Aa en Maas en gemeente Den Bosch). De voorbereiding tot daadwerkelijke realisatie vergt veel tijd.</p>

	Ondersteunen en faciliteren van nieuwe initiatieven/bedrijven die via natuur inkomsten realiseren (indicator: aantal initiatieven) Streefwaarde 2-5	Gerealiseerd, binnen het gebied van de Duinboeren zijn er goede vorderingen gemaakt in de samenwerking met agrariërs om op drie locaties natuur te realiseren binnen het natuurnetwerk. Drie landgoederen hebben onder begeleiding een groen verdienmodel opgesteld. Voor de uitvoering ervan wordt een subsidieaanvraag bij de provincie ingediend. Met twee pachters op landgoed Rosephoeve vinden gesprekken plaats voor meer natuurgerichte landbouw. Verder heeft de zaadhandel i.s.m. met boeren kruidenrijke grasmengsels ontwikkeld die in de weidebouw worden ingezet. Het plan voor de ontwikkeling van een heideboerderij aan de rand van Eindhoven is gereed en wordt in 2018 gerealiseerd. De Stichting Wools of Holland werkt samen met bedrijven die de wol van het Kempisch heideschaap verwaarden en heeft een afzetketen opgezet. Beide projecten waren mogelijk met provinciale subsidie.
	Ondersteunen en faciliteren van nieuwe burgerinitiatieven die een bijdrage leveren aan een groene leefomgeving (indicator: aantal initiatieven) Streefwaarde 6-10	Gerealiseerd, door samen te werken met Programma Verbindend Water en de Waterschappen Brabantse Delta, de Dommel en Aa en Maas hebben we 35 burgerinitiatieven gefaciliteerd die bijdragen aan een groene en klimaatbestendige omgeving.
	Bevorderen van draagvlak en samenwerking bij de realisatie van natuur en landschapsdoelen voor het verlenen van subsidie aan natuurorganisaties (indicator: aantal organisaties) Streefwaarde 3-4	Gerealiseerd, er is subsidie verleend aan vier organisaties: Brabants Landschap, BMF, IVN en BPG.
03.04		
	Realisatie Natuurnetwerk door provincie en de GOB BV.	
	<i>Provinciaaldeel (totale opgave is 3.100 ha)</i>	
	Verwerving/functiewijziging (ha) streefwaarde 225	Gerealiseerd; 219 ha is verworven
	Inrichting (ha) streefwaarde 335	Niet gerealiseerd. 114 ha is ingericht. De inschatting dat de in voorgaande jaren al verworven en in 2017 te verkopen gronden, al waren ingericht blijkt onjuist te zijn geweest.

	<i>Rijksdeel (totale opgave is 6.500 ha verwerven en 12.148 ha inrichten)</i>	
	Verwerving/functiewijziging (ha) streefwaarde 300 Bij bestuursrapportage verhoogd naar 500	Gerealiseerd. 788 ha is verworven. Doorlevering van gronden die al eerder verworven waren heeft de afgelopen jaren stilgelegen vanwege een uitspraak van de Europese Commissie over gelijkberechting. Inmiddels is voor de provincies duidelijk hoe hier mee om te gaan en zijn er in 2017 veel gronden verkocht.
	Inrichting (ha) Streefwaarde 925	Gerealiseerd; 997 ha is ingericht
	Realisatie Ecologische verbindingzone EVZ (totale opgave 1300 km) Verlenen subsidie of andere financiële arrangementen en/of beschikbaar stellen (ruil)gronden voor realisatie EVZ's door derden) (indicator: aantal km) Streefwaarde 60	Niet gerealiseerd. 29 km is gerealiseerd. De realisatie van EVZ's is te optimistisch ingeschat. Met name gemeenten beschikken niet over voldoende middelen om voor een co-financiering van 50% te zorgen. Via een 2 jarige pilot, gestart in 2017, is het subsidiepercentage daarom opgehoogd naar 75% voor gemeenten. Er zijn op dit moment beduidend meer projecten gestart dan in voorgaande jaren. Effect van deze maatregel wordt in 2018 zichtbaar.
	<u>KPI's Groen Ontwikkelfonds Brabant</u>	Op 1 december 2017 (Statenvoorstel 77/17) heeft PS ingestemd met geactualiseerde KPI's. Hiermee wordt PS in staat gesteld beter te kunnen sturen op de resultaten van het GOB. Met het GOB zijn hier vervolgens nadere afspraken over gemaakt. Vanaf 2018 zal het GOB hier jaarlijks over rapporteren.
	De mate van uitputting van het fonds. Het beschikbare nog vrije fonds vermogen is groot genoeg om de nog te realiseren opgave (in het provinciaal deel van het NNB) binnen de gestelde kaders waar te maken Streefwaarde uitputting fonds	Ja
	De omvang van categorie C (max 15% subsidie) is minstens even groot als de omvang van categorie A (max 85%) in het provinciaal NNB Streefwaarde $C \geq A$ dus 1 of groter	Iets meer dan 1 (cumulatief voor de periode 1 mei 2014 - 31 december 2017). Een klein deel 7 ha is gerealiseerd zonder GOB subsidie (0% categorie)..
	De multiplier voor het provinciaal NNB Streefwaarde ≥ 2	2,02, (cumulatief voor de periode 1 mei 2014 - 31 december 2017).

	Is het beschikbare vermogen groot genoeg voor de nog te realiseren opgaven binnen het rijksdeel van het NNB streefwaarde uitputting fonds	Ja
	De gerealiseerde grootheden van de maatschappelijke opgave in aantallen, vermogen en inbreng aan middelen en grond	Deze KPI is op dit moment niet goed te verantwoorden. Hierover zijn wij in overleg met het GOB. Bij de Burap 2018 zullen wij u hier nader over informeren.
	De gewogen mate van spreiding van de maatschappelijk opgave over de categorieen A,B en C en over de manifestpartners	Doel is het NNB realiseren, de gewogen mate van spreiding voegt daar geen relevante informatie aan toe. De bijdrage van Manifestpartners aan doelstellingen van het GOB bedraagt voor het provinciaal deel NNB € 1.945.000, voor het Rijksdeel NNB € 2.400.000 en EVZ's € 3.000.000 = € 7.345.000 en 441 ha in totaal (cumulatief voor de periode 1 mei 2014 – 31 december 2017).

...

03.01 Water

Inleiding

Een duurzaam natuurbeheer is afhankelijk van een optimaal waterbeheer.

Het water- en milieubeleid is integraal vastgelegd in het Provinciaal Milieu- en Waterplan (PMWP) waarbij de acties zijn opgenomen in de dynamische uitvoeringsagenda (DUA). Vanwege de integrale aanpak presenteren wij deze twee opgaven hieronder gezamenlijk. We werken aan een Brabant waar mens, plant en dier gezond en prettig kunnen leven, met ruimte voor een elkaar versterkende economische, maatschappelijke en ecologische ontwikkeling. Met andere woorden:

- voldoende en schoon water voor gebruik door de mens en waardevol voor plant en dier;
- schone en gezonde leefomgeving (bodem, water, lucht en geluid);
- bescherming van Brabant tegen overstromingen en externe risico's.

Met onze structurele taken leggen we de basis voor een duurzame fysieke leefomgeving: schone en gezonde lucht, bodem en water.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Water

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Water

Met statenmededelingen zijn de Staten in 2017 geïnformeerd over de staat van het regionale watersysteem (de zogenoemde regionale wateroverlast) en de staat van de regionale waterkeringen, onderwerpen waarbij de provincie normen stelt en de waterschappen daarnaar handelen.

Brabant heeft samen met de provincie Limburg in een brede overheidscoalitie van waterschappen en gemeenten de ambitie uitgesproken om als koploper snel aan de slag te gaan met klimaatadaptatie. De voortgang van STUW (afspraken over waterberging, vispasseerbaarheid, verdrogingsbestrijding natte natuurparels, beek- en kreekherstel) en andere prestatieafspraken met de waterschappen wordt onder andere via gezamenlijke programmeertafels en risicosessies bijgehouden. Daarom gaan we samen met de waterschappen na hoe betere benutting mogelijk is, onder andere door de mogelijkheid om op projectniveau de regelingen DHZ (De Hoge Zandgronden) en STUW te combineren. Door inrichtingsmaatregelen te treffen, verbetert de waterkwaliteit op diverse aspecten. Niettemin blijft de waterkwaliteit in het oppervlaktewater achter door te hoge concentraties nitraat en fosfaat. Om hierop resultaten te kunnen boeken, is ook de landelijke aanpak via onder andere het mestbeleid (6e Nitraatactieprogramma) belangrijk.

De provinciale ambitie om op diverse plekken wijstherstel mogelijk te maken, is in 2017 kracht bijgezet door het aanstellen van een kwartiermaker, waarbij de wijstprojecten onderdeel zijn van de bredere regionale ambitie voor het Geopark Peelhorst.

Mijlpalen Water

- Op twee plekken langs de Bedijkte Maas zijn koploperprojecten voor rivierverruiming in voorbereiding, waarmee veiligheid wordt gecombineerd met andere functies en gebruiksmogelijkheden;
- Het regeerakkoord van kabinet Rutte III biedt aanknopingspunten voor mogelijke besluitvorming over rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer. In het kader van de bestuursopdracht 'Connecting Delta' blijven we hierop alert, samen met de provincies Zeeland en Zuid-Holland;
- Robuustheidskaarten geven inzicht in de zoetwaterbeschikbaarheid. Op basis hiervan gaan we gebiedsgerichte uitwerking vormgeven;
- Opgeleverde onderzoeken naar draagkracht van het grondwatersysteem en een trendanalyse van de grondwaterkwantiteit geven een stevige basis om in 2018 nieuw grondwateronttrekkingsbeleid te formuleren;

- Concrete uitvoeringsprojecten van de waterschappen om de prestatieafspraken (STUW) te realiseren, bespreken we in zogenoemde programmeertafels. We richten ons daarbij ook op synergie tussen water- en natuurdoelen;
- Succesvolle oplevering van het meetnet grondwaterstanden. Meer dan 300 grondwaterbuizen zijn nu vandalismebestendig en een continue datalevering is gegarandeerd;
- De gezamenlijke toestandsrapportage Natuur, Water en Milieu is in nauwe samenwerking met de waterschappen opgeleverd en voortaan zijn actuele gegevens beschikbaar op www.brabantinzicht.nl;
- De toestandsrapportage over verdroogde natuurgebieden is opgeleverd. Willen we de natuurdoelen realiseren, dan is een optimaal waterbeheer belangrijk. In 2018 wordt het beleid verdrogingsbestrijding geëvalueerd;
- Op 15 december 2017 hebben de Staten middelen ter beschikking gesteld voor het dossier 'Naar een klimaatbestendig Brabant' (documentnummer 4274060). Hiermee kunnen we invulling geven aan de provinciale klimaatagenda en bijbehorend uitvoeringsprogramma. Diverse onderdelen hiervan krijgen een plek in de voorontwerp- omgevingsvisie, onderdeel klimaat-proof.

Wat heeft het gekost?

03.01 Water

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr-realizatie
Lasten	23.183	15.414	11.075	4.339
Baten	4.200	4.582	5.276	694
Saldo van baten en lasten	-18.983	-10.833	-5.799	5.033

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

	Jaarrekening 2017
Exploitatie	
Lasten	11.075
Baten	5.276
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-5.799

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Delta Rivieren	683
- STUW	4.000
Overig	-344
Totaal afwijking lasten	4.339

Lasten

Delta Rivieren

Verwacht werd in 2017 de provinciale bijdrage te verlenen op basis van de samenwerkingsovereenkomst, dit wordt de eerste helft 2018.

STUW

In 2017 heeft er een openstelling plaatsgevonden o.b.v. een extra paragraaf in de subsidieregeling PMWP t.b.v. de uitvoering van de STUW doelen. Openstelling bedraagt € 6,2 miljoen. Verwacht werd dat beschikkingen aan de waterschappen in 2017 zouden volgen, dit wordt begin 2018. De middelen blijven beschikbaar binnen de reserve.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Diverse inkomsten (projectbureau KRW/DHZ en partners 'schoon water')	
Totaal afwijking baten	694

Baten

Met name bij projectbureau KRW/DHZ en partners 'schoon water' is meer ontvangen dan geraamd was. Tegenover deze inkomsten staan uitgaven.

03.02 Milieu

Inleiding

De provincie zorgt dat het milieu bijdraagt aan een gezonde, duurzame en veilige (leef)omgeving voor mens, dier en plant. Accenten hierin zijn gezondheid, emissiereductie door veehouderij, reduceren fosfaatdruk en monitoring. Ook externe veiligheid, luchtkwaliteit, energie, geluid, geur en licht krijgen aandacht. Het beleid is er op gericht de invloed van deze componenten te stabiliseren en te reduceren daar waar mogelijk, m.a.w. 'De basis op orde'.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Milieu

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Milieu

Het PMWP kent naast structurele taken ook ambities, die verder gaan dan de structurele taken. Onder de noemers Gezonde fysieke leefomgeving, Veilige fysieke leefomgeving en Groene groei zijn onze partners uitgenodigd om deze ambities samen met ons waar te maken. Dit krijgt o.a. vorm in de afgesloten Green Deals en het Betonakkoord met de vijf grootste Brabantse steden.

Voor de Brabantse Health Deal is met steun van Brabantstad aanvullende programmaleiding georganiseerd om de beoogde beweging op gang te brengen. Dit heeft geleid tot de volgende resultaten: Samenwerking in West-Brabant gaat goed, in Noordoost-Brabant is vanuit Agrifood een 'hotspot gezondheid' benoemd en in Zuidoost Brabant is met omliggende gemeenten van Eindhoven en waterschappen een aantal gebiedsgerichte samenwerkingsopgaven geïnitieerd. Qua instrumentarium wordt gewerkt aan een Toolbox; oplevering hiervan is voorzien begin 2018. Vanuit Vitale bodem zijn Bodemcafés georganiseerd, met als doel het uitwisselen van kennis en ervaring over het innovatief en duurzaam gebruiken van de Brabantse bodem, Zij werden druk bezocht.

In 2017 zijn twee projecten van start gegaan: Circulaire landbouw St. Anthonis Boxmeer en Carbon Valley in het Groen Woud. Voorts is uitvoering gegeven aan de bestuursopdracht Vitale bodem, die heeft geleid tot een Uitvoeringsplan.

In vervolg op de Green Deal Geothermie is een subsidie in de vorm van garantstelling afgegeven t.b.v. risico's tot en met de eerste boring van vijf projecten.

De productie van XTC en amfetamines is toegenomen. Het effect hiervan was in 2016 in Brabant duidelijk zichtbaar 101 dumpingen t.o.v. 47 in 2015. Met 83 dumpingen in 2017 is er sprake van een lichte daling.

Aan de bestuursopdracht integrale aanpak VTH is uitvoering gegeven. Zo wordt vergunningen-, toezicht - en handhavingsbeleid geïntegreerd en is er een verbinding tussen VTH en de programma's Zorgvuldige veehouderijen, Externe veiligheid en Energie. Samen met de VTH partners in Brabant wordt samengewerkt in het Brabants Platform Omgevingsrecht (BPO) op drie onderwerpen: zorgvuldige veehouderij, Samensterk in Brabant, en asbest.

Het evaluatieonderzoek van de 'Kaderstellende nota Handhavingskoers 2013-2016, is afgerond. Een nieuw VTH beleid wordt opgesteld. Het rapport "Externe veiligheid in bestemmingsplannen" is vastgesteld. Met dit rapport wordt bewustwording gecreëerd bij gemeenten om het aspect EV vroegtijdig te betrekken bij de planvorming. In diverse projecten wordt samengewerkt met omgevingsdiensten en veiligheidsregio's in het kader van het landelijk traject Impuls Omgevingsveiligheid. Het Rijk stelt hiervoor middelen beschikbaar.

Eindrapport Taskforce Natuurbranden is vastgesteld. Natuurbrandpreventie wordt beschouwd als een onderwerp van belang voor de provincie Noord-Brabant. Daar waar nodig pleegt de provincie inzet om de aanpak van preventie te bevorderen.

Mijlpalen Milieu

- Ontwikkelen duurzaamheidsscan voor grote projecten (samen met water) De scan is gereed en toegepast bij 2 provinciale projecten. Meer info: <https://www.brabant.nl/dossiers/dossiers-op-thema/milieu/duurzaamheid/duurzaamheidsscan.aspx>;
- Op 10 oktober is in het Provinciehuis de Dag van de duurzaamheid georganiseerd, deze werd druk bezocht.
- Geluidsbelastingkaart voor de provinciale infrastructuur is vastgesteld.
- Evaluatie nota handhavingskoers; is uitgevoerd Statenmededeling op 20-11-2017
- Uitvoering Brabantse health deal;
- Wegnemen/beheersen spoedlocaties met verspreidings- en /of ecologische risico's; Structurele taken op basis van Bodemconvenant met het Rijk, voortgang is gerapporteerd.
- Uitvoering van de sanering van de ondergrond en grondwater bij Chemie-Pack;
- Opdracht voor de VTH-taken 2018 aan de Omgevingsdiensten is verstrekt, Statenmededeling op 18 december 2017.
- Betonakkoord is gesloten tussen Brabantstad en provincie

Wat heeft het gekost?

03.02 Milieu

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil <i>begr-realiseratie</i>
Lasten	38.518	43.751	43.199	552
Baten	6.384	12.334	12.333	-2
Saldo van baten en lasten	-32.133	-31.417	-30.866	551

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	43.199
Baten	12.333
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-30.866

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Bodem	662
- Dumpen drugsafval	357
- Voorzieningen	-943
Overig (diverse posten milieu, o.a. kassiersfunctie IPO BOOG)	476

Totaal afwijking lasten	552
--------------------------------	-----

Lasten

Bodem

Door vertraging in de uitvoering van een bodemsanering is een geplande termijnbetaling van december 2017 doorgeschoven/opgeschort naar 2018.

Dumpen drugsafval

Eind 2017 heeft de provincie € 1 mln van het Rijk ontvangen vanwege het door de Tweede Kamer aangenomen amendement "Cegerek-R Dijkstra een tegemoetkoming in de kosten opruimen van drugsafval". De subsidieregeling is niet volledig tot besteding gekomen in 2017. Overheveling wordt voorgesteld voor het restant van € 325.649. Deze middelen worden ingezet ter dekking van een nieuwe provinciale subsidieregeling.

Voorzieningen

In verband met het aandeel van de provincie in het exploitatie-tekort van de omgevingsdienst ODBN is een voorziening getroffen van €480.000. Verder is in verband met 2 aansprakelijkheidsstellingen een voorziening getroffen van €463.145. Beide voorzieningen worden gedekt door de risicoreserve (onderdeel risico's ivm beleidswijzigingen RO).

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Totaal afwijking baten	-2

03.03 Natuur en Landschap

Inleiding

Met de prestaties die het programma Uitnodigend Groen realiseert, werken we aan een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden, behoud en herstel van biodiversiteit, een Brabants mozaïek van landschappen met regionale identiteiten en verankering van natuur en landschap in de samenleving.

De productgroep Natuur en landschap heeft een nauwe relatie met het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB; productgroep 03.04). Het GOB financiert initiatiefnemers die het Natuurnetwerk Brabant (NNB) realiseren en daarmee bijdragen aan een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Natuur en Landschap

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Natuur en Landschap

In de eerste helft van 2017 is de beleidsvisie Brabant Uitnodigend Groen (BrUG) tussentijds geëvalueerd. Het evaluatierapport is aan PS beschikbaar gesteld. Hoofdconclusies van de evaluatie zijn dat de uitvoering van het NNB op gang komt maar dat het tempo nog onvoldoende is, dat de milieu- en watercondities een grote druk leggen op het herstel van de biodiversiteit, dat de uitnodigende rol van de provincie wordt onderkend en overwegend positief ontvangen, dat de natuur zichtbaar wordt via het landschap, dat het verbinden van natuur met de samenleving zijn vruchten afwerpt en dat het bedrijfsleven nagenoeg niet bereid is tot investeren in het Natuurnetwerk.

De evaluatie was voor GS aanleiding om voorstellen te doen voor bijsturing van het natuurbeleid en de

uitvoering ervan. Een voorstel voor bijsturing van het natuurbeleid is, samen met een aangekondigde begrotingswijziging voor de inzet van € 50 miljoen voor ecologische structuurversterking uit het bestuursakkoord, in november aan PS voorgelegd. Op 1 december hebben PS ingestemd met de actualisatie van BrUG. De speerpunten van de actualisatie zijn: versnelling van de grondverwerving voor het NNB, intensivering van de subsidieregeling Biodiversiteit en Leefgebieden en intensivering van het verbinden van de natuur met de samenleving.

Mijlpalen Natuur en Landschap

Behoud en herstel biodiversiteit:

- Nadat in 2016 de kaders voor de realisatie van de PAS-herstelmaatregelen zijn bepaald, is in 2017 de grondverwerving voor en uitvoering van de PAS-herstelmaatregelen volop in uitvoering gekomen.
- Voor het PAS-project Westelijke Langstraat is een samenwerkingsovereenkomst gesloten met waterschap Brabantse Delta, gemeente Waalwijk en Staatsbosbeheer.
- De partiële herzieningen PAS 2016 en 2017 zijn, samen met de andere PAS-partners, vastgesteld.
- De nieuwe Wet natuurbescherming is verder ingevoerd: het faunabeleid is vernieuwd, de Beleidsregel natuurbescherming is aangepast en het Faunabeheerplan is vastgesteld. Daarnaast is de Faunabeheereenheid uitgebreid met een aantal maatschappelijke organisaties.
- De subsidieregeling Biodiversiteit en Leefgebieden is met een fors budget opengesteld (doordat middelen naar voren zijn gehaald en middelen uit POP3 beschikbaar zijn gekomen). Een groot deel van de aanvragen kon worden gehonoreerd.
- PS zijn door middel van een Statenmededeling geïnformeerd over de evaluatie van EVZ's en ontsnippering.
- De tweede wijziging Subsidieregeling opvang inheemse dieren is conform planning vastgesteld.

- De toestandrapportage 2017 voor natuur, water en milieu is in de vorm van de website BrabantinZicht.nl in beeld gebracht en voor iedereen toegankelijk gemaakt.
- Eind 2017 is een extra openstelling gedaan voor agrarisch natuurbeheer om de achteruitgang van boerenlandvogels te stoppen.

Een Brabants mozaïek van landschappen met regionale identiteiten:

- Middels de subsidieregelingen Stimuleringskader Groenblauwe diensten (STIKA) en Aanleg en herstel landschapselementen zijn ruim 360 subsidieaanvragen verleend voor de aanleg en het beheer van landschappelijke elementen.

Verankering van natuur en landschap in de samenleving:

- Bij de HAS Hogeschool in Den Bosch is het lectoraat Innovatief ondernemen met natuur van start gegaan. De provincie ondersteunt dit lectoraat financieel.
- Op veel verschillende manieren is de natuur verbonden met de maatschappij. Zo waren er meer dan 1.500 klussen (waaronder veel groene klussen) en ruim 15.000 klussers in Brabant in het kader van de landelijke vrijwilligersactie NL-Doet en was er zeer grote interesse voor de bijeenkomst "Natuur in eigen Hand". Deze bijeenkomst is in samenwerking met IVN en GOB georganiseerd om grootschalige groene burgerinitiatieven in het natuurnetwerk te stimuleren.
- Ook wordt op verschillende manieren de natuur verbonden met de economie. Zo wordt samengewerkt met o.a. gemeenten om tot 5 groene bedrijventerreinen te komen, hebben 3 landgoedeigenaren onder begeleiding een verdienmodel opgesteld en is de subsidieregeling Ondernemen met natuur wederom opengesteld.

Wat heeft het gekost?

03.03 Natuur en Landschap

Bedragen x € 1.000	Begroting 2017	Begroting 2017	Jaarrek. 2017	Vershil
	oorspronkelijk	na wijziging	realisatie	begr-realitie
Lasten	72.248	71.536	58.015	13.521
Baten	4.831	5.063	4.077	-986
Saldo van baten en lasten	-67.418	-66.473	-53.938	12.535

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie		Jaarrekening 2017
Lasten		58.015
Baten		4.077
Gerealiseerd saldo van baten en lasten		-53.938

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Projecten Dienst Landelijk Gebied	1.944
- SNL beheer	4.210

- PAS en Natura 2000 projecten	4.555
- Groen blauwe diensten (Stika)	1.399
Overig	1.413
Totaal afwijking lasten	13.521

Lasten

Projecten Dienst Landelijk Gebied (DLG)

Aan de transitie DLG projecten is minder uitgegeven dan verwacht (vloeit terug naar reserve). Een deel van de werkzaamheden bij de projecten Life+ Peelvenen en Weerijs-Zuid schuift door naar 2018 waardoor de facturen ook later ingediend worden. De exacte eindrekening wordt in 2018 opgemaakt als alle werkzaamheden zijn uitgevoerd en de onderhoudsperiode is afgelopen. Zie ook memo PS Restant ILG.

SNL beheer

Subsidieregeling natuur- en landschapsbeheer wordt door onder andere RVO (Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland) uitgevoerd.

Voor 2016 dient de POP 3 bijdrage nog te worden verrekend met €1,6 mln en voor 2017 €1,9 mln. waardoor de provinciale uitgaven (via het openstellingsbesluit collectief agrarisch natuurbeheer) lager uitkomt dan geraamd (vloeit terug naar reserve). Daarnaast zijn er minder ingerichte ha's natuur bijgekomen waarvoor beheer subsidie kan worden aangevraagd (zie beleidsprestatie 'natuurbeheer').

PAS en Natura 2000 projecten

De onderbesteding bij de PAS-herstelmaatregelen komt voort uit de discussie over het staatsteunrisico bij de huidige subsidieregeling. Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer volgden de landelijke lijn dat ze alleen gebruik wilden maken van een regeling die goedgekeurd is door Europa. De discussie is inmiddels opgelost, maar hun aanvragen worden pas weer vanaf 2018 verwacht. Daarnaast is er €1,2 mln. aan vrijval op projecten die lager zijn vastgesteld in 2017 (vloeit terug naar reserve). De prestaties zijn wel geleverd, maar de kosten vielen lager uit of zijn op een andere wijze gefinancierd.

Groen blauwe diensten (Stika)

De onderbesteding voor de Stika-regeling komt doordat er in 2017 geen nieuwe gebiedscontracten zijn afgesloten (vloeit terug naar reserve). De volledig last wordt nl. genomen bij afsluiten van een contract. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) voert de regeling uit o.b.v. gebiedscontracten. RVO kent de aanvragen per jaar toe welke als prestatie in onze begroting zijn opgenomen. Daarnaast is er vrijval van € 0,6 mln. op lopende en afgesloten gebiedscontracten. Zo is de administratieve eindafrekening van het contract Brabantse Delta II in 2017 verwerkt, waarvan het restant in het vervolgcontract Brabantse Delta III opgenomen is.

Overig

Binnen de productgroep hebben zich verspreid over diverse producten onderbesteding voorgedaan, zoals €0,4 mln. Schade-uitkeringen Faunafonds, €0,3 mln. Biodiversiteit, €0,2 mln. Brug, €0,2 mln. EVZ-(afwikkelingsverschil) € 0,1 mln. ontsnippering gem.wegen en € 0,2 mln diverse kleine posten.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Projecten DLG	393
- Groen-blauwe diensten	-826
-Bijdrage agrarisch beheer waterschappen	-655
Overig	102
Totaal afwijking baten	-986

Baten

Projecten Dienst Landelijk Gebied (DLG)

Voor de beide Peelvenen projecten waarvoor Life+ subsidie is aangevraagd is opnieuw een voorschot vanuit de EU ontvangen in 2017, dit werd pas verwacht in 2018. Voor Weerij Zuid heeft de afrekening met de gemeenten nog niet plaats gevonden waardoor er minder is ontvangen. Maar per saldo is er ongeveer 0,4 mln meer ontvangen.

Groen blauwe diensten (Stika)

Zie tekst bij uitgaven i.v.m. met een eindafrekening Brabantse Delta II en een nog niet afgesloten gebiedscontract Kemperland III. De verplichtingen en eventuele voordelen vanuit de contracten komen voor 50% ten laste of gunste van de contractpartners (gemeenten en waterschappen).

Bijdrage Agrarisch Beheer Waterschappen

Voor het collectief agrarisch natuurbeheer, onderdeel blauwe diensten wordt door de provincie een subsidieplafond voor de waterschapsgebieden van De Dommel, Aa en Maas en Rivierenland vastgesteld. De regeling wordt door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) uitgevoerd. Voor de waterschapsbudgetten blauwe diensten gaat de provincie de verplichting aan. Tegenover de uitgaven blauwe diensten staan inkomsten op grond van de waterschappen. Deze inkomsten zijn lager door lagere toekenning voor 2016 en 2017 en doordat de POP3 bijdrage hoger uitvalt, nl 75 %.

03.04 Groen Ontwikkelfonds Brabant

Inleiding

Om het volledige Natuurnetwerk Brabant te realiseren (zie 03.03 Natuur en landschap) is op 1 mei 2014 het GOB opgericht. Het Natuurnetwerk Brabant bestaat uit een provinciaal en een rijksdeel. De opgave voor het provinciale deel van het Natuurnetwerk Brabant inclusief de ecologische verbindingzones wordt gerealiseerd met provinciale middelen. Het rijksdeel van het Natuurnetwerk Brabant wordt gerealiseerd met rijksmiddelen, in de vorm van geld en grond die door het Rijk beschikbaar zijn gesteld aan de provincie.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Realiseren volledige natuurnetwerk Brabant

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Groen Ontwikkelfonds Brabant

De openbare procedure voor de verkoop van provinciale natuurgronden is in mei afgerond. De totale oppervlakte is 590 ha. Daarvan gaat uiteindelijk, na een zorgvuldige afweging, 38 ha naar particuliere belangstellenden. De overige gronden gaan naar terreinbeherende instanties. In de afweging stond vooral centraal wie de beste natuur zal ontwikkelen.

In het voorjaar zijn de volgende uitvoeringsprojecten afgesloten: landinrichting Weerij-Zuid (140 ha nieuwe natuur en 18km ecologische verbindingzone) en de Lente-akkoord projecten Noordpolder in Ossendrecht (142 ha), Lage Vuchtpolder (80 ha) en Hengstven (88 ha).

De evaluatie van het GOB is uitgevoerd. In vervolg hierop zijn de kpi's van het GOB aangepast. Via verschillende communicatieactiviteiten is de natuur in Brabant en de realisatie van het NNB in beeld gebracht: tv-serie Natuurrijk, diverse video's, animaties over NNB en PAS en brochures over NNB en PAS. In totaal is in 2017 1.007 ha grond verworven voor het NNB en 1.111 ha ingericht.

Wat heeft het gekost?

03.04 Groen Ontwikkelfonds Brabant

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr- realisatie
Lasten	1.100	39.278	58.105	-18.827
Baten	-	2.242	27.257	25.014
Saldo van baten en lasten	-1.100	-37.035	-30.848	6.187

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	58.105
Baten	27.257
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-30.848

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- GOB grondverwerving NNB	-18.827
Totaal afwijking lasten	-18.827

Lasten

GOB grondverwerving NNB

De grondposities (aankoop, verkoop en doorlevering) laten zich moeilijk ramen. Bij de bestuursrapportage wordt op basis van de meest recente grondmutaties ramingen bijgesteld. In de tweede helft van 2017 heeft nog een aantal aankopen van gronden plaatsgevonden die niet voorzien waren bij Burap 2017, waardoor een overschrijding optreedt (gedekt door GOB fonds / rijkmiddelen).

Afwaardering gronden

In 2017 is de actie 'Basis op Orde' uitgevoerd (o.a. input voor evaluatie BrUG). Daarbij is goed inzicht ontstaan in de ligging van de voorraad gronden (binnen / buiten NNB). De boekwaarde van een deel van de gronden blijkt hoger dan de verwachte opbrengst en dient daarom afgewaardeerd te worden. Bijvoorbeeld grond die aangekocht is tegen landbouwwaarde (€5,5 m2), maar gelegen binnen NNB, welke gewaardeerd wordt tegen natuurwaarde;€1 m2. Een deel van de voorraad was al in de jaren vóór 2017 gekocht. De afwaardering op die gronden vormt een correctie op voorgaande jaren en bedraagt ca €3,4 mln. van de totale €6,4 mln. op een totale boekwaarde van bijna €90 mln. per 1-1-2017.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- GOB grondverkopen en pachtinkomsten	11.689
- Dekking DU Rijks EHS	13.325
Totaal afwijking baten	25.014

Baten

GOB grondverkopen en pachtinkomsten

Zie toelichting bij lasten. Bij verkoop worden boekwinsten gerealiseerd. In de tweede helft van 2017 hebben nog een aantal verkopen plaatsgevonden welke niet voorzien waren bij Burap 2017, waardoor flink meer opbrengst/winst gerealiseerd is die weer ingezet wordt voor grondaankopen NNB.

Dekking doeluitering (DU) Rijks EHS

Het betreft hier de dekking van de afwaardering gronden (zie toelichting bij de lasten) en het verschil tussen de uitgaven en de inkomsten grondmutaties die gedekt worden uit de DU rijks EHS

Algemeen beeld van het programma

We richten ons beleid op het versterken van de economische structuur, het verbeteren van de innovatiekracht en het versterken van onze internationale positie. Onze ambitie is om toe te groeien naar een internationale topkennis- en innovatieregio. Deze doelstellingen zijn uitgewerkt in het Economisch Programma Brabant 2020 en de Energie Agenda Brabant 2020. Op basis van het Bestuursakkoord 'Beweging in Brabant' is een nadere aanscherping geformuleerd in het aan uw Staten voorgelegde dossier 'Brabant Vernieuwt'. Een gezond bedrijfsleven en extra arbeidsplaatsen combineren wij zo met het leveren van bijdragen aan de maatschappelijke opgaven.

De provincie heeft in 2017 via de volgende drie pijlers aan haar doelen gewerkt:

1. We investeren in de algemeen economische infrastructuur voor Brabant, in regionale- en internationale economische samenwerking en ondersteuning van de Brabantse economie.
2. Op basis van het Economische Programma en 'Brabant Vernieuwt' versterken we onze sterke economische clusters én gebruiken we de innovatie kracht van ons MKB voor het helpen oplossen van maatschappelijke opgaven. In die lijn benutten we verder de kansen van de Vrijtijdseconomie en bouwen we aan een Circulaire Economie.
3. We zetten in op de energie transitie van Brabant. De energie opgave en bijhorende economische kansen zijn dermate groot dat we daarbij op ondernemende manier de samenwerking aangaan.

Wat heeft het gekost?

Zowel aan de lasten- als aan de batenkant is realisatie € 23 mln. hoger dan raming, dit heeft betrekking op de bijdrage vanuit Europa m.b.t. projecten OP-Zuid. (Dit wordt budgettair neutraal in jaarrekening verwerkt. Daarnaast is aan de batenkant sprake van een correctie m.b.t. consolidatie stimulus voorgaande jaren tot een bedrag van € 3 mln). Als je aan lastenkant deze uitgaven buiten beschouwing laat levert dat per saldo een onderschrijding op van ruim € 16 mln. Deze onderschrijding heeft met name betrekking op bestuursakkoord middelen. Deze zijn o.b.v. uitvoeringsprogramma's verdeeld over de jaren van de bestuursperiode, echter in bepaalde gevallen duurt het langer om tot uitvoering te komen. Voor een groot deel van deze middelen wordt dan ook voorgesteld om ze over te hevelen zodat de uitvoering van deze programma's niet in gevaar komt. Verder zit in de onderschrijding een correctie m.b.t. voorgaande jaren ad € 3,4 mln. wat dus geen onderbesteding m.b.t. 2017 is.

04 Economie

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr- realisatie
Programmalasten	32.400	81.842	88.033	-6.191
Toegerekende organisatiekosten	8.628	7.388	7.563	-175
Totaal lasten	41.028	89.230	95.596	-6.365
Totaal baten	801	12.912	38.378	25.466
Saldo van baten en lasten	-40.226	-76.318	-57.218	19.100

Economie en energie op hoofdlijnen

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Algemeen economisch beleid (04.01)

2017 is in economisch opzicht een goed jaar geweest. De economische groei in Brabant is volgens voorlopige cijfers van de ING uitgekomen op 3,9% tegen 3,2% landelijk. De werkloosheid is gedaald naar 4% en ligt onder het landelijke gemiddelde van 4,5 %, waarmee – zeker binnen sectoren als techniek, zorg en logistiek – sprake is van een overgang naar een overspannen arbeidsmarkt. Naast de uitdaging om de groep Brabanders die nog aan de kant staat te laten profiteren van de economische groei, ontstaan op onderdelen tekorten aan werknemers. Daarmee wordt de noodzaak om talent te werven en behouden onderstreept.

Onze provinciale inspanningen hebben bijgedragen aan het verder stimuleren en vernieuwen van economische ontwikkeling. Veel van de in het Bestuursakkoord genoemde ambities zijn inmiddels gerealiseerd of zijn binnen bereik. Zonder uitputtend te zijn noemen we de volgende zaken: via het innovatieprogramma HTSM is een impuls gegeven aan de maakindustrie; De komst van het Europese distributiecentrum voor F-35-onderdelen in Woensdrecht kwam rond waarmee een forse boost werd gegeven aan het Brabantse aerospace cluster; We hebben een brede starters-onder-steuning van de kant geduwd voor het (innovatieve) MKB, waarbij de omvorming van de Brabantse valorisatieprogramma's gestalte heeft gekregen; Verder hebben we zo'n 20 innovatieve projecten op het vlak van arbeidsmarktbeleid in de benen geholpen. We hebben via investering in een revoluerend kennisprogramma bijgedragen aan opschaling van het bioaromaten programma BIORIZON en de onderzoeksactiviteiten van TNO-ECN en VITO op de Green Chemistry Campus in Bergen op Zoom. Het nieuwe Regeerakkoord biedt kansen voor Brabant op gebied van regionale economie. We hebben in 2017 wederom geïnvesteerd in de relatie met het Rijk. Nauwe samenwerking zien we terug in o.a. de MKB-plusfaciliteit en de Brainport Actieagenda, waarbij wordt ingezet op fotonica en behoud en aantrekken van talent.

Het Leisure Ontwikkelfonds is operationeel en de Midtermreview Vrijtijdseconomie laat zien dat de vrijetijdseconomie in Brabant op een aantal vlakken harder groeit dan in de rest van Nederland waarmee duidelijk is de Brabantse aanpak werkt en we de kansen goed benutten om onze doelstellingen voor meer bestedingen en arbeidsplaatsen te realiseren; In Brabant wordt maximaal geprofiteerd van de co-financiering uit Europa.

Internationalisering en branding

In 2017 hebben we een extra impuls gegeven aan de internationaliserings- en brandingsactiviteiten en hiermee een bijdrage geleverd aan de versterking van de Brabantse economie. Belangrijkste resultaten zijn:

- De in Den Bosch gehouden conferentie "World Technology Mapping Forum" met als resultaat een wereldwijde roadmap geïntegreerde fotonica waarin Brabant een leidende positie heeft;
- Totstandkoming van een alliantie tussen Holst Centre en Nanjing Technical University ten behoeve van het high tech bedrijfsleven in Brabant;
- Samen met partners is een branding strategie opgesteld waaronder de totstandkoming van een merkfilter en een partnerschap met VisitBrabant op de MICE-markt.

Economisch programma Brabant (04.02)

Brabant heeft de ambitie uitgesproken om toe te groeien naar een internationale topkennis- en innovatieregio. We zijn daarbij goed op weg want ook in 2017 is Brabant één van de twee Nederlandse provincies met het predicaat Innovation Leader.

Wat heeft de provincie in 2017 daarvoor gedaan, op het gebied van:

Innovatie met topclusters voor maatschappelijke opgaven (Hightech Systemen & Materialen-HTSM-, (Agro)food, Logistiek, Maintenance & Services, Life Sciences & Health en Biobased economy)

In 2017 is begonnen met de bouw van de Brainport Industries Campus (BIC); hier zullen vooraanstaande kennisinstellingen en gerenommeerde bedrijven samenwerken om ideeën te realiseren en business cases te ontwikkelen. Hier wordt de volgende generatie van onze hightech maakindustrie opgeleid in een hypermoderne en innovatieve werk- en leer-omgeving. Ook is een breed onderzoek gestart naar de kansen voor dataficering voor het MKB bedrijfsleven. In 2017 zijn vanuit Vanguard concrete samenwerkingen tussen bedrijven en kennisinstellingen tot stand gekomen rond 3D printing, Smart Industrie en Printed Electronics.

In 2017 heeft herijking van de Logistieke Agenda Brabant plaatsgevonden (LAB 2.0). De nieuwe

agenda is gericht op innovatie, arbeidsmarkt en internationalisering. Het vergroten van de innovatiekracht van het MKB is één van de doelstellingen. De Logistics Community Brabant (LCB), waartoe in 2017 is besloten door uw Staten, is hiervoor hét instrument. Dit betreft een nieuw logistiek kenniscentrum om (met name MKB-)bedrijven te ondersteunen in kennisdeling, onderzoek, bijscholing, training en praktische oplossingen.

Binnen Life Sciences & Health is in 2017 ingezet om Pivot Park door te ontwikkelen naar een innovatief pharma ecosysteem. Brainport healthy living heeft een plek gekregen in de Brainport Nationale Actie Agenda. Daarnaast is een groep bedrijven samen met kennisinstellingen (onder meer de TU/e) en met Brabant en andere provincies een initiatief gestart om gepersonaliseerde medicijnontwikkeling mogelijk te maken.

Verder zijn er diverse F35-opdrachten binnengehaald, waaronder het logistieke warehouse Woensdrecht en zijn er verbindingen gemaakt met onze high tech maakindustrie, logistieke en maritieme sector. Het Interregproject Educavia werd gehonoreerd, Educavia is een internationale opleiding en uitwisseling van luchtvaarttechnici. Het project draagt bij aan de versterking van de interregionale arbeidsmarkt van onderhoudsmonteurs. Het OP-zuid project DCMC (composietencluster) werd gehonoreerd en de uitvoering is gestart.

MKB & Ondernemerschap

Veel aandacht heeft de opzet van een MKB-plus faciliteit gekregen. Dit moet startende ondernemers stimuleren tot doorgroei (scale up). Het Brabants MKB krijgt via deze faciliteit toegang tot extra kapitaal.

Deze doorgroeiende bedrijven zijn eerst starters geweest. In 2017 is de oprichting van het Brabant Startup Fonds in gang gezet. De provincie is daarnaast partner in het Brabantbreed netwerk voor startersondersteuning: de Brabant Startup Alliance. Beiden gaan begin 2018 van start.

Arbeidsmarkt/flexicurity

Wij hebben, samen met de arbeidsmarktregio's, actief ingezet op de match van vraag en aanbod. Daarbij werken we aan een vitale beroepsbevolking, die werkt in vitale bedrijven die worden ondersteund door vitale coalities vanuit onderwijs, de overheid en ondernemers. We hebben met name ingezet op de volgende punten:

- Stimuleren van een sterk en innovatief mkb, de banenmotor van Brabant door het ondersteunen van zo'n 20 projecten.
- Afspraken gemaakt om meer flexibiliteit te organiseren voor werkgevers en voldoende zekerheid te bieden aan werknemers. Zo ondersteunen wij MKB United, waarin MKB-bedrijven samen verantwoordelijkheid nemen voor voldoende gekwalificeerd personeel. Ervoor gezorgd dat het onderwijsaanbod en de werkgeversvraag naar personeel beter op elkaar aansluiten met een focus op het mbo, door ondersteuning van Kennispact 3.0. Hierin trekken ROC's en bedrijven in Brabant samen op om stages en leerbanen goed aan te laten sluiten op het theoretische onderwijs. Daarnaast vindt in dit kader curriculumvernieuwing plaats gericht op de banen van de toekomst.
- Zorgen dat alle Brabanders de kans krijgen een passende baan te vinden. Social return bij gemeenten is in Brabant inmiddels gemeengoed, waaraan ook de provincie deelneemt.
- Het versterken van internationale arbeidsmarktkansen onder meer door het openen van grensinformatiepunten bij de grens met België.

Duurzame energie en energietransitie (04.04)

Ons streven is erop gericht om in 2050 een energieneutrale provincie te zijn. In het uitvoeringsprogramma hebben wij, op weg naar 2050, doelen geformuleerd voor het jaar 2020: 14% duurzame energie en 6% bruto energiebesparing (t.o.v. 2015) in 2020, ofwel 4,3% netto energiebesparing (gecompenseerd voor 1,7% toename door economische groei). Deze doelen zijn door CE Delft geanalyseerd in een tussenevaluatie. Daaruit bleek dat we naar verwachting de gestelde doelen voor 2020 m.b.t. het opwekken van duurzame energie behalen (16,5%). CE delft is positief over hoe wij als provincie onze rol invullen in het stimuleren van innovaties in het vroege stadium. Op de totale netto besparing van energie blijven we nog achter (2,2% in plaats van 4,3%). De werkgelegenheid in Brabant in de duurzame energiesectoren groeit.

We hebben mooie resultaten geboekt in 2017. Een aantal daarvan zijn voor Brabanders duidelijk zichtbaar zoals de toename in het aantal elektrische voertuigen op de weg en het aantal zonnepanelen op daken. Andere zijn minder zichtbaar maar minstens zo belangrijk als de groei in het netwerk van individuen, collectieven en organisaties die met elkaar de transitie waarmaken. Hetzelfde geldt voor de toenemende werkgelegenheid. We maken mooie voortgang in Brabant met innovaties op het gebied van duurzame energie.

Op het gebied van elektrisch rijden en slimme laadinfra laat Noord Brabant wederom zien koploper te zijn in Nederland. De toename van het aantal elektrische voertuigen is spectaculair gegroeid en ook op het gebied van de uitbereiding van de laadinfra zijn weer grote stappen gemaakt. Naast uitrol van laadpalen via succesvolle aanbestedingen investeerden we ook in innovatie en ontwikkeling van slimmer en sneller laden. Hiermee blijven we koploper en een interessante provincie voor bedrijven om te investeren in kennisontwikkeling en productie. Het is ons in 2017 gelukt om unieke samenwerking tot stand te brengen tussen kennispartijen en ondernemers uit de high tech wereld, toeleveranciers uit verschillende sectoren en bouwbedrijven waarmee de innovatie op het gebied van geïntegreerde zonnecel-technologie tot nieuwe doorbraakproducten in de markt leidt.

Wij hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de totstandkoming van het project SMILE (Sociaal-Maatschappelijke innovatie labs energieneutrale woningvoorraad), door middel van cofinanciering in het kader van OP-Zuid.

Zoals gezegd blijft energiebesparing nog achter. Wij focussen ons op energiebesparing bij (grote) bedrijven. Samen met de omgevingsdiensten hebben we een slimme strategie ontwikkeld hoe we energiebesparing bij bedrijven via actuele vergunningen (met nieuwe standaarden) kunnen realiseren. Onze aanpak is geconcretiseerd en zal veel meer aan de voorkant en specifiek op energiebesparende maatregelen gericht zijn waarmee we veel verder richting de uitvoering zijn dan in (alle) andere provincies. Afgelopen jaar hebben we ons vol ingezet om kennisdeling en aandacht voor energiebesparing te bevorderen bij zowel bedrijven als omgevingsdiensten en daar zijn we in geslaagd.

Op weg naar een energieneutrale industrie hebben we ingezet op twee rollen. Onze rol als bevoegd gezag, in combinatie met het leveren van expertise. En onze rol als partner: we zijn met de industrie in gesprek gegaan hoe we hierin samen op kunnen trekken. Dit doen we via grote projecten zoals EnergywebXL, Geothermie BV of zonnevelden in Budel op het Nyrstarterrein.

We hebben ondersteuning geboden aan de Brabantse samenleving in hun beweging om tot energiebesparing en duurzame opwekking te komen, ruimte gecreëerd voor burgerinitiatieven en kennis uitgewisseld. Sociale innovatie staat bij ons hoog in het vaandel. We hebben bijvoorbeeld het initiatief genomen in grote energieprojecten, zoals het bouwen van een energielandschap langs de A16 met minimaal 100 MW wind. In dit project zijn wij, samen met gemeenten en organisaties in het gebied, een nieuwe standaard aan het ontwikkelen van (sociale) participatie bij duurzame energieprojecten. Daarnaast hebben wij de regio's actief ondersteund in het opstellen van een regionale energiestrategie.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
Economie		
04.01 Algemeen economisch beleid		
<i>Economisch programma 2020</i>		
	<i>Versterking regionale topclusters</i>	Streefwaarde 55 ondersteunende projecten: prestatie gehaald: 39 projecten (van drie regio's)
	Vier mandaatinstellingen die subsidie namens GS verstrekken voor projecten in de startof experimentele fase die bijdragen aan de versterking van de high-tech industrie in Zuidoost-Brabant, agrifood sector in Noordoost-Brabant, social innovation in Midden-Brabant en smart industry in West-Brabant	Grotendeels, drie van de vier Brabantse regio's hebben (in mandaat) de subsidieregeling economie en innovatie Noord-Brabant 2016 uitgevoerd en in 2017 totaal 39 beschikkingen uitgegeven voor ondersteunende projecten uitgesplitst per regio West-Brabant 11 beschikkingen, Midden-

	Indicatoren: 1) aantal ondersteunde projecten met streefwaarde 55 en 2) uitgelokte private investeringen met streefwaarde € 1,85 mln	Brabant 14 beschikkingen, Noordoost-Brabant 14 beschikkingen. Wat betreft uitgelokte private investeringen hebben we nog geen informatie over ontvangen. De regio Zuidoost-Brabant heeft middels een aanvraag begrotingssubsidie aanspraak gedaan voor de middelen van 2017. Dit is bestuurlijk akkoord bevonden. De reden hiervoor is dat de regio zelf meer bijdraagt 10 op 1 en bij de uitvoering te maken had met twee uitvoeringsregelingen. De projecten worden bevoorschot door het Stimuleringsfonds van de regio. De verantwoording vindt plaats bij vaststelling van het projectenprogramma.
	<i>BOM</i>	
	Aansturing van en samenwerking met Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM) door middel van jaarplannen met concrete prestatie-indicatoren (indicator: opdracht obv. Jaarplan) Streefwaarde 1	Ja, in 2017 BOM Meerjarenplan 2017-2020 vastgesteld en het activiteitenplan 2017 .
	<i>Handelsbevordering en meerjarenplan BOM</i>	
	Pilot streefwaarde evaluatie	Ja, evaluatie is gerealiseerd
	Aantal handelsmissies Streefwaarde 6 tot 8	Ja, 6; 4 handelsmissies naar Zuid-Duitsland, 2 handelsmissies naar China
	Website BOM Streefwaarde update website	Ja, update website is gerealiseerd
	Marketing materiaal	
	Aantal informatie-bijeenkomsten Streefwaarde 3 tot 4	Ja, 8 bijeenkomsten georganiseerd als lead partner. Daarnaast betrokken bij 16 netwerk bijeenkomsten als partner en/of spreker. Partners hierin zijn (BZW, Hightech NL, Automotive NL, Provincie en RVO (EVS30)). Succesvolle Brabant Internationaal Ondernemen bijeenkomst georganiseerd met Provincie, RVO BZW, BIZ en KvK op 6 december met grote opkomst (>150 deelnemers)
	Aantal deelnemende Brabantse bedrijven Streefwaarde 60	Ja, 73 deeln.berijven. Behoorlijke dynamiek vanuit hightech op China. Zuid-Duitsland vergt afstemming op NL schaal. Daar dreigt een overvolle agenda door allerlei initiatieven vanuit verschillende regio's. Verdere afstemming via Trade & Innovate NL.

		Hier zijn eerste goede stappen gezet.
	Aantal matchmaking gesprekken Streefwaarde 300	Ja, boven verwachting; 394 Dit is definitieve aantal matchmaking berekend vanuit missies waarbij BOM als lead-partners en partner (missies vanuit regio en/of RVO betrokken was. Laatste missies naar China (hightech) en Duitsland (Automotive) hebben positief effect hierop gehad. Daarnaast beter inzicht gekregen in matchmaking activiteiten buiten missies vanuit Brabant kantoor in Nanjing (China)
	<i>Investeringsbevordering in meerjarenplan BOM</i>	
	Aantal acquisitieprojecten streefwaarde 30	Ja, 39. Target in aantal projecten is ruim behaald.
	Aantal arbeidsplaatsen streefwaarde 1000	Ja, 1138. Na uitzonderlijk jaar 2016 is de omvang van projecten in 2017 kleiner in termen van arbeidsplaatsen en geïnvesteerd kapitaal.
	Totaal investeringsbedrag streefwaarde € 100 mln	Ja € 134,5 mln. 2016 was uitzonderlijk met 4 greenfield investeringen. 2017 laat in dat opzicht een normaal resultaat zien.
	Percentage eigen leads vanuit BOM streefwaarde 10%	Ja, 31%. In 2017 totaal 206 nieuwe leads, waarvan 94 via BOM/BOM netwerk t.o.v. 172 (totaal) in 2016 en 72 via BOM/BOM netwerk (data Achilles)
	Percentage projecten met een R&D-activiteit streefwaarde 15%	Ja, 26%. 10 van 39 projecten. In Q4 opnieuw kritisch gekeken naar projecten geregistreerd in Achilles met activiteiten Technical/Engineering en R&D.
	<i>Internationalisering</i>	
	Handelsbevordering Streefwaarde: 2 handelsmissies en 1 databestand	6 Handelsmissies (2 China, 4 Duitsland) Databestand gereed en overgedragen aan de BOM
	Innovatiesamenwerking d.m.v. aantal gerichte events met streefwaarde 6	3 seminars ten behoeve van kennisinstellingen (Holst, TU/e etc) in Japan, Israël en de Verenigde Staten met als onderwerp open innovatie. Overige 3 gerichte events zie uitgewerkte events fotonica.
	Innovatiesamenwerking d.m.v. financiering van aanvraag voor programma for international business van RVO met streefwaarde: 1 aanvraag	Niet gerealiseerd (PIB-aanvraag Indonesië inzake recycling niet gerealiseerd door opstelling participerende bedrijven die geen risicodragend kapitaal in de PIB-aanvraag wilden stoppen)

	Innvatiesamenwerking fotonica met streefwaarde fotonicaconferentie Den Bosch, Fotonicabeurs München en summerschool Tsukuba University Japan	Gerealiseerd Fotonica conferentie Den Bosch, fotonica beurs München, Summerschool met Tsukuba University Japan. Kick-off meeting Europese alliantie geïntegreerde fotonica.
	Innovatiesamenwerking battery-program. Formele samenwerking Holst Jülich Forschungszentrum provincie Noord-Brabant -Noordrijn Westfalen-Federale overheid Berlijn.	samenwerkingsverband in samenwerking met Europese commissie is totstand gekomen.
	Innovatiesamenwerking Verkenning samenwerkingsregio's	Verkenning tot samenwerking in Europa heeft plaatsgevonden met regio's die actief zijn op het gebied van fotonica, mechatronica, energie opslag/nanotechnologie en regeneratieve medicijnkunde
	Overheidssamenwerking Versterken van relatie tussen Brabant en buitenland Aantal politiek/bestuurlijke ontmoetingen met streefwaarde 5	Bestuurlijke bezoeken hebben plaatsgevonden naar Japan, Verenigde Staten, Israël, Baden-Württemberg, Beieren en China.
	<i>Branding</i>	
	Brabantboodschap en uitstraling op internationale beuren en missies samen met partners. Streefwaarde 3 internationale beurzen	Gerealiseerd: World of Laser Photonics, Electric vehicle Symposium, 2 handelsmissies ism BOM
	Actieve benadering van internationale pers rond internationale activiteiten en successen streefwaarde 1 doelland bij minimaal 1 thema.	Gerealiseerd: benadering (inter)nationale pers rond PLMA/agrofood (België en Duitsland), rond Photonics (Duitsland) en smart mobility (Duitsland)
	Uitgewerkt plan voor meer strategische inzet van branding, naast het blijvend benutten van kansen, om zo de Brabant-propositie nog steviger weg te zetten. Streefwaarde 1 uitgewerkt plan.	Merkstrategie gereed, in uitgebreide vorm. Beknopte vorm in concept gereed.
	Bijdragen aan strategieën of uitvoeringsprogramma's van derden die bij de regiopropositie passend beleid voeren Streefwaarde minimaal 3 bijdragen	Gerealiseerd: bijgedragen aan MJP BOM, aan strategie mbt photonica, aan aantrekken talent (ism Brainport, BOM en PNB), bij innovatie Agrofood, samenwerking opgezette met VisitBrabant tbv de MICE-markt
	Grotere producties Streefwaarde minimaal 2 producties	Productie film Big Data, opzet en uitvoering Patent Match, de Brabantkubus tbv het World Mapping Forum Photonica, de stand op het Laser World of Photonics congres, productie brandingfilm Cultuur
	Profilering van de regio Brabant <ul style="list-style-type: none"> • Merkfilter met aangescherpte 	<ul style="list-style-type: none"> • Merkfilter opgeleverd en gebruik ervan vastgesteld in

	<ul style="list-style-type: none"> • merkwaarden • Merkenstrategie • Onderzoeksinstrumentarium tbv monitoring imago en instrumenten • Opzet en uitvoering nulmeting op perceptie/imago 	<p>GS dd 12 september 2017.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Merkstrategie en opzet onderzoeksinstrumentarium: eind 2017 gereed
	<p>Branding instrumentarium</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen online platform (brandbox) • Succesvolle advisering on brand/off brand bij 10 projecten /evenementen (merkenmatrix) 	<p>Aanbesteding online platform: gereed. Conceptplatform: gereed. Succesvolle advisering gerealiseerd bij: agrofood (PNB), Provada (BRabantStad), Transport & Logistiscs beurs München (PNB), MICE-markt (vte/VisitBrabant), BrabantSport, Talent (Brainport en PNB), Dutch Technology Week (Brainport), BrabantC, Inpat Center, Brabant International Day (PNB), afdeling Cultuur (PNB), Brainport International Programme</p>
	<p>Branding campagnes Duitsland</p> <ul style="list-style-type: none"> • In kaart gebracht medialandschap in Zuid-Duitsland (mediascan en media strategie) • 0-meting profiel van Brabant in Duitsland op fotonica en mobiliteit • 4 artikelen in relevante Duitse media (incl. social media) op genoemde thema's. 	<p>Gerealiseerd: mediascan Duitsland, imagometing onder journalisten mbt Smart Mobility tav bekendheid van (de kracht van) de regio Brabant, artikelen aangeboden aan Duitse (vak)pers mobiliteit</p>
	<p>Branding campagnes Talent</p> <ul style="list-style-type: none"> • Afgerond customer journey onderzoek onder doelgroep 'talent' • Gezamenlijke website international students Brainport/Brabant • Matchmaking talent met bedrijfsleven op 1 groot internationaal evenement. 	<p>Customer journey onderzoek afgerond. Resultaten gedeeld met relevante partners (PNB, Brainport). O.b.v. onderzoeksresultaten is een eerste aanzet gemaakt voor een traject op aantrekken en behouden van Talent. Website international students Brainport iets vertraagd, volgt binnenkort.</p>
	<p><i>Europese programma's</i> Uitputting van de Europese Subsidie programma's ter verwezenlijking van de provinciale doelen (indicator: % uitputting) streefwaarde 95%.</p>	<p>Ja, het OP-Zuid programma dat in eigen beheer uitgevoerd is voor 100% uitgeput. Het POP2 en het Interreg programma is nagenoeg voor 100% uitgeput en heeft inmiddels de eindverantwoording van de EC hiervoor ontvangen. In totaal is vanuit deze 3 programma's in de programmaperiode 2007-2014 voor 134 mln (16 mln Interreg + 26 mln. POP2 + 92 mln. OP Zuid) aan Europees geld in Brabant gerealiseerd. Met name op projecten op</p>

		het gebied van economische innovatie. energietransitie, stedelijke ontwikkeling en natuurbehoud en landbouw
	Toegevoegd : Innovfin/ENSP (equity and new special products) - faciliteren van direct funding bij de Europese Investeringsbank (EIB)/European Investerings Fonds (EIF), opwerken van investment memoranda. Streefwaarde 1 a 2	In september 2017 heeft PS besloten in te zetten op de inrichting van een brabantse MKB-faciliteit (equity deel)
	Toegevoegd: Europees fonds voor Strategische Investerings (EFSI) Van de 17 "mogelijke EFSI" projecten, 1 á 2 projecten samen met Nederlands Investerings Agentschap (NIA) geformuleerd te krijgen in een aanvraag richting de Europese Investeringsbank (EIB)/Europees Investerings Fonds (EIF) binnen de looptijd van het Europees Fonds voor Strategische Investerings 2015-2019.Casus/project MKB plusfaciliteit: Op basis van het volledige ex ante kapitaalonderzoek (waarin Brabant heeft bekeken hoe het EFSI hulp kan bieden aan brabantse MKB bedrijven dit jaat in samenwerking met EIB en EIF) heeft GS in juli besloten in te zetten op de inrichting van een MKB-plus faciliteit en inmiddels aangeboden aan Provinciale Staten. Streefwaarde 1	In 2017 hebben de eerste gesprekken met het Europees Investeringsfonds (EIF) en het Nederlands Investeringsagentschap (NIA) plaatsgevonden over opening van een Brabants Luik om kapitaal te kunnen verstrekken(Equity deel). Dit loopt voortvarend en verwacht wordt eind eerste kwartaal 2018 te openen. Eerste verkenningen met de Europese Investeringsbanl (EIB) en NIA plaatsgevonden tav de leningen kant van de faciliteit (debt deel). Doelstelling om deze in 2018 een overeenkomst te tekenen
	Opleveren en lanceren van operationele regelingen voor 3 majeure Europese programma's (indicator: aantal openstellingen) Bij bestuursrapportage is de streefwaarde verhoogd van 7 naar 11	De geplande openstellingen voor OPZuid, Interreg en POP3 lopen volgens planning. In 2017 zijn er in totaal 19 openstellingen geweest. Dit zijn er meer 8 meer dan in de bestuursrapportage zijn aangegeven.
		In 2017 zijn er voor het POP3 programma in totaal 12 openstellingen geweest. Dat is 1 meer dan gepland. Voor OPZUID 4 openstellingen
04.02		
Economisch programma Brabant		
<u>Vrijetijdseconomie</u>		
<i>Beleidskader en uitvoeringsagenda Vrijetijdseconomie PS 11/13</i>		
	<i>MKB en ondernemerschap</i>	

	Aantal ondersteunde starters Streefwaarde 150	Ja, daadwerkelijk 685, waaronder 110 nieuwe starters
	Aantal verstrekte, uitstaande en terugbetaalde PoC en preseedleningen Streefwaarde 35	Gedeeltelijk, daadwerkelijke leningen 27. Aan het einde van 2017 zijn financieringen extra kritisch bekeken door de IC's vanwege uitputting van de startersfondsen. Dit wordt in 2018 opgelost door het instellen van een Startup Fonds Brabant dat voor continuïteit zorgt.
	<i>Innovatie met topclusters voor maatschappelijke opgaven</i>	
	Aantal obv. programma's Topclusters toe te voegen testomgevingen (Living Labs, field labs, proeftuinen). Streefwaarde 14	Ja, ruim. Binnen de high tech bedraagt het aantal testomgevingen 11 waarvan 8 in 2017 gestart en 3 in voorbereiding (start daarvan in Q1 2018), Binnen het Maintenance cluster en het Life sciences cluster ieder 3 en via POP zijn 6 proeftuinen toegevoegd aan het (agro)food cluster.
	Aantal ontwikkelde en begeleide business cases, zowel vanuit samenwerking (clusters) als individueel (bedrijfsontwikkeling) Streefwaarde 96	Ja, het aantal ontwikkelde businesscases bedraagt 96. Aantal bedrijven in BOM portfolio met groeicontract eind 2017: 80 Aantal ontwikkelde en begeleide businesscases vanuit kpi's uit onze provinciale uitvoeringsprogramma's (mn HTSM en Maintenance en Services): 16
	Aantal bedrijven dat begeleid is naar financiering en dat heeft gekregen Streefwaarde 18	Ja, het aantal bedrijven bedraagt 24
	Aantal projecten waarbij sprake is van een bijdrage aan maatschappelijke opgaven (koppeling met het Economisch Programma 2020) Streefwaarde 60% van de bedrijven.	Ja, het percentage is 69%
	Via MIT- resp. OPZuid ge(co)financierde projecten gericht op productontwikkeling	projecten met een Brabantse leadpartner 25 (MIT) en 12 (OP-Zuid) Totaal aantal Brabantse deelnemers 54 (MIT) en 19 (OP-Zuid)
	D.m.v. RedMedTech fonds; uitstaande leningen: aantal octrooileningen (12 gedurende looptijd) aant. pre-seedleningen (12 gedurende looptijd) aant. proof-of-conceptlening(12 ged. Looptijd) Streefwaarde 19 leningen in beheer	Het fonds bevindt zich sinds begin 2017 in de beheerfase. Er worden geen nieuwe leningen uitgezet. Op dit moment heeft het fonds nog 19 leningen uitstaan. Situatie conform planning. De bedrijven die uit dit fonds leenden haalden ruim 12,5 mln. aan vervolfinanciering binnen via het uitgeven van aandelen, leningen, subsidie of crowdfunding.

	D.m.v. Life Science & Health Fonds; Financiële ondersteuning o.g.v. medicijnontwikkeling (indicator: aantal bedrijven) Streefwaarde 10-15	Ja, Lifetec realisatie conform planning: Het Lifesciences & Health fund en het Brabant Life Science Seed fund. Deze fondsen zijn inmiddels gesloten, bevinden zich in de beheersfase en hebben een onafhankelijk fondsmanagement.
	D.m.v. Business Park Aviolanda; (indicator: aantal nieuw gevestigde bedrijven op BPA) streefwaarde 1 per jaar	Ja, in 2017 hebben zich twee Aerospace Maintenance bedrijven binnen Aviolanda gevestigd, nl. Aeronamic en Terma.
	Tot standkoming PPS voor Aerospace en Maintenance op BPA Streefwaarde 1 per jaar	Ja, de ontwikkeling van de multifunctionele Aviolandahal bevindt zich in de realisatiefase met PPS-partners Defensie, Fokker, HeliOne en DCMC
	D.m.v. Oss Life Science Park; ingroeipercentage (indicator: % verhuurd tov lokaal verhuurde ruimte) Streefwaarde 60%	Ja, in 2017 is 68% verhuurd tov lokaal verhuurde ruimte
	D.m.v. Innovatiefonds (zie Paragraaf 8 investeringsagenda) * nominale waarde Streefwaarde na 24 jaar gelijk aan inleg * Multiplier Streefwaarde 3 * Nieuwe oplossingen voor maatschappelijke opgaven middels innovaties (%) Streefwaarde 40-50% * Versterken van de Brabantse economie en bevorderen van werkgelegenheid (%) Streefwaarde 50-60% * Sluiten van de keten van financieringsmogelijkheden voor innovatieve MKB-bedrijven in de topclusters van Noord-Brabant (%) Streefwaarde >60%	*De toekomstverwachtingen van de huidige portefeuille zijn positief. De gerealiseerde ontvangen kasstromen plus het verwacht rendement van de portefeuille zijn per saldo € 41 miljoen hoger dan de investeringen en gemaakte kosten. * Bij de huidige investeringen is de multiplier 27 (37 bij directe investeringen, 41 bij fund tot fund en 4 bij fondsen in eigen beheer). * Bij de huidige investeringen is dit 51% en is dit licht gestegen ten opzichte van eind 2016 (49%) en voldoet daarmee aan de norm. * Bij de huidige investeringen is dit 98% en voldoet daarmee aan de norm. * Bij de huidige investeringen is dit meer dan 80% en voldoet daarmee aan de norm. (25 pre-seed, 13 early stage, 9 growth en 3 later stage participaties)
	D.m.v. Breedbandfonds; * mate van revolverendheid Streefwaarde Eindwaarde 2038 Vergroten marktdynamiek: * multiplier streefwaarde > 2 * beoogde aantal aansluitingen: huishoudens resp. bedrijven Streefwaarde 50.000 respectievelijk 3.000	Verwachte revolverendheid: 98,5 % / 100 % niet mogelijk nu er geen nieuwe financieringen verwacht worden waaraan fondskosten doorgerekend kunnen worden . *Bij de huidige 3 projecten is deze 2,12. De verwachting is dat de multiplier ≥ 2 blijft. *Het aantal cumulatief aangelegde door BFB gerapporteerde aansluitingen is

		2613. Dit gaat om een voorlopig aantal aansluitingen omdat pas bij definitieve vaststelling van de subsidie het definitieve aantal aangesloten adressen bekend wordt gemaakt.
	<i>Uitvoeringsagenda vrijetijdseconomie</i>	
	Rapportage midterm review Streefwaarde 1	Ja, op 5 december is de midterm vastgesteld door GS en is ter kennisname aangenomen in de procedurevergadering van 18 december 2017. Uit de evaluatie blijkt dat het beleid grotendeels effectief en efficiënt is. De hoofdoelen voor 2020 op het gebied van banen en bestedingen worden naar verwachting gehaald. Het is hiervoor van belang dat de provincie de ontwikkeling van de sector blijft stimuleren en faciliteren en blijft investeren in de marketingorganisatie VisitBrabant. De vier aanbevelingen uit de midterm review worden in 2018 verder uitgewerkt.
	Crossovers Vrijtijdseconomie met andere provinciale opgaven (indicator: aantal) Streefwaarde 2	Ja, in 2017 zijn de voorbereidingen gestart met Agrofood voor het themajaar We Are Food. Deze start op 1 maart 2018. Het themajaar Mondriaan tot Dutch Design 2017 was een succes en heeft Brabant € 15,4 miljoen extra opgeleverd. Verder is ingezet op van Gogh, Crossroads en Zuiderwaterlinie.
	Rapportage Leisure Ontwikkel Fonds: geïnvesteerd vermogen (indicator: aantal) streefwaarde 1	Ja, naast de provincie leveren ook alle regio's een bijdrage aan het LOF. In september is het LOF gestart, de eerste aanvragen zijn binnen en worden besproken in eerstvolgend investeringscomite van 2018.
	Toegevoegd bij bestuursrapportage: Meer bezoekers: Nederlandse en international shortbreaks (indicator: aantal) Streefwaarde in 2020 meer dan 864.000 Nederlandse shortbreaks en meer dan 360.000 buitenlandse shortbreaks.	Ja, in de midterm review worden de volgende belangrijkste resultaten ten aanzien van 'meer bezoekers' gemeld: <ul style="list-style-type: none"> • Tussen 2012 en 2016 groeide het aantal verblijfgasten en dagtoeristen. • Het grootste deel van de groei is toe te schrijven aan de toename van buitenlandse gasten.
	Toegevoegd bij bestuursrapportage: *Brabantbrede marketing VisitBrabant: activatie bezoekers op platform VB en activatie ondernemers en netwerken (communitybuilding) (indicator: aantal) streefwaarde in 2020 30.000 unieke bezoekers en 250 ondernemers en 15	Ja, gemiddeld 50.000 unieke bezoekers per maand op visitbrabant.com. 14% van de bezoekers in 2017 is afkomstig van buiten Nederland. Eind 2017 zijn ruim 200 ondernemers aangesloten bij Business Services (voorheen ConnectBrabant). In de

	netwerken.	<p>Visittafel, ondernemersbijeenkomsten en andere relevante overleggen wordt contact onderhouden met ondernemers.</p> <p>BrabantNacht 2017 is georganiseerd met 24 partners en telde 20 belevingen. De PR-campagne had een zeer groot mediabereik (uniek bereik van ruim 21 miljoen).</p>
<u>Arbeidsmarktbeleid</u>	<i>Arbeidsmarktbeleid</i>	
	Aantal personen begeleid naar (ander) werk streefwaarde 700	Ja, als volgt verdeeld; MB: 223 + 171 (in de pijplijn), ZO-Brabant: 795, NO-Brabant: 295, West-Brabant: 190
	Jeugdwerkloosheidsvrije zone in 2019 (% tov 2016) Streefwaarde 10% minder werkloosheid tov 2016	<p>520 jongeren geholpen en 250 jongeren begeleidt naar werk/ studie of ander traject. Doelstelling is om ultimo 2018 100% van alle jongeren in beeld, binnen 4 maanden een passende vorm van ondersteuning te bieden. Voor 2017 gold een target van 40%. Hoewel we dit target in 2017 met ruim 83% ruimschoots hebben gehaald, moeten we vaststellen dat een 100%-score niet realistisch is. De dienstverlening aan niet-uitkeringsgerechtigden is immers op basis van vrijwilligheid en jongeren zijn vrij om dienstverlening te weigeren. We zien de 10e0%-target dan ook meer als een ambitie om te komen tot een sluitende aanpak waarin partijen maximaal op elkaar zijn aangesloten en voorkomen wordt dat jongeren tussen wal- en schip landen.</p>
	Aantal innovatieve initiatieven dat financieel ondersteund wordt Streefwaarde 10	Ja, Regeling Innovatieve projecten afgerond en 18 projecten zijn ondersteund.
	Bereik van Brabantse ondernemers door ambassadeurs van 'Brabants Besten' streefwaarde 750	Ja, 750 betreft het aantal voor de bestuursperiode 2016-2019. Voor 2017 is het aantal van 250 ruimschoots bereikt.
	Projecten uitgevoerd in het kader van Flexicurity streefwaarde 4	Ja, 4 vanuit de regeling 'Economie en Innovatie Noord-Brabant'
	Pro/VSO scholen werkplekken bij bedrijfsleven Streefwaarde 50	<p>Nee, praktijk wijst uit dat er meer directe sturing moet plaatsvinden op het leggen van verbinding tussen scholen en het bedrijfsleven. Er is al wel verbinding gemaakt op strategisch niveau, maar dit blijkt onvoldoende tot het gewenste effect te leiden. Vanuit scholen vindt nu nog te veel op ad-hoc basis plaatsing van leerlingen plaats. Door het project zijn dan ook nog géén</p>

		nieuwe werkplekken beschikbaar gekomen. Komende periode wordt meer ingezet op sturing op operationeel niveau. Streefwaarde zal worden aangepast.
	Aantrekken en behouden van internationale studenten streefwaarde 250	Voor aantrekken en behoud talent is onlangs BISP afgerond, over schooljaar 2016-2017 met 180 studenten. Er lopen nog meer projecten Resultaten van deze projecten laten zich niet in jaren meten, dat gaat cumulatief en is niet uit te splitsen. Het aantal van 250 voor het jaar 2017 is bereikt
	Plaatsen van Brabanders over de grens van België en Duitsland Streefwaarde 30	Het grensoverschrijdend actieplan (Asscher-middelen van Rijksweg) is niet doorgegaan vanwege wettelijke belemmeringen.
<u>Energie</u>		
<i>Energietransitie als kans voor innovatie en duurzaamheid PS 59/10</i>		
<i>Energietransitie 2016-2019</i>		
04.04 Duurzame energie en energietransitie	Internationaal onderzoekscluster Solar operationeel * Onderzoeks- volume toegenomen > € 20 mln Streefwaarde minimaal € 20 mln per jaar	De regeling van Solliance is verlengd tot maart 2020. De reden is dat de aankoop van een machine is vertraagd. Het onderzoeksvolume voor 2018 wordt daarom ook gespreid over 2018 en 2019. De doelen worden hiermee gerealiseerd in 2018.
	* Aantal arbeidsplaatsen in solar industrie Streefwaarde 90 arbeidsplaatsen	Is gerealiseerd.
	Oprichting Europees onderzoekscluster KIC-Innoenergy (indicator: aantal succesvolle projecten (cumulatief)) Streefwaarde 10	Gerealiseerd. KIC-Innoenergy heeft 19 projecten succesvolle projecten gerealiseerd.
	streefwaarde minimaal € 15 mln per jaar	Gerealsieerd, zie hierboven.
	Cleantechfonds: * aantal investeringen	Het cleantechfonds is in 2014 gestart. Sindsdien zijn er 2 investeringen gedaan. Uit het oogpunt van efficiënt fondsbeheer is voorgesteld het Cleantechfonds samen te voegen met het Innovatiefonds en zo meer tegemoet te komen aan bedrijven in een eerdere fase van ontwikkeling. Dit voorstel is nog in onderzoek. Naar

		verwachting zal het besluit over samenvoeging in Q1 van 2018 genomen worden.
	* Directe werkgelegenh. Streefwaarde 75 arbeidsplaatsen	BOM rapporteert hier niet over
	<p>Ontwikkeling Biobased economy in Brabant:</p> <p>* Aantal FTE op de Green Chemistry Campus Streefwaarde 85</p> <p>* aantal investeringen Biobased fund (cumulatief) streefwaarde 5</p>	<p>Op dit moment zijn 3 kennisinstellingen en 9 bedrijven op de Green Chemistry Campus gevestigd. In totaal betreft dit 74 formatieplaatsen. In 2017 is een nieuwe directeur aangetreden en is het uitvoerend team op sterkte gebracht. Verder is besloten tot de bouw van een demofaciliteit die in 2018 wordt gerealiseerd. In 2017 is een eigen toegangsweg en ingang gecreëerd waardoor de campus beter bereikbaar en toegankelijker is geworden. Het internationale onderzoeksprogramma BIORIZON uitgevoerd door TNO, ECN en VITO is in 2017 een volgende fase ingegaan. Hierdoor zullen in 2018 meer onderzoeksactiviteiten op de campus gaan landen en onderzoekers van kennisinstellingen zich permanent gaan vestigen in de regio. Een deel van de demofaciliteit op de campus is ook direct aan deze kennisinstellingen verhuurd. Vanuit het Biobased fund zijn drie participaties gedaan. Bij de Burap 2016 is deze indicator naar 3 bijgesteld. Het biobased fund is na intensief overleg met de BOM over fondsvoorwaarden en revolverendheid in het proces om een aantal kleinere fondsen samen te voegen en beter af te stemmen op de vraag van de markt in 2017 geïntegreerd in het bredere innovatiefonds van de BOM.</p>
	<p>D.m.v. Energiefonds (zie Investeringsagenda)</p> <p>* Herinvesteringen na exits Streefwaarde 2-3</p> <p>* Minimale CO2 reductie per geïnvesteerde euro Streefwaarde >30 kg op € 1 investering</p> <p>* Multiplier Streefwaarde warehousefunctie >4, projectontwikkelfunctie >2</p> <p>* mate van revolverendheid Streefwaarde na 24 jaar € 60 mln</p>	<p>Het energiefonds zit nog in de investeringsfase. Er zijn nog geen exits gedaan</p> <p>Gerealiseerd: op basis van de huidige investeringen is een kostprijs CO2 reductie 83 kg per geïnvesteerde euro.</p> <p>Gerealiseerd: Op basis van de huidige investeringen is de multiplier voor de warehousefunctie 7,4. . De KPI voor de projectontwikkelfase is in overleg met de provincie komen te vervallen vanwege de verruiming van de investeringsvoorwaarden in de ontwikkelfase vanuit het energiefonds van 50% naar 90% van het benodigde</p>

	<p>* maxima gereaal. grootheden v maatschappelijke opgave over fondsvermogen Streefwaarde maximaal 33% per technologie.</p> <p>Minimaal 10% financiering in kleinschalige projecten</p>	<p>kapitaal (GS besluit 11 april 2017) Afspraak is dat de revolverendheidsratio uit komt op 1.84 aan het einde van de fondsperiode. Dit betekent een rendement van 84% over de gehele looptijd van het fonds. Huidige revolverendheidsratio na 4 jaar is 0.73. Na 6 jaar zou deze 1 moeten zijn. Er moet de komende jaren in lijn door geïnvesteerd worden.</p> <p>Gerealiseerd: Alle investeringen op de verschillende technologieën (zon, wind, WKO, geothermie) liggen onder de 33%. Dit betekent dat er op alle technologieën ruimte is om te investeren vanuit het fonds. De kleinschaligheidsratio is ruim gerealiseerd en is 31.2%. Er wordt dus in ruime mate ook in kleine projecten geïnvesteerd.</p>
	<p>Percentage duurzame energie Streefwaarde 8%</p>	<p>Laatst bekende cijfer is het cijfer van 2015, zijnde 6,8%. Een extrapolatie van positieve en negatieve effecten voor 2016 leert dat in 2016 het percentage hoogstwaarschijnlijk 7,0 is. Onderzoek uit de midterm review geeft aan dat de doelstelling voor 2020 naar alle waarschijnlijkheid wordt gehaald.</p>
	<p>Percentage CO2- reductie tov 1990 Streefwaarde 4%</p>	<p>De landelijke cijfers laten een toename van CO2-emissie sinds 1990 zien van 14%, vanaf 2010 is deze trend gekeerd en de CO2-emissie redelijk stabiel gebleven (toename 0,5%)</p>
	<p>Fte werkzaam in de duurzame energiesector. Streefwaarde bijgesteld bij bestuursrapportage van 10.200 naar 5000</p>	<p>Begin 2018 is onderzoek uitgevoerd naar de werkgelegenheid in Brabant in de duurzame energiesectoren. Uit het concept-rapport blijkt dat de werkgelegenheid in Brabant 5.000 FTE bedraagt.</p>
	<p>Aanpak nul op de meter (NOM) in de bebouwde omgeving (indicator: aantal huizen) Streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 1000 naar 600</p>	<p>Is gerealiseerd, per eind 2017 zijn ruim 700 woningen in Brabant nul op de meter. Daarnaast zijn er van 2018 t/m 2022, 2500 woningen ingepland om te renoveren en circa 700 NOM-nieuwbouw woningen gepland. T/m 2022 worden dus meer dan 3000 woningen gerealiseerd.</p>
	<p>Onze eigen gebouwen zijn verduurzaamd. Streefwaarde start uitvoering</p>	<p>Is gerealiseerd, De voorbereidingen voor de verduurzaming van provinciehuis zijn gestart. De vijf provinciale steunpunten worden in 2018 aangepakt.</p>

	De provincie stimuleert en ondersteunt Brabantse overheden bij het verduurzamen van hun vastgoed, oa via Energiefonds (indicator: aantal gemeenten) Streefwaarde 10	Is gerealiseerd. In meer dan 10 Brabantse overheden wordt een plan ontwikkeld om hun vastgoed te verduurzamen. De aanpak daarvan wordt gefaciliteerd via een actietafel van de BEA.
	Zero Emissie openbaar vervoer Brabant (%) Streefwaarde 9%	Het percentage zero emissie bussen is momenteel 8 %. Er rijden inmiddels 48 zero emissie bussen in Brabant Per april 2018 komen er nog 9 bussen bij en wordt de streefwaarde van 9% voor 2017 en 2018 gerealiseerd.
	Een dekkend netwerk van publieke laadinfrastructuur voor elektrisch rijden (indicator: aantal laadpunten) Streefwaarde 3500	Is gerealiseerd. We hebben 3770 oplaadpunten waarvan er 1770 publiek zijn en 2800 laapalen waarvan er 1060 publiek zijn. Daarmee hebben we landelijk een bovengemiddeld goede infrastructuur voor elektrisch rijden. Samenwerking met B5 is gestart om middels innovatie versnelling te bewerkstelligen.
	Aantal elektrische voertuigen in Brabant Streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 25000 naar 20000	Is gerealiseerd. De groei in het aantal volledig elektrische voertuigen is indrukwekkend. Op basis van de landelijke cijfers (RVO) en een extrapolatie van die cijfers naar Brabant, rijden er per 31-12-2017 ca. 27.700 elektrische voertuigen in Brabant.
	Bij vergunningverlening toezicht en handhaving wordt energie een speerpunt. Basics zijn op orde door intensievere aanpak met de omgeving diensten (indicator: aantal opdrachten aan omgevingsdiensten) Streefwaarde 3	Is gerealiseerd. Aan de drie omgevingsdiensten is in 2016/2017 een opdracht verstrekt om het VTH traject te intensiveren ten aanzien van energiebesparende maatregelen (streefwaarde gerealiseerd). De extra provinciale opdracht energiebesparing bij bedrijven heeft er aan bijgedragen dat de aandacht voor dit onderwerp bij omgevingsdiensten fors is toegenomen. Dit heeft tevens geleid tot kennisopbouw, capaciteitsuitbreiding (deels inhuur) en interne organisatorisch verbindingen bij de omgevingsdiensten.
	We hebben met minimaal 20 grootverbruikers afspraken over de energietransitie. Streefwaarde 20	Is gerealiseerd. In 2017 is een netwerk opgezet voor grootverbruikers waarvoor 30 bedrijven zijn aangeschreven waarbij 15 bedrijven zich hebben aangemeld (Brabantse Energy Leaders). Daarnaast zijn er de nodige individuele bedrijven waarmee we in gesprek zijn over energiebesparing en verduurzaming van hun bedrijfsprocessen.

	<p>We voeren min 3 grootschalige projecten (50MW of meer) uit (EnergywebXL, Geothermie BV en Nyrstar in uitvoering Streefwaarde start uitvoering 1e boring SDE aanvraag)</p>	<p>- Friesland Campina, Bavaria, Mars, Ennatuurlijk en Geothermie Brabant ondertekenden in juni 2017 een overeenkomst om samen onderzoek uitvoeren naar de kansen voor diepere geothermie tussen Veghel en Someren. Dit onderzoek loopt in 2017 en 2018.</p> <p>De 1^e boring is uitgesteld, zorgvuldigheid noodzaakt tot nader onderzoek. Voor Zevenbergen is in 2017 een winningsvergunning aangevraagd.</p> <p>Rond Energyweb XL (warmtekoppeling Moerdijk–Nieuw Prinsenland) vordert de samenwerking. Shell, Attero, BMC, TOM, SuikerUnie, gemeenten Moerdijk en Steenbergen, het Havenbedrijf, Enpuls en de Provincie werkten in 2017 aan een businesscase die 1^e helft 2018 naar verwachting gereed is. Op basis van de businesscase kan een investeringsbeslissing worden genomen.</p> <p>Voor het 65 ha zonnepark op het terrein van Nyrstar (Budel) is SDE+ subsidie toegekend. Het zonnepark wordt één van de grootste van Nederland en gaat jaarlijks 33 MW zonnestroom opleveren. Dit komt overeen met het energiegebruik van 16.000 huishoudens. De bouw van het zonnepark start in het eerste kwartaal van 2018.</p>
	<p>Sustainable Energy Farming: Kenniscluster ontwikkelen en uitvoeren van projecten. Streefwaarde kenniscluster is opgebouwd en de eerste 5 projecten lopen (10 initiatieven in 2020)</p>	<p>Is gerealiseerd. Er lopen 7 aansprekende projecten, waarin we het proces faciliteren o.a. dmv kennisontwikkeling en – deling gericht op uitvoering, waaronder Energie neutrale glastuinbouw Steenbergen, Nieuwbouw Excellence and Experience gebouw Treeport, Energie uit watergangen, Logistiek Business Centre Treeport en Gezamenlijk energiecollectief van ondernemers en inwoners. Dit gebeurt vooral via Werkplaats De Gruyter onder de noemer Sustainable Energy Farming, waar waardevolle kennis wordt opgebouwd en gedeeld.</p>
	<p>We ontwikkelen een visie op energieke landschappen Streefwaarde een visie op energie en ruimte in Brabant is gereed als input voor de omgevingsvisie</p>	<p>Is gerealiseerd. In 2017 is een visie op energieke landschappen geleverd als input voor de provinciale omgevingsvisie. Duurzame energie is één van de hoofdopgaven in de</p>

		omgevingsvisie. De omgevingsvisie moet een belangrijke basis gaan vormen en een aantal kaders scheppen voor de grootschalige uitrol van duurzame energieprojecten voor de komende jaren.
	We dragen bij aan regionale energie strategieën (indicator: aantal strategieën) streefwaarde 4	De regionale energiestrategieën van 2 regio's zijn gereed (Zuidoost Brabant en West-Brabant). De strategie voor Hart van Brabant wordt begin 2018 afgerond. Het opstellen van een strategie voor NO-Brabant is in 2017 door de regio opgestart.
	We dragen bij aan het vergroten van kennis bij gemeenten. streefwaarde een Brabants kennisnetwerk rondom Energie en Ruimte/energielandschappen is opgebouwd	Rond de regionale energiestrategieën wordt gewerkt aan het opbouwen van een kennisnetwerk met betrokkenheid vanuit de 4 O's. Daarnaast is in 2017 de samenwerking met Enpuls op dit onderwerp verder verstevigd o.a. door afsluiten van een Samenwerkingsovereenkomst Sociale Innovatie.

Inzet verbonden partijen

Havenschap Moerdijk

Op het Haven- en Industrierrein Moerdijk werken ongeveer 8,5 duizend mensen en indirect biedt het nog eens bijna 8 duizend banen, waarmee het stevig bijdraagt aan het Actieplan Economische Structuurversterking West-Brabant en de werkgelegenheid in de regio. Verder is de Haven van Moerdijk een nationaal en Europees knooppunt van multimodale vervoersstromen, dat een belangrijke positie inneemt in de Vlaams-Nederlandse Delta.

De aanwezige chemische bedrijven op het terrein dragen bij aan innovaties op de cross sectorale ontwikkelingen van de biobased economy. Op het gebied van energie worden ook de mogelijkheden verkend om duurzame verbindingen tot stand te brengen door het hergebruik van warmte reststromen.

Enexis

Enexis is, als één van de ondertekenaars, een belangrijke partner in de Brabantse Energie Alliantie. Ook in het Provinciale energieprogramma zijn verschillende thema's zoals warmte, energieke landschappen, Nul op de meter, sustainable energy farming en groene mobiliteit waar de rol van Enexis van grote meerwaarde kan zijn.

Enexis, provincie en deelnemende gemeenten hebben op dit moment al een meerjarige samenwerking voor de ontwikkeling en uitrol van laadinfrastructuur voor elektrisch vervoer in Brabant. Ook zijn er aanvullende afspraken over samenwerken in Buurkracht en nul op de Meter. In 2017 vindt verdieping en verbreding van deze samenwerking plaats.

De alliantie tussen Enexis en provincie biedt door zowel concrete als strategische samenwerking een belangrijk fundament voor het kunnen behalen van de energiedoelstellingen ten aanzien van CO2 reductie en Groene groei in Noord-Brabant.

Special Purpose Vehicles (SPV's)

In 2009 is besloten de aandelen in het productie- en leveringsbedrijf van Essent te verkopen aan energiebedrijf RWE. Netwerkbedrijf Enexis is hierbij eigendom gebleven van de publieke aandeelhouders. Daarnaast is een aantal Special Purpose Vehicles opgericht om de verkoop van Essent financieel verder af te wikkelen. Het gaat hierbij om de volgende SPV's: CBL Vennootschap BV, Vordering op Enexis BV, Verkoop Vennootschap BV, CSV Amsterdam BV en Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV.

Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM)

In 2017 is het Meerjarenprogramma van de BOM vastgesteld. Dit programma wordt vervolgens jaarlijks geactualiseerd. Het beleid van de provincie Noord-Brabant is er op gericht om te komen tot een veerkrachtige, concurrerende economie die de basis biedt voor voldoende werkgelegenheid en die werkt aan de maatschappelijke opgaven. Doel is om te behoren tot de top van kennis- en innovatieregio's in Europa.

De transitie naar een dergelijke innovatieve, circulaire en robuuste Brabantse economie draagt bij aan een aantal maatschappelijke opgaven. De uitvoering van het Economisch Programma en de inzet van de BOM gaan immers niet alleen over het vergroten van ons concurrerend vermogen, maar leveren ook een bijdrage aan de maatschappelijke uitdagingen van onze tijd. De provincie Noord-Brabant stuurt daarbij op een fors aantal vlakken, in lijn met het bovenstaande beleidskader. En de provincie Noord-Brabant werkt daartoe samen met een fors aantal organisaties. Naast de BOM betreft dit organisaties als de triple-helix-organisaties, de universiteiten en hogescholen, gemeenten, de valorisatieprogramma's, etc.

De totaalopgave voor het bevorderen van een concurrerende economie in relatie tot de maatschappelijke opgaven is daarbij het uitgangspunt. De opdracht van de BOM is een afgeleide van de totaalopgave zoals we die zien.

Business Park Aviolanda

Het BPA draagt bij aan het verzilveren van kansen voor het topcluster Aerospace & Maintenance die ontstaan door de komst van onderhoudswerk aan de F-35 naar Woensdrecht. Dit betekent meer werkgelegenheid en meer bedrijvigheid wat bijdraagt aan het concurrerend vermogen van de regio.

Delta NV

Delta NV is hoofdzakelijk georiënteerd op Zeeland met haar activiteiten. Het belang voor Brabant is dan ook gering en daarmee ook de bijdrage van Delta aan het programma Economie en energie. Delta kiest steeds vaker voor duurzame vormen van energieopwekking.

Green Chemistry Campus

De ontwikkeling op de Green Chemistry Campus betreft de biobased economy, die deel uitmaakt van het bereiken van een circulaire economie. De biobased economy stimuleert de cross-sectorale samenwerking tussen chemie en agrofood waarmee nieuwe verdienmodellen worden opgezet.

Oss Life Science Park Vastgoed (OLSP)

OLSP Vastgoed is een belangrijk onderdeel van het Pivot Park en draag als zodanig bij aan de ontwikkeling van het topcluster Lifesciences & Health.

04.01 Algemeen economisch beleid

Inleiding

Het doel is een sterke regionale economie, die toekomstbestendig is en zorgt voor de werkgelegenheid van morgen. Een belangrijke voorwaarde voor duurzame groei is een economie die veerkrachtig is. Een economie die snel weet in te spelen op economische en maatschappelijke veranderingen en zich weet aan te passen aan nieuwe mondiale omstandigheden. In de lerende economie blijft het ontwikkelen van nieuwe kennis belangrijk, maar ook het mobiliseren en slim toepassen van kennis, ideeën en technieken die te vinden zijn in andere bedrijven, sectoren en landen. Kortom, het circuleren van kennis.

Voor een verdere duurzame economische ontwikkeling is het belangrijk dat de basis op orde is en blijft. Concreet gaat het – in relatie tot het provinciale beleid – dan om de arbeidsmarkt, werklocaties, breedband en de vrijetijdseconomie.

Voor een krachtige Brabantse economie is het belangrijk om internationaal de kansen te zien en aangesloten te zijn op internationaal relevante netwerken. Door de provinciale inzet worden internationale kansen voor het Brabantse bedrijfsleven op het gebied van innovatie en kennisontwikkeling ondersteund en verzilverd.

Via Europese subsidie programma's als OPZuid, POP3 en Interreg realiseren we provinciale doelen met behulp van Europese (co-)financiering. Hierbij ontstaat een fors multiplier effect:

In 2017 hebben we voor 3 majeure Europese programma's 19 operationele regelingen opgeleverd en gelanceerd. Daarnaast wordt er sterk ingezet om samen met partners te komen tot projecten gericht op het Europees Fonds voor Strategische Initiatieven (EFSI) waarin 500 miljard euro beschikbaar wordt gesteld voor de Europese lidstaten. Met de instelling van een MKB plusfaciliteit krijgen snelgroeiende kleine en middelgrote ondernemingen uit Brabant toegang tot kapitaal en vreemd vermogen om zo een schaa sprong te kunnen maken. Hierdoor wordt financiering mogelijk gemaakt van bijvoorbeeld nieuwe fabrieken die bijdragen aan grootschalige marktintroductie van technologie gedreven innovatieve producten. (zie paragraaf 9 Europese programma's)

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Sterke regionale economie, die toekomstbestendig is en zorgt voor de werkgelegenheid van morgen

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Kennis

- Op het gebied van kennis zijn in 2017 stappen voorwaarts gezet. In Brabantstad-verband wordt kennis en onderwijs een van de thema's en in 2017 hebben PS besloten tot een impuls voor de Logistic Community Brabant.
- In IPO-verband zijn wij met het Rijk in overleg over het verder stimuleren van de regionale economie onder meer via publieke R en D funding. Onze inzet daarbij is extra rijksmiddelen voor R en D.
- Ondernemers hebben maximaal gebruik gemaakt van Europese programma's;
- Via enkele gerichte subsidies hebben wij JADS een stimulans gegeven.

Internationalisering en branding

In 2017 hebben we middels een extra impuls aan de internationaliserings- en brandings-activiteiten een bijdrage geleverd aan de versterking van de Brabantse economie. Het plan voor de besteding van de intensiveringsgelden Internationalisering en Branding is goedgekeurd door Provinciale Staten. De resultaten van de ingezette intensivering zijn de volgende:

1. In 2017 is bij internationale innovatiesamenwerking vooral ingezet op het ontwikkelen van een verdienmodel voor bedrijven en kennisinstellingen. Dat wil zeggen dat we door internationale samenwerking, fundamenteel onderzoek vooral willen laten uitmonden in toegepast onderzoek als verdienmodel ten behoeve van het bedrijfsleven.

2. De totstandkoming van een wereldwijde roadmap voor geïntegreerde fotonica en de daarbij behorende conferentie. Het hieruit voortgekomen samenwerkingsmodel voor deze technologie zal als blauwdruk gebruikt worden voor het opzetten van Europese samenwerkingsallianties voor de technologieën mechatronica, regeneratieve medicijnkunde en energie opslag/nanotechnologie.
3. Er is een innovatie alliantie aangegaan tussen Holst Center en Nanjing Technical University ten behoeve van het high tech bedrijfsleven in Brabant;
4. Er is een samenwerking tot stand gebracht tussen Tsukuba universiteit, Technion, MIT op het gebied van gemeenschappelijke summerschools met de Technische Universiteit Eindhoven.
5. De totstandkoming van een energieopslagconglomeraat tussen Holst, het Forschungscentrum Jülich uit Duitsland en Europese Commissie.
6. In de samenwerking met Duitsland een verbreding en toespitsing ingezet op het gebied van circulaire economie en smart industries.
7. De totstandkoming van een database van Brabantse MKB-bedrijven met interesse in internationaal zakendoen binnen de gebieden medische technologie, high tech, life sciences en agrofood. Op basis van deze database heeft de BOM handelsmissies naar Zuid-Duitsland en China georganiseerd, die hiertoe samenwerkt op Brabants niveau met de KvK, BZW, BIZ en op nationaal niveau met het RVO.
8. Branding werkt met een nieuwe bestuurlijke opdracht met als eerste resultaat een, samen met partners opgesteld, merkfilter;
9. Er is een aanscherping van de propositie gerealiseerd; ontwikkeling en vaststelling brandfilter en on-brand off-brand matrix (gezamenlijk met Brabantse partners).
10. Met VisitBrabant is een partnerschap aangegaan voor de profilering van de regio voor de zakelijke bezoekers, de zogenaamde MICE-markt.
11. Er is een kennisplatform regiobranding met Brabantse partners opgezet om zo vanuit een Brabantse gezamenlijkheid Brabant te internationaal positioneren.
12. Er is een customer journey onderzoek uitgevoerd naar de diepe drijfveren van internationaal tech- en it-talent om in Brabant te komen en blijven werken.

De provincie Noord-Brabant heeft ook in 2017 met een vooruitgeschoven post in het Huis van de Nederlandse Provincies gewerkt aan de belangenbehartiging bij EU instellingen in Brussel. Een van de hoogtepunten betrof de aanbieding van het Nederlandse standpunt over de toekomst van de Europese structuurfondsen aan de verantwoordelijk eurocommissaris Corina Crețu. Commissaris van de Koning nam halverwege 2017 het voorzitterschap van de Nederlandse delegatie in het EU Comité van de Regio's op zich. Europarlementariër Lambert van Nistelrooij werd deze zomer onderscheiden met de Hertog Jan. De provincie Noord-Brabant kreeg in 2017 ook Europese financiering voor een drietal pilot projecten als onderdeel van het Vanguard Initiative. Eind 2017 bracht eurocommissaris Andriukaitis voor EU voedselbeleid een werkbezoek aan agrofoodbedrijven in Brabant. De Europese Investeringsbank verleende in het laatste kwartaal van 2017 voor 170 miljoen euro aan leningen in Brabant.

Top randvoorwaarden

Om de economische ontwikkeling te stimuleren maken wij optimaal gebruik van Europese fondsen. Voor vele Europese programma's voeren wij het management (zie paragraaf 9 Europese programma's).

Uiteraard zetten we ook eigen middelen in, waaronder de BOM en investeringsfondsen beheerd door de BOM. Onze investeringsfondsen zijn geëvalueerd en de uitkomsten zijn met uw Staten gedeeld. Beschikken over hoogwaardige werklocaties is eveneens randvoorwaarde. In 2017 is de BOM gestopt met de 'traditionele' wijze van herstructureren bedrijventerreinen. Wij hebben daarover met de BOM afspraken gemaakt, die er toe leiden dat de BOM bestaande bestuurlijke afspraken respecteert en uifaseert en wij ons richten op werklocaties met stevige economische spin-off. In het hoofdstuk ruimte wordt daar nader op ingegaan.

Het spreekt voor zich, dat het ter beschikking van breedband een belangrijke randvoorwaarde is voor economische doorontwikkeling. Met betrekking tot breedband maken marktpartijen thans serieus werk van aanleg daarvan in het buitengebied. Daarvoor wordt geen gebruik gemaakt van het breedbandfonds. Wel hebben wij ons ingezet om marktpartijen en gemeenten bij elkaar te brengen. In 2017 is 20% van de beoogde 50.000 aansluitingen in het buitengebied gerealiseerd.

Een wendbare en kwalitatief goede arbeidsmarktmarkt is daarnaast een randvoorwaarde voor

economische ontwikkeling.

Uit de in 2017 uitgevoerde midtermreview blijkt dat onze doelen op het gebied van VTE zullen worden gerealiseerd. In 2017 is een Brabants programma ingegaan op het themajaar Mondriaan tot Dutch Design. Mondriaan tot Dutch Design heeft 78.000 extra bezoekers getrokken uit binnen-en buitenland. Zij besteedden samen 15,4 miljoen euro in de regio.

Mijlpalen Algemeen economisch beleid

- De Intensivering Internationalisering en Branding 2017 – 2019 is gereed en wordt uitgevoerd.
- De wereldwijde roadmap voor geïntegreerde fotonica is gerealiseerd.
- De database van Brabantse MKB-bedrijven met interesse in internationaal zakendoen is gereed.
- De focus in de proactieve activiteiten van de Bom is in 2017 verder aangescherpt op landen en sectoren, wat een positieve stimulans geeft aan portefeuille en het resultaat.
- Strategie Brabant Branding uitgewerkt, incl. monitoring.
- Inbedding van regiobranding conform merkwaarden in de startfase van de ontwikkeling van de MICE-markt i.s.m. VisitBrabant.
- Inbedding van branding in de talent-aanpak van zowel Provincie als Brainport.
- Strategie Brabant Branding uitgewerkt, incl. monitoring.
- Aangescherpte Brabant-propositie uitgewerkt in brandfilter. Deze dient als basis voor alle topsectoren en doellanden. In 2017 is voor Duitsland rondom het thema Smart Mobility extra ingezet op on- en offline media-aandacht. Photonica heeft als belangrijke ontwikkeling extra aandacht gekregen (World Mapping Forum in Den Bosch, Laser World of Photonics in München). Thema Talent is onderzocht en wordt verder uitgewerkt in 2018.
- Grotere producties: on-brand invulling van World Mapping Forum, Brabant International Day, Patent Match, branding-film Cultuur.

Wat heeft het gekost?

04.01 Algemeen economisch beleid

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr- realisatie
Lasten	13.961	38.045	56.334	-18.288
Baten	311	12.807	28.286	25.480
Saldo van baten en lasten	-13.650	-25.239	-18.047	7.191

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

	Jaarrekening 2017
Exploitatie	
Lasten	56.334
Baten	38.286
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-18.048

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Regionaal economische actieprogramma's	672
- Subsidie B5-Samen Investeren	3.423
- (Her)waarderingen Deelnemingen/Verbonden Partijen	799
- Europese Programma's: - Efro bijdrage OP Zuid	-23.346
- Europese Programma's: - cofinanciering OP-zuid	-2.026
- Europese Programma's: -bijdragen 3e Europese progr.	1.900
Overig	290
Totaal afwijking lasten	-18.288

Lasten

Reap's

M.b.t. Reap Zuid Oost Brabant is de periode 2008 -2012 afgewikkeld met een positief afwikkelingsverschil van ruim € 0,6 mln.

Subsidie B5 Samen Investeren

Betreft een administratieve correctie i.v.m. oude lening aan gemeente Tilburg. Het bedrag ad € 3,4 mln. wordt in 2018 toegevoegd aan risicoreserve.

(Her)waardering deelnemingen/Verbonden Partijen

€ 0,8 mln. zijnde :

- Het treffen van een extravoorziening ad -€ 0,76 mln.
- Lening OLSP Holding; Verlagen van de voorziening lening aan OLSP Holding met € 1,15 mln. o.b.v. het positieve resultaat in jaarrekening 2017
- Aanpassen van de voorzieningen en waardering van de Energie -, Breedband en Innovatiefonds € 0,4 mln.

Europese Programma's

- Efro bijdrage; dit betreft een budgettair neutrale boeking (zie ook baten), die niet in de begroting is opgenomen (conform andere jaren).
- co financiering OP Zuid; raming is (bij burap) op basis van opgave Stimulus geraamd op € 3,9 mln. de gerealiseerde beschikkingen zijn € 2,0 mln. hoger. (worden gedekt uit reserve cofinanc. Eur. Progr.)
- Bijdrage 3e Eurpese progr. Zijn € 1,9 mln. lager dan geraamd, dit betreft een budgettair neutrale boeking (zie ook baten).

Vanwege herwaardering kapitaalverstrekking aan deelnemingen en herwaardering van leningen aan deelnemingen en verbonden partijen zijn de desbetreffende voorzieningen bijgesteld.

Overige afwijkingen

Diverse kleine verschillen bedragen € 0,3 mln.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Efro bijdrage OP Zuid	26.100
- Bijdrage derden in Europese Projecten	-1.900
- Beleggingsresultaten Acerta	1.290
Overig	-10

Totaal afwijking baten	25.480
-------------------------------	---------------

Baten

Efro bijdrage OP Zuid

In de begroting is hiervoor geen bedrag geraamd. Het betreft een budgettair neutrale mutatie ad € 23,3 mln. (zie ook lasten) en daarnaast een correctie consolidatie stimulus voorgaande jaren.

Bijdragen derden in Europese projecten

Betreft budgettair neutrale boeking. Raming is gebaseerd op wat door Stimulus bij burap als "verwachte beschikkingen" is afgegeven, werkelijke beschikkingen zijn € 1,9 mln. lager.

Beleggingsresultaten Acerta

Opwaardering lening innovatiefonds en LS&H i.v.m. beleggingsresultaten 2017 Acerta € 1,29 mln.

04.02 Economisch programma Brabant

Inleiding

Met de uitvoering van het Economisch Programma 2020 en de aanvullende Statenmededeling 'Brabant Vernieuwt' versterken we de economische structuur en verbeteren we de innovatiekracht van Noord-Brabant. Die innovatiekracht benutten we voor oplossingen voor de grote maatschappelijke uitdagingen, waaronder het circulair maken van onze economie. Zowel via bestaand MKB als via innovatieve starters. Een plek aan de Europese top op het gebied van kennis, ondernemerschap en innovatie toont onze kwaliteit en maakt ons een aantrekkelijke samenwerkingspartner.

Wij dragen bij aan oplossingen voor de arbeidsmarktvaartstukken voor onze kenniseconomie (human capital agenda), en brengen tegelijkertijd ook 'de basis op orde' door het verbeteren van de arbeidsmarkt in den brede, bijvoorbeeld via het bevorderen van inclusief werkgeverschap. Flexicurity is daarbij de leidraad.

Een ander belangrijk onderdeel binnen het Economisch Programma is het bieden van ruimte voor bedrijvigheid en werklocaties die innovatie uitlokken (open innovatie campussen).

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Het versterken van de de economische structuur en verbeteren we de innovatiekracht van Noord-Brabant

Wat hebben we daarvoor gedaan?

MKB en ondernemerschap

Wij investeren in startup-ondersteuning, inclusief financiering voor de 'proof of concept-' en 'pre-seedfase' (zeer vroege fase financiering). Om de financiering van de bestaande Valorisatieprogramma's in de komende jaren te continueren, hebben wij één nieuw Brabantbreed Valorisatie-fonds opgericht (Brabant Startup Fonds). Voor doorgroeiende bedrijven (scale-ups) wordt kapitaal toegankelijk gemaakt via de MKB-plusfaciliteit.

Als onderdeel van de Samenwerkingsagenda met het rijk, dragen wij zorg voor een adequate en effectieve ondersteuningsstructuur voor het innovatief MKB-bedrijfsleven, met een goede onderlinge samenwerking.

Innoveren met topclusters voor maatschappelijke opgaven

In het Economisch programma zijn de volgende (economische) clusters als prioritair opgenomen: Hightech systemen en Materialen (HTSM) inclusief automotive, (Agro)food, Maintenance, Logistiek, Life sciences & health en Biobased economy.

Via de BOM en financieringsprogramma's als MIT-Zuid, OPZuid en Interreg ondersteunen wij het tot stand komen van projectplannen om innovatieve producten te ontwikkelen, en financieren wij de risicovolle ontwikkelfase en waar nodig de groeifase. Er worden actief verbindingen gelegd (cross-overs) tussen de verschillende clusters en met maatschappelijke opgaven. Ter ondersteuning worden shared facilities, living labs en proeftuinen tot stand gebracht.

In 2017 hebben we dit proces, om ondernemers kennis om te laten zetten in innovatieve producten en diensten, ondersteund door:

- het organiseren van netwerkbijeenkomsten of events met (Inter)nationale uitstraling;
- het inrichten van grootschalige proeftuinen bijvoorbeeld voor verbindingen tussen Agrofood en hightech en circulaire economie zoals Agro As de Peel, Praktijkcentrum voor Precisielandbouw, Verspillingshub 360 en Food Waste Xperts, verbindingen tussen high tech en life sciences, bijvoorbeeld e-health (Brainport healthy living) en Therapie op Maat (ToMi).
- het monitoren van (de benutting van) de Provinciale fondsen bij de BOM, met name het Innovatiefonds en het Ontwikkelfonds;
- het stimuleren van initiatieven om deel te nemen aan Europese programma's; Via POP hebben zes proeftuinen subsidie gekregen (o.a. HyCare 2.0, ZaPOTECH, Vegetarische Slager)

- er via de Samenwerkingsagenda van Rijk, regio's, Topsectoren en MKB-Nederland geleidelijk voor te zorgen dat voor MKB-ers in Nederland een gelijk en transparant speelveld van financiële regelingen ontstaat.

Samenwerking binnen een (open innovatie) cluster biedt mogelijkheden om gericht en sneller te innoveren. Campussen bieden de mogelijkheid om faciliteiten te delen en gemakkelijker gebruik te maken van elkaars kennis.

Projecten daarbinnen waar in 2017 aan gewerkt is:

- uitvoeren van het Innovatieprogramma Fabriek van de Toekomst
- start bouw van de Brainport Industries Campus
- opbouw van een fotonicacluster en het leggen van verbindingen naar kansrijke complementaire initiatieven
- verdere ontwikkeling van het automotive cluster met campus Helmond als nucleus
- doorontwikkelen van Pivot Park in Oss naar een innovatief pharma ecosysteem
- uitwerking van het RegMedXB initiatief (regeneratieve geneeskunde) waarbij een groep bedrijven, samen met kennisinstellingen en ziekenhuizen en verschillende provincies waaronder Brabant gepersonaliseerde medicijnen en medicijnontwikkeling mogelijk te maken
- ondersteunen van het Kennis Distributiecentrum Logistiek Brabant-Zeeland, een samenwerking tussen uitvoerings- en brancheorganisaties. De BOM participeert in dit Kennis-DC;
- ontwikkelen van het Aerospace & maintenance cluster Brabant met de komst van de F-35 als katalysator en Business Park Aviolanda en Gate2 als belangrijke kristallisatiepunten.

Het cleantechfonds is in 2014 gestart. Sindsdien zijn er 2 investeringen gedaan. Uit het oogpunt van efficiënt fondsbeheer is voorgesteld het Cleantechfonds samen te voegen met het Innovatiefonds en zo meer tegemoet te komen aan bedrijven in een eerdere fase van ontwikkeling. Dit voorstel is nog in onderzoek. Naar verwachting zal het besluit over samenvoeging in Q1 van 2018 genomen worden.

Biobased economie

In 2017 is een nieuwe directeur aangetreden en is het uitvoerend team op sterkte gebracht. Verder is besloten tot de bouw van een demofaciliteit waardoor bedrijven producten kunnen doorontwikkelen. Eind 2017 is de start gemaakt met de bouw die in 2018 wordt afgerond. In 2017 is een eigen toegangsweg en ingang gecreëerd waardoor de campus beter bereikbaar en toegankelijker is geworden en onafhankelijk van Sabic kan opereren. Het internationale onderzoeksprogramma BIORIZON uitgevoerd door TNO, ECN en VITO is in 2017 een volgende fase ingegaan. Provincie en de samenwerkende kennisinstellingen hebben gezamenlijk geïnvesteerd in een revolverend kennisprogramma. Hierdoor zullen in 2018 aanzienlijke onderzoeksactiviteiten op de campus gaan landen en onderzoekers van kennisinstellingen zich permanent gaan vestigen in de regio. Een deel van de demofaciliteit op de campus is ook direct aan deze kennisinstellingen verhuurd wat bijdraagt aan het verdienmodel van de campus. Eind 2017 zijn er 3 kennisinstellingen en 9 bedrijven op de Green Chemistry Campus gevestigd. In totaal betreft dit 74 formatieplaatsen. Belangrijke mijlpaal in 2017 is de opening van het Cosun Research Center in Dinteloord waar onderzoek rondom nieuwe hoogwaardige producten uit reststromen van suikerbieten plaats vindt.

Het biobased fund is na intensief overleg met de BOM over fondsvoorwaarden en revolverendheid in het proces om een aantal kleinere fondsen samen te voegen en beter af te stemmen op de vraag van de markt in 2017 geïntegreerd in het bredere innovatiefonds van de BOM.

Circulaire economie (prg.4 Economie en energie)

Er is mondiaal, nationaal en ook regionaal een groeiend besef dat onze huidige economische koers niet is vol te houden en leidt tot uitputting van niet-hernieuwbare grondstoffen en energiebronnen. De Circulaire Economie biedt een kansrijk perspectief op een sterke gezonde economie zonder dat dit ten koste gaat van mens en milieu. Zij vertegenwoordigt één van de Maatschappelijk Uitdagingen en sluit aan op de Sustainable Development Goals (SDG's) en de Urban Agenda van de EU. Niet in de laatste plaats staat de transitie richting een Circulaire Economie in het regeerakkoord van Rutte III beschreven als cruciaal onderdeel van de klimaatopgave.

Ook in het Interbestuurlijk Programma dat op dit moment wordt opgesteld door het rijk, provincies en gemeenten wordt ingezet op de transitie naar een circulaire economie. Hierbij spelen provincies een belangrijke rol in het uitzetten van een strategie en het aanjagen van deze transitie.

In 2017 is er een Strategische Verkenning uitgevoerd naar de transitie naar een Circulaire Economie (CE) in Brabant. Uit deze verkenning blijkt dat er op het gebied van CE al diverse initiatieven lopen binnen de bestaande programmalijnen. Tegelijkertijd concludeert het rapport dat de huidige aanpak versnipperd is. Conform het advies van de verkenning heeft GS de opdracht gegeven om te komen tot een Agenda Circulaire Economie met een duidelijke focus en een heldere strategie. Uitgangspunt is dat de uitvoering plaats vindt door de bestaande provinciale programma's, zodat CE stevig verinnerlijkt wordt binnen het provinciale beleid.

In 2018 wordt deze agenda aangeboden aan PS. Tegelijkertijd wordt er binnen de programma's gewerkt aan het door ontwikkelen van circulaire projecten die in de verkenning al zijn benoemd. In een dynamische bijlage van de agenda worden de al lopende projecten benoemd en wordt er extra ingezet op vergroting van de zichtbaarheid van de initiatieven die de provincie met partners onder de vlag circulaire economie uitvoeren.

Arbeidsmarkt

Invulling van het uitvoeringsprogramma 'Naar een veerkrachtige arbeidsmarkt 2016-2019' is deels neer gelegd bij de vier arbeidsmarktregio's, die hiertoe een actieprogramma hebben opgesteld. De eerste resultaten zijn al zichtbaar.

Zo is er binnen de arbeidsmarktregio Noordoost-Brabant een actieplan 'opleiden voor het onverwachte' opgesteld, dat actiepunten bevat voor het bedrijfsleven, onderwijs en overheid om de gevolgen van digitalisering te lijf te gaan. En is er een website 'Strategische Personeelsplanning' ontwikkeld, waarmee bedrijven een betere afstemming kunnen realiseren tussen bedrijfsstrategie en personeelsbeleid.

Regio Zuidoost-Brabant heeft het afgelopen jaar slagen gemaakt binnen het project 'Lerend leven' met de projecten Pathfinder en experiment Lerend leven.), verder zijn in deze regio de vacaturecafé's zeer succesvol.

Regio West-Brabant is gestart met de beroepennavigatie. Tevens is 1 social return regio opgezet voor 6 gemeenten.

Regio Midden-Brabant heeft in het kader van de jeugdwerkloosheidsvrije zone vele jongeren geholpen via het Jongerenpunt en begeleid naar werk of naar studie. Middels het leerwerkloket worden mensen geadviseerd en begeleid in en naar ander werk. Twee regionale mobiliteitscentra (Leisure en Logistiek) zijn in oprichting

De tussenrapportages van de regio's worden in februari 2018 verwacht, de resultaten worden verwerkt in een infographic en aan Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten voorgelegd.

De innovatieve projecten vanuit de regeling 'Economie en Innovatie Noord-Brabant' zijn volop in uitvoering. De eerste resultaten zullen medio mei 2018 opgeleverd worden.

Digitalisering

In 2017, doorlopend tot begin 2018, vindt een strategische verkenning Digitalisering plaats, een verkenning naar de ontwikkelingen in de digitale wereld en de nieuwe economische en maatschappelijke kansen, mogelijkheden en bedreigingen die hierdoor ontstaan voor Brabant en de provinciale organisatie. De bestuursopdracht bouwt voort op eerder door Provinciale Staten vastgesteld beleid, waaronder de kadernota Digitale Agenda van Brabant 2013 – 2020, het Statenvoorstel Data Science: Graduate School en clusterinitiatief, en de Visie en Hoofdlijnen Informatiebeleid juni 2016. Het uitgangspunt bij de strategische verkenning zijn de maatschappelijke opgaven van Brabant. Ook vroegen Provinciale Staten aan het College om de benodigde financiële middelen en capaciteit in beeld te brengen.

In september 2017 werden Provinciale Staten geïnformeerd over de tussentijdse voortgang van deze strategische verkenning, waarbij de uitgangspunten bij deze verkenning zijn benoemd.

Dit is samen te vatten als de combinatie van 'denken' met 'doen'. Enerzijds wordt gewerkt aan een Visie op Digitalisering, afgeleid van de Digitale Agenda's van de Rijksoverheid en de Europese Unie.

Het College werkt aan de uitwerking van de visie op Digitalisering rondom vier speerpunten:

1. Brabant Smart Region;
2. Ruim baan voor de data economie;
3. Heel Brabant Digitaal Verbonden;
4. De provinciale organisatie 'fit for the future'.

Anderzijds is in 2017 'denken' met 'doen' gecombineerd door te werken aan projecten die illustratief zijn voor de digitaliserings- en transitiestappen die het College wil gaan maken. Het participeren in de ontwikkelingen rondom de Stedelijke Agenda BrabantStad, Brainport Smart District in Helmond en de opzet van een JADS Associatie ten behoeve van de valorisatie van de kennis binnen de Jheronimus Academy of Data Science zijn hierbij voorbeelden.

In het kader van de strategische verkenning Digitalisering wordt de provinciale inzet ten aanzien van Breedband herijkt. Hierbij baseren wij ons op de uitkomsten van de evaluatie van het Breedbandfonds, die op 1 december 2017 werden besproken met Provinciale Staten. Ook heeft de provincie in 2017 en 2018 samen met BrabantStad partners de opdracht gegeven tot het uitvoeren van een haalbaarheidsstudie naar de wenselijkheid van het aanleggen van een BrabantRing. De resultaten van deze haalbaarheidsstudie worden per Maart 2018 voorzien, en de uitkomsten worden betrokken bij onze inzet in de Strategische Verkenning. De herijking van de provinciale inzet op Breedband en de inzet van het Breedbandfonds wordt via een Statenvoorstel Digitalisering aan Provinciale Staten voorgelegd, samen met de Visie Digitalisering, in Juni 2018.

Mijlpalen Economisch programma Brabant

- 3 investeringsprogramma's (Biobased, HTSM, Agrofood) op de prioritaire clusters die voortbouwen op het programma Brabant Vernieuwt,
- Inrichting van 4 grote proeftuinen o.g.v. Agrofood.
- Voor Brainport healthy living whitepaper en fiche geschreven, als onderdeel van Brainport Nationale Actie Agenda
- Herijking Logistieke Agenda Brabant.
- één nieuw Brabantbreed Valorisatie-fonds Brabant BV opgericht.
- Eind 2017 is een start gemaakt met een brabantbreed netwerk van mobiliteitscentra
- We hebben Flexicurity in de praktijk gebracht door 4 projecten in uitvoering te nemen: Solaris Parkpeople, MKB United, Duurzame inzetbaarheid West-Brabant en Huuten kookt, inclusief en flexicuur.
- Met VBG is geen convenant afgesloten, omdat de VBG geen convenanten afsluit. Dit wil echter niet zeggen dat aan social return geen uitvoering is gegeven. Gemeenten zijn daar heel actief in. Gemeenten in Noordoost-Brabant hebben gezamenlijk convenant afgesloten, waarin provincie ook partij is. Ook in overige regio's zijn of worden afspraken gemaakt.
- Kennispact 3.0 ontwikkelt 21st century skills. (laaggeletterdheid)

Wat heeft het gekost?

04.02 Economisch programma Brabant

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr- realisatie
Lasten	13.295	35.249	24.977	10.272
Baten	23	-	-	-
Saldo van baten en lasten	-13.273	-35.249	-24.977	10.272

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	24.977
Baten	0
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-24.977

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- MKB en ondernemerschap	974
- Arbeidsmarkt voor de kenniseconomie	708
- Ruimte voor bedrijvigheid	3.667
- MIT	3.672
- Innovatie met topsectoren	1.020
Overig	231
Totaal afwijking lasten	10.272

Lasten

*MKB en ondernemerschap *)*

In 2017 één nieuw Brabantbreed Valorisatie-fonds opgericht, echter wordt pas m.i.v. 2018 operationeel waardoor uitgaven doorschuiven naar 2018.

*Arbeidsmarkt *)*

Lasten in 2017 vallen lager uit door positieve ontwikkelingsverschillen op projectsubsidies, o.a. € 0,6 mln. m.b.t. subsidie SRE lokaal Investeringsfonds Eindhoven, WGP+.

*Ruimte voor bedrijvigheid *)*

- FES-middelen; €1,3 mln. lager dan begroot. Afhandeling van deze FES-middelen m.b.t. voor Aviolanda Woensdrecht is door het Rijk aan provincie overgedragen en afhankelijk gesteld van de oplevering van een robuust ontwikkelplan wat zorgdraagt voor het verstevigen, door ontwikkelen en creëren van nieuwe business. Dit ontwikkelplan en de realisatie ervan hebben net wat meer tijd nodig, maar zijn aanstaande en vragen een extra impuls die met de vooralsnog niet benutte FES-gelden kan worden gegeven.
- Breedband; Betreft meerjarig uitgavenkader, wat samenvalt met bestuursperiode. € 0,3 mln. wordt nog toegevoegd aan de risicoreserve i.v.m. lening Rockstart en € 1 mln. wordt voorgesteld om door te schuiven naar 2018 t.b.v. Digitalisering.
- Werklocaties ; Vrijval BOM ad €1 mln. vanuit risicoreserve BOM i.v.m. Danone is dubbel in budget verwerkt, en laat ten onrechte een onderbesteding zien.

*MIT *)*

Lagere lasten dan geraamd worden met name veroorzaakt doordat er vertraging is ontstaan in de afhandeling van MIT 2017. Als gevolg van het grote succes (en grote aantal projecten) kan de besluitvormende commissie de definitieve ranking pas in 2018 vaststellen.

*Innovatie met topsectoren *)*

- De middelen op de post "Innovatie in topsectoren" waren voorzien om eventuele Brabantse overbenutting voor de MIT-Zuid-regeling voor het innovatieve MKB af te dekken, omdat deze post inhoudelijk goed past bij de activiteiten in de MIT-regeling. De afhandeling van MIT 2017 is vertraagd tot januari 2018, door het grote aantal ingediende projecten. Inmiddels is duidelijk dat het Brabantse MKB zeer goed heeft gescoord, en aanvullende Brabantse middelen nodig

zijn. Via overheveling van deze middelen wordt voor een belangrijk deel voorzien in de dekking hiervoor.

- Biobased; de uitgaven in 2017 op deze post zijn € 0,4 mln. lager dan begroot, maar zijn nodig om het uitvoeringsprogramma Biobased te kunnen realiseren.

*) wordt voorgesteld om middelen over te hevelen.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Totaal afwijking baten	0

04.04 Energie, innovatie en transitie

Inleiding

In de Energieagenda 2010-2020 hebben wij de volgende concrete doelen geformuleerd:

1. Het verduurzamen van de Brabantse energievoorziening:
 - Opwekking duurzame energie: 14% in 2020 en 100% in 2050
 - Energiebesparing: bruto 6% in 2020, netto 4,3% t.o.v. 2015
 - CO2-reductie t.o.v. 1990: 20% in 2020, 40% in 2030 en 80-95% in 2050
2. De vergroening van de Brabantse economie
 - 4 miljard omzet per jaar in 2020
 - 15.000 tot 25.000 FTE werkzaam in de duurzame energiesector
3. Draagvlak voor de energietransitie:
 - 100.000 Brabanders doen actief mee via energiecoöperaties, NoM-renovatie eigen woning, buurkracht, etc.
 - 500.000 Brabanders hebben geïnvesteerd in opwekking van duurzame energie.

Door middel van de uitvoering van het Uitvoeringsprogramma Energie en het in 2017 opgesteld Aanvullend Uitvoeringsprogramma 2018-2019 streven we deze doelstellingen na.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Energie, innovatie en transitie

Afgelopen jaar hebben wij door CE Delft een midterm review van realisatie van de doelstellingen uit het Uitvoeringsprogramma Energie laten uitvoeren (rapport). De hoofdconclusie was dat we de gestelde doelen voor 2020 voor de opwekking van duurzame energie gaan halen (doelstelling 14%, verwachte realisatie 16,5%), en dat we op besparing van energie achterblijven (verwachte realisatie 2,2% van de netto doelstelling 4,3%. Ofwel 3,9% van de bruto doelstelling 6%).

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Vormen van netwerken

We hebben in 2017 een belangrijke inzet geleverd door partijen aan elkaar te verbinden, onder meer op Energieneutrale industrie. We hebben netwerken gevormd op het niveau van gebieden (rond Moerdijk) en op aard van de bedrijvigheid (glasindustrie, energy-farming, energie-intensieve bedrijvigheid). Wij hebben ons vooral gericht op de grootverbruikers en de bedrijven waar wij bevoegd gezag voor zijn. We hebben in 2017 een netwerk gevormd dat Brabant Energy Leaders heet. Dat doen we om daarmee de benodigde kennis te mobiliseren, business cases rond te krijgen zodat goede ambities worden vertaald in uitvoering. Ook bevorderen we de nodige kennisontwikkeling, in nauwe samenwerking met onze partners uit de praktijk, netbeheerder Enexis en de universiteiten en hogescholen in Brabant.

Aardgasvrije wijken

De energietransitie is in volle gang, nagenoeg alle steden van BrabantStad zijn bezig om wijken aardgasvrij te maken. In 2015 is met de partners van de Brabantse Deal Nul-op-de-meter al een start gemaakt om woningen energieneutraal te maken. Samen met de partners is circa 10 miljoen euro geïnvesteerd in innovatie (zoals Slimmer en Beter naar Nul-op-de-meter en SMILE). Ook zijn methoden ontwikkeld om zonnecellen in gebouwen te integreren. Het bedrijfsleven staat klaar om ontwikkelde innovaties grootschalig toe te passen. De Greendeal aardgasvrije wijken in 2017 heeft de ommekeer gebracht in de aanpak van energietransitie op gebouwde omgeving waarmee gemeenten de transitie naar aardgasvrij gaan oppakken en wat een natuurlijk momentum creëert om door te pakken op energieneutraal bouwen.

Realiseren van ruimtelijke en sociale randvoorwaarden om de opwek van duurzame energie mogelijk te maken

Een ander en fors deel van onze inzet was in 2017 gericht op het realiseren van de ruimtelijk en sociale randvoorwaarden om de opwek van duurzame energie in het Brabants landschap mogelijk te maken. Dit betreft o.a. inzet op het realiseren van grootschalige wind- en zonne-energie. De doelstelling om 470,5 MW aan wind te realiseren in Brabant zal in de loop van 2021/2022 worden gerealiseerd. Een groot onderdeel hiervan betreft de realisatie van windmolens langs de A16 wat een bijdrage levert van minimaal 100 MW. De vertraging heeft meerdere redenen: we trekken extra tijd uit voor sociale innovatie: het bevorderen van draagvlak en het deels terugvloeiën en herinvesteren van financiële resultaten in de lokale gemeenschap en bij de burgers. Daarnaast komt een deel van de vertraging voort uit knelpunten die op rijksniveau opgelost moeten worden. A16, in de prijsvraag “Het energielandschap van de toekomst” van de coöperatie NederLand Boven Water. Prijswinnende ideeën worden begin 2019 bekend gemaakt. De provincie vervult verder een faciliterende rol als het gaat om vergunningverlening, bijvoorbeeld voor het zonnepark met 170.000 zonnepanelen dat Nyrstar met Solarcentury samen realiseert.

Verbeteren kwaliteit van vergunningen, versterken handhaving, bevorderen kennisuitwisseling

We verbeterden in 2017 onze kwaliteit van vergunningen, versterken onze handhaving en bevorderen kennisuitwisseling (positieve benadering). Dit vergt het nodige onderzoek, de ontwikkeling van visie en de doorvertaling in de concrete praktijk van projecten. Wij hebben de beoogde inzet op dit punt gerealiseerd.

Visie en kaders

Naast de praktijk in projecten hebben wij ook inzet geleverd op de visie en kaders om onze provinciale taken uit te voeren. Het thema energie heeft in 2017 een prominente plek gekregen in de ontwikkeling van het (voorontwerp) Omgevingsvisie. Samen met o.a. Oss en 's-Hertogenbosch wordt verkend wat de mogelijkheden zijn van windenergie in het gebied tussen deze gemeenten.

Bevorderen innovatie

Verder is in 2017 veel inzet gepleegd op het bevorderen van innovatie, bijvoorbeeld rond zonnetechnologie (in de gebouwde omgeving) en elektrisch rijden. We zien daar ook de komende jaren grote kansen als het gaat om kostenverlaging, omzetverhoging, aansprekende en innovatieve producten en het bevorderen van werkgelegenheid. Daarbij hebben we de nodige mix van financiële middelen ingezet. De resultaten op smart en green mobility zijn het gevolg van effectieve en constructieve samenwerking in Brabant in B5 verband en op landelijk niveau met andere overheden maar ook met bedrijven. In dat kader zijn we actief geweest met bijvoorbeeld een onderzoek door PwC naar weg te nemen knelpunten als het gaat om de laadinfrastructuur. Ook hebben we een bijdrage geleverd aan het functioneren van het landelijk publiek-private samenwerkingsverband om de transitie naar elektrisch rijden te versnellen (formule E-team). Op het gebied van laadpalen voor elektrische auto's heeft in 2017 een aanbesteding plaatsgevonden. De combinatie Nuon-Heijmans heeft deze aanbesteding gewonnen.

Pakken van voorbeeldrol

Een belangrijk aspect in het zorgen dat we de energietransitie opschalen is het pakken van de voorbeeldrol. We zetten als overheden ons eigen vastgoed en maatschappelijk vastgoed, zoals sportaccommodaties, in om te verduurzamen. Er is gestart om sportaccommodaties en het eigen vastgoed van gemeenten en de provincie zoveel mogelijk te verduurzamen. Voor sportaccommodaties heeft een pilotperiode met energiescans plaatsgevonden. Via de sportclubs bereiken we een grote groep mensen. We helpen de markt in de goede richting en maken de transitie zichtbaar en dichtbij voor de Brabander.

Op lokaal, regionaal en provinciaal niveau zijn in 2017 honderden gesprekken gevoerd, hebben bijeenkomsten plaatsgevonden, zijn berichten in de (sociale) media verschenen en is gepubliceerd over de energietransitie. Brabanders komen steeds vaker in aanraking met energietransitieonderwerpen waarbij de provincie een rol speelt. Daar zet het energieteam bewust op in zodat energieprofessionals en inwoners een goed beeld houden op de ontwikkelingen en hun eigen mogelijkheden om eraan bij te dragen. Bijvoorbeeld met storytelling/transitie verhalen; Brabanders die

iets bijzonders doen in de energietransitie. Die verhalen werden duizenden keren gelezen. Of door mijlpalen uit te dragen via sociale media filmpjes (marketing). Afhankelijk van het onderwerp bekijken tussen de 11.000 en 55.000 Brabanders deze korte filmpjes. Daarnaast is er natuurlijk de actieve benadering van de media om onze onderwerpen voor het voetlicht te brengen. Bovendien zijn er nog tal van kleine en grote bijeenkomsten. Zo is Brabant gepositioneerd als een toonaangevende regio voor elektrisch vervoer op de internationale beurs in Stuttgart. In Brabant zijn er tal van olopjes geweest om een thema uit te diepen of om netwerken aan elkaar te verbinden. De 2,5 miljoen Brabanders zien en horen steeds meer en ervaren daarmee dat het hoort bij een gewone ontwikkeling van onze samenleving.

We willen dat alle Brabanders actief mee kunnen doen en hebben daarop ingezet via sociale participatie. Voor het bevorderen van sociale innovatie hebben wij in 2017 een samenwerkingsovereenkomst met Enpuls afgesloten, waarbij we samen 2,4 miljoen euro beschikbaar hebben gesteld, waarvan 1,4 miljoen van de provincie.

Mijlpalen energie, innovatie en transitie

- In totaal is er ongeveer 121 mln euro aan projectvolume gerealiseerd via Europese programma's (55 mln euro) en het Energiefonds (66 mln euro). In de provincie Brabant is in 2017 geïnvesteerd in duurzame energie en energiebesparing, waarvan via Europese programma's (zoals Interreg, HORIZON 2020, OP-Zuid) en het Energiefonds Brabant (via de BOM) een bedrag van samen 16 miljoen euro in 2017. Dit is exclusief de multiplier van geïnvesteerde middelen en investeringen die inwoners en bedrijven hebben gedaan in verduurzaming van bijv. vastgoed, bedrijfsprocessen of vervoer.
- Besluit GS over het voorkeursalternatief MER Windenergie A16 is eind 2017 genomen.
- Besluit PS over het Provinciaal InpassingsPlan Windenergie A16 en omgevingsvergunning (gelijktijdig onder de Provinciale Coördinatie-regeling) is verschoven naar augustus 2018, om de ruimte te geven voor het proces van sociale participatie met het oog op draagvlak en baten voor het gebied.
- Geothermie BV is opgericht.
- De businesscase EnergywebXL wordt begin 2018 opgeleverd.
- Aanvraag SDE+ voor 65ha zon bij Nyrstar is toegekend.
- Nog niet voor alle 379 provinciale inrichtingen zijn energiemaatregelen beoordeeld en wordt toezicht gehouden op de uitvoering, zoals beoogd. Uit onderzoek bleek dat vergunningen onvoldoende aanknopingspunten hadden om de VTH-taken uit te voeren. Dit knelpunt gaan we in 2018 oppakken door een aanvullende opdracht te verstrekken aan de omgevingsdiensten.
- In 2017 hebben we een pilot uitgevoerd met Sport Service Noord-Brabant voor 50 sportclubs. Op basis van deze pilot is in 2018 de uitrol naar 200 sportclubs voorzien.
- Maatregelen ten behoeve van verduurzamen provinciaal vastgoed zijn gestart.
- De roadmap Nul op de Meter is gereed en ondernemers ontwikkelen hierop projecten.
- Er zijn 3500 laadpalen gerealiseerd, zoals gepland. Samenwerking met B5 is gestart om middels innovatie versnelling te bewerkstelligen.

Wat heeft het gekost?

04.04 Duurzame energie en energietransitie

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr- realisatie
Lasten	5.144	8.547	6.722	1.825
Baten	468	105	91	-14
Saldo van baten en lasten	-4.676	-8.442	-6.631	1.811

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	6.722
Baten	91
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-6.631

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Energietransitie (tlv investeringsagenda)	1.172
- Vz leningen deelnemingen	552
- Vz leningen verbonden partijen	-89
Overig	191
Totaal afwijking lasten	1.825

Lasten

Energietransitie

Betreft bestuursakkoord middelen, deze zijn o.b.v. uitvoeringsprogramma verdeeld over de diverse thema's. Met name op de thema's Smart & Green mobility (S&G) en "Brabantstad als Zukunfstad" blijft de realisatie achter bij de raming.

S&G

In 2017 is hard gewerkt aan het Plan van aanpak Brabantse proeftuin 100.000 elektrische voertuigen. De voorbereiding van dat plan kostte meer effort en tijd dan voorzien Brabant als Zukunfstad: Er is op een andere wijze invulling gegeven aan de ambitie van Zukunfstad. De samenwerking op het gebied van de smart en green mobility met kennis en expertise op het gebied van smartcities is in deze regio is anders verlopen dan voorzien. Kennis en expertise uit deze regio is wel binnen gehaald in het project Brainport Smart District waarbij het Fraunhofer instituut een belangrijke partner is.

Voorzieningen

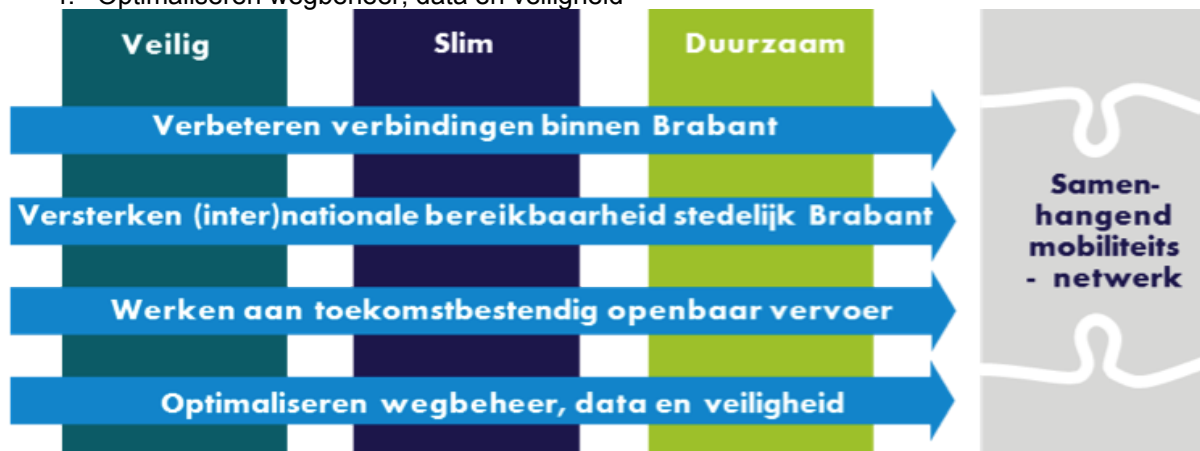
De bijstellingen van de voorzieningen betreffen de waardering voor de leningen aan biobasedfonds en cleantechfonds.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Totaal afwijking baten	-14

Algemeen beeld van het programma

Wij willen dat Brabant een fijne plek is om te wonen, werken en recreëren. Waar je vlot op je bestemming kunt zijn. Waar producten slim vervoerd worden. En dat Brabant een internationale top kennis- en innovatieregio blijft voor o.a. Smart Mobility toepassingen. Samen met onze partners werken we aan een veilig, slim en duurzaam mobiliteitsnetwerk voor bewoners, bedrijven en bezoekers langs vier ontwikkellijnen:

1. Verbeteren verbindingen binnen Brabant
2. Versterken (inter)nationale bereikbaarheid stedelijk Brabant
3. Werken aan toekomstbestendig openbaar vervoer
4. Optimaliseren wegbeheer, data en veiligheid



Dat doen we op een manier die past bij de bestuurlijke vernieuwing gericht op het vergroten van de uitvoeringskracht en het handelen als één overheid. Daarin zijn dit jaar belangrijke stappen gezet. We werken intensief samen met de regio's en op ontwikkeldagen maken we afspraken in de programmering mobiliteit. Ook hebben we een jaar lang de dialoog Toekomst Mobiliteit gevoerd met Brabanders en experts over ontwikkelingen in en verwachtingen van de mobiliteit en de resultaten gepresenteerd via een digizine. De opbrengsten vormen de basis voor de verdere beleidsontwikkeling.

Wat heeft het gekost?

Er is ongeveer € 16,1 mln minder uitgegeven dan begroot in 2017 en dat resulteert in een onderuitputting van 7,2% ten opzichte van een totaal krediet inclusief toegerekende organisatiekosten van circa € 223 mln. Dit komt o.a. door:

- Positieve afwikkelingsverschillen op oude balansverplichtingen voor circa € 10 mln. Bij afrekening kunnen subsidies lager worden vastgesteld dan oorspronkelijk beschikt en leiden tot een positief resultaat. Een bedrag van bijna €2 mln is eerder bij de bestuursrapportage aangekondigd en gereserveerd voor toekomstige indexatie voor de opwaardering van het Wilhelminakanaal. De onderschrijding bestaat verder uit voordelige afwikkelingsverschillen van € 1 mln op afgegeven subsidies voor de regeling Regionale Uitvoeringsprogramma's (RUP), € 2,3 mln op oude SRE-verplichtingen en € 1 mln op een SPODO-maatregel in Helmond. Verder is een aantal Beter Benutten projecten bij de afrekening op basis van werkelijke kosten lager vastgesteld en is de toegezegde subsidie van €2 mln voor de snelfietsroute in de binnenstad van Breda teruggevorderd. Vanwege de lange looptijd en het aflopen van het Programma Beter Benutten is het project stopgezet.

- Op de totale exploitatie begroting van Openbaar Vervoer van meer dan € 90 mln is er sprake van een onderschrijding van € 4 mln (4%). Een belangrijke oorzaak hiervan is dat de berekende indexatie lager is uitgevallen dan aanvankelijk geprognosticeerd.
- Een bedrag van € 1,3 mln was op de begroting gereserveerd voor de overdracht van een tweetal wegvlakken aan gemeenten. De besluiten door de colleges van de betrokken gemeenten zijn doorgeschoven naar begin 2018. Aan Provinciale Staten wordt voorgesteld om de bijbehorende middelen in 2018 opnieuw op de begroting te ramen.
- Voor de aanpak van het knooppunt Hooipolder en het onderliggende wegennet is totaal € 10 mln gereserveerd, waarvan € 0,7 mln op de begroting van 2017. De besluitvorming over de toekomst van de nieuwe verbindingsweg binnen de gemeente Geertruidenberg is echter nog niet afgerond waarop besloten is vooralsnog geen beschikking af te geven.

Vanaf 2016 worden Rijksbijdragen door middel van een decentralisatie uitkering via het provinciefonds uitgekeerd in plaats van met een Brede Doeluitkering (BDU). In IPO-verband is de afspraak gemaakt de transitorische post met de uitgaven voor OV-concessies in enkele jaren af te bouwen naar nul. De lagere realisatie bij OV-concessie heeft geleid tot een onderschrijding aan de batenkant door een lagere onttrekking uit de transitorische post.

05 Mobiliteit

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil <i>begr- realisatie</i>
Programmalasten	439.801	207.466	191.784	15.683
Toegerekende organisatiekosten	16.175	15.578	15.191	387
Totaal lasten	455.976	223.045	206.975	16.070
Totaal baten	151.187	106.398	95.581	-10.817
Saldo van baten en lasten	-304.789	-116.647	-111.393	5.253

Mobiliteit op hoofdlijnen

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

De uitvoering van programma 05 Mobiliteit ligt goed op schema. Met een door de minister bekrachtigd besluit over het starten van een MIRT-verkenning A58 Tilburg-Breda en een onderzoek naar de A2 Randweg Eindhoven hebben we deze bestuursperiode afspraken gemaakt over de financiering voor de aanpak van de gehele corridor Breda-Venlo. Tijdens het jaarlijkse BO-MIRT zijn met het Rijk afspraken gemaakt over het quick-win maatregelenpakket A2 Deil – 's-Hertogenbosch en de vervroegde start van een MIRT-verkenning naar een structurele oplossing op de lange termijn voor dit gedeelte van de A2. Daarmee worden de grootste knelpunten voor de bereikbaarheid van Zuid-Nederland aangepakt.

Mobiliteit (05.01)

De provincie wil een slim en samenhangend mobiliteitsnetwerk realiseren met keuzevrijheid voor de reiziger, ketenmobiliteit en een goede verbinding tussen stad en regio. Er is gewerkt aan het realiseren van betere verbindingen, zowel binnen de provincie als van en naar Brabant. Zo is binnen het programma SmartwayZ.NL voor InnoA58 het besluit genomen over de start van het MER ter voorbereiding op het ontwerptractébesluit en is het voorkeursalternatief N279 Veghel-Asten vastgesteld, met breed draagvlak van de betrokken gemeenten.

In het MIRT-onderzoek Goederencorridor Zuidoost zijn Moerdijk en Tilburg landelijk erkend als bovenregionaal knooppunt dat concreet leidt tot o.a. een quick-win maatregelenpakket gericht op de verbetering van het spoorgebruik op Moerdijk zelf. Daarnaast is een definitief besluit genomen over de verbreding en verdieping van het Wilhelminakanaal t/m Tilburg.

De eerste bestuursovereenkomsten met gemeenten voor de realisatie van snelfietsroutes zijn ondertekend waarmee we het fietsgebruik verder stimuleren en daarbij voortborduren op de vraaggerichte werkgeversaankpak uit Beter Benutten (Vervolg).

Openbaar vervoer (05.02)

Het OV vormt een verbindende schakel in het Brabants mobiliteitsnetwerk en draagt bij aan de bereikbaarheid, leefbaarheid en duurzaamheid van onze provincie.

Onder de naam Bravo werkt de provincie Noord-Brabant samen met de vervoerders aan een duurzaam openbaar vervoernetwerk dat aansluit bij de wensen van de reiziger.

Met oog op de nieuwe concessies denken we nu samen met partners na over de toekomst van het OV. We voeren experimenten uit en werken samen met partners aan slimme, innovatieve mobiliteitsoplossingen afgestemd op de vraag. Zo zijn we in 2017 in Helmond gestart met Bravoflex. Dit jaar hebben we een belangrijke impuls geleverd aan de sociale veiligheid met het invoeren van cashless betalen op alle bussen.

Er zijn afspraken gemaakt met het Rijk en de regio over de spoorverbindingen Eindhoven – Düsseldorf en een verkenning van HOV-verbinding voor Eindhoven Airport.

Infrastructuur / Provinciale wegen (05.03)

Met het dagelijkse beheer en onderhoud van en (vervangings-) investeringen in het provinciale wegennet is de onderhoudstoestand, doorstroming, verkeersveiligheid en de leefbaarheid verder verbeterd. Zo is groot onderhoud uitgevoerd op de N629 Hilvarenbeek – Reusel, de N605 Gemert Noord-Om opgeleverd om de leefbaarheid in de kern te verbeteren en is de PIP voor de N629 Dongen – Oosterhout voorbereid om een belangrijke bijdrage aan de doorstroming en veiligheid van de weg te leveren.

In projecten hebben we veelvuldig duurzame (Biobased of recycled) materialen en innovaties toegepast, zoals een 3D-geprinte brug en het inschuiven van een rotonde op bij Gemert Noord-Om.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Beleidsnota	Doelstelling / Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
Provinciaal Verkeers- en VervoersPlan (PS 53/06; afweegmoment 2018)		
	Verbetering van de bereikbaarheid van	De bereikbaarheid wordt, in lijn

	<p>deur tot deur tussen economische kerngebieden in Brabant en daarbuiten.</p> <p>voertuigverliesuren rijkswegen en provinciale wegen / km: elk jaar afname (2 jaar terugkijkend)</p>	<p>met de begroting 2018, uitgedrukt in de gemiddelde vertraging per uur autorijden op de wegen in Brabant. De meting is voor het eerst uitgevoerd over 2017 en komt uit op 4,62 minuten. Specifiek voor de provinciale wegen is de gemiddelde vertraging 3,12 minuten.</p>
	<p>Goed functionerende infrastructuurnetwerken voor personen en goederenvervoer. Deze netwerken zijn zo met elkaar verknoopt, dat iedere vervoerswijze een optimale bijdrage levert aan de bereikbaarheid.</p>	<p>Het aandeel van de auto in het aantal verplaatsingen in Brabant is van 57,8% in 2013 afgenomen naar 55,9% in 2016, terwijl het aandeel openbaar vervoer (van 4,4% naar 5%) en fiets (van 37,7% naar 39,1%) is toegenomen. Het aandeel goederenvervoer over de weg laat een stijging zien (van 88% in 2013 naar 89,3% in 2016) voornamelijk ten koste van binnenvaart (van 11,6% naar 10,2%). De cijfers over 2017 zijn nog niet beschikbaar.</p>
	<p>Stimuleren van verkeerseducatie op basisscholen en middelbare scholen; voorlichting geven aan Brabantse verkeersdeelnemers.</p>	<p>2017 was het jaar van 'clean in het verkeer' en heeft vanaf vorig jaar geresulteerd in ruim 20.000 beloften om alert te zijn en geen alcohol, drugs of medicijnen te gebruiken op de weg. Er zijn succesvolle PR-acties uitgevoerd, zoals de Boeren-BOB, de actie met coffeeshophouders "Ik rij drugsvrij" en de stoelenactie ter herdenking van alle verkeersdoden in Brabant. We hebben samen met onze verkeersveiligheidspartners belangrijke stappen gezet voor de transitie richting integrale verkeersveiligheidspakketten, zodat we 2018 gericht en integraal met alle partners uit de drie pijlers (gedrag, infra en handhaving) actieplannen kunnen opstellen. In 2017 zijn er 12 dodelijke verkeersslachtoffers op de provinciale wegen gevallen ten opzichte van 18 in 2016.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • Minimaal 95% van de BVL-scholen heeft het BVL-label behaald in 2019. 	<p>Het percentage 2017 is 94%.</p>

	95% in 2019	
	<ul style="list-style-type: none"> Minimaal 100 middelbare scholen doen mee aan Totally Traffic in 2019. 100 in 2019 	Er doen 103 scholen mee in 2017. Hiermee hebben we de oorspronkelijke doelstelling van 100 scholen al in 2017 behaald. Bij de bestuursrapportage 2018 zullen we een voorstel doen om de indicator aan te passen naar 110 in 2019.
	<ul style="list-style-type: none"> Vaststelling van multi-modale mobiliteitsagenda's met de vijf GGA regio's door provinciale cofinanciering, getoetst aan de provinciale subsidieregeling Verkeer en Vervoer: infrastructurele aanpassingen en mensgerichte maatregelen tbv leefbaarheid, verkeersveiligheid en doorstroming. aantal multi-modale mobiliteitsagenda's: 4 	gerealiseerd; de agenda's 2018 zijn samen met de regio's opgesteld en vastgesteld tijdens de ontwikkeldagen in december. Uitvoering vindt plaats in 2018. Voor 's-Hertogenbosch is geen afzonderlijke agenda opgesteld, er wordt voortaan gewerkt vanuit West, Hart van Brabant, Zuid-Oost, Noord-Oost. De streefwaarde is hierop aangepast bij de bestuursrapportage.
	<ul style="list-style-type: none"> Beter Benutten Vervolg bevat drie programmalijnen: Multimodale Stedelijke Bereikbaarheid, Logistiek en Intelligente Transport Systemen. Voor Beter Benutten Vervolg worden vòòr 2018 10 projecten gerealiseerd. De programmalijn ITS loopt tot 2021 door. aantal uitgevoerde projecten: 10 	conform planning, voor stedelijke bereikbaarheid en logistiek zijn 10 projecten afgerond en 3 daarvan een half jaar verlengd binnen de BO-MIRT afspraak van december 2017. De resultaten worden in 2018 verwacht; Voor ITS zijn alle projecten in 2017 gestart. Bij de jaarrekening worden uw Staten separaat over de voortgang geïnformeerd.
	<ul style="list-style-type: none"> SmartWayZ.NL heeft tot doel het versneld oplossen van bereikbaarheidsknelpunten ter versterking van de economie en het vestigingsklimaat in Zuid-Nederland. Het programma bestaat uit acht deelopgaven: ITS/Smart Mobility, InnovA58, slimste oplossing A58 Tilburg-Breda, MIRT-verkenning A67 Leenderheide-Zaarderheiken, A2 Randweg Eindhoven, A2 Weert-Noord - Eindhoven, N279-Zuid en Bereikbaarheidsakkoord Zuidoost-Brabant (indicator: 3 projecten Smart Mobility: landingsplaats Zuidoost-Brabant, N279, Logistiek als thema) (indicator: 3 projecten Smart Mobility: landingsplaats Zuidoost- 	gedeeltelijk gerealiseerd; in 2017 zijn voor Smart Mobility drie nieuwe grote projecten gestart: Mobilitylab, MobilitymoveZ.NL en Mobilitymarket. De initiatieven worden samen met de markt, kennisinstellingen en reizigers geconcretiseerd én slim gecombineerd en zullen in 2018 leiden tot de eerste projecten op de weg. N279 loopt conform planning. Het noordelijke deel van de N279 Veghel - 's-Hertogenbosch is officieel opgeleverd en voor de N279 Zuid tussen Veghel en Asten is een voorkeursalternatief vastgesteld met draagvlak van de betrokken gemeenten. Dit wordt verder uitgewerkt tot de

	Brabant, N279, Logistiek als thema)	vaststelling van het PIP in 2018. Rond de N279 is de samenwerking is gestart op met de logistieke sector om te komen tot slimme mobiliteitsoplossingen. De Staten zijn op 12 oktober middels een statenmededeling over de voortgang geïnformeerd.
	<ul style="list-style-type: none"> • Cofinanciering van projecten die bijdragen aan meer en duurzamer goederenvervoer over water en spoor. aantal projecten gestart: 6 	gerealiseerd: er zijn 6 projecten gestart, namelijk Uitbreiding en optimalisatie Inland terminal Cuijk, Slimmer bijladen in winkeldistributie, BCTN Terminalsysteem en Energiesysteem (terminal Den Bosch), Uitbreiding bargeterminal Vossenbergtilburg, en Aanleg 2e opstelspoor locatie voormalige Shell-terrein op Moerdijk. In totaal is in 2017 voor ruim €920.000,- aan subsidie verstrekt aan projecten die bijdragen aan multimodaal en duurzaam goederenvervoer in Brabant. Bij de bestuursrapportage is de streefwaarde opgehoogd van 4 naar 6.
	<ul style="list-style-type: none"> • Adviesorgaan/ uitvoeringsorganisatie voor multimodaal goederenvervoer. 1 	gerealiseerd; in 2017 is intensief samengewerkt met stichting Multimodaal Coördinatie- en Adviescentrum Brabant (MCA) en zijn de afspraken 2018-2020 herijkt met meer accent op innovatie en smart.
	<ul style="list-style-type: none"> • Cofinanciering van projecten die bijdragen aan een robuuste brabantroute. aantal projecten gestart: 5 	gerealiseerd; 5 projecten (Oisterwijk, Deurne en Gilze Rijen) zijn in 2017 opgepakt en 1 (Helmond) is doorgeschoven naar 2018. De streefwaarde is bij de bestuursrapportage hierop aangepast van 6 naar 5.
	<ul style="list-style-type: none"> • Wilhelminakanaal geschikt voor klasse IV schepen tot haven Loven (Tilburg) (Oplevering 2022) Afbouw sluis klasse II tot Tilburg 	Conform planning is eind 2017 sluis III afgebouwd en opengesteld; i.v.m. de uitgestelde bestuurlijke keuze voor een structurele oplossing van de hydrologische problematiek (van februari 2017 naar uiteindelijk december 2017) is het sluiten van overeenkomsten voor fase 1,5

		en de structurele oplossing (herbouw sluis II) verschoven naar 1e helft 2018; a.g.v. genoemde vertraging is ook de oplevering van de nieuwe sluis II met een jaar doorgeschoven naar 2023.
	<ul style="list-style-type: none"> • Snelfietsroute Cuijk - Nijmegen (oplevering) indicator 2020: opgeleverd 	conform planning; de geplande oplevering is bij de bestuursrapportage doorgeschoven naar 2020 vanwege een nieuwe aanbesteding voor een onderdeel van de snelfietsroute.
	<ul style="list-style-type: none"> • Realisatie van 5 snelfietsroutes 5 in 2020 	conform planning; er zijn 2 bestuursovereenkomsten ondertekend voor Tilburg – Waalwijk en Eindhoven – Helmond. In 2018 verwachten we nog 2 à 3 overeenkomsten te kunnen ondertekenen. Daarin wordt voorzien in een realisatie uiterlijk 2020.
OV-visie (PS43/12; afweegmoment 2024)		
	<p>Het OV sluit aan bij de vraag van zo veel mogelijk reizigers. Klanttevredenheidscijfer gelijk aan of boven landelijk gemiddelde.</p> <p>OV-klantbarometer > 7,5</p>	Het algemene klanttevredenheidscijfer is voor alle concessiegebieden uitgekomen op 7,6. De waardering voor de Brabantliners wordt afzonderlijk inzichtelijk gemaakt en komt met 7,7 licht hoger uit. Het landelijk gemiddelde is 7,6. In het concessiegebied Zuid-Oost is een nieuwe concessie van kracht en het klanttevredenheidscijfer laat in 2017 een flinke stijging zien van 7,3 naar 7,6.
	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering en beheer van de busconcessies. aantal concessiegebieden: 3 	gerealiseerd; onlangs zijn uw Staten apart geïnformeerd over de trendmonitor 2016, waarin vele gegevens over de concessies zijn opgenomen. Medio 2018 zal de trendmonitor 2017 beschikbaar zijn.
	<ul style="list-style-type: none"> • Sociale veiligheidsconvenanten opstellen met normen en eisen. jaarplan sociale veiligheid per concessiegebied: 3 	gerealiseerd; per concessie is het jaarplan 2017 vastgesteld en is subsidie verleend. 1 van de acties die in 2017 is gerealiseerd is de invoering van cashless betalen. Vanaf 1 december 2017 kunnen reizigers in de bussen

		alleen nog betalen met ov chipkaart of bankpas. Cash wordt niet meer geaccepteerd.
	<ul style="list-style-type: none"> Onderzoek (spoor)verbinding Breda en Utrecht. uitgevoerd 	gerealiseerd; het onderzoek is uitgevoerd en de resultaten wordt 1e helft 2018 gepresenteerd.
	<ul style="list-style-type: none"> Opgeleverde projecten Starttranche Spoor, HOV en Knooppunten. aantal: 10 	gerealiseerd; van de 24 projecten zijn er inmiddels 9 projecten opgeleverd. Drie projecten zijn uiteindelijk niet van start gegaan: fietsvoorzieningen Station Deurne, hiervoor bleek na het wegvallen van de bijdrage van Prorail geen sluitende businesscase voor te maken. Busterminal station Tilburg start later, omdat we hiervoor bekijken hoe we deze toekomstbestendig voor elektrische laadinfra kunnen aanleggen. De subsidiebijdrage voor de doorstroomas in 's-Hertogenbosch is ingetrokken, omdat deze maatregel wordt betrokken in de volledige aanpak van de spoorzone van Den Bosch.
	<ul style="list-style-type: none"> Uitgevoerde haalbaarheidsonderzoek interregionale lijnen Starttranche Spoor, HOV en Knooppunten. aantal: 2 	gerealiseerd; De resultaten voor het onderzoek naar de verbinding Breda-Utrecht wordt in de 1e helft 2018 verwacht. Het onderzoek naar de (bus) verbinding Uden – Landerd – Grave – Nijmegen is afgerond. Komend jaar wordt de infrastructuur aangepast en vanaf dienstregeling 2019 zal deze lijn gereden worden.
Provinciaal Verkeers- en VervoersPlan (PS 53/06; afweegmoment 2018)		
	<p>Verbetering van de bereikbaarheid van deur tot deur tussen economische kerngebieden in Brabant en daarbuiten (voertuigverliesuren rijkswegen en provinciale wegen / km: elk jaar afname (2 jaar terugkijkend)).</p> <p>voertuigverliesuren</p>	De bereikbaarheid wordt, in lijn met de begroting 2018, uitgedrukt in de gemiddelde vertraging per uur autorijden op de wegen in Brabant. De meting is voor het eerst uitgevoerd over 2017 en komt uit op 4,62 minuten. Specifiek voor de provinciale wegen is de gemiddelde vertraging 3,12 minuten.
	<ul style="list-style-type: none"> Uitvoeren van het Programma Provinciale Wegen: % van 	gerealiseerd; de in het Programma provinciale wegen

	voorgestelde projecten (realisatiefase) in het Programma Provinciale Wegen uitvoeren. 100%	2017 -2026 geplande projecten voor 2017 zijn gerealiseerd. Hierdoor is er geen achterstand in het onderhoud wegen aanwezig.
	<ul style="list-style-type: none"> De Brabantse wegen zijn verkeersveilig ingericht volgens de richtlijnen van CROW / Duurzaam Veilig. Alle black-spots die een aanwijsbare relatie hebben met infra zijn in 2019 onderzocht, geprogrammeerd of aangepakt. 100% in 2019 	conform planning; op dit moment zijn alle blackspots in beeld en zijn de benodigde onderzoeken geprogrammeerd in projecten. Dit loopt volgens planning.
	<ul style="list-style-type: none"> Kwaliteitsverbetering van de provinciale fietspaden 8,5 	conform planning; op diverse fietspaden is kantmarkering aangebracht waardoor de streefwaarde nagenoeg gehaald wordt. Hierin is niet meegewogen dat medio 2017 de kwaliteitsindicator op inhoud is geactualiseerd, waarbij vooral is ingespeeld op nieuwe landelijke CROW-richtlijnen. In 2018 zal de geactualiseerde kwaliteitsindicator worden gehanteerd en zal een uitvoeringsprogramma gereed zijn dat aangeeft hoe de kwaliteit van de fietspaden verder wordt verbeterd.

Relatie met bestuursakkoord

Met de ondertekening van de eerste twee bestuursovereenkomsten is een belangrijke stap gezet in het realiseren van het netwerk van snelfietsroutes uit het bestuursakkoord. Belangrijke knooppunten in het provinciale wegennet zijn of worden opgepakt met de vaststelling van het voorkeursalternatief voor de N279 Veghel-Asten met een omleiding bij Helmond, is na een jarenlange discussie met de gemeenten een keuze gemaakt voor het tracé voor de N629 Oosterhout – Dongen, en met voor de N282 tot 2x2. De aanpak van de A58 tussen Breda en Eindhoven verloopt voorspoedig met de start van de MER-procedure InnovA58 ter voorbereiding op een ontwerptracébesluit en het recente akkoord met de minister over de start van een MIRT-verkenning van het gedeelte tussen Tilburg en Breda. Keuzes voor het gehele mobiliteitsbeleid worden meer integraal gemaakt met de regio's tijdens de nieuw geïntroduceerde halfjaarlijkse ontwikkeldagen.

In 2017 is een meerjarige kwaliteitsnota voor onze provinciale infrastructuur voorbereid die begin 2018 aan de Staten is verzonden met een kader om de kwaliteit van onze infrastructuur voor de lange termijn te garanderen.

Op het gebied van Smart Mobility werken we op meerdere innovatieve manieren samen met de markt, het onderwijs en de reizigers en zorgen met concrete testen en toepassingen in Mobilitylab, MobilitymoveZ.NL en Mobilitymarket. Zo stimuleren we innovaties op het mobiliteitsvlak en maken Brabant klaar voor de toekomst van mobiliteit.

Inzet verbonden partijen

Met de gemeenschappelijke regeling 'Kleinschalig Collectief Vervoer Noord-Oost Brabant' wordt een kwalitatief hoogwaardig stelsel van collectief vervoer nagestreefd ter voorziening in de behoefte aan openbaar vervoer, de instandhouding en verbetering van de bereikbaarheid van kleine kernen en het aanbod van adequate vervoersvoorzieningen.

05.01 Mobiliteit

Inleiding

We willen de (inter)nationale en (inter)regionale bereikbaarheid van Brabant versterken. Door het vervoer van mensen en goederen goed te faciliteren en te spreiden over weg, water en spoor ontstaat een betere doorstroming van het verkeer. We stimuleren technische innovaties in het kader van slimme en duurzame mobiliteit en multimodaal goederenvervoer.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Het versterken van de de (inter)nationale en (inter)regionale bereikbaarheid van Brabant

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Fiets

Er zijn twee bestuursovereenkomsten voor snelfietsroutes getekend, waarvan realisatie is voorzien voor eind 2020. Een nieuwe concept van wayfinding voor de snelfietsroutes is virtueel en op straat getest en zal in 2018 als demonstratieproject worden toegepast op het traject Tilburg – Waalwijk. Om het fietsgebruik verder te stimuleren wordt de vigerende werkgeversaanpak gecombineerd met de aanleg van snelfietsroutes. In 2017 zijn de laatste van alle Brabantse treinstations voorzien van OV-fietsen, met als afronding de fietscarrousel bij Tilburg University. Dit leenconcept faciliteert de overstap tussen de modaliteiten trein en fiets. Het aantal locaties waar men Hopperpoint-fietsen kan lenen is verder gegroeid.

Brainport City bereikbaarheid

In relatie tot de ontwikkeling van Eindhoven als één van de mainports van Nederland is door Rijk en regio besloten om de aanpak Eindhoven tot een Internationaal Knooppunt verder uit te werken. Met de minister is een eerste maatregelenpakket met een startkapitaal van € 20 mln vastgesteld voor de aanpak van een aantal projecten (HOV-3, fietsenstalling Eindhoven en de internationale treinverbinding Eindhoven-Düsseldorf).

In het kader van de bereikbaarheid van Eindhoven Airport is een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd voor een multimodaal transferpunt bij Acht. Daar is eveneens gekeken naar de haalbaarheid van een sprinter en IC-station. Geconcludeerd wordt dat een treinstation op deze locatie bij het lage en midden ontwikkelscenario voor Eindhoven Airport niet aan de orde is, maar heroverwogen kan worden naar aanleiding van een hoog ontwikkelscenario.

Verkeersveiligheid

2017 was het jaar van 'clean in het verkeer' en heeft vanaf vorig jaar geresulteerd in ruim 20.000 beloften van weggebruikers om alert te zijn en geen alcohol en drugs in het verkeer te gebruiken.

Bereikbaarheid Zuid-Nederland

Het programma SmartwayZ.NL richt zich op de verbetering van de bereikbaarheid van Zuid-Nederland. In 2017 zijn hierin belangrijke stappen gezet met een door de minister bekrachtigd besluit voor een MIRT-verkenning Tilburg-Breda en een onderzoek naar de A2 Randweg Eindhoven in combinatie met A50 Eindhoven-Veghel, de start MER ter voorbereiding van het ontwerp tracébesluit voor de 2 trajecten binnen InnovA58 en een vastgesteld voorkeursalternatief N279 Veghel-Asten als opmaat naar een definitief PIP in 2018.

Op de A2 Eindhoven-Weert is gestart met een no-regret maatregelenpakket met een combinatie van smart mobility en kleinschalige weggebonden maatregelen zoals verlichting, belijning en marktplaatsen voor mobiliteit (Mobility Market) ter bevordering van de doorstroming. Daarin wordt ook gekeken naar het onderliggende wegennet.

Voor de A67 Leenderheide-Zaarderheiken zijn in 2017 clusters van kansrijke maatregelen vastgesteld.

Goederenvervoer

De voorwaarde om kansrijke projecten van een bepaalde omvang in te dienen voor Europese subsidies vanuit de Trans Europese Netwerken Transport (TEN-T) bleek een barrière. Wel is een spoorstudie voor Moerdijk uitgevoerd die heeft geresulteerd in een quick-win pakket voor de verbetering van het spoorgebruik zoals een extra opstelspoor op Moerdijk zelf en een lange termijn perspectief met de landelijke erkenning van Moerdijk én Tilburg als bovenregionaal knooppunt. Daarnaast hebben we gewerkt aan het verder verbeteren van de Brabantse vaarwegen met een definitief besluit over de aanpak van de verbreding en verdieping van het Wilhelminakanaal. Er zijn maatregelen uitgevoerd in het kader van de Robuuste Brabantroute om deze belangrijke logistiek spoorverbinding veiliger, stiller en leefbaarder te maken voor de omgeving. We hebben verder een aantal projecten ondersteund i.h.k.v. de verbetering en verduurzaming van overslagterminals, zoals een elektrische overslagvoorziening in Cuijk, en is de samenwerking met stichting Multimodaal Coördinatie- en Adviescentrum Brabant (MCA) opnieuw gericht met meer accent op innovatie en smart.

Smart Mobility en Beter Benutten

Het programma Beter Benutten Vervolg is grotendeels afgerond. Binnen het speerpunt "Stedelijke Bereikbaarheid" zijn samenhangende pakketten gericht op infra, werkgeversaanpak en fiets uitgevoerd. Zo zijn er in 's-Hertogenbosch fietsprioritering bij stoplichten, een community aanpak Paleiskwartier en extra OV-haltes gerealiseerd.

Voor het speerpunt Logistiek hebben verschillende logistieke initiatieven geresulteerd in verbeteroplossingen voor de sector zelf crossdocking (goederen lossen én direct weer laden zonder opslag) buiten de spitsuren om.

Binnen Mobility Lab zijn 16 start-ups voor kansrijke initiatieven van smart-mobility toepassingen geselecteerd en gematched met een geschikte proefomgeving. De pilots vinden plaats in 2018 in Brabant en Rotterdam.

Met MobilitymoveZ.NL dagen we de markt uit om bestaande technologie op grotere schaal te testen. In 2017 heeft zich een aantal marktpartijen aangemeld bij het project. Er vinden gesprekken plaats om de initiatieven verder te concretiseren én slim te combineren. De eerste uitvoering wordt in 2018 verwacht.

Mobility Market heeft tot doel het matchen van vraag en aanbod van bestaande mobiliteitsoplossingen. We zijn gestart met een aanpak op de A2 Eindhoven-Weert. In 2018 wordt deze aanpak verder uitgerold binnen de opgaven van SmartwayZ.NL.

Binnen het project Talking Traffic heeft de ontwikkeling van intelligente verkeersregelininstallaties (IVRI's) plaatsgevonden en is in 2017 begonnen met het plaatsen ervan in de B5-steden en op provinciale wegen.

Wat heeft het gekost?

05.01 Mobiliteit

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr.-realisatie
Lasten	179.921	37.332	29.864	7.468
Baten	-	1.336	1.028	-308
Saldo van baten en lasten	-179.921	-35.996	-28.837	7.159

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	29.864
Baten	1.028
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-28.836

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Beter Benutten	1.489
- Verkeersveiligheid	276
- Uitvoeringstafel Eindhoven Airport	95
- Fiets in de Versnelling	161
- Goederenvervoer	-392
Overig	5.839
Totaal afwijking lasten	7.468

Lasten

Bij productgroep 05.01 Mobiliteit is € 7,5 mln minder besteed dan begroot. Er is sprake van een onderuitputting van 20,1% tov het totale krediet van € 37,3 mln en is als volgt te verklaren:

Beter Benutten

De projecten van Logistiek in Brabant en Stedelijke Bereikbaarheid van Beter Benutten Vervolg en het laatste project van Beter Benutten 1.0 (Spookfiles A58) zijn nagenoeg afgerond. De financiële afwikkeling hiervan is doorgeschoven naar 1e helft 2018. Daarnaast is er sprake van een positief afwikkelingsverschil van € 0,6 mln op een balansverplichting. De middelen vallen grotendeels terug in de reserve en blijven beschikbaar voor de restantverplichtingen van de projecten. Tenslotte is er een onderuitputting van bijna € 0,2 mln in verband met de vertraagde uitlevering van de intelligente verkeersregelinstallaties binnen C-ITS.

Verkeersveiligheid

Voor de uitvoering van het programma verkeersveiligheid is jaarlijks € 1,04 mln op de begroting geraamd. In 2017 is het gehele activiteitenplan uitgevoerd met €276.000 minder inzet van middelen dan begroot. Deze middelen vallen terug in de reserve Verkeer & Vervoer.

Uitvoeringstafel Eindhoven Airport

Voor de uitvoeringstafel Eindhoven Airport zijn door het Rijk middelen beschikbaar gesteld. In 2017 is € 95.000 niet besteed als gevolg van lagere onderzoekskosten dan geraamd. Aan de Staten wordt voorgesteld deze specifieke Rijksmiddelen in 2018 opnieuw op de begroting te ramen voor het uitvoeren van het activiteitenplan.

Fiets in de Versnelling

Op basis van het uitvoeringsprogramma Fiets in de Versnelling 2016-2020 hebben de Staten € 5,7 mln beschikbaar gesteld naast het budget voor het realiseren van het snelfietsroutenetwerk. In 2017 is € 161.000 minder gerealiseerd dan begroot als gevolg van een lagere vaststelling van een eerder verstrekte subsidie.

Goederenvervoer

Hieronder valt de uitvoering van de subsidieregeling goederenvervoer, projecten Robuuste

Brabanthoute, het project opwaardering Wilhelminakanaal en de samenwerking met de Stichting MCA Brabant.

Voor de verbreding en verdieping van het Wilhelminakanaal zijn in 2016 door de Staten extra middelen beschikbaar gesteld. In 2017 is € 93.702 meer gerealiseerd dan op de begroting geraamd in verband met meerkosten voor het evaluatieonderzoek. Dit wordt in 2018 gecorrigeerd op het projectbudget via een verlaging van de onttrekking uit de reserve.

De samenwerking met stichting MCA Brabant is herijkt met meer accent op innovatie en duidelijke resultaatafspraken. In plaats van een jaarlijkse exploitatie subsidie wordt een meerjarige projectsubsidie verstrekt. Hierdoor zijn in 2017 extra lasten genomen en kan in 2018 budget vrijvallen.

Overig

Bij afrekening van o.a. subsidies kan een lagere vaststelling dan het oorspronkelijk beschikte bedrag leiden tot een positief resultaat. Dit heeft in 2017 geleid tot een afwikkelingsverschil op balansverplichtingen van circa 6 mln en is opgebouwd uit de volgende onderdelen:

- € 1 mln totaal op verschillende subsidies in het kader van de regeling Regionale Uitvoeringsprogramma's (RUP)
- € 2,3 mln op overgenomen verplichtingen van voormalig SRE, waaronder afrekening HOV2 in Eindhoven.
- € 1 mln op een project in Helmond in het kader van de SPODO-regeling voor de aanpak van spoorwegonderdoorgangen.
- Vanwege het aflopen van het programma Beter Benutten past de doorlooptijd van het project voor de aanleg van snelfietsroute binnen de stedelijke grenzen van Breda niet meer. Het project is stopgezet en de subsidie van € 2,1 mln teruggevorderd. De middelen vallen terug in de reserve.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Totaal afwijking baten	308

Baten

In 2017 is ruim € 0,3 mln minder aan baten ontvangen. De bijdrage van het Rijk in de programmakosten van SmartwayZ.NL is via het provinciefonds uitgekeerd. Deze inkomsten worden verantwoord onder het algemeen financieel beleid.

05.02 Openbaar vervoer (O.V.)

Inleiding

We werken samen met de vervoerders, gemeenten en het Reizigersoverleg Brabant aan een vraaggericht, verbindend en verantwoord openbaar vervoer. Daarnaast zijn we breder ook met marktpartijen en kennisinstellingen op zoek naar nieuwe slimme mobiliteitsoplossingen op maat.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Werken aan vraaggericht, verbindend, verantwoord openbaar vervoer en slimme mobiliteitsoplossingen

Wat hebben we daarvoor gedaan?

OV-concessies

We hebben uitvoering gegeven aan drie OV-concessies, te weten Oost-, West- en Zuidoost- Brabant. Onder de nieuwe gemeenschappelijke naam Bravo met een gezamenlijke website, tarievenbeleid en gezamenlijke acties zoals het bustientje en de dienstregelingsinformatie. Voor Zuidoost- Brabant het eerste volledige jaar met een nieuwe concessie en daarmee zijn alle concessies volledig ingericht conform de uitgangspunten uit de OV Visie. Door de nieuwe concessie in Zuid-Oost is de waardering van de reiziger toegenomen in 2017.

In 2017 hebben we de sociale veiligheid sterk verbeterd met de invoering van een volledig cashloos OV in Brabant, waarmee Brabant de eerste provincie is waar al het contante geld van de bus is.

In de concessie Zuidoost Brabant rijden de elektrische bussen inmiddels alweer een vol jaar in de dienstregeling en ondanks dat dit technisch en qua programmering van de dienstregeling een enorme uitdaging was, doen zich zelden tot nooit problemen voor. Vanuit heel de wereld zijn vervoerders en opdrachtgevers voor OV komen kijken naar deze primeur. In 's-Hertogenbosch rijden inmiddels ook drie zero emissiebusen in de dienstregeling.

Met de dienstregeling spelen we in op de groeiende reizigersaantallen. We streven daarbij naar maximale inzet binnen beschikbare middelen. In 2017 hebben we zo verder gewerkt aan de verbetering van het OV, waarbij we inzetten op Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV) en/of frequentieverbeteringen op plaatsen waar de vraag hoog is en kleinschalige mobiliteitsoplossingen bij een lagere vraag. Zo is bijvoorbeeld de reistijd op de HOV-lijn tussen Veghel en Eindhoven met een aantal infrastructurele aanpassingen verbeterd, zijn de rendabele lijnen uit de pilot Nachtbus opgenomen in de dienstregeling, is de regiocentrale Midden Brabant (regiotaxi) van start gegaan en zetten we op specifieke plaatsen extra Brabantliners in met een hoge frequentie.

Vernieuwing OV

Ondertussen groeit het besef dat de huidige concessies in de toekomst niet meer passen bij de wens naar meer flexibiliteit en vervoer op maat en bieden technische innovaties ook meer ruimte voor mobiliteit als dienst. Om ons daar als provincie tijdig op voor te bereiden, willen we met programma Vernieuwing OV groeien naar nieuwe concessies waarin de diverse vormen van mobiliteit worden gecombineerd zoals trein, bus, auto, fiets en buurtbus, maar waarin we ook experimenteren met nieuwe concepten. In dat kader zijn we met pilots en experimenten gestart zoals Bravoflex met flexibele haltes te boeken via een app en concepten van mobiliteit als een dienst in delen van Eindhoven en 's-Hertogenbosch. Dit proces doorlopen we met behulp van alle stakeholders en als start is een speelveldnotitie opgesteld. Deze is begin 2018 gepresenteerd en dient als basis voor de dialoog over de toekomst van ons openbaar vervoer en een herijking van de OV visie.

Ter verbetering van de OV-spoorverbindingen in en naar Brabant hebben we onderzoeken uitgevoerd naar de IJssellijn en de verbinding Breda-Utrecht. Verder zijn afspraken met het Rijk gemaakt over Antwerpen – Roosendaal en is er een akkoord over de verdubbeling en elektrificatie van de Maaslijn (Nijmegen – Cuijk – Boxmeer – Venlo). Hierbij richten we ons ook op andere maatregelen dan spoor. In 2017 is gestart met het verplaatsen en verduurzamen van de busremise in Tilburg en zijn afspraken gemaakt over de aanpak van het busstation. De opening van het nieuwe busstation op Eindhoven

Airport door het instorten van het bovengelegen parkeerdek is niet doorgedaan en dit busstation pas nu pas in 2019 worden geopend.

Wat heeft het gekost?

05.02 Openbaar Vervoer (O.V.)

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarek. 2017 realisatie	Verskil begr- realisatie
Lasten	105.609	98.509	92.076	6.433
Baten	82.846	87.126	76.672	-10.454
Saldo van baten en lasten	-22.763	-11.383	-15.404	-4.021

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

	Jaarrekening 2017
Exploitatie	
Lasten	92.076
Baten	76.672
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-15.404

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- OV-concessies inclusief kleinschalige mobiliteitsoplossingen	5.496
- Vernieuwing OV	341
Overig	596
Totaal afwijking lasten	6.433

Lasten

Bij productgroep 05.02 Openbaar Vervoer is er sprake van een onderuitputting van € 6,4 mln, zijnde 6,5% van het totale krediet van € 98,5 mln. De lagere realisatie is o.a. het gevolg van:

OV-concessies

Op het reguliere exploitatie budget is er een onderbesteding van € 1,5 mln als gevolg van een lagere berekende indexatie dan aanvankelijk geprognoseerd. De middelen vallen terug in de reserve.

Elke vervoerder van de concessiegebieden dragen bij aan een ontwikkelbudget voor de doorontwikkeling van de vigerende concessies. In 2017 is van het totale budget iets meer dan € 0,8 mln niet besteed. De middelen blijven conform de afspraken in de concessies beschikbaar voor

toekomstige initiatieven.

Bij afrekening van o.a. subsidies kan een lagere vaststelling dan het oorspronkelijk beschikte bedrag leiden tot een positief resultaat. Dit heeft in 2017 geleid tot een afwikkelingsverschil van ruim € 2,7 mln op balansverplichtingen als gevolg van de afrekening van OV-concessies van 2013 t/m 2015.

Vernieuwing OV

Ten behoeve van het Openbaar Vervoer van de toekomst worden onderzoeken en experimenten uitgevoerd. Daarvoor is totaal € 5 mln beschikbaar gesteld voor deze bestuursperiode. In 2017 is € 341.000 minder besteed. De middelen worden opnieuw op de begroting geraamd.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Bijdrage BDU Rijk	-10.201
- Bijdrage derden OV concessie	-253
Totaal afwijking baten	-10.454

Baten

Vanaf 2016 is de Brede Doeluitkering (BDU) overgegaan naar de decentralisatie uitkering via het provinciefonds. In IPO-verband zijn afspraken gemaakt over de afbouw van de transitorische post via de uitgaven voor OV-concessies. Vanwege de lagere realisatie voor OV-concessie is ook de onttrekking (baten) uit de transitorische post lager. Dit heeft geleid tot een onderschrijding aan de batenkant.

05.03 Infrastructuur/Provinciale wegen

Inleiding

De provincie is verantwoordelijk voor de regionale bereikbaarheid. Daarom houdt de provincie een provinciaal wegennet in stand en breidt dit daar waar nodig uit. In totaal bestaat de provinciale infrastructuur uit circa 550 km aan wegen en 500 civiele kunstwerken (tunnels, viaducten en duikers). De provincie verbetert de veiligheid, bereikbaarheid en leefbaarheid van de provinciale wegen door:

- het oplossen van knelpunten in het regionale wegennet,
- het onderhouden van Brabantse wegen,
- het verbeteren van de verkeersveiligheid van de provinciale wegen,
- het op orde hebben en houden van data.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Op orde zijn van provinciale wegen/- fietspaden

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Onderhoud

In 2017 hebben we grootschalige onderhoud uitgevoerd op o.a. de N269 Hilvarenbeek – Reusel, N266 Someren – Nederweert en N612 van Helmond tot en met de aansluiting op de A67. Duurzaamheid en innovatie spelen daarin een grote rol, zoals het hergebruik van materialen bij onderhoudswerkzaamheden en het toepassen van Biobased materialen. Zo bestaat de nieuwe deklaag op de N285 bij Zevenbergen voor 97% uit hergebruikt asfalt en is op de N272 belijning van biohars toegepast.

Per 1 januari 2018 gaat het nieuwe Onderhoud Prestatie Contract (OPC) voor dagelijks onderhoud in. In 2017 is het contract aanbesteed via het principe van best value om maximaal kennis en expertise uit de markt te halen en is er ruimte voor extra impulsen op het gebied van innovatie, verkeersveiligheid, biodiversiteit en verduurzaming. Ook dit jaar is er samengewerkt met andere partijen zoals met Rijkswaterstaat op het gebied van gladheidsbestrijding (o.a. gemeenschappelijke contracten en gezamenlijk gebruik van steunpunten) en afhandeling van calamiteiten (o.a. centrale aansturing en inzet van RWS-inspecteurs op N279 en N261 Tilburg - Waalwijk. Vanuit efficiency is het mandaat voor ontheffingen van exceptioneel vervoer op de provinciale wegen aan Rijksdienst voor het Wegverkeer (RDW) verruimd en is ingezet op digitalisering bij het aanvragen van vergunningen en ontheffingen.

Oplossen van knelpunten en verbeteren van de verkeersveiligheid

Via diverse reconstructies is verder gewerkt aan de verbetering van het provinciale wegennet gericht op de verbetering van de bereikbaarheid, veiligheid en leefbaarheid in de kernen en daarbuiten. Zo is gestart met de omlegging Baarle op de N260, is de aanbesteding voor N605 randweg Boekel opgestart, is de vaststelling van de PIP voor N629 Dongen – Oosterhout uitgewerkt en ligt er een plan voor het opschalen van de N282 bij Gilze-Rijen naar 2x2 rijstroken. Diverse aanleg- en reconstructieprojecten zijn opgeleverd waaronder de N279 Noord, de randweg Oudenbosch, randweg Zundert, de rotonde bij Odiliapeel en rijdt het doorgaande verkeer sinds eind december via de nieuwe Komomlegging Haps om de dorpskern heen in plaats van er dwars doorheen. In het kader van het verbeteren van de verkeersveiligheid is extra belijning aangebracht op provinciale fietspaden.

Via de wijze van aanbesteden dagen wij de markt maximaal uit om te komen met duurzame en innovatieve oplossingen. Dat leidt tot innovaties die elders niet eerder vertoond zijn en waarmee Brabant zich nationaal en internationaal behoorlijk in de kijker speelt. Op de N605 Gemert Noord-Om is bijvoorbeeld een rotonde aangelegd naast de reguliere weg die vervolgens in een dag op zijn geheel op zijn plek is geschoven. Op die manier is de overlast van de werkzaamheden tot een minimum beperkt en is heel duurzaam gewerkt. Daarnaast is in de N605 de eerste volledig 3D-geprinte fietsbrug toegepast. Op de N272 tussen Beek en Donk en Boxmeer hebben we tal van duurzame innovaties toegepast op het gebied van biobased producten en materialen zoals biobased

verkeersborden, hectometerpaaltjes gefabriceerd van samengeperst gras en beton met een percentage hergebruik van 80%.

In het kader van de aanpak van een tweetal belangrijke provinciale hoofdverbindingen zijn we gestart met de aanbesteding van de N69 Belgische grens – Eindhoven. Hiermee lopen we vooruit op een onherroepelijk PIP, maar proberen we vertraging door de juridische procedures zoveel mogelijk te beperken door de opdracht meteen te kunnen gunnen als het PIP naar onze verwachting in de eerste helft van 2018 onherroepelijk wordt. Na jarenlange discussie heeft het college van GS een voorkeursalternatief N279 Veghel – Asten vast kunnen stellen met breed draagvlak van de omliggende gemeenten, waarbij gekozen wordt voor het ongelijkvloers maken van de kruisingen, een omlegging bij Dierdonk en opwaardering van het huidige tracé in Veghel.

In 2017 stond de overdracht van een tweetal wegvakken aan een gemeente gepland, te weten 's-Hertogenbosch (gedeelte N625) en gemeente Gemert-Bakel (gedeelte N616). In beide gevallen zijn de college-besluiten door de gemeente uitgesteld naar 2018.

Data op orde

In 2017 is de Brabantbrede Modelaanpak (BBMA) doorontwikkeld en wordt begin 2018 gepresenteerd. Dit integrale verkeersmodel is uniek in opzet en wordt veelvuldig gebruikt in verkeersanalyses.

Overzicht:

- N629 Dongen – Oosterhout: planstudie gereed
- N638 Zundert – Rucphen: planstudie gereed
- N69: aanbesteding gestart
- N260 Omlegging Baarle: uitvoering gestart
- N618 Boxtel – Schijndel: onderhoud (nagenoeg) uitgevoerd
- N269 Hilvarenbeek – Reusel: onderhoud uitgevoerd
- N612 Someren – Helmond: onderhoud uitgevoerd
- N266 Someren – Nederweert: onderhoud uitgevoerd
- N272 Beek en Donk – Boxmeer: (nagenoeg) uitgevoerd
- N279 Veghel – 's-Hertogenbosch: uitvoering gereed
- N605 Gemert Noord-Om: uitvoering gereed
- N264 Omlegging Haps: uitvoering gereed
- N264 rotonde Odiliapeel: uitvoering gereed

Wat heeft het gekost?

05.03 Infrastructuur/Provinciale wegen

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr- realisatie
Lasten	154.270	71.625	69.843	1.782
Baten	68.341	17.935	17.807	-129
Saldo van baten en lasten	-85.929	-53.690	-52.037	1.653

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	69.843
Baten	17.807
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-52.036

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Wegenoverdrachten	1.331
- Hooipolder	750
- Beheer en onderhoud incl. gladheidsbestrijding	-462
Overig	163
Totaal afwijking lasten	1.783

Lasten

De realisatie op productgroep 05.03 Provinciale Wegen is € 1,8 mln lager uitgevallen dan begroot. De onderuitputting van 2,5% wordt veroorzaakt door:

Wegenoverdrachten

Voor 2017 was een de overdracht van een tweetal wegvakken voorzien. De college besluiten door de betreffende gemeenten zijn uitgesteld naar begin 2018 en leidt tot een onderbesteding van € 1,3 mln. Aan de Staten wordt voorgesteld het bedrag in 2018 opnieuw te ramen.

Hooipolder

De Staten hebben € 10 mln beschikbaar gesteld voor Hooipolder en het onderliggende wegennet. Op de begroting 2017 was een bedrag van € 0,75 mln geraamd. Door een te onzekere besluitvorming over de toekomst van de nieuwe verbindingsweg binnen de gemeente Geertruidenberg is besloten vooralsnog geen beschikking af te geven. De middelen worden in 2018 opnieuw toegevoegd aan het projectenbudget via een onttrekking uit de reserve.

Beheer en onderhoud

De totale onderhoudsbegroting van provinciale wegen (inclusief gladheidsbestrijding) van € 12,6 mln is overschreden met € 462.000 (3,7%) als gevolg van extra kosten voor groot onderhoud aan de retentievijver bij Hazeldonk en het vervangen van een asfaltdeklaag bij de gemeente Valkenswaard. In verband met een aanstaande overdracht aan de gemeenten zijn beide objecten technisch op orde gebracht.

Daarnaast worden de kosten voor het onderhoud van aangekochte gronden en panden ten behoeve van toekomstige wegenprojecten op basis van regelgeving voortaan direct als last genomen via de onderhoudsbegroting.

De kosten voor de uitvoering van de gladheidsbestrijding zijn binnen budget gebleven.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Transitorium PPS-A59 -124	-124
Overig	-5
Totaal afwijking baten	-129

Baten

De afwijking heeft hoofdzakelijk te maken met de administratieve afwikkeling van de transitorische post PPS-A59.

Investerings

Op de investeringen voor wegen is in 2017 totaal ongeveer € 4,5 mln (7,1%) meer gerealiseerd dan geraamd.

Een bedrag van € 2,7 mln overschrijding (ten opzichte van een gepland bedrag van ruim € 32 mln) heeft betrekking op de reguliere onderhoudsprojecten en is met name het gevolg dat door de gunstige weersomstandigheden er weinig tot geen vertraging in de werkzaamheden is opgetreden.

Bij het project randweg Boekel (N605) is sprake van een overschrijding van € 0,6 mln als gevolg van extra grondaankoop in het kader van ruilverkaveling en bij de komomleiding Haps (N264) € 2,0 mln vanwege de eerdere oplevering. Verwacht wordt dat beide projecten binnen budget worden gerealiseerd.

Voor de N279 Zuid (Veghel – Asten) is in 2017 € 0,6 mln meer gerealiseerd dan geraamd. De kosten van planuitwerking zijn eerder gemaakt dan verwacht.

Op het project N279 Noord (Veghel – 's-Hertogenbosch) is totaal € 1,3 mln minder gerealiseerd. In de loop van 2017 was geen rekening gehouden met de afrekening van de indexering. Uiteindelijk is overeengekomen dat € 647.000 zou worden terugbetaald. Dat bedrag is in mindering gebracht op de eerdere realisatie. Daarnaast is de verwachte nadeelcompensatie Kabels en leidingen nog niet verrekend, omdat dit pas in 2018 wordt ingediend na vaststelling van de definitieve kosten. Een andere belangrijk verschil is veroorzaakt door het niet volledig benutten van stelposten. Dit kon pas worden vastgesteld per einde project (dec. 2017). Daartegenover zijn er in 2017 € 0,6 mln meer inkomsten gegenereerd. Naast de inkomsten verkoop grond is de helft van de kosten "Aanleg nieuwe aansluiting Steunpunt RWS" ontvangen. De andere helft kan pas bij RWS na oplevering worden gedeclareerd. De oplevering was in 2017 voorzien maar heeft pas in januari 2018 plaats gevonden. Tenslotte is er sprake van een onderschrijding van € 1,4 mln op het project N69. Door een nog lopende bezwarenprocedure is er nog geen onherroepelijk PIP waardoor de grondaankopen zijn vertraagd.

Investerings

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr- realisatie
Materieel provinciale wegen	716	657	655	2
Steunpunten en districtskantoren	4.816	50	45	5
N261	-	-	34	-34
Wegen investeringen	48.000	59.419	62.942	-3.523
Komomleidingen	2.747	2.433	3.337	-904
	56.279	62.559	67.014	-4.455

Algemeen beeld van het programma

Brabant is een bruisende provincie. Om dat te behouden en te versterken investeren we in een levendige cultuur die jong en oud van binnen en buiten Brabant boeit en bindt, dragen we bij aan de verbindende en verbeeldingskracht van erfgoed en versterken we de sociale veerkracht, zodat Brabanders om kunnen gaan met de veranderende samenleving. Met sport brengen we Brabant in beweging en versterken we de sociale veerkracht en economie in Brabant.

Wat heeft het gekost?

Circa de helft van de onderuitputting betreft 2 bijdragen aan erfgoedcomplexen Oudenbosch en Fort Sabina die in 2017 niet hebben plaatsgevonden (€ 5,8 mln). Daarnaast zijn er voor circa € 1,5 mln aan positieve afwikkelingsverschillen a.g.v. eerder verstrekte subsidies. Tot slot zijn een tweetal regelingen (Talentenhub en Makersregeling) later tot stand gekomen dan was voorzien (€ 1,5 mln). Voor het overige een diversiteit aan kleinere onderuitputtingen.

06 Cultuur en samenleving

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil <i>begr- realisatie</i>
Programmalasten	53.188	58.601	47.181	11.420
Toegerekende organisatiekosten	4.741	4.609	4.680	-71
Totaal lasten	57.929	63.210	51.861	11.349
Totaal baten	770	879	1.152	273
Saldo van baten en lasten	-57.160	-62.331	-50.710	11.622

Cultuur en samenleving op hoofdlijnen

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Over de gehele linie liggen de programma's op koers. Met de vaststelling van het Uitvoeringsprogramma Sociale Veerkracht begin 2017 zijn voor alle programma's de uitvoeringsplannen gereed en is de uitvoering in volle gang.

Afgelopen jaar is hard gewerkt aan behoud door ontwikkeling van cultureel erfgoed en op de verhalen van Brabant. Met het de aanschaf van de Collse Watermolen van Van Gogh als mooie afsluiting eind 2017. De provincie leverde daar een belangrijke bijdrage aan. Op basis van de vier verhaallijnen en de focus die daarin is aangebracht zijn samen met partners programma's opgesteld voor de Zuiderwaterlinie en Crossroads (WOII). Ook is herontwikkeling van grote erfgoedcomplexen zoals Catharinadal (mede) mogelijk gemaakt. Ondanks deze inzet blijft de herontwikkelingsopgave vooral voor de verhaallijn Religieus Brabant onverminderd groot: steeds meer kloosters komen leeg en ook de leegstand van kerken is een opgave die samen met het Rijk, gemeenten en tal van partners opgepakt moet worden. Daarbij werken we nauw samen met andere provinciale programma's zoals het ruimtelijk programma Leegstand.

Voor de toekomst zijn er nog genoeg uitdagingen en ontwikkelingen. Zo heeft het Rijk een bestelwijziging cultuur aangekondigd waarbij stedelijke regio's een prominentere rol krijgen. Om hierop te anticiperen, is in 2017 een Taskforce Stedelijke regio opgericht: samen met de B5 stemmen we onze werkwijzen en instrumenten op elkaar af, en ontwikkelen we een gemeenschappelijke visie. Met Brabant C heeft de provincie een innovatief instrument ontwikkeld dat de sector ondersteunt om toonaangevender én ondernemender projecten te realiseren. De werkwijze van het fonds is daarmee inspirerend, uniek en innovatief. In 2017 zijn 30 projecten ondersteund. Een succesvol project is het Woo Hah Festival. Dat festival is gedurende 2 jaar door Brabant C geholpen zich te ontwikkelen. Het festival is ondertussen zo gegroeid dat zij verplaatst is naar de Beekse Bergen en we nu in Brabant een internationaal festival hebben dat zonder provinciaal geld functioneert.

Om te zorgen dat ook in de toekomst het belang van cultuur gezien blijft en ervaren wordt, is in 2017 extra ingezet op cultuureducatie. Daardoor nemen nu scholen in 47 gemeenten deel aan dit programma. Ook het programma museumschatjes is uitgebreid, er doen meer basisscholen mee maar voor het eerst waren ook scholen voor voortgezet onderwijs deelnemer. Deze pilot wordt in 2018 verder uitgebreid.

Ook de andere manier waarop we bij sociale veerkracht werken, blijkt effectief te zijn. Inmiddels zijn we aangehaakt bij 75 initiatieven uit de regio. Bij elk project leveren we maatwerk, en we gaan uit van wat het initiatief nodig heeft.

In 2017 is BrabantSport van start gegaan. Een samenwerkingsverband van vijf organisaties, waaronder de provincie, dat zorgt voor meer samenhang en daadkracht om het sportbeleid uit te voeren. De instrumenten om Uniek sporten te faciliteren zijn in 2017 ontwikkeld en inzetgereed. Daarbij versterken we met sport de sociale veerkracht en jagen we de economie aan.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

CULTUUR Beleidsprestatie	Indicator	Streefw 2017	Gerealiseerd ja/nee?
Realiseren van projecten die bijdragen aan het versterken van de buitenschoolse structuur van cultuureducatie	Aantal projecten	4	Ja, ruimschoots gehaald. In 2017 zijn op basis van een analyse door Kunstbalie een negental aansprekende projecten geselecteerd die ieder op een andere manier in Brabant werken aan buitenschoolse cultuureducatie. Verdere uitwerking en communicatie vinden in 2018 plaats.

CULTUUR Beleidsprestatie	Indicator	Streefsw 2017	Gerealiseerd ja/nee?
Het versterken van een culturele basisinfrastructuur (amateurs en professionals) en cultureel aanbod voor kunst	Cult. instellingen die regionaal van belang zijn meerj. ondersteund	53	Ja, de komende vier jaar zullen 53 culturele instellingen worden ondersteund waarvan 35 professionele en 19 amateurinstellingen.
Het stimuleren van talentontwikkeling op het gebied van kunst door het bieden van ondersteuning zodat talenten na de kunstvakopleiding een positie verwerven in het Brabantse professionele veld	Aantal talenten ondersteund via Talenthub	25	Deels, eind 2017 is de regeling vastgesteld, de toekenningen vinden echter begin 2018 plaats.
Symfonische muziek in Brabant borgen door bij te dragen aan een toekomstbestendig orkest philharmonie zuidnederland	Orkest	1	Ja, de streefwaarde is gehaald door de philharmonie zuidnederland te subsidiëren voor het jaar 2017. In juli 2017 hebben GS het besluit genomen om voor de jaren 2018 en 2019 jaarlijks 2 mln beschikbaar te stellen ten behoeve van doorontwikkeling van de symfonische muziekvoorziening waarbij € 1,5 van het budget is gereserveerd voor philharmonie zuidnederland en €0,5 mln beschikbaar is voor een impuls aan de versterking en verbreding van de klassieke en hedendaagse symfonische muziekvoorziening in Brabant.
Planontwikkeling voor de ontwikkeling van Brabantse culturele etalageprojecten	Planontwikkel.voor 3 tal programma's	3	Ja, het themajaar 2017 Van Mondriaan tot Dutch Design was een succes en heeft 78.000 bezoekers uit binnen en buitenland opgeleverd. Tevens is in 2017 gestart met de meerjarige aanpak Van Gogh en zijn de projecten 'Dance' om te komen tot betere samenwerking tussen de dance festivals en ontwikkeling van talenten, en 'Festivals' gericht op versterking van de samenwerking op het gebied van marketing van cultuurfestivals gestart.

CULTUUR Beleidsprestatie	Indicator	Streefw 2017	Gerealiseerd ja/nee?
Participatie in DC Network om internationale verbindingen te leggen tussen cultuur en andere provinciale opgaven door middel van organisatie bijeenkomsten en versterking netwerken	Aantal.netwerk-bijeenkomsten	2	Ja, er is deelgenomen de Reverse Mission in DC regio Rio de Janeiro. Daarnaast zijn er diverse expertmeetings/kennisdelingsbijeenkomsten georganiseerd, gericht op maatschappelijke opgaves onder andere tijdens de Social Innovation Week en Dutch Design Week. Ook is deelgenomen aan het Creativity World Forum in Aarhus (Denemarken).
Via Brabant C Fonds			
Netwerken	Aantal initiat.nrs waarmee scout contact heeft	400	Ja, tot en met 2017 heeft de scout contact gehad met 420 initiatiefnemers.
*netwerkbereik passief	Aant.abon.nieuwsbr.	3300	Ja, ruimschoots, in 2017 zijn er 4.300 abonnees op de nieuwsbrief.
*netwerkbereik actief	Deelnemers/gesprekspartners	700	Grotendeels: het actieve netwerkbereik betreft 680 deelnemers/gesprekspartners
Financieren en begeleiden van projecten van initiatiefnemers	Tot.besteed fonds-vermogen	€ 6 mln	Grotendeels: in 2017 is € 5 mln gealloceerd waarvan € 3,9 reeds daadwerkelijk beschikbaar is en € 1,1 a.d.h.v. het reeds afgegeven positieve advies begin 2018 beschikbaar zal worden (ten laste van plafond 2017).
	Aant.toegekende projecten	groot 16 klein 12	Ja: in 2017 zijn 17 grote en 13 kleine projecten. Een deel hiervan (9 projecten) zal daadwerkelijk beschikbaar worden begin 2018 (wel ten laste van subsidieplafond 2017).
	Omvang multiplier	>=4	Ruimschoots, er is een multiplier van 6,1 gerealiseerd.
ERFgoed Beleidsprestatie	Indicator	Streefw. 2017	Gerealiseerd ja/nee?
De totstandkoming van uitgeschreven verhalen die leiden tot inspiratie/verbeelding en focus binnen de vier	Uitgewerkte propositie per verhaallijn	Minimaal 3	Ja, de verhaallijnen Religieus Brabant, Innovatief Brabant en Bevochten Brabant zijn grotendeels uitgewerkt. Voor Religieus Brabant werken we in

verhalen van Brabant			overleg met de ErfgoedBrabant nog het kloosterverhaal uit en ten aanzien van Innovatief Brabant wordt in het kader van het 'We are Food'- jaar de verhaallijn Food uitgewerkt. Bestuurlijk Brabant (4 ^e verhaallijn) is minder ver gevorderd. Daar wordt gewerkt aan de kapstok om te komen tot must-need-nice.
Netwerk van partijen beheert, ontwikkelt en ontsluit erfgoed voor de toerist (bijvoorbeeld mbt WO-II)			Ja, voor Bevochten Brabant is het WOII-netwerk van start en zo ook het netwerk rond de Zuiderwaterlinie. Voor het kloosterverhaal gaat is een kwartiermaker aan het werk die ook werkt aan netwerkvorming.
Onrendabele rijksmonumenten worden gerestaureerd			Ja, Subsidieregeling Cultureel Erfgoed 2016 heeft geleid tot 9 restauratiebijdragen die begin 2017 zijn beschikbaar. De nieuwe restauratieregeling voor 2017 is in de tweede helft van het jaar opengesteld. De restauratie bijdragen (10 in getal) worden begin 2018 verleend.
Het faciliteren van Erfgoedcomplexen zodat beeldbepalende erfgoedcomplexen, waarvoor de markt geen oplossing heeft, kunnen worden herontwikkeld en voorzien van een nieuwe functie cq gebruik	Invest.voorstellen door GS ingestemd	Geen streefwaarde, afspraken gemaakt over informeren Staten over voortgang	In 2017 is besloten tot investeringen in Religieus Centrum Oudenbosch, 3 Eenheid Velp en Raadhuis in Waalre. Ook zijn de eerste exits in procedure genomen/afgehandeld (Mariadal in Roosendaal, Villa Bergoss in Oss en KVL in Oisterwijk). Zie verder de uitgebreide voortgangsrapportage Ontwikkelbedrijf (bijlage jaarverslag).
Initiatieven in beweging gebracht/tot haalbare initiatieven geleid voor erfgoed breed			Diverse initiatieven zijn in beweging gebracht. Te denken valt dan bijvoorbeeld bij Zuiderwaterlinie aan 2 events die in 2017 zijn ontwikkeld en in 2018 zullen worden gehouden, de openkerken-dag (ondersteuning/facilitering van een initiatief van een vrijwilligersorganisatie), procesinzet tbv initiatieven gericht op herbestemming van kerken via PBC, bezoekerskaart "gemaakt in Brabant" waarin industrieel erfgoed, design en pioniers worden aangegeven.

<p>Initiatieven in beweging gebracht/tot haalbare initiatieven geleid voor programma erfgoedcomplexen</p>	<p>Initiatieven om complexen te herbestemmen die in het kader van programma Erfgoedcomplexen zijn gefaciliteerd om te komen tot een haalbare businesscase</p>	<p>Geen streefwaarde, afspraken gemaakt over informeren Staten over voortgang</p>	<p>Er loopt een 13-tal processen waarbij de provincie participeert in een herontwikkelingsopgave van erfgoedcomplexen vanuit de strategie van "beweging stimuleren". De provincie helpt, afhankelijk van wat met betrokken partijen is afgesproken, bij de planontwikkeling en het in beeld brengen van een mogelijke haalbare business case voor herontwikkeling. Zie verder de uitgebreide voortgangsrapportage Ontwikkelbedrijf (bijlage jaarverslag).</p>
<p>Samenwerking in beheer en toegankelijk maken van collecties voor het publiek</p>	<p>aantal Initiatieven waarbij we komen tot samenwerking</p>	<p>Minimaal 1</p>	<p>Ja, de streekmusea in de Baronie hebben een streeknetwerk gevormd en werken aan het vertellen van een gezamenlijk verhaal op de verschillende locaties en willen de collecties daarop afstemmen. Dit samenwerkingsverband heeft naast een provinciale bijdrage ook een rijkssubsidie ontvangen om het project te ondersteunen.</p>
<p>Groter aantal collecties zijn aangesloten op de Brabant Cloud en wordt meer gebruikt door ondernemers en instellingen</p>	<p>Aantal collectiestukken</p>	<p>> 700.000</p>	<p>Ja, ruimschoots: er worden continu collecties aan de Brabant Cloud toegevoegd en er zijn meer raadplegingen. Het aantal instellingen dat hun collecties tonen via de Cloud groeit gestaag. Eind 2017 werden circa 1 mln collectiestukken getoond via de Brabant Cloud. Erfgoed Brabant heeft de publiekscant van de Cloud doorontwikkeld in samenhang met de publiekscampagne.</p>
<p>Meer nieuwe publieksgroepen in musea in Brabant</p>			<p>Ja, in 2017 is het bereik van het programma museumschatjes uitgebreid van 40.000 naar 50.000 leerlingen. Inderdaad hebben 50.000 leerlingen van groep 5 t/m 8 zich aangemeld en zij kunnen daardoor gratis naar een van de vele musea in Brabant. In 2017 is een programma voor het voortgezet onderwijs voorbereid. Na besluitvorming binnen de provincie kan dit in het najaar van 2018 starten.</p>

<p>Samenhangend pakket aan instrumenten op het gebied van kennis en onderwijs via de Erfgoed Academie Brabant</p>			<p>Erfgoed Academie Brabant functioneert en wordt doorontwikkeld. De doorontwikkeling van het instrument (ook in samenwerking met jongeren) heeft in 2017 geresulteerd in meer maatwerk in het cursusaanbod, door met colleges en ontmoetingen aan te sluiten op de thema's van de 4 verhalen van Brabant en met opleidingen nieuwe doelgroepen te bereiken.</p>
<p>SOCIALE VEERKRACHT Beleidsprestatie</p>	<p>Indicator</p>	<p>Streefw. 2017</p>	<p>Gerealiseerd ja/nee?</p>
<p>Uitvoering geven aan Sociale Veerkracht Deals in de regio West-Brabant en de middelgrote steden (Oss, Uden, Veghel, Helmond, Waalwijk, Roosendaal, Bergen op Zoom, Oosterhout)</p>	<p>Leren in en versterken van initiatieven</p>	<p>1</p>	<p>Ja, alleen zijn wij in overleg met partners in de focusgebieden samen gaan werken via concrete initiatieven in plaats van via de vorm van regiodeals We bieden ondersteuning aan concrete initiatieven. Bijvoorbeeld op punt van sociaal ondernemerschap, advies, procesondersteuning, impactmonitoring, netwerkontwikkeling en zichtbaarheid. . Daarvoor hebben we in 2017 met publieke en private partners Stérk Brabant ingericht: matchpoint én lerend netwerk voor sociale veerkracht.</p>
<p>Bouwen aan lerende netwerken om maatschappelijke initiatieven en publiek ondernemerschap in de verschillende maatschappelijke opgaven te professionaliseren en te verduurzamen</p>	<p>Realiseren van een Brabantbreed lerend netwerk;</p>	<p>1</p>	<p>Ja, basis voor het lerende netwerk vormen de partners en initiatieven van Stérk Brabant. Om te versnellen in het leren is een Bounce Backathon georganiseerd en is er intensief samengewerkt met PON, TU/E en Tilburg University en internationaal via project Ithaca.</p>
	<p>Impactmonitoring en kennisontwikkeling</p>	<p>1</p>	<p>Ja, er heeft verdieping en verrijking plaatsgevonden van de Monitor Sociale Veerkracht. Ook is een pilot van start gegaan m.b.t. impactmonitoring. Resultaten worden begin 2018 opgeleverd. Voor alle gemeenten in Noord-Brabant is de kwetsbaarheid van inwoners op wijkniveau in beeld gebracht op kaarten. Tot slot heeft een verkenning plaatsgevonden naar de omvang en impact van betekenisconomie/ sociaal ondernemen.</p>

SPORT Beleidsprestatie	Indicator	Streefw. 2017	Gerealiseerd ja/nee?
Via (het netwerk van) de regionale steunpunten voor aangepast sporten zijn meer mensen met een beperking aan het sporten/bewegen geholpen.	Aantal mensen met een beperking dat duurzaam aan het bewegen/sporten is geholpen	(50.000 in 2019)	In 2017 zijn het project Wheels2sport (leenfaciliteit voor sporthulpmiddelen) en het project side-events uniek sporten bij grote sportevenementen gestart. Vooruitlopend op de eerste meting o.b.v. de monitor wordt ingeschat dat van het doel na één jaar ca 20% is gerealiseerd.
Door de provincie ondersteunde sportevenementen resulterend in: - Additionele bestedingen voor stad/regio en voor Brabant; - Een gevoel van verbondenheid en saamhorigheid; - Een sterker innovatief imago van Brabant; - Een prikkel om meer te bewegen - Ondersteuning van sportevenementen voor mensen met een beperking	Aantal ondersteunende sportevenementen	8	Ja, in 2017 zijn de volgende 12 topsportevenementen ondersteund: Jaarlijkse evenementen: Wereldbeker Veldrijden Hoogerheide, Indoor Brabant (Den Bosch), European Hockey League heren (Eindhoven), Ricoh Open (Den Bosch), Ster ZLM Toer (Hoogerheide en Oss), Worldcup Swimming (Eindhoven), Outdoor Brabant (Breda), NK Skateboarden (Breda), Marathon Eindhoven en Internationale Warandeloop (Tilburg) Incidentele evenementen: European Hockey Club Championship dames en het EK Vrouwenvoetbal.
	Aantal ondersteunende sportevenementen voor mensen met een beperking	1	Ja, met ondersteuning van 3 evenementen doelstelling ruimschoots gehaald: Worldcup Rolstoeldansen (Cuijk), Paragames (Breda) en Internationaal Electrisch Rolstoelhockey-toernooi (Eindhoven).
Sporttalenten geven Brabant gemiddeld een 8 als antwoord op de vraag hoe aantrekkelijk deze provincie is om je als sporter te ontwikkelen	Sporttalenten geven Brabant gemiddeld een 8 als antwoord op de vraag hoe aantrekkelijk deze provincie is om je als sporter te ontwikkelen	(8 in 2019)	Voortgang activiteiten in het kader van talentontwikkeling: de voorgenomen ontwikkeling van een aanpak voor talentidentificatie heeft niet plaatsgevonden, maar schuift door naar 2018. Wel hebben in 2017 NOC*NSF en diverse sportbonden opnieuw hun commitment aan de talentontwikkelingsprogramma's in (het CTO/RTO Zuid in) Brabant formeel vastgelegd.

Het Brabantse aandeel in de landelijke populatie topsporters/topsporttalenten is toegenomen	Het Brabantse aandeel in de landelijke populatie topsporters/topsporttalenten is toegenomen	(>=16% in 2019)	Aandeel in 2017 is nog 16%, in 2018 volgt een nieuwe meting.
Het cluster Sport & Technologie is betrokken in Europese projecten die ten doel hebben via innovatieve toepassingen mensen meer te laten bewegen en bedrijven nieuwe marktkansen te bieden	Het cluster Sport & Technologie is betrokken in Europese projecten die ten doel hebben via innovatieve toepassingen mensen meer te laten bewegen en bedrijven nieuwe marktkansen te bieden	1	Ruimschoots gerealiseerd: het cluster Sport & Technologie is betrokken in 3 Europese projecten: - Nano4Sports - uitvoering Interreg NI-Vlaanderen project, dat is gericht op de toepassing van de sensortechnologieën van IMEC in producten voor sport en zorg - EU4Sports – Gezamenlijk project van Europese sportinnovatieclusters, gericht op het ontwikkelen van nieuwe waardeketens en het benutten van internationale kansen voor het in en voor de sport werkende MKB. - Vitality Living Lab – EFRO/OP-Zuid project gericht op het ontwikkelen van een duurzaam ecosysteem voor datagedreven innovatie en business design op het gebied van sport & vitaliteit.

Relatie met bestuursakkoord

De ambities uit het nieuwe bestuursakkoord zijn voor alle programma's uitgewerkt in Uitvoeringsprogramma cultuur 2016-2020, Beleidskader Erfgoed 2016-2020, Uitvoeringsagenda Veerkrachtige mensen, veerkrachtig Brabant 2017-2020 en Sportagenda Brabant Beweegt 2016-2019. 2017 stond vooral in het teken van uitvoering. Eind 2018 wordt het beleid geëvalueerd. Deze evaluatie levert belangrijke input voor de nieuwe bestuursperiode.

Inzet verbonden partijen

Brabant C Fonds - Cultuur

Brabant C versterkt en vergroot het kunst- en cultuuraanbod van Brabant. Op die manier vergroten we de nationale en internationale aantrekkingskracht van Brabant en versterken het Brabantse cultuursysteem versterken. In 2017 heeft een evaluatie van de fondsen plaatsgevonden, daarin is ook Brabant C meegenomen. Conclusie was dat het fonds meerwaarde heeft ten opzichte van het overige provinciale instrumentarium en een bijdrage levert aan de doelen van de cultuuragenda en vrijetijdsagenda van Brabant. De middelen van het fonds zijn op dit moment nog niet uitgeput. De werkwijze van het fonds wordt op basis van de verbeterpunten uit de evaluatie in 2018 aangescherpt en nadrukkelijker gericht op vernieuwing van financiering in cultuur. Brabant C gaat bouwen aan netwerken, actief op zoek naar projecten (scouten en aanjagen) én zoekt samen met de aanvragers naar financieringsvormen die passen bij de projecten waarvoor cofinanciering wordt gevraagd. Dat kan een participatie, een garantstelling, een lening of een subsidie zijn. In 2017 is begonnen met een inhoudelijke evaluatie, die in 2018 input levert voor een besluit over de financiën in de 2e tranche.

Stichting Beheer Museumkwartier (SBMK)

Het museumcomplex aan de Verwerstraat en de Waterstraat te 's-Hertogenbosch is provinciaal eigendom. De provincie verhuurt het complex aan Stichting Beheer Museumkwartier (SBMK). Deze Stichting is in 2013 opgericht om de provincie te ontzorgen en is verantwoordelijk voor beheer en onderhoud van het museumkwartier.

SBMK verhuurt de ruimten in het complex aan de stichting het Noordbrabants Museum, het Stedelijk Museum 's-Hertogenbosch, Stichting Erfgoed Brabant en de horecaondernemer Maison van den Boer. Het Depot Bodemvondsten is ook gevestigd in dit complex.

NV Monumentenfonds Brabant

Het NV Monumentenfonds beheert een aantal monumenten. In 2017 is besloten tot uitbreiding van de rol van het Monumentfonds. Het Monumentfonds gaat zich naast het beheren van monumenten ook richten op het stimuleren van beweging in het erfgoedveld. Dat wil zeggen dat het Monumentfonds zich ook bezig gaat houden met netwerkvorming, het ondersteunen van burgerkracht, het versterken van de aanwezige dynamiek, het delen van kennis en het aanjagen en verder brengen van creatieve ideeën. Deze rol is belangrijk om maatschappelijke initiatieven rondom erfgoed en monumenten samen met partners verder te brengen. Door dit besluit is ook het aandeelhouderschap van de provincie veranderd. Was dat eerst via de stichting Monumentenfonds, nu is de provincie direct aandeelhouder.

06.01 Cultuur

Inleiding

Provinciale Staten hebben door vaststelling van de Cultuuragenda van Brabant 2020 richting gegeven aan het cultuurbeleid voor de komende jaren: Brabant wil een bruisende provincie zijn en blijven, met een levendige cultuur die jong en oud van binnen en buiten Brabant boeit en bindt. We bevorderen een aantrekkelijk cultureel klimaat, met een krachtige culturele infrastructuur en een aanbod waarmee we (inter-)nationaal uitblinken.

Met deze agenda willen wij samen met belanghebbenden in Brabant een robuust cultuursysteem realiseren met:

- een brede basis. Van daaruit komt cultuur dicht bij de Brabander en biedt het hen volop mogelijkheden om kennis te maken met cultuur en zich te ontwikkelen;
- verbindingen tussen cultuur en haar omgeving. Denk bijvoorbeeld aan inzet van cultuur en creativiteit ten behoeve van andere maatschappelijke opgaven; en
- een toonaangevende top die zorgt dat cultuur een rol van betekenis speelt in de ambitie om een innovatieve topregio te zijn.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Het bevorderen een aantrekkelijk cultureel klimaat, met een krachtige culturele infrastructuur en een aanbod waarmee we (inter-)nationaal uitblinken

Het programma ligt goed op schema. Het versterken van de basisinfrastructuur voor ondersteuning van professionele en amateurkunsten is in 2017 afgerond. Hierbij hebben naast 39 professionele instellingen (visuele en podiumkunsten) voor het eerst 19 organisaties voor provinciebrede amateurkunst meerjarige subsidies ontvangen. Daardoor hebben zij de mogelijkheid om meerjarig te plannen, en dat komt de kwaliteit ten goede. Onze werkwijze voor professionele kunsten en het amateurveld is daarmee vanaf nu gelijk en de basisinfrastructuur cultuur op orde. Daarnaast is er voor de professionele kunsten meer geld vanuit het Rijk meer geld naar Brabant gekomen. Dit is vervolgens gematcht vanuit de Provincie.

Met de nieuwe impuls geldenregeling en de ondersteuning van een groot aantal innovatieve projecten vanuit Brabant C is ook een bijdrage geleverd aan de vernieuwing van de sector.

Er is een nieuw regeerakkoord, waarin de komende jaren structureel meer Rijksgeld beschikbaar is voor cultuur. Dit naast de eerder aangekondigde stelselherziening van het cultuurbestel na 2020. Met het oog op deze ontwikkelingen is in 2017 een Taskforce Stedelijke Regio opgericht: samen met de B5 is gestart met het afstemmen van elkaars werkwijze en instrumenten, en met het ontwikkelen van een gemeenschappelijke visie.

Tenslotte is het beleid op het gebied van cultuureducatie op scholen geïntensiveerd. Dat heeft geleid tot een sterke toename van het aantal deelnemende gemeenten aan het programma Cultuureducatie met kwaliteit, waarmee cultuureducatie op scholen in het lesprogramma wordt opgenomen.

De ambities uit de Cultuuragenda zijn verder uitgewerkt in het Uitvoeringsprogramma Cultuur 2016-2020. Dit programma heeft drie programmalijnen:

- Programmalijn 1: Provinciale culturele infrastructuur
- Programmalijn 2: Beweging, experiment, verbinding
- Programmalijn 3: Kennis, dialoog en netwerken

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Provinciale culturele infrastructuur

Basisinfrastructuur professionele en amateurkunsten

Met de verlening van de meerjarige subsidies amateurkunsten is het op orde brengen van de basisinfrastructuur voor professionele en amateurkunsten in 2017 afgerond.

Symfonische muziekvoorziening

Naast de financiële ondersteuning van de philharmonie zuidnederland is ruimte gecreëerd voor een versterking en verbreding van de klassieke en hedendaagse symfonische muziekvoorziening (start uitvoering 2018).

Transitie uitvoeringsorganisaties

Er is een traject gestart dat in 2018 leidt tot de fusie van uitvoeringsorganisaties bkkc en Kunstbalie.

Cultuureducatie

De ondersteuning van gemeenten ten aanzien van cultuureducatie is sterk uitgebreid van 27 naar 47 gemeenten. Hiermee nemen nu ruim 300 scholen deel aan cultuureducatie via het provinciale programma De Cultuurloper.

Talentontwikkeling

Er is een nieuwe aanpak voor de ontwikkeling van talenten opgesteld, waarbij het creëren van een netwerk rondom het talent (Talenthub Brabant) centraal staat. In 2018 wordt hier verder uitvoering aan gegeven.

Beweging, experiment, verbinding

Brabant C

Via Brabant C zijn tal van projecten ondersteund en is, door de uitgevoerde netwerkactiviteiten, een grotere groep mensen betrokken bij Brabant C en weten elkaar te vinden. Zie voor meer informatie over Brabant C: paragraaf Verbonden Partijen.

Regeling impuls gelden

In 2017 is de regeling aangepast, waardoor het makkelijker is voor initiatiefnemers om subsidie aan te vragen. De mogelijkheden zijn verbreed, zodat ook amateurkunst-initiatieven en initiatieven waarin erfgoed en hedendaagse cultuur samengaan konden worden gehonoreerd. Dit bleek een succes.

Etalageproject van Mondriaan tot Dutch Design

Het werken met iconoprojecten werpt vruchten af. Zo heeft een sterke lobby en communicatie rondom het themajaar 2017 'van Mondriaan tot Dutch Design' geleid tot veel aandacht en de profilering van Brabant als designregio. Dit heeft bijna 80.000 bezoekers en ruim € 15 mln opgeleverd voor Brabant.

Taal en Media

Het Meerjarenplan Taal en media 2017-2020 is vastgesteld, daarmee leveren we extra inspanningen aan het terugdringen van laaggeletterdheid en mediawijsheid. De focus ligt op het vinden en helpen van laaggeletterden onder werkende Brabanders, nieuwe Brabanders en taalzwakke jongeren en het aanleggen van een duurzame infrastructuur om taalvaardigheid te versterken. Tevens zijn onze inspanningen gericht op het verankeren van mediawijsheid in het onderwijs.

Kennis, dialoog en netwerken

Taskforce Stedelijke Regio

Er is een Taskforce ingesteld waarbij de Provincie zich samen met de BrabantStad partners voorbereid op de verandering van het nationale culturele bestel vanaf 2020. We willen onze werkwijzen en de beleidsinstrumenten op elkaar afstemmen, en een gezamenlijke visie opstellen.

Districts of Creativity Network

Onze deelname aan het internationale netwerk en de inzet van de afgelopen jaren hebben er voor gezorgd dat Brabant gastheer mag zijn van het Creativity World Forum in 2019. Dan kunnen we de Brabantse creativiteit delen met aan een internationaal publiek.

Onderzoek en evaluatie

Samen met de B5 is het vervolgonderzoek 'Waarde van cultuur' gestart. We verwachten de resultaten in de eerste helft van 2018. De evaluatie van het jeugd cultuurfonds heeft niet plaats gevonden. Deze evaluatie wordt meegenomen in de in 2018 geplande evaluatie van het totale uitvoeringsprogramma.

Wat heeft het gekost?

06.01 Cultuur

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil <i>begr-realiseratie</i>
Lasten	27.656	23.996	21.895	2.101
Baten	148	178	267	89
Saldo van baten en lasten	-27.508	-23.818	-21.628	2.190

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	21.895
Baten	267
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-21.628

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Talentontwikkeling cultuur	1.200
- Impulsgelden/Makersregeling	353
- Lagere voorziening nodig voor afdekking eigen vermogen monumentenfonds	485
Overig	63
Totaal afwijking lasten	2.101

Lasten

Talenthub

In 2017 is de subsidieregeling Talenthub opengesteld, waarvoor meerjarig (2017/2019) middelen beschikbaar zijn. Hiervan is in 2017, door het later open stellen van de regeling, in 2017 minder uitgegeven dan eerder was voorzien. De middelen dienen echter wel ook in 2018 beschikbaar te blijven ter dekking van de regeling, aangezien alleen het budget van 2018/2019 daarvoor ontoereikend is. Hiervoor is een overhevelingsvoorstel ingediend.

Impulsgelden

Voor zo goed als alle onderdelen van de impulsgelden zijn in 2017 regelingen opgesteld. Uitzondering hierop is de Makersregeling. Deze zal alsnog begin 2018 worden opengesteld.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Totaal afwijking baten	89

Baten

Betreft diverse inkomsten zoals bijdrages van gemeenten t.b.v. ontwikkeling Taskforce Cultuur in BrabantStad verband.

06.02 Erfgoed

Inleiding

De geschiedenis van Brabant over vijftig jaar nog kunnen doorgeven aan toekomstige generaties. Dát is onze ambitie. Daarom blijven we ons richten op duurzaam behoud van erfgoed door herbestemming, (gebieds)ontwikkeling of restauratie, de bescherming van collecties, de beleving van ons cultureel erfgoed en de verhalen van Brabant. Deze ambitie is uitgewerkt in het beleidskader De (verbeeldings)kracht van Erfgoed 2016 – 2020.

De (verbeeldings)kracht van erfgoed is uitgewerkt in vier verhalen van Brabant: Innovatief Brabant, Religieus Brabant, Bevochten Brabant en Bestuurlijk Brabant. De provincie kiest focus binnen deze verhalen. Niet alleen vanuit erfgoed, maar ook met oog voor de ruimtelijke en economische ontwikkelingen van Brabant en voor sociale veerkracht. Dat zijn de zaken waar we rekening mee houden bij de inzet van onze provinciale middelen, capaciteit, kennis etc. We werken samen met netwerken zodat initiatieven en energie uit de samenleving worden benut. De verhalen worden zichtbaarder gemaakt voor een breder publiek en de marketingkracht van erfgoed wordt vergroot door een uitbalancerende communicatiestrategie.

Naast de inzet op de vier verhalen van Brabant, houden we ook de basis op orde. En waar mogelijk scherpen we onze inzet aan. Onder de basis verstaan we de basisinfrastructuur, de uitvoering van wettelijke taken (archeologie), het beheer van eigen collecties en kennis.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Duurzaam behoud van erfgoed door herbestemming, (gebieds)ontwikkeling of restauratie, de bescherming van collecties, de beleving van ons cultureel erfgoed en de verhalen van Brabant

Het programma loopt grotendeels op schema. Voor de vier verhaallijnen is veel inzet gepleegd via beweging stimuleren en waar nodig is mee geïnvesteerd (zoals bv. Fort Sabina in Moerdijk en Religieus Centrum Oudenbosch). Ook zijn er in samenwerking met gemeenten en waterschappen netwerken gevormd en programma's opgezet voor herdenking WO II (Crossroads) en de Zuiderwaterlinie. Voor Religieus Brabant wordt het proces van netwerkvorming rond het kloosterverhaal ondersteund. Aandachtspunt is dat de opgave voor kloosters en met name ten aanzien van leegstand kerken onverminderd groot blijft. Tot slot zal, conform planning, in 2018 de inzet op de 4e verhaallijn Bestuurlijk Brabant (kastelen en landgoederen) worden geïntensiveerd. Daarmee realiseren we voor het einde van deze bestuursperiode de beoogde inzet op alle 4 verhaallijnen.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

De vier verhaallijnen: bevochten, religieus, bestuurlijk en innovatief Brabant

Innovatief Brabant

Met de uitgewerkte verhaallijn is focus aangebracht. Deze verhaallijn kent een stevige inzet (o.a. de Ploeg, KVL, CHV, etc.) vanuit de erfgoedfabriek. Voor KVL (Oisterwijk) is in 2017 met het verkooptraject gestart. In 2018 wordt via samenwerking met programma We are Food nog een extra impuls gegeven aan deze verhaallijn: erfgoedlocaties worden aan het thema food verbonden.

Bevochten Brabant

In 2017 is er veel inzet geweest op deze verhaallijn: Voor de Zuiderwaterlinie zijn er diverse initiatieven om de linie in samenhang en als één geheel te ontwikkelen, relevant voor de programma's rond toerisme en cultureel erfgoed. Deze initiatieven vormen nu samen het programma voor de jaren 2017-2019 en zijn samengebracht in de Linieplanner. Deze ambitie verbindt de partijen die van de Zuiderwaterlinie een Brabants icoon willen maken. Ook rondom het thema herdenking WOII is in 2017 een netwerk gevormd met het programma 'Crossroads', waarbij persoonlijke verhalen actief worden doorverteld door deze fysiek te markeren in het Brabantse landschap. De vele aanmeldingen voor deze persoonlijke verhalen geven al veel energie op het programma.

Religieus Brabant

Voor Religieus Brabant is vanuit de erfgoedfabriek veel inzet gepleegd voor herontwikkeling van kloosters. Zo zijn de herontwikkeling van Catharinadal (Oosterhout) en de verkoop van Mariadal

(Roosendaal) nagenoeg voltooid en is in 2017 ook besloten tot bij te dragen aan de herontwikkeling van ensemble Religieus Erfgoed Centrum Oudenbosch. In 2017 is ook gewerkt aan het kloosterverhaal en is een kwartiermaker van start gegaan om het verhaal van de kloosters te ontsluiten en daarvoor een netwerk te vormen.

Voor leegkomende kerken zien wij een grote maatschappelijk opgave die dringender wordt. Het is aan de provincie om te bepalen welke rol zij wil spelen in een netwerk van maatschappelijke partners en in samenhang met andere opgaven als zoals leegstand, vrijetijdseconomie etc.

Bestuurlijk Brabant

De inzet op deze verhaallijn loopt enigszins achter op de doelstellingen. Begin 2018 hebben we de opgave voor deze verhaallijn in beeld. Bij landgoederen en kastelen speelt nauwelijks een herbestemmingsvraagstuk. Er is vaak sprake van exploitatieproblematiek waarvan hoge energielasten een belangrijk onderdeel zijn. Wij richten ons bij Bestuurlijk Brabant daarom vooral op het versterken van het ondernemerschap ten aanzien van landgoederen en zetten daarnaast in op een meer integrale beleidsbenadering. Gezien de natuurwaarden en de recreatieve functie van landgoederen ligt er een inhoudelijke relatie met natuur. Vanuit gebiedsontwikkeling is er een sterke relatie met ruimtelijke ordening.

Basis op orde

Er wordt binnen het erfgoedveld gewerkt aan efficiënter en effectiever doelbereik. Zo is de governance van het Monumentfonds aangepast en heeft het fonds de opdracht gekregen om beweging te stimuleren. Een bijzondere prestatie is de digitalisering van het Depot Bodemvondsten, waarbij vondsten nu digitaal kunnen worden aangemeld. We zijn hierin de eerste provincie en inmiddels participeren ook andere provincies. In 2017 is hard gewerkt aan de doorontwikkeling van de publiekscampagne van de Brabant Cloud in samenwerking met de publiekscampagne: brabantserfgoed.nl. Die wordt in 2018 gelanceerd.

Musea

Eind 2017 is een belangrijk werk van Van Gogh, de Collse Watermolen, mede met ondersteuning van de Provincie teruggekomen naar Brabant en nu voor iedere Brabander te zien in het Noordbrabants Museum. Ook is het bereik van het programma museumschatjes uitgebreid van 40.000 naar 50.000 leerlingen. Zij kunnen tussen oktober en februari gratis naar een van de vele musea in Brabant. Het is voor het eerst gelukt om alle aanvragen van scholen in primair onderwijs te honoreren.

Wat heeft het gekost?

06.02 Erfgoed

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr-realiserie
Lasten	15.005	23.751	17.116	6.635
Baten	622	604	765	161
Saldo van baten en lasten	-14.383	-23.147	-16.351	6.796

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	17.116
Baten	765
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-16.351

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Erfgoedfabriek	6.139
- Versnelling Zuiderwaterlinie	466
- Uitvoering en afwikkeling restauratieregeling	318
- Uitvoeringsinstellingen erfgoed	298
- Procesgelden erfgoed	208
- Beheer Museumkwartier	69
Overig	69
Totaal afwijking lasten	6.635

Lasten

Erfgoedfabriek

In 2017 is besloten om bij te dragen aan de herontwikkeling van erfgoedcomplexen Oudenbosch en Fort Sabina (€5,8 mln). De subsidieaanvragen hiervoor vanuit de betrokken partijen zijn nog niet ontvangen, aangezien betrokken partijen meer tijd nodig bleken te hebben voor uitwerking van de plannen. Naar verwachting zullen de aanvragen in 2018 worden ingediend. Daarnaast zijn er minder procesgelden uitgegeven dan was voorzien (€ 0,34 mln).

Zuiderwaterlinie

Doordat planvorming sneller is verlopen dan voorzien is de voorziene bijdrage niet in 2018, maar nog in 2017 verstrekt.

Restauratieregeling

Betreft lagere vaststelling van eerder verstrekte subsidies op basis van eindafrekeningen van de vorige regeling en minder beschikkingen o.b.v. de nieuwe regeling vanwege onvoldoende geschikte aanvragen.

Uitvoeringsinstellingen Erfgoed

Betreft grotendeels lagere vaststelling van eerder verstrekte subsidies. Tevens is, o.b.v. de ingediende werkplannen, niet het volledig bedrag wat was gereserveerd voor nieuwe subsidiebeschikkingen nodig gebleken.

Procesgelden erfgoed

Minder uitgaven voor proceskosten dan was voorzien.

Beheer Museumkwartier

Lagere onderhoudskosten voor beheer Museumkwartier

Overig

Saldo diverse kleinere onderuitputtingen

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging

x € 1.000

Totaal afwijking baten	161
-------------------------------	------------

Baten

Betreft diverse kleinere inkomsten tbv Erfgoed zoals voor project Demi More, Museumkwartier en bijdrage t.b.v. Provinciaal Depot Beheersysteem.

06.03 Sociale Veerkracht

Inleiding

Overall gaat het goed met de sociale veerkracht in Brabant, maar niet overal. We versterken de sociale veerkracht in Brabant omdat we willen dat het overal goed gaat en omdat we sociale veerkracht hard nodig hebben om onze andere maatschappelijke opgaves te realiseren. Daarom hebben Provinciale Staten op 18 november 2016 de kaders voor het programma Versterken Sociale Veerkracht vastgesteld. Het programma is uitgewerkt in de Uitvoeringsagenda Veerkrachtige mensen, veerkrachtig Brabant 2017-2020 en de Uitvoeringsagenda 2018 die Gedeputeerde Staten op respectievelijk 14 maart en 11 juli 2017 hebben vastgesteld.

Het programma Versterken Sociale Veerkracht richt zich op twee maatschappelijke doelen:

- Het versterken van de sociale veerkracht in de samenleving, zodat alle Brabanders delen in en bijdragen aan de goede kwaliteit van leven in onze provincie. We kiezen voor een gebiedsgerichte aanpak aan de hand van de analyse uit de monitor Sociale Veerkracht in Brabant en starten in de middelgrote steden (Oss, Waalwijk, Meierijstad, Bergen op Zoom, Oosterhout, Helmond, Uden en Roosendaal) en in West-Brabant;
- Het benutten en laten groeien van sociale veerkracht om maatschappelijke opgaven te versnellen, verduurzamen en draagvlak te geven. We werken in 'cross-overs' met verschillende provinciale maatschappelijke opgaven zoals energie, digitale agenda, leegstand, natuur, veerkrachtig bestuur, arbeidsmarktbeleid en omgevingsvisie.

Hierbij staat de ontwerpende aanpak centraal: leren en ontwerpen vanuit praktijk-initiatieven om kennis en vaardigheden door te geven aan nieuwe initiatieven.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Het versterken de sociale veerkracht in Brabant

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Leren in en versterken van concrete initiatieven

Via de ondersteuningsstructuur Stérik Brabant is contact gelegd met 75 initiatieven die zich melden met een vraag. In alle gevallen heeft nadere verkenning plaatsgevonden zodat een goede match gemaakt kan worden met het ondersteuningsaanbod. Dit ondersteuningsaanbod bestaat uit (een combinatie van) advies, tijdelijke procesbegeleiding door Zet of Zorgbelang, verbindingen leggen met andere organisaties, kennisinbreng door de Brabantse universiteiten, veerkrachtdialogen door het PON, ondersteuning bij impactmeting, en het maken van vlogs voor meer zichtbaarheid. Enkele voorbeelden van initiatieven die we in 2017 hebben ondersteund via Stérik:

- Slowcare Oss: Pilotproject kleinschalige woonzorgvoorziening voor mensen met een ernstige meervoudige beperking – Bijdrage Stérik: zorggedragen voor financiering via geldlening en impactmonitoring gericht op de disruptieve aanpak.
- Met je hart: initiatief om in eigen buurt eenzaamheid onder kwetsbare ouderen te verzachten door terugkerende ontmoetingen – Bijdrage Stérik: tijdelijke procesbegeleiding en advies over het zoeken van nieuwe netwerkpartners.
- Ouderen digitaal de deur uit: cursussen om taal-, lees- en digitale vaardigheid onder ouderen te bevorderen – Bijdrage Stérik: advies over het organiseren met inzet van vrijwilligers.
- Ongewoon gewoon: vrij en toegankelijk aanbod van activiteiten voor (psychische) kwetsbare burgers – Bijdrage Stérik: advies over co-creatie en het omgaan met uiteenlopende belangen van stakeholders.
- Lokaal Plus: onderwijsinitiatief waarin studenten leren in de praktijk door interactie met, ondersteuning van buurtbewoners – Bijdrage Stérik: impactmonitoring.
- Verspild talent: initiatief van bedrijven om meer mensen met een achterstand tot de arbeidsmarkt werk te bieden – Bijdrage Stérik: kennis (Tilburg University) over bevorderende factoren voor duurzame arbeidsdeelname verwerken in nieuwe aanpak richting bedrijven.

- Sociale stad Helmond: De gemeente wil per wijk een nog beter beeld krijgen van wat er nu speelt, wat aandacht nodig heeft en hoe het gesteld is met de sociale veerkracht van de inwoners en van de wijk als geheel. – Bijdrage Stérk: Veerkrachtdialoog.

In overleg met partners zijn wij in de focusgebieden West-Brabant en de middelgrote steden samen gaan werken via concrete initiatieven in plaats van via de vorm van regiodeals. Die concrete initiatieven ondersteunen we via Stérk Brabant.

De 'cross-overs' met andere provinciale opgaven heeft gestalte gekregen. In verschillende initiatieven is samengewerkt met andere provinciale programma's, (bv. Verspild Talent is opgepakt in samenwerking met Arbeidsmarktbeleid) In samenwerking met programma's Agrofood, Energie, Circulaire Economie Natuur en Brabant District of Creativity (Cultuur) is een inventarisatie naar de Brabantse betekenseconomie/ sociaal ondernemerschap uitgevoerd. Daarmee hebben we een beter beeld gekregen van de omvang en de impact van deze beweging en een beter inzicht in bestaand en ontbrekend instrumentarium.

Realiseren van een Brabantbreed lerend netwerk

Met Stérk Brabant is een versnelling gekomen in de ontwikkeling van het lerend netwerk. De partners en de initiatieven vormen de basis voor dit lerende netwerk. Via gebruik van social media en vlog's worden verhalen opgehaald en gedeeld en vindt kennisoverdracht plaats. Daarnaast zijn diverse netwerkbijeenkomsten georganiseerd.

Daarnaast zorgen we voor wetenschappelijke verankering door intensieve samenwerking met TU Eindhoven in het programma Design for Transformative practices. Ook is in februari 2017 de eerste Bounce Backathon gehouden. Met een frisse blik zijn 50 professionals en studenten op zoek gegaan naar innovatieve en slimme oplossingen voor een sociaal veerkrachtiger Brabant. Resultaat: nieuwe denkrichtingen en praktische tools voor elk van de uitdagingen: Vermindering eenzaamheid (Roosendaal), Sturen op geluk (Tilburg), Bestrijding laaggeletterdheid (Cubiss) en Programma Dementie Vriendelijke Gemeenten. Ook internationaal wordt samen geleerd: in 2017 is het Interreg project ITHACA (InnovaTion in Health And Care for All) van start gegaan met de provincie als leadpartner. Hierin delen negen regio's van de EU ervaringen op het gebied van 'slimme gezondheid' en 'innovatie in de zorg'.

Impactmonitoring en kennisontwikkeling

De monitor Sociale Veerkracht is verdiept en verrijkt met de toevoeging van een verklaringsmodel. Daardoor weten we welke factoren van invloed zijn op het versterken van de sociale veerkracht. Begin 2018 worden de uitkomsten van de monitor verwacht. Voor alle gemeenten in Noord-Brabant is de kwetsbaarheid van inwoners op wijkniveau in beeld gebracht op kaarten. Deze kaarten zijn bruikbaar voor gemeenten en maatschappelijke organisaties om mee aan de slag te gaan: van data naar dialoog en doen. Zie www.kwetsbaarbrabant.nl. Daarnaast is in 2017 een pilot impactmonitoring gestart gericht op programmaniveau en bij enkele initiatieven. De eerste tussenrapportage wordt in het 1e kwartaal van 2018 opgeleverd. Tot slot voerden we een inventarisatie uit naar de ontwikkeling van de betekenseconomie/ sociaal ondernemen in Brabant.

Wat heeft het gekost?

06.03 Sociale veerkracht

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr-realiseratie
Lasten	5.629	5.798	3.642	2.156
Baten	-	97	119	22
Saldo van baten en lasten	-5.629	-5.701	-3.523	2.178

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	3.642
Baten	119
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-3.523

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Terug ontvangen gelden/afwikkelingsverschillen	1.418
- Uitvoeringskosten, incl. procesgelden	588
- Voedselbank	150
Totaal afwijking lasten	2.156

Lasten

Terug ontvangen gelden/afwikkelingsverschillen

Vanwege de opheffing van stichting Palet is € 0,8 mln terugontvangen van eerder verstrekte subsidie. Ook van stichting Zet is op basis van eerder jaarrekeningresultaat € 0,55 mln terug ontvangen. Tot slot zijn van een 4-tal eerdere projecten uit voorgaande jaren op basis van de eindafrekening middelen terugontvangen (€ 68.000). Aangezien de uitgaaf in eerdere jaren heeft plaatsgevonden leidt dit nu tot positief saldo voor 2017.

Uitvoeringskosten incl. procesgelden

Door de responsieve aanpak zijn in 2017 minder financiële middelen benodigd geweest dan geraamd om de geplande beleidsprestaties te behalen.

Voedselbank

Op basis van een door PS ingediend amendement bij de begroting zijn eerder middelen beschikbaar gesteld voor de Voedselbank. Het gesprek hierover met de Voedselbank is nog gaande. Tot op heden is er nog geen voorstel ontvangen van de Voedselbank voor besteding van deze middelen, passend bij het amendement.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Project SEED	22
Totaal afwijking baten	22

Baten

Betreft inkomsten voor het Europees programma SEED

06.04 Sport

Inleiding

De sportagenda Brabant Beweegt 2016-2019 wil:

- meer mensen met een beperking laten sporten/bewegen;
- meer internationaal onderscheidend aanbod van sportevenementen, met een duidelijker sociaal-maatschappelijk en economisch rendement;
- dat sporttalenten Brabant zien als een aantrekkelijke regio om zich te ontwikkelen;
- innovaties ontwikkelen die mensen verleiden meer te bewegen, die leiden tot een hogere omzet van het Brabants bedrijfsleven en die Brabant (inter-)nationaal op de kaart zetten.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Via Sport bijdragen aan de provinciale opgaven, met name aan een sociaal veerkrachtige samenleving en een sterke Brabantse economie

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Sport

Uniek sporten

Daarnaast is met diverse partners in Brabant (loketten/gemeenten, intermediaire organisaties, etc.) afgesproken om samen verschillende projecten op te zetten en uit te voeren om het doel te behalen: 50.000 extra mensen met een beperking aan het bewegen krijgen. In 2017 zijn het project Wheels2sport (leenfaciliteit voor sporthulpmiddelen) en het project side-events uniek sporten bij grote sportevenementen gestart. Vooruitlopend op de nog uit te voeren eerste meting o.b.v. de voortgangsmonitor wordt ingeschat dat van het doel na eind 2017 ca 20% is gerealiseerd.

Sportevenementen

Het EK Vrouwenvoetbal was door de prestatie van de Oranje Leeuwinnen een succes. Ook voor de speelsteden Breda en Tilburg is het EK goed bevallen. In aanloop naar het EK heeft Brabant via het activatieprogramma Best Football Friends het meisjesvoetbal (en het EK zelf) extra op de kaart gezet. Uit de evaluatie van Mulier Instituut: "Best Football Friends heeft onmiskenbaar bijgedragen aan een positieve provinciale en lokale uitstraling van het meisjesvoetbal en heeft veel meiden een bijzonder, goed georganiseerd en vooral enorm leuk toernooi geboden in de aanloop naar het EK vrouwenvoetbal (Rapportcijfer 7,9.).

In 2017 is het Brabant gelukt om het grote internationale hockey-evenement Champions Trophy Heren naar Brabantstad te halen. Dit evenement vindt in juni 2018 in Breda plaats. Ook heeft het NK skateboarden in Noord-Brabant plaatsgevonden en is mede naar aanleiding hiervan een lobbytraject gestart voor het WK Skateboarden in 2019.

De provincie is ook betrokken geweest bij de volgende topsportevenementen voor mensen met een beperking: Worldcup Rolstoeldansen (Cuijk), Paragames (Breda) en Internationaal Elektrisch Rolstoelhockey-toernooi (Eindhoven).

Innovatie

Eind 2017 zijn de Brabantse fieldlabs voor Sport en Bewegen (Innosportlab Sport en Beweeg!) en Bewegend leren (Sportinnovator Centrum Bewegen in het Onderwijs) landelijk geaccrediteerd. Zij ontvangen subsidie vanuit het ministerie van VWS. Eerder ontvingen al het Innosportlab de Tongelreep (zwemmen), het Innosportlab 's-Hertogenbosch (gymnastische sporten) en het fieldlab aangepast sporten het predikaat 'sportinnovator centrum'. Brabant telt nu dus in totaal vijf geaccrediteerde fieldlabs voor sport en bewegen. Technologische innovatie voor sport en bewegen heeft in Brabant grote betekenis voor sporttalenten, innovatieve bedrijven en onderzoeksinstituten in de sport- en gezondheidsmarkt, en voor nieuwe innovatieve startups. Zij werken momenteel samen binnen drie grote Europese sportinnovatieprojecten. Deze samenwerking versterkt zowel de sociaaleconomische structuur en maakt vestiging van andere initiatieven interessant.

Wat heeft het gekost?

06.04 Sport

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil <i>begr-realiseatie</i>
Lasten	4.898	5.056	4.528	528
Baten	-	-	1	1
Saldo van baten en lasten	-4.898	-5.056	-4.527	529

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	4.528
Baten	1
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-4.527

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Aangepast sporten	338
Sportinnovatie	175
Overig	15
Totaal afwijking lasten	528

Lasten

Aangepast sporten

In 2017 zijn relatief veel inspanningen gepleegd in de randvoorwaardelijke sfeer, zoals het maken van een regeling en het voorbereiden van een communicatiecampagne. Verwachting was dat deze in de tweede helft van 2017 ook tot concrete uitgaven en resultaten zouden leiden. Maar door een uitloop in tijd, gebeurt dit pas in 2018 (en 2019).

Sportinnovatie

Er is in 2017 geen beroep gedaan op het beschikbare budget voor co-financiering grote (Europese) projecten. De drie Europese projecten die gestart zijn, beschikten over voldoende cofinanciering vanuit de Europese programma's zelf. Een vierde project dat wel een beroep doet op de middelen, is later (begin 2018) beschikt dan voorzien.

Overig

Diverse kleinere onderuitputtingen.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
-----------------------------------------------	-----------

Totaal afwijking baten	1
-------------------------------	----------

Inleiding

De lasten en baten van de provincie worden toegedeeld aan de verschillende programma's in de begroting. De begroting en de jaarstukken van de provincie bestaan uit 7 programma's. Naast de lasten en baten van de programma's kent de provincie nog algemene lasten en baten die geen directe relatie met een programma hebben.

Tot deze algemene lasten en baten behoren de algemene dekkingsmiddelen en de centrale stelposten.

Algemene dekkingsmiddelen

Inleiding

Tot de algemene dekkingsmiddelen worden gerekend:

- de opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting;
- de algemene uitkering uit het provinciefonds;
- de dividenden;
- het saldo van de financieringsfunctie;
- overige algemene dekkingsmiddelen.

Algemene dekkingsmiddelen

Bedragen x € 1.000

	Begroting g	a.Begroting na wijz.	b.Realisatie	Vershil a en b
<u>Lasten</u>				
Financieringsfunctie	16.190	13.860	12.685	1.175
Overige lasten alg.dekkingsmiddelen	13	13	75	-63
	16.203	13.873	12.760	1.113
<u>Baten</u>				
Opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting	255.700	249.500	250.660	1.160
Uitkering provinciefonds	0	228.949	228.405	-544
Decentralisatie-uitkeringen via provinciefonds	223.928	16.794	19.758	2.963
Dividenden/verkoopopbrengst	30.881	32.434	32.539	105
Financieringsfunctie	113.320	194.915	272.362	77.447
Overige algemene dekkingsmiddelen	10	697	3.033	2.336
	623.839	723.290	806.757	83.467
Saldo	607.636	709.417	793.997	84.580

Opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting

Op basis van de halfjaarcijfers 2017 is de MRB-raming naar beneden bijgesteld van € 253 mln. naar € 249,5 mln. als gevolg van de verhuizing van een groot leasebedrijf en de autonome groei van het wagenpark. De uiteindelijke jaaropbrengst bedraagt € 250,7 mln. wat een voordeling resultaat inhoudt van bijna 0,5%. Deze afwijking heeft te maken met een lichte stijging van de belastingcapaciteit in het tweede half jaar.

Eind 2017 stonden in Noord-Brabant ca. 1.378.000 (eind 2016 1.356.500) personen-auto's geregistreerd en 110.000 (eind 2016 108.800) motoren. Dat betekent een toename van ca.21.500 auto's ten opzichte van 2016. Er is sprake geweest van een lichte autonome groei van het wagenpark.

Het Ministerie van Financiën stelt jaarlijks een jaarverantwoording over de belastingopbrengsten op voorzien van een accountantsverklaring. Met betrekking tot het jaar 2017 heeft de provincie deze jaarverantwoording op 15 maart 2018 ontvangen. Volledigheidshalve wordt vermeld dat er net als andere jaren een onzekerheid bestaat op de juiste en volledige inning van de opcenten motorrijtuigenbelasting door de Belastingdienst. De informatie van de Belastingdienst is ontoereikend om als provincie de rechtmatigheid en volledigheid van de opbrengsten te kunnen vaststellen. Volledigheidshalve wordt vermeld dat er net als andere jaren een onzekerheid bestaat op de juiste en volledige inning van de opcenten motorrijtuigenbelasting door de Belastingdienst. De informatie van de Belastingdienst is ontoereikend om als provincie de rechtmatigheid en volledigheid van de opbrengsten te kunnen vaststellen.

Algemene uitkering Provinciefonds

De algemene uitkering uit het provinciefonds is geraamd op € 228,9 mln. Uit de decembercirculaire blijkt dat de uitkering 2017 uitkomt op € 228,4. Deze lichte negatieve afwijking is het gevolg van het actualiseren van de verdeelmaatstaven en het bijstellen van de uitkeringsfactor.

Decentralisatie-uitkeringen (DU) via provinciefonds

Naast de algemene uitkering omvat het provinciefonds diverse decentralisatie-uitkeringen die samenhangen met specifieke beleidsafspraken, veelal vastgelegd in convenanten met het Rijk. In totaal gaat het om een volume van € 19,8 mln. De hieraan gerelateerde uitgaven worden verantwoord op de functionele productgroepen.

Vanaf 2017 worden een aantal grote en structurele DU-uitkeringen (o.a. voor Natuur en Verkeer en Vervoer) uitgekeerd als algemene uitkering. Verschillen tussen de oorspronkelijke begroting en bijgesteld begroting worden hier grotendeels door verklaard. De resterende DU-uitkeringen worden gekarakteriseerd als tijdelijk rijksbijdragen met een specifieke verdeling.

Het verschil tussen de bijgestelde begroting en de realisatie wordt verklaard door de volgende bijgestelde uitkeringen bij de decembercirculaire 2017

- DU natuur voor hydrologische maatregelen PAS € 636.322
- Agri Meets Design € 83.000
- Opruiming drugsafval € 1.000.000
- MKR Innovatiestimulering € 830.000
- SmartWayz € 364.000
- Jong leren eten € 50.000

Dividenden/verkoop opbrengst

De dividend en winst-opbrengsten op verkoop van aandelen zijn als volgt te specificeren:

Dividend en verkoopopbrengst

Bedragen x € 1.000

	Begroting oorspr.	a.Begroting na wijz.	b.Realisatie	Vershil a en b
Dividend aandelen Ned Waterschapsbank	27	27	0	-27
Dividend aandelen NV BNG	46	46	66	20
Dividend Eindhoven Airport NV	0	0	113	113
Dividend op aand.in de NV Delta nutsbed.	7	7	0	-7
Dividend netwerkbedrijf Enexis	30.800	31.846	31.846	0
Opbrengst aandelenverkoop	0	0	7	7
Dividend Essent Milieu (Attero)	0	508	508	0
Dividend Oikocredit	0	0	7	7
Opbrengst aandelenverkoop Essent	0	508	508	0
	30.881	32.434	32.539	105

Financieringsfunctie

Het voordeel op de financieringsfunctie heeft als belangrijkste oorzaak de boekwinsten bij de verkoop van obligaties.

Overige algemene dekkingsmiddelen

De overschrijding van de geraamde lasten en geraamde baten houdt verband met de getroffen voorziening voor de leningen aan openbare lichamen tot een bedrag van € 2,5 mln.

Overhead en stelposten

Inleiding

Overhead en stelposten

Bedragen x € 1.000

	Begroting oorspr.	a.Begroting na wijz.	b.Realisatie	Vershil a en b
<u>Lasten</u>				
Onvoorzien	1.308	1.008	0	1.008
- in te zetten begrotingsruimte	19.100	0	0	0
-Indexering loon- en prijscom-pensatie	2.650	0	0	0
- overhead	62.504	62.205	57.543	4.662
- verschillen op kostenplaatsen			-699	699
- voorz.dubieuze debiteuren	0	0	-36	36
	85.562	63.214	56.809	6.405
<u>Baten</u>				
- Inverdieneffect taakst. inhuur en inkoop	2.570	0	0	0
	2.570	0	0	0
Saldo	-82.992	-63.214	-56.809	6.405

Onvoorzien

In de begroting wordt jaarlijks een stelpost voor onvoorzien lasten van € 1.308.402 opgenomen. PS hebben in 2017 in verband met de viering van koningsdag in Tilburg ingestemd met een bijdrage aan de kosten voor deze viering tot een bedrag van € 300.000, zodat op onvoorzien ultimo 2017 nog € 1.008.402 resteert.

Organisatiekosten (bedrijfsvoering) en Overhead

De kosten van de bedrijfsvoering worden gesplitst in 1) directe personeelskosten op programma-activiteiten en 2) overhead.

1. Van de bedrijfsvoeringkosten is in totaal € 58,3 mln aan organisatiekosten aan de zes programma's toegerekend.
2. De overheadkosten die zijn gedefinieerd als alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces.
Door een strakke sturing zowel op de realisatie van de provinciale taken binnen het beschikbare capaciteitsbudget, als op de overige bedrijfsvoeringskosten (zie ook paragraaf bedrijfsvoering), komen de kosten t.o.v. de begroting lager uit.

Het verschil op kostenplaatsen betreft de doorwerking van in 2016 te hoog opgenomen investeringen. Deze te hoog opgenomen investeringen zijn na vaststelling van de jaarrekening 2016 gecorrigeerd.

Door die te hoog opgenomen investeringen in de jaarrekening 2016 treedt in 2017 een positief verschil op dat naar de resultatenrekening is gebracht.

1. Bedrijfsvoering

Inleiding en doelstelling

In 2020 willen we als provincie een opgavegestuurde netwerkorganisatie zijn van professionals met ruimte en een organisatie die optimaal ondersteunt. We willen in staat zijn om mee te bewegen met de maatschappij en maatschappelijke vraagstukken op een passende wijze op te pakken. Deze ambitie betekent wat voor de manier waarop we binnen en buiten het provinciehuis werken.

We werken aan een organisatie die denkt en handelt vanuit de opgaven van Brabant, op basis van duidelijke rollen en de toegevoegde waarde van de provincie als bestuurslaag tussen rijk en gemeenten, midden in de samenleving. Dat doen we projectmatig, integraal en in samenwerking. Daarbij zijn we een lerende organisatie.

In 2017 zijn de geplande prestaties en activiteiten op het terrein van organisatieontwikkeling en bedrijfsvoering voor het overgrote deel gerealiseerd. We liggen op schema in ons streven om aan het eind van deze bestuursperiode de provinciale organisatie te hebben doorontwikkeld tot een opgavegestuurde netwerkorganisatie.

Programma 'Beweging in de organisatie'

Om stappen te zetten richting ons streefbeeld van een opgavegestuurde netwerk-organisatie, is een meerjarig traject ingezet dat zorgt voor beweging in de organisatie. Er zijn drie samenhangende pijlers waar we ons op richten:

Opgavegestuurd werken ...

... door professionals met ruimte ...

... met een organisatie die optimaal ondersteunt.

Opgavegestuurd werken in het netwerk

We hebben besloten tot een meer flexibele organisatie die zich kan aanpassen aan de veranderende vraag van de omgeving met een compactere ambtelijke top. Het nieuwe directieteam, bestaande uit de provinciesecretaris en directeuren, hebben we in 2017 geworven en is inmiddels aan de slag gegaan. Hiermee ontstaat een plattere organisatie waarin een managementlaag is verdwenen. Dit is mede mogelijk doordat we onze opgaven hebben georganiseerd in inhoudelijke programma's en projecten, aangestuurd door programmamanagers.

Van onze medewerkers vragen wij hoge kwaliteit en verwachten we dat ze in de netwerksamenleving optimaal met 'buiten' kunnen samenwerken. Om hen daarbij te ondersteunen hebben we geïnvesteerd in ons management. De rol van H-managers (afdelingshoofden) is structureel ingebed in de organisatie. We verwachten van hen dat zij professionals de hoogwaardige ondersteuning en coaching bieden om optimaal te kunnen presteren voor Brabant. Ook zijn er pilots opgestart om teams op een vernieuwende manier samen te laten werken met buiten. Hierbij staat het realiseren van een goed en wendbaar samenspel zowel binnen als buiten de organisatie centraal.

Professionals met ruimte

We streven naar een personeelsbestand dat past bij de toekomstige opgaven: flexibel, vitaal en professioneel. We investeren in de mobiliteit en vitaliteit van de medewerkers door het totaalpakket vitalisering en mobiliteit, dat tot stand is gekomen met het Georganiseerd Overleg van vakbonden. In het totaalpakket is onder andere de levensfaseregeling opgenomen waarbij oudere medewerkers (60+) in deeltijd kunnen gaan werken plus een mobiliteitskader dat medewerkers ondersteunt bij het vinden van een toekomst buiten de provinciale organisatie als dit beter bij hen past. We hebben met het totaalpakket 34,5 fte vrijgespeeld met de levensfaseregeling en ruim 6 fte met het mobiliteitskader om nieuwe, bij voorkeur jongere medewerkers in te kunnen zetten, met competenties die we ook op langere termijn nodig hebben. We hebben de mobiliteit ook bevorderd door in te zetten op de flexibele inzetbaarheid van de zittende medewerkers. We stellen hen in staat hun kennis, ervaringen en kwaliteiten te ontwikkelen, en belonen hen naar gelang hun prestaties. Strategische personeelsplanning is verder doorontwikkeld om gericht te kunnen werken aan in-, door- en uitstroom. Managers kunnen nu een betere inschatting maken van de benodigde kennis en kwaliteiten die nodig zijn voor de bestuurlijke opgaven van nu en in de toekomst en dit met elkaar delen. Met medewerkers wordt het gesprek gevoerd over de ontwikkelingen in het werk en wat dit van hen vraagt, zodat ze ontwikkelstappen kunnen maken die passen bij henzelf en de behoeften binnen de organisatie.

De organisatie werkt ook samen met studenten aan oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken, bijvoorbeeld met de Fontys Hogeschool op het gebied van data en de Avans Hogeschool op het gebied van HRM. Daarnaast zijn er een tweetal hackatons op het gebied van sociale veerkracht en mobiliteit georganiseerd.

Een organisatie die optimaal ondersteunt

Een organisatie die ondersteunt gaat over de middelen waarmee we onze professionals ondersteunen om hun werk binnen en buiten goed te kunnen doen. De externe ontwikkelingen vragen dat we ons continu verbeteren, met passende huisvesting, ICT-oplossingen en een kostenefficiënte bedrijfsvoering met kwalitatief hoogwaardige dienstverlening.

We zijn gestart met het lean (slim en efficiënt) organiseren van de bedrijfsvoerings-processen. Hiervoor zijn een aantal medewerkers geschoold om de processen lean te kunnen inrichten en zijn we procesverbeteringstrajecten voor onze interne dienstverlening gestart, zoals voor het planning & control-proces en de facilitaire processen. Ook hebben we twee pilots uitgevoerd om vanuit klantperspectief de interne processen te verbeteren. Daarnaast hebben we voor een netwerkproof bedrijfsvoering de voorbereidingen getroffen voor de migratie van Office365.

Kwaliteit van onze dienstverlening

In het provinciale dienstverleningshandvest zijn normen ten aanzien van de kwaliteit van de provinciale dienstverlening vastgelegd. In het burgerjaarverslag (zie paragraaf 10) rapporteren wij hier jaarlijks over. Als organisatie hebben wij in 2017 onze ISO 14001-certificering voor facilitaire processen verlengd.

Wij zijn bezig met de doorontwikkeling van ons administratiesysteem naar SAP S4/HANA en ook de ontwikkeling van e-facturering wordt hierin meegenomen. In de tijdsplanning komen wij tegemoet aan de wettelijke termijn (april 2019) die is gesteld voor het mogelijk maken van e-facturering.

Om te borgen dat we als organisatie vanaf 25 mei 2018 compliant zijn met de nieuwe Europese wetgeving op het gebied van privacy (Algemene Verordening Gegevensbescherming), hebben we verschillende acties in gang gezet, zoals een inventarisatie van verbeterpunten en het opstellen van een functie voor de verplichte functionaris gegevensbescherming.

Om aan de steeds hogere eisen en randvoorwaarden te kunnen voldoen hebben we trends en ontwikkelingen in beeld gebracht rondom onze ICT-voorzieningen. Er ligt daarbij een steeds grotere nadruk op netwerkend (samen)werken en een toenemende behoefte en controle op informatieveiligheid. Deze ontwikkelingen maken deel uit van de uitwerking van de bestuursopdracht Digitalisering.

We hebben daarnaast ook de eerste verkennende stappen gezet richting de uitvoering op afstand van ICT-Beheer.

Als maatschappelijk betrokken organisatie zorgen we ervoor dat er binnen onze organisatie plek is voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Met de beschikbare plekken in de organisatie en onze deelname aan de Schoonmaak Coöperatie hebben we voldaan aan de gemaakte afspraken. Daarnaast bieden we binnen onze organisatie kansen voor studenten en scholieren om hun eerste werkervaringen op te doen.

De provincie werkt op verschillende manieren aan haar duurzaamheidsambities, o.a. via de Green Deal Circulair Inkopen, Green Deal Duurzaam GWW. Met een jaarlijks inkoopvolume van circa € 300 miljoen dragen wij substantieel bij aan deze duurzaamheidsdoelen. Bij de inkoop van diensten, werken en goederen houden we rekening met de sociale, ecologische en economische dimensies van duurzaamheid. Eind oktober 2017 heeft de commissaris van de Koning het verzoek tot deelname aan het manifest Maatschappelijk Verantwoord Inkopen ondertekend. Naar aanleiding hiervan stellen wij in 2018 een actieplan MVI op.

Organisatiekostenbudget

De ombuigingstaakstelling uit het bestuursakkoord is in de raming van het Organisatiekostenbudget (OKB) verwerkt. In 2017 hebben we de uitvoering van onze taken binnen het beschikbare budget gerealiseerd. We liggen op koers om de meerjarige taakstelling te realiseren.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
	<p>Beweging in de organisatie genereren voor 20% van de medewerkers: instroom, doorstroom binnen Brabant en uitstroom. Streefwaarde 20%</p>	<p>In 2017 hebben er 231 formele mobiliteitsbewegingen plaatsgevonden, dat is 19,2% van het huidige personeelsbestand. De gerealiseerde herbezettingsruimte van ruim 40 fte door deelname aan de Levensfaseregeling en Mobiliteitskader zal grotendeels pas in 2018 worden ingevuld. In het kader van mobiliteit van onze medewerkers in en buiten de organisatie hebben we ons digitaal aangesloten bij een netwerk van de 32 overheidspartners in Oost-Brabant en bij het werkgeversnetwerk De Nieuwe Arbeid. Daarnaast ontwikkelen we momenteel ook instrumenten (waarvan sommige al beschikbaar zijn), die medewerkers in staat stellen om –vanuit hun huidige rechtspositie– tijdelijk buiten de provinciale organisatie te werken bij andere (Brabantse) overheden en zo nieuwe ervaringen op te doen. Tevens neemt de provincie op pilot-basis deel aan het zogeheten BRAM-concept (BRABant Mobiel), samen met de gemeenten Eindhoven, Oss en Bergen op Zoom. Dit is een pool van jonge ambtenaren die op projectbasis opdrachten en klussen verrichten bij (overheids)organisaties in Brabant.</p>
	<p>In 2017 maken we onder andere een start met het lean (slim en efficiënt) organiseren van de bedrijfsvoeringsprocessen. Streefwaarde 25%</p>	<p>Tenminste 25% van de bedrijfsvoeringsprocessen zijn geraakt door lean. Door het opleiden van management (de proceseigenaren) en medewerkers, alsmede door het initiëren en realiseren van een aantal concrete procesverbeteringstrajecten (o.a. facilitaire processen, planning&control, administratieve processen, inkoopproces) zijn we lean aan het uitrollen over de bedrijfsvoeringsorganisatie.</p>
	<p>Tijdige afhandeling subsidies (indicator: % tijdig afgehandelde subsidies) Streefwaarde 90%</p>	<p>In 2017 hebben we 89% van de subsidies binnen de termijn afgehandeld, een verbetering sinds 2016 (84%). We streven naar een verbetering van de afhandeling binnen de termijn van 95% in 2018.</p>
	<p>Tijdige afhandeling facturen (indicator: % tijdig betaalde facturen) Streefwaarde 93%</p>	<p>We hebben in 2017 ruim 93% van de facturen binnen de termijn betaald.</p>

Wat heeft het gekost?

Toelichting afwijkingen organisatiekosten

Capaciteitsbudget

In 2017 is gestuurd op de realisatie van de provinciale taken binnen het beschikbare capaciteitsbudget. Binnen het capaciteitsbudget is hierdoor sprake van een onderschrijding van bijna € 2,5 mln.

Overige personeelskosten

Binnen de overige personeelskosten is sprake van een beperkte onderbesteding van bijna € 0,4 mln. De gerealiseerde kosten voor werving en selectie zijn lager uitgevallen dan begroot in verband met de focus op de interne mobiliteit. Ook de kosten voor vergaderfaciliteiten zijn lager uitgevallen dan begroot.

Overige bedrijfsvoeringskosten

In verband met de taakstelling op het organisatiekostenbudget hebben we scherp gestuurd op de bedrijfsvoeringskosten. Daarnaast heeft een aanzienlijk deel van de onderschrijding van de overige bedrijfsvoeringskosten betrekking op de verwerking van compensabele btw. Aangezien een deel van de compensabele btw niet direct is toe te rekenen aan specifieke beleidsvelden of budgetten, is compensatie van € 0,35 mln verwerkt in het budget voor financiën, planning en control.

Toelichting afwijkingen investeringen

Provinciehuis

In 2017 zijn in verband met de afronding van Huis van Brabant enkele grote projecten uitgevoerd, zoals de renovatie van de glazenwasbalkons en de liften. Een aantal andere werkzaamheden zullen we in 2018 uitvoeren.

ICT en automatisering

Vanuit effectiviteit is besloten om enkele investeringen door te schuiven naar 2018 en te combineren met andere aanpassingen of vervangingen.

Organisatiekosten

Bedragen x € 1.000

Lasten

Capaciteitsbudget

Budget 'overige personeelskosten'

Budget 'overige bedrijfsvoeringskosten'

Vitale organisatie

	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil <i>begr- realisatie</i>
Capaciteitsbudget	98.224	95.741	2.483
Budget 'overige personeelskosten'	4.884	4.496	388
Budget 'overige bedrijfsvoeringskosten'	17.353	16.128	1.225
Vitale organisatie	150	110	40
	120.612	116.475	4.137

Investerings

Bedragen x € 1.000

Provinciehuis (incl Gevelplaten en buitenterrein)

ICT en automatisering

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil <i>begr- realisatie</i>
Provinciehuis (incl Gevelplaten en buitenterrein)	27	27	0	-27
ICT en automatisering	46	46	66	20

2. Provinciale heffingen

Inleiding

De provincie kent verschillende soorten inkomsten. Eén van die soorten betreft de inkomsten uit provinciale heffingen.

Tot de provinciale heffingen behoren:

- opcenten motorrijtuigenbelasting;
- grondwaterheffing;
- nazorgheffing in kader Leemtewet;
- leges.

De provincie kent geen kwijtscheldingsbeleid voor provinciale heffingen.

Opcenten motorrijtuigenbelasting

De opbrengst uit de opcenten motorrijtuigenbelasting vormt de belangrijkste bron van inkomsten voor de provincie. Op grond van artikel 222 van de Provinciewet worden provinciale opcenten geheven. De opbrengst wordt tot de algemene dekkingsmiddelen gerekend. Dit betekent dat aan de besteding geen voorwaarden zijn verbonden.

De raming en de realisatie van de opcenten wordt bepaald door de uitkomst van het aantal personenauto's en motoren keer het tarief. Het tarief is een percentage waarmee de hoofdsom van de motorrijtuigenbelasting –die van rijkswege wordt geheven op personenauto's en motoren – wordt vermeerderd. De meeropbrengst die dit oplevert is voor de provincie.

Naast het tarief hebben mutaties in het wagenpark effect op de totale opbrengst van de opcenten. De mutaties zijn te onderscheiden in volume-effect, gewichtseffect en effect van de milieubelasting van de auto.

Door het Rijk wordt elk jaar het maximumniveau van de opcentenheffing vastgesteld. De provincie bepaalt zelf in hoeverre zij de vrije capaciteit (verschil wettelijk maximum -/- provinciaal opcententarief) wil benutten. De datum waarop provincies hun opcenten kunnen wijzigen is met ingang van 1 januari van enig jaar.

Op basis van de belastingcapaciteit (omvang wagenpark in aantallen en gewicht) werd in 2017 (raming incl. begrotingswijziging) een opbrengst van € 249,5 miljoen verwacht. De gerealiseerde opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting bedroeg in 2017 € 250,7 miljoen (zie ook bij Algemeen financieel beleid).

Provinciale lastendruk m.b.t. opcenten motorrijtuigenbelasting

Het door het Rijk vastgestelde maximale opcententarief is per 1 januari 2016 wettelijk bepaald op 110,6 opcenten en wordt jaarlijks geïndexeerd.

In de heffingsverordening opcenten Motorrijtuigenbelasting is voor 2016 het tarief vastgesteld op 76,1 opcenten (PS 69/15). Conform de afspraken bij het bestuursakkoord wordt dit tarief niet gewijzigd.

In onderstaande tabel is een vergelijking opgenomen van de vastgestelde opcententarieven van alle provincies.

		Vastgesteld tarief per 1 januari 2017	Onbenutte belastingcapaciteit uitgedrukt in percentages per 1 januari 2017
1	Drenthe	92,0	17,1%
2	Zuid-Holland	91,4	17,7%
3	Gelderland	89,2	19,6%
4	Groningen	88,6	20,2%
5	Zeeland	82,3	25,9%

6	Overijssel	79,9	28,0%
7	Flevoland	78,2	29,5%
8	Limburg	77,9	29,8%
9	Noord-Brabant	76,1	31,4%
10	Utrecht	72,6	34,6%
11	Friesland	69,6	37,3%
12	Noord-Holland	67,9	38,8%
	Gemiddeld tarief	80,5	
	Maximaal tarief	111,0	

In de rangorde van opcentenheffing van hoog naar laag komt de provincie Noord-Brabant uit op een 9^e plaats. In 2017 is de lastendruk m.b.t. de opcenten op de motorrijtuigenbelasting in relatieve zin onder het landelijk gemiddelde gebleven.

Onbenutte belastingcapaciteit

De onbenutte belastingcapaciteit is het verschil tussen de theoretische opbrengst op basis van het wettelijk vastgestelde maximumtarief en de opbrengst gebaseerd op het tarief van de provincie. De onbenutte belastingcapaciteit bedraagt rekening houdend met het maximale tarief van 111,8 opcenten voor het jaar 2018 van ruim € 117 miljoen.

Er is een relatie tussen de opcentenheffing (omvang wagenpark in aantallen en gewicht) en de algemene uitkering uit het Provinciefonds. In het verdeelmodel van het fonds telt de belastingcapaciteit (tegen een algemeen rekestarief) mee als een (negatieve) inkomstenmaatstaf. Anders gezegd: een relatief grotere belastingcapaciteit (zoals in Noord-Brabant) leidt tot een naar verhouding lagere provinciefondsuitkering.

Grondwaterheffing en Nazorgheffing in kader van leemtetwet

Grondwaterheffing

De grondwaterheffing wordt geheven over de hoeveelheid onttrokken grondwater. De bestedingsmogelijkheden van de heffing zijn limitatief in de Grondwaterwet opgenomen, namelijk kosten van onderzoek, metingen en schadevergoedingen in verband met de onttrekking van grondwater. De financiële verantwoording verloopt via de voorziening grondwaterheffing. De baten uit de grondwaterheffing zijn in de jaarstukken opgenomen bij productgroep 03.01 Water. De heffing vindt plaats op grond van de verordening grondwaterheffing Noord-Brabant die voor het laatst is gewijzigd op 9 december 2011 (PS 44/11). Deze wijziging was voorzien in het Provinciaal Waterplan.

De geraamde inkomsten grondwaterheffing zijn voor 2017 geraamd op: € 3,8 mln.

De daadwerkelijke inkomsten uit de grondwaterheffing komen uit op € 3,88 mln.

Nazorgheffing gesloten stortplaatsen

Op grond van de Wet milieubeheer is de provincie verantwoordelijk voor de nazorg van alle stortplaatsen waar na de peildatum 1 september 1996 nog afval wordt gestort. Om het eeuwigdurend milieuhygiënisch beheer door de Provincie van deze stortplaatsen te verzekeren is, conform in de wettelijke regeling is bepaald, een Nazorgfonds (een aparte rechtspersoon) ingesteld.

De exploitanten van de stortplaatsen moeten een nazorgplan opstellen en voorleggen aan de provincie. Op basis van de nazorgplannen wordt een doelvermogen bepaald. Om het doelvermogen op te bouwen wordt aan de stortplaatsbeheerders een heffing opgelegd die in het fonds wordt gestort. Hiermee is in april 2000 een start gemaakt.

De heffing vindt plaats op grond van de vastgestelde verordening Nazorgheffing Noord-Brabant die voor het laatst is gewijzigd op 25 februari 2011 (Statenvoorstel 86/11).

Op grond van de Wet milieubeheer is de opbrengst van de nazorgheffing uitsluitend bestemd voor de

uitvoering van de nazorg van gesloten stortplaatsen.

De Provincie fungeert als ontvanger voor het Nazorgfonds. De gelden worden belegd in externe fondsen, conform het vastgestelde beleggingsstatuut. De beleggingsresultaten worden verrekend met de te betalen heffingen, zodanig dat voldoende vermogen wordt opgebouwd om de eeuwigdurende nazorg op de stortplaatsen uit te kunnen voeren. Het Nazorgfonds heeft een eigen begroting die door het Algemeen bestuur van het fonds wordt vastgesteld.

Naar verwachting zullen in 2018 de uitkomsten bekend worden van een ALM-studie (Asset-Liability management) die in 2016 is opgestart

Op dit moment zijn er in Brabant negen (baggerspecie)stortplaatsen waarop de wettelijke regeling van toepassing is:

1. De Kragge, Bergen op Zoom
2. RAZOB, Nuenen
3. Spinder, Tilburg
4. Meerendonk, 's-Hertogenbosch
5. Zevenbergen
6. Haps
7. Vlagheide, Schijndel
8. Nyrstar, Budel
9. Baggerdepot Dintelsas

De baten uit de nazorgheffing zijn in de begroting opgenomen bij productgroep 03.02 Milieu. In 2014 is een definitieve afrekening gemaakt voor de stortplaatsen Nyrstar en Dintelsas, die inmiddels gesloten zijn en waarvoor de provincie de nazorg uitvoert. De toekomstige bijdragen van de stortplaatsen van Deponie Zuid BV, te weten de locaties Haps, Tilburg en Bergen op Zoom zijn contant gemaakt, aan de provincie overgemaakt en ten gunste gebracht van het Nazorgfonds. Per saldo gaat dit om een bijdrage van circa € 5,5 miljoen, waardoor de bijdragen vanaf 2015 op € 0 uitkomen. Voor de goede orde: het betreft hier geen definitieve afrekening voor deze drie stortplaatsen. Voor deze stortplaatsen wordt ieder jaar bekeken of de eerder betaalde bijdragen voldoende zijn. Afhankelijk van de situatie vindt er dan een bijstorting in of teruggave uit het Nazorgfonds plaats.

Voor wat betreft de stortplaatsen RAZOB (Nuenen), Meerendonk ('s-Hertogenbosch), Vlagheide (Schijndel) en Zevenbergen zijn de nazorgheffingen gestort in het Nazorgfonds en zal bij sluiting, op basis van een geactualiseerd nazorgplan en heffing, een definitieve afrekening worden opgemaakt.

Overige heffingen

Productgroep	Begroting 2017	Jaarrek. 2017
Bedragen x € 1.000	na wijziging	realisatie
03.01 Grondwaterheffing	3.800	3.882
03.02 Nazorghef. Vergun.houders ivm. Leemtewet	0	0
	3.800	3.882

Leges

Sinds 2013 heeft de provincie Noord-Brabant de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving uitbesteed aan de drie omgevingsdiensten. Het verwerken van vergunningsaanvragen en meldingen Waterwet, Ontgrondingenwet, Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en Natuurbeschermingswet maakt hier deel van uit.

Behalve op het terrein van verkeer en vervoer zijn alle legesplichtige activiteiten overgegaan naar de omgevingsdiensten. Hierbij is het principe van "beschikken op aanvraag" van toepassing. Gevolg hiervan is dat een raming in de begroting op voorhand onzeker is en dat pas achteraf duidelijk is hoeveel aanvragen daadwerkelijk in procedure zijn genomen.

De legesopbrengsten jaarrekening 2017 zijn als volgt te specificeren:

Legesopbrengsten

Productgroep		Begroting 2017	Jaarrek. 2017
Bedragen x € 1.000		na wijziging	realisatie
03.02	Grondwater-onttrekking	195	42
03.02	Ontgrondingenwet	364	183
03.02	Wet algemene bepaling omgevingsrecht	826	1.326
03.02	Natuurbeschermingswet	1.496	659
05.03	Vergunningen/ontheffingen wegenverordening	192	125
		3.073	2.336

Leges Waterwet (grondwateronttrekking)

De realisatie blijft achter bij de raming. Dat geldt zowel voor het aantal afgegeven beschikkingen als voor de opbrengsten. Ondanks een toename van activiteiten in de bouwsector neemt het aantal procedures, anders dan werd verwacht, niet toe. Relatief veel van de in 2017 behandelde procedures betroffen wijzigingen op bestaande aanvragen.

Leges waterwet

Onderdeel (in aantallen)	Geraamd	Gerealiseerd
Onttrekking:		
4.1a t/m 200.000 m3	16	1
4.1a1 t/m 500.000 m3	12	3
4.1a2 meer dan 500.000 m3	8	1
	36	5
Drinkwater & industriële toepassingen:		
4.1b t/m 500.000 m3	0	1
4.1b1 t/m 1.000.000 m3	0	0
4.1b2 meer dan 1.000.000 m3	1	0
	1	1

Leges Ontgrondingenwet

Het aantal ontvangen aanvragen over 2017 ligt onder de prognose. Dit geldt voornamelijk voor de nieuwe aanvragen. De opbrengsten blijven eveneens achter bij de raming. De gevolgen van de

aantrekkende economie, die al in 2017 werden verwacht, lijken in 2018 daadwerkelijk tot een stijging van het aantal aanvragen te komen.

Leges ontgrondingenwet

Onderdeel (in aantallen)	Geraamd	Gerealiseerd
Ontgrondingen:		
5.5.1a tot 15.000 m3	2	3
5.5.1b 15.001 m3 t/m 25.000 m3	5	2
5.5.1c 25.001 m3 tot 50.000 m3	12	3
5.5.1d 50.001 m3 tot 100.000 m3	4	1
5.5.1e 100.001 m3 tot 500.000 m3	1	1
5.5.1f 500.001 m3 en meer	1	1
5.5.2 wijzigen of verlengen vergunning	6	10
5.5.3 wijzigen vergunning met extra hoeveelheid specie	2	0
5.5.4 intrekken vergunning	0	0
5.5.5 machtiging ingevolge artikel 12	0	0
5.5.6 cultuurtechnische verbetering zonder specieafvoer	1	0
5.5.7 natuurprojecten zonder specieafvoer	1	0
	35	21

Leges Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo)

Het aantal gerealiseerde Wabo-aanvragen blijft, in beperkte mate, achter bij de raming. De gerealiseerde opbrengsten zijn echter beduidend hoger dan de raming. Gevolg hiervan is dat de gemiddelde legesopbrengst per procedure hoger uitkomt dan was geraamd.

Leges Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo)

Onderdeel (in aantallen)	Geraamd	Gerealiseerd
Bouwkosten:		
5.1.1 1a lager dan € 20.000	62	40
5.1.1 1b tussen €20.000 en € 50.000	47	47
5.1.1 1c tussen €50.000 en € 100.000	31	30
5.1.1 1d tussen €100.000 en € 400.000	29	26
5.1.1 1e tussen €400.000 en € 1.000.000	18	11
5.1.1 1f tussen € 1 mln. en € 5 mln.	12	13
5.1.1 1g tussen € 5 mln. en € 25 mln.	2	4
5.1.1 1h meer dan € 25 mln.	0	0
5.1.1.2 beoordelen bodemrapport	5	10
5.1.1.3 beoordelen advies agrarische adviescommissie	0	0
5.1.1.4 toetsen ontheffing ihkv exploitatieplan	0	3
5.1.2 a t/m g binnenplanse ontheffing (bestemmingsplannen)	11	13
5.1.3 a&c slopen en wijzigen beschermd monument	0	0
5.1.3 b&d slopen beschermd stads & dorpestoezicht	0	0
5.1.4 slopen	9	3
5.1.5 kappen	7	1
5.1.6 a& b handelsreclame	9	14
5.1.7 omgevingsvergunning aanhaken Wet natuurbeheer onderdeel gebiedsbescherming	10	2
5.1.8 omgevingsvergunning aanhaken Wet natuurbeheer onderdeel faunabeheer	1	0
5.1.9 en 5.1.10 andere/overige activiteiten	2	10
	255	224

Leges Wet Natuurbescherming

In 2017 werd de nieuwe Wet natuurbescherming van kracht. Hierdoor werd het aantal procedures dat onder provinciale verantwoordelijkheid kwam uitgebreid. Op basis van beperkt bruikbare ervaringsgegevens van het RVO is een inschatting gemaakt van het aantal te behandelen procedures en van de legesopbrengsten die daarmee gepaard gaan.

Zowel het aantal procedures als de opbrengsten blijven fors achter bij de initiële raming. In beide gevallen komt de realisatie uit op circa 44% van de raming. De gemiddelde opbrengst sluit hierdoor goed aan op de raming.

Leges Wet Natuurbescherming

Onderdeel (in aantallen)	Geraamd	Gerealiseerd
6.1.1 vergunningverlening gebiedsbescherming art 2.7	396	184
6.1.3a ontheffingverlening soortenbescherming tbv onderwijs/onderzoek	23	6
6.1.3b ontheffingverlening soortenbescherming tbv ruimtelijke ingrepen	62	38
6.1.2 ontheffingverlening beheer- en schadebestrijding	50	15
6.4.1a ontheffingverlening compensatie herplantplicht art 4.3	23	
6.4.1b ontheffingverlening ontheffing herplantplicht art 4.3	31	19
6.4.1c ontheffingverlening melding/herplantplicht art 4.3	5	
	590	262

Vergunningen/ontheffingen wegenverordening

De leges die in rekening worden gebracht voor het behandelen van aanvragen van vergunningen en ontheffingen op grond van de Verordening wegen Noord- Brabant en de wegenverkeerswetgeving zijn berekend op basis van de werkelijke hoeveelheid ambtelijke uren - en daaraan gekoppelde uurtarieven – die nodig zijn om een aanvraag te behandelen. Het uitgangspunt is dat kostendekkende tarieven worden gehanteerd.

In 2017 zijn de volgende aantallen gerealiseerd:

Het aantal verleende vergunning en ontheffingen in 2017 is vrijwel gelijk aan de geraamde aantallen en hoger dan in 2016 (2.542). De stijging is met name te verklaren door het aantrekken van de economie. Het aandeel van de ontheffingen voor exceptioneel vervoer via RDW is verder gestegen in verband met het uitbreiden van de bevoegdheden van het RDW via het vergroten van de beslisruimte inzake provinciale wegen. Het RDW voert deze uit en betaalt deze leges uit aan de provincie, een jaar na realisatie.

Wegenverkeerswet

art. 3.1/3.2 legesverordening

(in aantallen)	Geraamd	Gerealiseerd
art 1.1 vergunning/ontheffing in tarientabel niet genoemd	0	0
3.1 Regeling voertuigen	2.568	2.739
- <i>ontheffingen</i>	68	32
- <i>exceptioneel vervoer via RDW</i>	2.500	2.707
3.2.1 t/m 3.2.5 Veranderen wegen, uitweg, etc	398	198
3.2.6 Gebruik wegen	58	31
3.2.7 Vermeerdering wegens gecombineerde vergunningen	0	44
	3.024	3.012

Kostendekkendheid leges

Bij het opstellen van de begroting is een gedetailleerde opzet gemaakt over de te verwachten uitvoeringskosten vergunningverlening. Daarbij is tevens in beeld gebracht welk type procedures legesplichtig zijn en voor welke procedures dat niet geldt.

De volgende variabelen zijn van belang:

1. Het benodigd aantal uren per procedure
2. Het uurtarief dat hierbij van toepassing is
3. Het verwacht aantal procedures ==> zegt niets over de "kostprijs" van een procedure, maar over het totaal van de geraamde legesopbrengsten

Aantal uren

De benodigde ureninzet wordt opgesteld in samenwerking met "inhoudelijke" experts van de omgevingsdiensten. Hierbij wordt bedoeld op experts op het gebied van de Waterwet, Ontgrondingenwet, Wabo en Wet natuurbescherming.

De uren die in beeld gebracht worden hebben enkel betrekking op uren van medewerkers van de Brabantse omgevingsdiensten, daar vindt immers de uitvoering plaats.

Het betreft enkel uren van medewerkers in het primaire proces. Er worden geen uren van provinciale medewerkers opgenomen in deze opzet.

Uurtarief

Bij de opzet die wordt gemaakt voor de begroting wordt gerekend met (gemiddelde) uurtarieven van de omgevingsdiensten. In deze tarieven zit een opslag voor de overhead van de omgevingsdiensten. Vanuit de provincie wordt hier geen verdere opslag aan toegevoegd.

3. Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Inleiding

Brabant is een ondernemende provincie. Om kansen te benutten zal de provincie een bepaalde mate van risicobereidheid moeten hebben. Anderzijds dienen overheden op een verantwoorde manier met de publieke middelen om te gaan en de risico's goed te beheersen. Het gaat dus steeds om de juiste afweging tussen maatschappelijk rendement en risico en de daarbij behorende beheersmaatregelen. Risicomanagement is daarbij een belangrijk instrument. Niet alleen een instrument om risico's te beheersen zodat de provinciale doelen gehaald worden, maar ook om de bestuurlijke afweging tussen strategische keuzes, risicoprofiel, risicobereidheid en het beschikbare weerstandsvermogen te ondersteunen. De provincie deed en doet al veel aan risicomanagement. Maar het overheidslandschap wijzigt en de samenleving verandert daarom is besloten om een extra impuls te geven aan de doorontwikkeling en actualisatie van het beleid voor risicomanagement. In 2014 hebben GS daartoe een beleidsnota risicomanagement en weerstandsvermogen vastgesteld.

Wat is weerstandsvermogen?

Weerstandsvermogen is een maatstaf om te beoordelen of de provincie in staat is om nadelige gevolgen van risico's op te vangen zonder dat daarbij de continuïteit in de uitvoering van taken in gevaar komt. De term weerstandsvermogen verwijst niet naar een exact bedrag, maar vertegenwoordigt een verhouding tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit. De resultaten van het risicomanagementproces geven inzicht in de onderkende restrisico's waarvoor geen (dekkings-)maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn op de financiële positie van de provincie. Het weerstandsvermogen geeft antwoord op de vraag in hoeverre een provincie in staat is om de restrisico's op te vangen.

In het BBV (Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten) wordt het weerstandsvermogen gedefinieerd als de verhouding tussen:

- de weerstandscapaciteit, zijnde de middelen en voorzieningen waarover de provincie beschikt om niet begrote kosten te dekken;
- alle risico's waarvoor geen (dekkings-)maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie.

In de paragraaf weerstandsvermogen wordt inzicht gegeven in de verhouding tussen de weerstandscapaciteit en de risico's.

Wat wil de provincie bereiken?

Belangrijkste procesontwikkelingen

Vanaf de begroting 2015 kent de paragraaf weerstandsvermogen een andere opzet. In de paragraaf worden de belangrijkste risico's gepresenteerd die financieel afgedekt zijn in de risicoreserve. Daarnaast wordt ook het weerstandsvermogen uitgedrukt in de vorm van een ratio. Deze ontwikkelingen volgen logisch uit de toezegging n.a.v. de begroting 2014 om risicomanagement te optimaliseren en het beleid vast te leggen in een nota risicomanagement. De nota risicomanagement en weerstandsvermogen is 4 juli 2014 aan uw staten voorgelegd. Hiermee is een eerste stap gezet voor het optimaliseren van risicomanagement. Risicomanagement is een uitvoerende taak van GS. Hiertoe worden de risico's twee keer per jaar opgehaald vanuit de organisatie om op basis daarvan tot de toprisico's te komen. Indien risico's financiële gevolgen hebben die niet binnen het budget van het project of programma passen dan is afdekking (in de risicoreserve of afzonderlijke reserves) aan de orde en worden u Staten betrokken in de besluitvorming en krijgen de risico's een vertaling in de paragraaf weerstandsvermogen. Het beleid voor risicomanagement en weerstandsvermogen wordt in 2018 geactualiseerd.

Beleidsdoelstelling

Risicomanagement helpt bestuur, management en medewerkers bij het realiseren van provinciale doelen, door kansen (of mogelijkheden) te benutten en risico's te beheersen. Risicomanagement biedt geen 100% garantie dat gebeurtenissen met een negatief gevolg niet meer zullen optreden, of dat alle kansen worden benut. Het geeft wel de zekerheid dat de provincie vooraf de benutting van kansen en de beheersing van risico's zorgvuldig heeft afgewogen. Voor het monitoren van risico's is de ratio weerstandsvermogen een belangrijke indicator. Een stabiel meerjarig beeld van deze indicator geeft aan dat risicomanagement zorgvuldig plaatsvindt en tot stand komt volgens een gestructureerd

risicomanagementsysteem. Er wordt geen absolute norm gesteld voor de bepaling van de ratio. De provincie is zelf verantwoordelijk voor het formuleren van de beleidslijn en normering. Het hanteren van een bandbreedte voorkomt dat elk nieuw risico of wijziging in bestaand risico leidt tot het treffen van financiële maatregelen.

De bandbreedte voor de ratio weerstandsvermogen als indicator is 0,75 tot 1,25. Onder de 0,75 zijn maatregelen nodig de beschikbare weerstandscapaciteit aan te vullen. Boven de 1,25 kan besloten worden de niet benodigde weerstandscapaciteit terug te laten vloeien naar de algemene middelen. Besluitvorming over het aanvullen of afnemen van de weerstandscapaciteit vindt plaats bij de integrale afweegmomenten.

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Risicomanagement is een doorlopend proces. In de paragraaf weerstandsvermogen wordt bij de jaarstukken en de begroting gerapporteerd over de belangrijkste uitkomsten van het risicomanagementproces en ontwikkelingen. We brengen in beeld wat de belangrijkste restrisico's zijn, wat het beschikbare weerstandscapaciteit is en welke conclusie we kunnen trekken op basis van de ratio weerstandsvermogen. We richten ons in deze paragraaf hoofdzakelijk op de uitgavenkant van de begroting. Ontwikkelingen m.b.t. de inkomsten van het Rijk en het verloop van de belastinginkomsten komen aan bod in de budgettaire nota's. De expliciete risico's verbonden aan de inkomstenkant voor het lopende jaar, zullen betrokken worden in het proces van risicomanagement door GS en daar waar nodig een vertaling krijgen in de paragraaf weerstandsvermogen.

Inventarisatie weerstandscapaciteit

De weerstandscapaciteit bestaat uit de middelen en mogelijkheden waarover de provincie beschikt of kan beschikken om niet begrote kosten (restrisico's) te dekken. De mogelijkheden om tegenvallers op te kunnen vangen, kunnen worden gekwalificeerd als:

- incidenteel (middelen die slechts éénmalig ingezet kunnen worden) en;
- structureel (elk jaar kan deze capaciteit opnieuw worden ingezet).

Voor het jaar 2017 is de weerstandscapaciteit € 184,4 mln. en kunnen binnen deze middelen restrisico's opgevangen worden, zonder dat hiervoor beleidswijzigingen noodzakelijk zijn.

Weerstandscapaciteit

Bedragen x € mln.	Incidentele weerstandscapaciteit	Structurele weerstandscapaciteit	Totaal op jaarbasis	Theoretische ruimte
Risicoreserve	€ 111,9*		€ 183,1	
Reserve ontwikkelbedrijf				
- stimulering woningbouw	€ 4,7			
- ontwikkelbedrijf	€ 66,5**			
Post onvoorzien		€ 1,3	€ 1,3	
Onbenutte belastingcapaciteit ***				€ 117
Totaal			184	117

* De stand van de risicoreserve (volgens bijlage 4) is € 5 mln. hoger i.v.m. toekomstige risico's waarvoor de storting reeds is verwerkt in de stand

** inclusief de gevormde voorzieningen

*** De onbenutte belastingcapaciteit geeft een theoretische ruimte van ruim € 117 mln. Dit levert een theoretische ruimte op vanaf jaar t+1

Inventarisatie risico's

De totstandkoming van de belangrijkste risico's is een resultante van de risicobeheersing zoals deze tot nu toe heeft plaatsgevonden en gaat uit van de restrisico's welke zijn afgedekt in de risicoreserve aangevuld met een aantal specifieke risico's afgedekt uit de reserve ontwikkelbedrijf (incl. de hieruit getroffen voorzieningen).

In deze paragraaf volstaan we met het benoemen van de belangrijkste aan restrisico's afgedekt in de risicoreserve en reserve ontwikkelbedrijf (inclusief voorzieningen). We benoemen van de individuele risico's met een totaal tot ca 80% van de risico's. In de bijlage bij de jaarrekening is een totaaloverzicht opgenomen.

De belangrijkste mutaties in de restrisico's stand jaarrekening 2017 t.o.v. begroting 2018:

Deelnemingen

- Verlaging van het restrisico betreft de vermindering van de balanswaarde van € 10,4 mln. bij de BOM.
- Verlaging van het restrisico door de toename van voorzieningen die op het restrisico in mindering worden gebracht voor ca. € 3,8 mln.
- Een toename door de deelneming Monumentenfonds voor ruim € 2,0 mln.

Leningen/overige risico's

- Verlaging door omzetting van een lening monumentenfonds in een deelneming
- Verstrekking van de lening aan Cleantechfonds loopt minder snel dan in de begroting 2018 was voorzien

- Overige mutaties betreffen verlagingen van het risico door aflossingen of het treffen danwel een vrijval van een voorziening ten laste van de risicoreserve. De voorzieningen vallen buiten de telling van de restrisico's.

Garanties

- Toename van de garantstelling snelfietsroute Cuijk-Nijmegen met € 850.000
- Verlaging van het risico woningbouwstimuleringsmaatregelen
- Overige mutaties betreffen aanpassingen van de risico-inschatting en bijbehorende afdekking.

Juridische en bedrijfsvoeringrisico's

Voor de bepaling van de 3% norm werd voorheen gekeken naar de gemiddelde structurele exploitatie omvang van het jaar t-2 tot en met jaar t+1. Door de verandering in financiering met name t.a.v. een aantal decentralisatie-uitkering geeft dit geen goed beeld meer van de structurele exploitatie lasten (gedekt door algemene middelen). Vanaf het verantwoordingsjaar 2017 wordt gekeken naar de structurele exploitatie omvang van de nog komende begrotingsjaren van de meerjarenraming. Dit betekent dat we voor de juridische en bedrijfsvoeringrisico's een groter deel "afzonderen" voor de risico's die t.l.v. risicoreserve komen.



Risico's

Onderwerp	Restrisico	Restrisico	Toelichting
Bedragen x € 1 mln.	jaarrekening 2017	begroting 2018	
1 Deelnemingen	41,3	54,8	Het restrisico is gebaseerd op individuele risico-inschatting. Het restrisico is bepaald op 100% van de balanswaarde (incl. voorziening grondbedrijf), met uitzondering van de ORR.
2 Leningen	45,5	46,7	Elke lening is apart beoordeeld op risico. Het restrisico is de som van de afzonderlijke risicobeoordelingen van de leningen.
3 Garanties	26,1	24,1	Het restrisico is de uitkomst van individuele inschatting van risico en afdekking
4 Maatregelen woningbouw	4,7	8,5	De risico's betreffen resterende risico's van de maatregelen woningbouw, bestaande uit Brabantse investeringsfondsen en startersmaatregelen
5 Logistiek Park Moerdijk (LPM)	8,0	8,7	Risico op de ontwikkeling van Logistiek Park Moerdijk (LPM)
6 Juridische en bedrijfsvoeringsrisico's	14,8	7,9	Juridische en procesrisico's zijn inherent aan beleidsuitvoering en bedrijfsvoering. De inschatting van het restrisico is vooralsnog een becijferd risico van 3% van de netto structurele exploitatieomvang
7 PPS A-59	5,7	5,7	Restant bedrag voor de afdekking van risico's in het project. Betreft een bestaand risico, maar is overgebracht naar de risico reserve i.v.m. nieuwe regelgeving
8 Landbouw ontwikkelingsgebieden (LOG)	2,0	2,5	Het restrisico op schadeclaims door de inperking van ontwikkelmogelijkheden van de landbouw ontwikkelingsgebieden.
Subtotaal	148,1	158,9	88,1% (begr. 2018 98,0 %)
Overige risico's	20,0	3,2	11,9% (begr. 2018 2,0 %)
Totaal risico's	168,1	162,1	100%

Ratio weerstandsvermogen

De benodigde weerstandscapaciteit 2017 is een uitkomst van het hele proces van risico inventarisatie conform het hierboven beschreven proces, waarbij het totaal van de restrisico's de omvang van de

benodigde weerstandscapaciteit bepaald. Het benodigde weerstandvermogen voor 2017 is berekend op € 168,1 mln.

Beschikbare weerstandscapaciteit / Benodigde weerstandscapaciteit = Ratio weerstandsvermogen
 $184,4 / 168,1 = 1,1$

De ratio weerstandsvermogen uitgedrukt in een verhoudingsgetal komt hiermee voor de jaarrekening 2017 op: 1,1



Conclusie

Op basis van de ratio weerstandsvermogen kan worden geconcludeerd dat de risico's kunnen worden opgevangen binnen de beschikbare weerstandscapaciteit.

Een nader gespecificeerd risicoprofiel waarin de specificatie van de restrisico's en de afdekking van deze risico's is aangegeven, is opgenomen in bijlage 14 van de bijlagenbundel.

De voorgeschreven kengetallen over de financiële positie zijn eveneens in deze bijlage opgenomen.

4. Onderhoud kapitaalgoederen

Onderhoud wegen

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Vanuit de wettelijke taak van het bevorderen van de regionale bereikbaarheid zijn we verantwoordelijk voor het in stand houden van de provinciale infrastructuur bestaande uit 560 km. hoofdrijbaan en 540 km. fietspaden. In en onder de provinciale wegen bevinden zich 487 kunstwerken (waarvan 150 bruggen en viaducten en tunnels), 115 rotondes en 80 verkeersregelininstallaties. Langs onze wegen ligt circa 1100 ha. berm met ongeveer 7.100 provinciale lichtmasten en 52.000 bomen. Voor een effectieve en efficiënte uitvoering van het dagelijkse beheer, waaronder bijvoorbeeld calamiteitenafhandeling en gladheidsbestrijding, hebben we verspreid over de provincie een aantal steunpunten.

Door het planmatig uitvoeren van groot onderhoud en dagelijks beheer in 2017 ligt de provinciale infrastructuur er gemiddeld goed bij en is er geen achterstallig onderhoud. Hierdoor kon op een veilige wijze gebruik gemaakt worden van het provinciale wegennet en was een vlotte doorstroming van het verkeer zoveel mogelijk gewaarborgd. Daarnaast heeft de provincie door gecombineerde werkzaamheden via beheer en onderhoud de veiligheid, bereikbaarheid en leefbaarheid van de provinciale wegen verder verbeterd o.a. via kleine reconstructies en het gebruik van stiller asfalt. Het beleid voor de instandhouding van de provinciale wegenstructuur is opgenomen in nota 'Wegen voor Bereikbaarheid' uit 2008. Het beleid is in 2017 geactualiseerd en deze beleidsnota Kwaliteit Provinciale Infrastructuur is in 2018 verzonden aan de Staten. De nota vervangt daarmee 'Wegen voor Bereikbaarheid'.

Met de ontwikkeling van een meerjarige kwaliteitsvisie voor de provinciale infrastructuur zijn we klaar voor de toekomst. Vooruitlopend op de omgevingsvisie geven we aan hoe we bij onderhoud van de provinciale infrastructuur omgaan met de provinciale ambities op het gebied van verkeerveiligheid, duurzaamheid, bereikbaarheid en leefbaarheid. We benutten daarin maximaal de beschikbare kennis en expertise uit de markt op het gebied van duurzaamheid en innovaties.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

De instandhouding van de provinciale infrastructuur wordt gewaarborgd door alle onderdelen en objecten van die infrastructuur op een goede wijze in stand te houden. In stand houden is het dagelijks en klein onderhoud (jaarlijks), groot onderhoud (niet jaarlijks) en vervanging. In deze paragraaf beperken wij ons tot de toelichting op het dagelijks en klein onderhoud (exploitatie). Groot onderhoud en vervanging heeft betrekking op investeringen met een levensduur verlengend karakter en worden in het programma provinciale wegen en via het investeringsschema verantwoord (05.03). Op basis van het vigerende beleid worden beheerplannen, onderhoudsplannen en onderhoudsbestekken voor het dagelijks en klein onderhoud opgesteld en uitgevoerd. Het dagelijks en klein onderhoud bestaat uit o.a. klein onderhoud aan de wegvakken, bermonderhoud, calamiteiten- en gladheidsbestrijding, en wordt uitgevoerd door middel van een drietal meerjarige prestatiecontracten met aannemers (elektronisch prestatiecontract (EPC), het onderhoudsprestatiecontract (OPC) en het service- en calamiteitencontract (SRV)). De partners hebben in een prestatiebestek met de provincie concrete afspraken gemaakt over de kwaliteitseisen die wij stellen aan de te leveren onderhoudsprestatie voor de provinciale weg. De provincie monitort de geleverde kwaliteit voor de drie contracten door maandelijks steekproefsgewijs de wegen te toetsen (Systeemgerichte ContractBeheersing (SCB)).

Ook voor de gladheidsbestrijding zijn diverse contracten gesloten met marktpartijen (o.a. zout, materieel en inzet transportmiddelen). Deze contracten zijn in samenwerking met RWS opgesteld en worden gezamenlijk beheerd.

De werkwijze met prestatiecontracten blijkt succesvol. Om die reden wordt het nieuwe OPC 0.2 (onderhoudsprestatiecontract) weer als prestatiecontract op de markt gezet maar dan via de "Best Value"-aanpak. De provincie daagt daarbij de markt uit door een minimum aan eisen aan de voorkant te stellen en profiteert zo maximaal van de in de markt aanwezige kennis en expertise. Tevens wordt de aannemer de ruimte geboden om verbeteringen in het dagelijks en klein onderhoud aan te pakken. Hierdoor wordt voor beide partijen onderhoud efficiënter. Met de werkwijze kan een bijdrage geleverd worden aan duurzame leefomgeving, het verbeteren van de verkeerveiligheid en is er een grotere kans op innovatieve onderhoudsaanpak aangedragen door de markt. Het SRV is daarbij opgenomen in het OPC.

We voeren de taak uit conform de principes van belangengestuurd onderhoud. Dat betekent dat aan belangrijke en drukke verbindingen hogere doorstromingseisen worden gesteld (o.a. uitvoering van werken in verkeersluwe periodes en extra tools t.b.v. Incident-Management). Tegelijkertijd zetten we de beschikbare middelen zo efficiënt en effectief mogelijk in. Door een meerjarenplanning op basis van toestand afhankelijk onderhoud wordt de kwaliteit van het wegennet in stand gehouden en wordt achterstallig onderhoud voorkomen.

De provinciale wegen en fietspaden worden zo veel als mogelijk ingericht conform CROW richtlijnen. In dat kader is in 2017 extra belijning op de fietspaden aangebracht.

We kijken continu naar mogelijkheden van samenwerken (efficiency, effectiviteit en kennisdeling), daar waar doelmatig en de uitvoering van taak niet in gedrang komt. In 2017 is met partners (met name RWS) samengewerkt op het gebied van gladheidsbestrijding (o.a. via gezamenlijk gebruik van steunpunten, gezamenlijke inkoop van zout, materieel en inzet transportmiddelen) en Incident-Management (o.a. rechtstreekse aansturing provinciale inspecteurs vanuit RWS-verkeerscentrale en inzet RWS-inspecteurs op N279 en N261).

Wat heeft het gekost?

De onderhoudsbegroting van provinciale wegen van € 9,6 mln is overschreden met € 477.000 (4,9%). Extra kosten voor de aanleg van een retentievijver bij Hazeldonk en het vervangen van een deklaag voor gemeente Valkenswaard vooruitlopend op een wegenoverdracht zijn hiervan belangrijke oorzaken.

Ten behoeve van en vooruitlopende op toekomstige wegenprojecten koopt de provincie gronden en panden aan. De wet- en regelgeving omtrent de verantwoording van de kosten van onderhoud zijn recentelijk aangepast. Hierdoor worden deze kosten voortaan direct als last genomen via de onderhoudsbegroting.

De kosten zijn exclusief de uitvoering van de gladheidsbestrijding.

Onderhoud wegen

Bedragen x € 1.000

	Begroting oorspr.	a.Begroting na wijz.	b.Realisatie	Vershil a en b
Dagelijks onderhoud wegen c.a.	7.004	7.451	8.186	-735
Operationeel beheer wegen en verkeer	299	253	165	88
Tactisch beheer wegen en verkeer	1.955	1.955	1.785	170
Overige uitgaven wegbeheer				0
	9.258	9.659	10.136	-477

Onderhoud provinciale gebouwen en installaties

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

De provincie streeft naar een schone, open en transparante werkplek met een flexibele invulling. Het onderhoud van de provinciale gebouwen en installaties is erop gericht de bestaande voorzieningen op een doelmatige en veilige manier in stand te houden.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Onderhoudsboeken

Het naar verwachting benodigde onderhoud is vastgelegd in meerjarenplanningen, de zogenaamde onderhoudsboeken. In 2017 zijn de onderhoudsboeken (2017-2022) geactualiseerd. De onderhoudsboeken zijn daarmee in lijn gebracht met het nieuwe huisvestingsconcept.

Onderhoudsboek hoofdgebouw en onderhoudsboek nieuwbouw

In het onderhoudsplan 2017-2022 zijn zowel het jaarlijkse als meerjaarlijks onderhoud opgenomen. Het onderhoud bestaat voor een belangrijk deel uit het jaarlijks onderhoud, zoals het periodiek onderhoud aan de liften, dat nodig is om de bedrijfszekerheid van de gebouwen en de installaties te waarborgen, de veiligheid te garanderen en de uitstraling van de gebouwen in stand te houden. Het meerjaarlijks onderhoud heeft betrekking op het niet-reguliere en groot onderhoud aan gebouwen, installaties, apparatuur en inrichting.

In 2017 hebben we de renovatie van de glazenwasbalkons en liften afgerond. In verband met het huisvestigingsconcept hebben we nog enkele kleinere aanpassingen doorgevoerd, zoals de verbeterde geluidsisolatie van de vergaderkamers in de toren.

Onderhoudsboek museum

Het Noordbrabants Museum aan de Verwerstraat te 's-Hertogenbosch is provinciaal eigendom. De Provincie verhuurt ruimten in het complex aan de Stichting Beheer Museumkwartier die deze ruimten weer onderverhuurt aan o.a. Stichting Het Noordbrabants Museum en Stichting Erfgoed Brabant. Het provinciaal Depot Bodemvondsten is ook gevestigd op deze locatie. De beheersstichting coördineert tevens het groot onderhoud en de vervangingsinvesteringen op basis van een meerjaren-onderhoudsplan. Om deze kosten te dekken, wordt jaarlijks een storting in de onderhoudsvoorziening opgenomen.

Wat heeft het gekost?

De gerealiseerde lasten betreffen de toevoeging aan de onderhoudsvoorzieningen. Deze zijn in overeenstemming met de ramingen in de begroting.

Onderhoud gebouwen

Bedragen x € 1.000	Begroting	a.Begroting	b.Realisatie	<i>Vershil a en b</i>
	oorspr.	na wijz.		
Provinciehuis	1.483	343	343	0
Noordbrabants museum	325	344	344	0
	1.807	688	688	0

Onderhoud vaarwegen

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

De uitvoering van de (beheer) maatregelen aan provinciale vaarwegen zoals de Mark, de Dintel, de Roosendaalsche en Steenbergsche Vliet, de Roode Vaart en het Mark Vlietkanaal is gemandateerd aan het Waterschap Brabantse Delta. De onderhoudstoestand van deze vaarwegen is op orde.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

De provincie voert zelf geen beleidsprestaties i.c. werkzaamheden uit aan de vaarwegen. De provincie draagt 50% bij in de kosten van onderhoud en 100% in de kosten van het vaarwegverkeer. De juridische basis van de mandatering is gebaseerd op de financiële overeenkomst inzake het vaarwegbeheer provincie Noord-Brabant en waterschap Brabantse Delta. De onderhoudsbijdrage aan het waterschap wordt jaarlijks geïndexeerd.

Via onderhoudsprogramma's voor baggeren, kunstwerken en bermbeheer worden de vaarwegen bevaarbaar gehouden. Het waterschap actualiseert periodiek de programma's en brengt in beeld welke maatregelen en investeringen nodig zijn om de onderhoudstoestand op orde te houden. Er is sprake van achterstanden in het (bagger)onderhoud van de kanalen in West-Brabant. Onderzoek naar de aard en omvang van de knelpunten en de mogelijke oplossingsrichtingen bevinden zich in de eindfase. Voorzien wordt dat een extra provinciale beheerbijdrage aan de vaarwegen middels een begrotingswijziging (BURAP 2018) wordt geëffectueerd.

Wat heeft het gekost?

De onderhoudsbijdrage aan het waterschap wordt jaarlijks geïndexeerd.

Onderhoud vaarwegen

Bedragen x € 1.000	Begroting	a.Begroting	b.Realisatie	<i>Vershil a en b</i>
	oorspr.	na wijz.		
Onderhoudsbijdrage aan waterschap	1.346	1.358	1.396	-38

5. Treasury

Inleiding

Treasury omvat de financiering van beleid en het uitzetten van geldmiddelen die niet direct nodig zijn. De treasuryfunctie richt zich als zodanig op de financiële vermogenswaarden, de financiële geldstromen, de financiële posities en de hieraan verbonden risico's.

Belangrijkste doelstellingen voor de provincie zijn:

- Onze beschikbare middelen in het kader van de immunisatieportefeuille, de investeringsagenda en eventuele andere overtollige middelen moeten veilig zijn belegd, dat wil zeggen tegen de laagst mogelijke risico's;
- De beleggingen uit de immunisatieportefeuille moeten minimaal het doelrendement van € 122,5 miljoen structureel opleveren;
- Er moeten voldoende liquiditeiten beschikbaar zijn op het juiste moment ten behoeve van – onder andere – de provinciale investeringen.

Ontwikkelingen Treasury

Belangrijkste ontwikkelingen

Sinds maart 2015 voert de Europese Centrale Bank (ECB) een opkoopprogramma van obligaties. De directe aanleidingen om deze stap te zetten waren onder meer tegenvallende inflatie in de Eurozone en gestaag lagere groeiramingen voor de lidstaten van de Eurozone. Dit opkoopprogramma van de ECB heeft onder andere tot gevolg dat de rentestand kunstmatig laag wordt gehouden. Eind oktober 2017 heeft de ECB besloten om dit programma vanaf januari 2018 te halveren naar 30 miljard euro per maand. Dit zal voortgezet worden tot in ieder geval september 2018 en "indien nodig" tot later. Deskundigen geven aan dat hierdoor naar verwachting de kapitaalmarktrente op een zelfde niveau zal blijven als de afgelopen jaren.

In 2017 is de kapitaalmarktrente redelijk stabiel geweest met een licht stijgende trend. Begin 2017 bedroeg de 10 jaarswaprente 0,66% en ultimo 2017 was die 0,89%. De piek lag in juli van het jaar op 0,99%. De korte rente (referentie is de driemaands-euribor) is in 2017 op vrijwel hetzelfde niveau negatief gebleven op -0,33%. Een ommekeer wordt door deskundigen niet voorzien: verwachtingen variëren van een geringe daling of een lichte stijging, maar een negatief blijvende korte rente blijft ook in 2018.



Grafiek 1: Renteontwikkeling 2017

Vanwege de lage rentestand is in 2015 gestart met het uitzetten van leningen in het kader van de publieke taak: "**Vermogen voor Brabant**". De lening aan Safariresort Beekse Bergen is na enige vertraging geheel in 2017 in tranches verstrekt. In totaal zijn nu de volgende leningen verstrekt:

Begunstigde (in € mln)	Initieel	Stand ultimo 2017
BNG bank (2 hybride leningen)	€ 149,8 miljoen	€ 149,8 miljoen
NWB Bank (1 hybride lening)	€ 50 miljoen	€ 50 miljoen
De Efteling	€ 15 miljoen	€ 12 miljoen
Safariresort De Beekse Bergen	€ 41,5 miljoen	€ 41,5 miljoen
Ministerie van Defensie *)	€ 22 miljoen	€ -- miljoen

	Totaal	€ 278,3 miljoen	€ 253,3 miljoen
--	---------------	----------------------------	----------------------------

*) deze lening wordt pas in 2018 en 2019 verstrekt.

Alle uitgevoerde transacties zijn gedaan binnen regels van de huidige Verordening Treasury. De langdurig lage rentestand heeft effect op het doelrendement van € 122,5 miljoen. Het wordt steeds moeilijker dit te halen. Als buffer en dekking hebben we hiervoor de dividend- en rentereserve ingesteld. In 2017 is aan de stand van deze reserve € 123,2 miljoen toegevoegd zodat ultimo 2017 het saldo hiervan €280 miljoen bedraagt. Bovendien zal er ten laste van het rekeningresultaat nog eens een extra storting plaatsvinden van per saldo € 49,6 miljoen vanwege de in 2017 uitgevoerde transitie (switches).

In 2017 is onze liquiditeitspositie verbeterd met ruim € 534 miljoen (gepland was een daling van € 90 miljoen). Het verschil van € 624 miljoen ten opzichte van de prognose werd o.a. veroorzaakt door:

- Het saldo van de verkoop van obligaties (inclusief rente) en de verstrekte leningen aan decentrale overheden en publieke taak ter hoogte van € 430 miljoen;
- Het Nazorgfonds heeft haar middelen gesteld bij de provincie vanwege negatieve rente op haar banktegoeden voor € 43 miljoen;
- Lagere uitgaven voor Natuur en infrastructuur (€ 35 miljoen);
- Hogere aflossingen op leningen, zoals bij de Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij (TOM) voor € 32 miljoen;
- Minder verstrekkingen aan fondsen (€ 26 miljoen);
- Uitgestelde verkoop van gronden Logistiek Park Moerdijk (LPM), waardoor € 40 miljoen minder is ontvangen dan geraamd.

In het afgelopen jaar geeft dat het volgende beeld:



Grafiek 2: maandelijks verloop van het saldo van inkomsten en uitgaven over 2017

2017 kent twee pieken in februari en mei vanwege hoge verkopen van obligaties in respectievelijk de immunisatieportefeuille en investeringsagenda. Voor het overige loopt de realisatie redelijk in de pas met de planning.

Overige ontwikkelingen

- In mei 2017 (PS voorstel 17/17) is door Provinciale Staten de Verordening treasury Noord-Brabant aangepast. Hierdoor is het toegestaan om te beleggen in obligaties (Europese centrale overheden en financiële instellingen) met een AA-minus rating, respectievelijk covered bonds met een AA-minus rating;
- In 2017 is het Treasury Committee drie keer bijeen geweest (in 2016: 3 keer) en is er één vergadering schriftelijk afgedaan vanwege de slechte weersomstandigheden;
- Onze beleggingsdoelstelling over 2017, minimaal € 122,5 miljoen inkomsten genereren, is gehaald.

Obligatieportefeuilles

De provincie Noord-Brabant bezit twee obligatieportefeuilles: een immunisatieportefeuille en een investeringsagendaportefeuille. Beide portefeuilles bestaan uit obligaties van Europese landen en banken met een minimale kredietwaardigheid van AA-minus, zoals door PS is bepaald in de laatste wijziging van de Verordening treasury Noord – Brabant. Opmerkelijk is dat met deze “verruiming” het risicoprofiel van de Immunisatieportefeuille in 2017 is verbeterd.



Grafiek 3: ratings van de obligaties in 2016 en 2017 in de immunisatieportefeuille

Immunisatieportefeuille

Het doel van de immunisatieportefeuille is een rendement te genereren, door het jaarlijks ontvangen van een vaste rente, ter compensatie van de wegvallende dividendstromen van Essent. Het risico van deze portefeuille is laag.

De verdeling van de immunisatieportefeuille naar tegenpartij per 31 december 2017 wordt weergegeven in de figuur 1. De boekwaarde van de uitzettingen op dat moment was € 2.551 miljoen. Deze beleggingen zijn inclusief langjarige deposito's bij de Nederlandse Staat via Schatkestbankieren

voor € 341 miljoen, leningen aan decentrale overheden (€ 585 miljoen) en leningen in het kader van de publieke taak (€238 miljoen) en een aandeelhouderslening aan Enexis van € 108 miljoen. Daarnaast ontvangen we een dividend voor ons aandeel in Enexis. Een deel van de nominale waarde van de uitzettingen heeft betrekking op de *Dividend – en rentereserve*.

Het gerealiseerde rendement over 2017 bedraagt € 134,4 miljoen (2016: € 159,1 miljoen) en is als volgt opgebouwd (zie ook “algemeen financieel beleid”):

Bedragen x € 1 miljoen	2017	2016
Dividend Enexis	31,8	34,4
Aandeelhouderslening Enexis	7,8	12,4
Rente obligaties	22,8	52,3
Effect verkopen en effect switches *)	30,8	-
Rente schatkistbankieren	8,2	8,2
Rente gemeenteleningen	8,8	6,9
Rente leningen publiek taak	7,6	5,8
Financieringsresultaat	15,3	12,2
Incidentele meevallers: vrijval escrow	1,2	26,9
TOTAAL	134,4	159,1

Tabel II Gerealiseerd rendement 2016 immunisatieportefeuille

Hierdoor bedraagt het totale overschot € 11,9 miljoen ten opzichte van het doel-rendement van € 122,5 miljoen.

*) de totale boekwinst op de verkochte obligaties bedraagt € 162,3 miljoen. Dit is vooral de toekomstige rente die nu in een keer vrijvalt en een stukje extra vanwege de negatieve rentestand. Deze komt eigenlijk toe aan de jaren 2017 t/m 2023. Administratief wordt hij toegevoegd aan de Dividend – en rentereserve en laten we ieder jaar een stukje vrijvallen in de verhouding van de eerder berekende rente van de obligatie die verkocht zijn

Per einde 2017 zijn de beleggingen als volgt verdeeld over de verschillende beleggingsvormen.

Vooraf de leningen aan decentrale overheden (2016: 22,9%) zijn relatief toegenomen ten kosten van de obligatieportefeuille (2016: 52,5%).



Figuur 1: grafiek immunisatieportefeuille per ultimo 2017

Investeringsagendaportefeuille

Het doel van de investeringsagendaportefeuille is dat op de gewenste tijdstippen de middelen die nodig zijn voor de realisatie van de investeringsagenda beschikbaar zijn. Het risico van deze portefeuille is laag. De boekwaarde van de obligaties per 31-12-2017 bedraagt € 185,6 miljoen. In 2017 zijn er in deze portefeuille ook obligaties verkocht met een negatieve yield – to –maturity, waardoor er een boekwinst is gemaakt. Wij hadden dat niet gepland. Hierdoor moeten we nog € 26 miljoen toevoegen aan de Reserve Investeringsagenda ten laste van het rekeningresultaat. Het verschil tussen de stand van de reserve en de obligatieportefeuille is – zoals wettelijk voorgeschreven – gesteld bij de Schatkist.



Figuur 2 Investeringsagendaportefeuille

Beleid en beheersing van risico's

Het Treasury statuut geeft de risico's aan die intern beheerst moeten worden: markt– (waaronder rente– en valutarisico), krediet– en liquiditeitsrisico's. Voor elk risico geven we aan hoe de provincie hiermee is omgegaan in het afgelopen jaar.

Renterisico's – Wettelijke verplichtingen

De Wet Fido, die met ingang van 1 januari 2001 in werking is getreden, stelt twee concrete normen aan het financieringsbeleid van de provincie, te weten de kasgeldlimiet en de renterisiconorm. Aan beide normen wordt door de provincie voldaan.

Kasgeldlimiet – kortlopende schulden

De kasgeldlimiet bepaalt het bedrag dat de provincie maximaal als gemiddelde netto-vlopende schuld per kwartaal mag hebben. Dat bedrag is een percentage van de jaarlijkse begroting. Voor de provincies is dat percentage vastgesteld op 7,0%.

Gedurende 2017 is de gemiddelde netto-vlopende schuld ruim onder de kasgeldlimiet gebleven. In het bijlagenboek (bijlage 9) zijn overzichten opgenomen van de Modelstaat A waarin de liquiditeitspositie per kwartaal is weergegeven.

Renterisiconorm – langlopende schulden

Aangezien in 2017 geen (her)financiering heeft plaats gevonden en er ook geen sprake is geweest van renteherzieningen op lopende vaste geldleningen is de renterisiconorm niet relevant.

In het bijlagenboek is de Modelstaat B opgenomen, betreffende de berekening van het renterisico over het jaar 2017.

Valutarisico's

De valutarisico's (risico's die zijn ontstaan door schommelingen in wisselkoersen) worden uitgesloten doordat alleen uitgezet en belegd wordt in euro's.

Kredietrisico's

In het kader van beperking van het kredietrisico, het risico op terugbetaling van de hoofdsom en betaling van de rente, wordt alleen belegd in vastrentende waarden van financiële ondernemingen en/of landen met minimaal een AA-minus rating (door minimaal twee ratingagencies bepaald) of in waardepapier van financiële ondernemingen met een staatsgarantie van een land met een AA-minus rating. De financiële onderneming waarin wordt belegd zonder staatsgarantie moet gevestigd zijn in een land met minimaal een AA rating. Deze regels zijn strenger dan de regels in de Wet Fido en de Ruddo. In 2017 zijn er geen beleggingen in portefeuille die niet voldoen aan deze eisen, zoals die zijn opgenomen in de Verordening treasury Noord-Brabant.

Met de wijziging van de Wet Fido op 10 december 2013 mogen de decentrale overheden uitsluitend overtollige middelen beleggen bij de schatkist of uitlenen aan andere decentrale overheden, waar de provincie geen toezichtrelatie mee heeft. Daarnaast is het mogelijk om te beleggen in projecten met een publiek doel. Ook hierbij moet het risico minimaal zijn. In het aangepaste Treasury Statuut hebben Gedeputeerde Staten regels vastgelegd voor de beheersing van die risico's.

Liquiditeitsrisico's

Hiermee wordt bedoeld het risico dat wij niet kunnen voldoen aan onze betalingsverplichtingen (facturen, subsidies en dergelijke). Dit is geminimaliseerd door de aanwezige liquide middelen zoveel mogelijk af te stemmen op de prognose van ontvangsten en uitgaven. Dat doen we op dag-, week-, maand- en jaarbasis. Vanaf 2014 zijn onze mogelijkheden om gebruik te maken van flexibele spaarproducten en deposito's beperkt door "verplicht schatkistbankieren". De deposito's met een looptijd van 1 dag t/m 6 jaar geven bij het Rijk geen rendement op dit moment. Vanwege de negatieve rentestand is het uitzetten van kasgeldleningen aan decentrale overheden geen optie.

Provinciefinanciering

Provinciefinanciering betreft het aantrekken en uitzetten van financiering ten behoeve van het uitvoeren van de publieke taken van de provincie en de risicobeheersing daarvan.

Leningenportefeuille

Opgenomen leningen

In 2017 zijn geen nieuwe langlopende leningen opgenomen. De laatste opgenomen lening is in 2013 geheel afgelost.

Bijlage 6 van het bijlagenboek geeft een specificatie van de opgenomen leningen. In deze specificatie staat een bedrag van € 21,1 miljoen met betrekking tot een renteverplichting in het kader van PPS A59. Formeel staat de lening op naam van de aannemer (Poort van Den Bosch), maar de provincie heeft het renterisico voor deze verplichting aan de aannemer (variabele rente) afgedekt via een renteswap (3,475%). Onder derivaten komen wij daarop terug.

Daarnaast staat er een bedrag van € 2,6 miljoen als schuldrelatie met ministerie van Economische Zaken. Dit heeft betrekking op een aandelentransactie. Provincie heeft aandelen BOM overgenomen

van het ministerie voor hetzelfde bedrag. Er is – tot nu toe – niets betaald. In zeer uitzonderlijke situaties kan dit leiden tot een betalingsverplichting die in de overeenkomst is opgenomen. Deze situatie heeft zich tot nu toe niet voorgedaan.

Verstrekte leningen voor publieke taak (excl. Leningen aan decentrale overheden)

In 2017 is voor € 71,2 miljoen aan nieuwe leningen verstrekt, waarvan € 41,5 miljoen aan Safari Resort Beekse Bergen in het kader van de belegging van de immunisatieportefeuille. In 2017 is € 4,5 miljoen verstrekt in het kader van de fondsen. Na aflossing (€ 47,0 mln.) van de bestaande en de nieuw verstrekte leningen, resteerde er per balansdatum ruim € 554,8 miljoen (ultimo 2016: € 530,7 miljoen) aan leningen u/g. Dit is exclusief de voorzieningen die zijn getroffen. Het risico van deze leningen wordt continu gemonitord, op basis van de bankoverzichten die maandelijks worden ontvangen. Voor een specificatie van deze leningen wordt verwezen naar bijlage 3b van het bijlagenboek.

Derivaten

De provincie heeft in juni 2004 een renteswap afgesloten bij de Rabobank ter volledige afdekking van het rente fluctuatierisico dat zich voordeed bij het project PPS-A59. De looptijd van de renteswap is van 1 januari 2006 tot 1 januari 2021. Het project PPS-A59 waarin de provincie samenwerkt met het consortium Poort van Den Bosch heeft tot doel het aanleggen en beheren van een deel van de autosnelweg A59. Het gebruik van een renteswap ter beperking van financiële risico's past binnen de voorwaarden die het treasury statuut stelt en het ministerie van BZK heeft met deze werkwijze ingestemd. Er bestaat op dit moment geen bijstortverplichting voor de provincie.

De marktwaarde van de renteswap is gerelateerd aan het niveau van de lange rente.

Per 31 december 2017 was die marktwaarde -/- € 1.297.648 (2016: -/- € 2.262.208).

Uitzettingen

De beleggingen in de beide portefeuilles, inclusief de verstrekte leningen aan openbare lichamen en deposito's bij de schatkist, bedragen in overeenstemming met de balans € 2.698,4 miljoen.

Aansluiting met de balans	Bedrag
Kosten verbonden aan het sluiten van geldleningen en saldo agio en disagio	50.365.996
Leningen aan:	
- openbare lichamen (excl. Moerdijk, Nuene, Tilburg, Helmond en Geertruidenberg)	873.859.553
- deelnemingen (Enexis, BNG en NWB, zie bijlage 3b)	307.698.628
- in het kader van de publieke taak	53.500.000
Uitzettingen met rentetypische looptijd \geq 1 jaar:	
- in schatkist	340.700.000
- in Nederlands schuld papier *)	303.715.215
- overige uitzettingen	769.045.000
	2.698.884.392

*) excl. Twee leningen aan De Hoven en Havenmeester (totaal € 1.920.597)

Het effectieve rendement over de immunisatieportefeuille wordt begroot op circa 3,50% op jaarbasis rekening houdend met de aangescherpte beleggingsrichtlijnen voor de verkoopopbrengsten Essent. Hierbij is het uitgangspunt dat gestreefd wordt naar uitzettingen met de hoogste mate van zekerheid. Het daadwerkelijk gerealiseerde couponrendement over 2017 voor alle beleggingen in de immunisatieportefeuille bedraagt 3,37% (2016: 3,21%) en voor de investeringsagendaportefeuille 3,38% excl. het effect van de verkochte obligaties en switches (2016: 3,75%). Door de ontwikkelingen zoals het verplicht schatkistbankieren bij de Nederlandse Staat en de lage stand van de markttrente op zowel korte als lange termijn, staan deze rendementen onder grote druk.

Per 31 december 2017 zijn de middelen als volgt uitgezet:

Vorm	Bank/instelling	Per 1/1/2017	Per 31/12/2017
Obligaties Immunisatieportefeuille*	Divers	1.340.032.969	933.781.061
Obligaties Investeringsagenda portefeuille*	Divers	366.604.557	185.621.153
Langlopende leningen aan decentrale overheden		584.709.743	875.170.528
Zerobond obligatie i.c.m. Oiko Credit *	NL-Staat	2.500.215	2.500.215
Aandeelhouderslening Enexis	Enexis	107.898.628	107.898.628
Leningen aan NWB / BNG		199.692.878	199.712.807
Overige leningen publieke taak		13.500.000	53.500.000
Lange termijn deposito's bij de schatkist	Rijk - min. Financën	340.700.000	340.700.000
* nominale waarde + (dis)agio = boekwaarde		2.955.638.990	2.698.884.392

De specificatie van de beleggingen en de langlopende leningen zijn in de toelichting op de balans opgenomen onder financiële vaste activa en immateriële vaste activa (voor zover er sprake is van (dis)agio). Het restant van de middelen staat in rekening courant bij de Schatkist en zal in 2018 en 2019, conform Treasury-jaarplan 2018 worden herbelegd.

Participatie in Oikocredit

In november 2012 is besloten een participatie te nemen in het Oikocredit Nederland Fonds. Door middel van deze participatie geven Gedeputeerde Staten invulling aan de ethisch-sociale aspecten van het treasury beleid. De participatie wordt uitgevoerd in combinatie met een hoofdsomgarantie met een looptijd van 10 jaar. Provinciale Staten zijn hierover op 14 december 2012 geïnformeerd. Begin 2013 is de participatie genomen in het Oikocredit Nederland Fonds met een nominale waarde van € 427.813. Het risico bij deze uitzetting is erg laag en deze uitzetting past volledig binnen de regels van de wet Fido en de Ruddo.

Renteschema

De commissie BBV adviseert het onderstaand renteschema in de paragraaf treasury van de begroting en jaarstukken op te nemen. Hiermee wordt inzicht gegeven in de rentelasten van externe financiering, het renteresultaat en de wijze van de rentetoerekening.

Renteschema		€
a. De externe rentelasten over de korte en lange financiering		21.585
b. De externe rentebaten		- 78.954.475
<i>Saldo rentelasten en rentebaten</i>		- 78.932.890
c1. De rente die aan de grondexploitatie moet worden doorberekend	- 0	
c2. De rente van de projectfinanciering die aan de betreffende taakveld moet worden toegerekend	- 0	
c3. De rentebaar van de doorverstrekte leningen indien daar een specifieke lening voor	- 0	

is aangetrokken (=projectfinanciering)		
<i>Aan taakvelden toe te rekenen externe rente</i>		- 0
d1. Rente over eigen vermogen		0
d2. Rente over voorzieningen		0
<i>Totaal aan taakvelden toe te rekenen rente</i>		0
e. De aan taakvelden toegerekende rente (renteomslag)		- 0
f. Renteresultaat op het taakveld treasury		- 78.932.890

6. Verbonden partijen

Algemeen beeld

Visie en beleid ten aanzien van verbonden partijen

Verbonden partijen zijn privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisaties waarin de provincie een bestuurlijk en een financieel belang heeft.

Onder bestuurlijk belang wordt verstaan: een zetel in het bestuur of het hebben van stemrecht. Met een financieel belang wordt bedoeld dat de provincie middelen ter beschikking heeft gesteld die ze kwijt is in geval van faillissement van de verbonden partij en/of als financiële problemen bij de verbonden partijen kunnen worden verhaald op de provincie.

De provincie Noord-Brabant kan besluiten om een bestuurlijk en financieel belang te houden in organisaties die een bijdrage leveren aan het publiek belang.

Het beleid ten aanzien van verbonden partijen is uitgewerkt in de Nota Samenwerkingsrelaties en Verbonden Partijen die op 3 februari 2017 is vastgesteld (PS 86/16). Hierin is het beleid met betrekking tot verbonden partijen geactualiseerd en is toegelicht op welke wijze de provincie de publieke belangen in deze verbonden partijen wil behartigen. Hierin staan ook de overwegingen genoemd om een bestuurlijk en financieel belang aan te gaan, te wijzigen of te beëindigen. In de nota is vastgelegd om vierjaarlijks de gehele deelnemingenportefeuille te evalueren. De evaluatie van de deelnemingenportefeuille, op basis van de nota samenwerkingsrelaties en verbonden partijen is tevens vastgesteld op 3 februari 2017 (PS 86/16).

Op 2 juni 2006 zijn door Provinciale Staten afspraken over de benoeming van commissarissen op voordracht van de provincie vastgesteld.(PS 36/06).

Financiën verbonden partijen

Het financiële risico van de verbonden partijen is gelijk aan de omvang van het provinciaal aandeel in de deelneming (zie ook de paragraaf weerstandsvermogen), danwel gelijk aan de (jaarlijkse) bijdrage die de verbonden partij van de provincie ontvangt.

De provincie heeft in 2017 over het jaar 2016 dividend ontvangen uit de volgende verbonden partijen: Eindhoven Airport NV en Enexis Holding NV. Het ontvangen dividend is als algemeen dekkingsmiddel in de begroting opgenomen.

Hieronder zijn de meest belangwekkende ontwikkelingen bij de verbonden partijen opgenomen. Voor de overige informatie wordt verwezen naar de bijlage: Uitwerking paragraaf verbonden partijen.

Havenschap/Havenbedrijf Moerdijk

Per 1 januari 2017 is de governance structuur van Moerdijk aangepast naar een GR-NV constructie. Hierbij zijn alle bedrijfsactiviteiten van de GR uitgeplaatst naar de NV De GR is in aangepaste vorm in stand gebleven voor de financiering.

De haven van Moerdijk is in 2017 gegroeid. De overslag steeg voor de zeevaart 14% en de totale overslag groeide met 5,5% naar 18,5 mln. ton. Havenbedrijf Moerdijk gaf 7 hectare grond uit. Daarnaast is ook zo'n 22 hectare strategische reserve bij bedrijven opnieuw ingevuld. Verder mocht de haven 16 nieuwe vestigers verwelkomen. De werkgelegenheid steeg in 2017 met 3,7% naar 17.983 banen. Daarbij gaat het om 9.308 directe arbeidsplaatsen en 8.675 indirecte arbeidsplaatsen. Met betrekking tot het LPM heeft in mei 2017 de Raad van State, in het kader van de negen pilotzaken, prejudiciële vragen gesteld aan het Hof van Justitie van de Europese Unie. In afwachting op behandeling van deze negen pilotzaken, zijn andere zaken waarin de PAS een rol speelt aangehouden. Dit levert een vertraging in de procedure op. Gezien de dynamiek in de logistieke markt en de grote vraag naar vestigingsruimte in Noord-Brabant heeft de provincie, onder verwijzing naar een nieuwe beoordeling van de natuureffecten van het Logistiek Park, aan de Raad van State gevraagd de beroepsprocedure te hervatten.

Het uitvoeringsprogramma Havenstrategie 2015-2017 is eind 2017 afgerond. Uit de monitor 2017 blijkt dat de positieve ontwikkelingen in 2016 op het gebied van Profit over 2017 zijn gecontinueerd. De ontwikkelingen op het gebied van People zijn tot wasdom gekomen. Informatie aan en overleg met de bevolking krijgt via diverse kanalen vorm. De leefbaarheidsmaatregelen in het dorp Moerdijk worden volgens plan uitgevoerd. Het aantal milieuklachten is opnieuw gedaald. Voor het realiseren van de ambities op Planet is een aantal activiteiten belegd of wordt verkend hoe deze verder vorm krijgen (water, natuur, milieugebruiksruimte). Voor het realiseren van de ambities op het gebied van energie en circulaire economie (inclusief biobased) is de koppeling met de profit kant onontbeerlijk. De relaties met onderwijsinstellingen en andere relevante netwerken zijn versterkt, wat ertoe leidt dat Moerdijk

steeds vaker benaderd wordt als vestigingslocatie voor pilots om te onderzoeken of er een haalbare businesscase is. Eind 2017 is opdracht gegeven (aan Strategy Unit) om een uitvoeringsagenda 2018 e.v. op te stellen en een projectorganisatie op te richten. De thema's energie en circulaire economie (inclusief biobased), digitalisering, innovatie MKB, arbeidsmarkt en onderwijs, bereikbaarheid, natuur en milieugebruiksruimte krijgen hierin een accent.

Brabantse Ontwikkelings maatschappij (BOM Holding BV)

De BOM heeft als doel het stimuleren en begeleiden van samenwerkingsverbanden om innovaties om te zetten in producten of diensten. Daarnaast begeleidt BOM buitenlandse bedrijven naar en in Brabant, investeert zij in kansrijke, innovatieve ondernemingen en ontwikkelt zij bestaande en nieuwe duurzame werklocaties. Ook is een aantal fondsen bij de BOM ondergebracht, namelijk: het Innovatiefonds Brabant, het Energiefonds Brabant, het Breedbandfonds Brabant, het Biobased Brabant Fonds en het Cleantech fonds. De BOM draagt bij aan het innovatieve deel van de Brabantse economie. Zij doet dat door innovatieve MKB-bedrijven te ondersteunen met kennis, toegang tot markten en risicodragend kapitaal. Met het Meerjarenplan 2017-2020 van de BOM is begin 2017 ingestemd evenals met het daarbij behorende activiteitenplan BOM 2017. De realisatie op de geformuleerde doelstellingen zijn opgenomen onder hoofdstuk Economie.

Busines Park Aviolanda (BPA)

Naar verwachting stelt BPA begin 2018 een nieuw ondernemingsplan vast waarin de nieuwe koers van de onderneming wordt geconcretiseerd. Daarin staan business development en de ontwikkeling van het bedrijvencluster aerospace & maintenance centraal, in plaats van grondexploitatie en vastgoedontwikkeling. Vermoedelijk komt hierbij een behoefte aan extra eigen en vreemd vermogen naar boven.

OLSP Holding BV (Pivot Park)

De governance van Pivot Park voldoet aan de gestelde voorwaarden. Afgelopen jaren is merkbaarder geworden dat het gesplitste eigenaarschap van enerzijds het vastgoed en anderzijds de parkorganisatie coördinatieproblemen oplevert. Gedeputeerde Staten hebben in december 2016 besloten om de aandelen van Pivot Park over te nemen van de BOM. Met dit besluit hebben Provinciale Staten op 20 januari 2017 ingestemd (dossier 92/16). Als uitwerking van het statenvoorstel is in juli 2017 een tijdelijke samenwerkingsovereenkomst ondertekend door Pivot Park, OLSP Vastgoed BV, gemeente Oss en provincie met de ambitie om Pivot Park te laten uitgroeien tot een open innovatieve campus.

In de bijlagen van de jaarstukken is de 'Uitwerking Paragraaf Verbonden Partijen' opgenomen. In deze bijlage is meer uitgebreide informatie opgenomen per verbonden partij over beleid, governance en financiën. Tevens wordt in deze bijlage nader ingegaan op kpi's van het Innovatiefonds, Energiefonds, Breedbandfonds, Brabant C fonds, Groen Ontwikkelfonds en Leisure ontwikkelfonds. Specifieke informatie over het Groen Ontwikkelfonds Brabant is ook opgenomen in hoofdstuk 3 onder productgroep 03.04 en Brabant C fonds is ook opgenomen in hoofdstuk 6 onder productgroep 06.01.

1 Gemeenschappelijke regelingen

1	Gemeenschappelijke regelingen (GR)		Portefeuille	Vestigingsplaats
1.1	Havenschap Moerdijk	Aandeel 50%	Pauli / Van Merrienboer	Moerdijk
1.2	Parkschap Nationaal Park de Biesbosch	Deelname wordt 1-1-2018 beëindigd	Van den Hout	Den Bosch
1.3	Zuidelijke Rekenkamer	Aandeel 50%	Programmaraad	Eindhoven
1.4	Kleinschalig collectief vervoer Brabant Noord-oost	Aandeel 6,25%	Van der Maat	Uden
1.5	Omgevingsdienst Midden- en West Brabant	Aandeel 43%	Van den Hout	Tilburg
1.6	Omgevingsdienst Zuidoost Brabant	Aandeel 44%	Van den Hout	Eindhoven
1.7	Omgevingsdienst Brabant Noord	Aandeel 34%	Van den Hout	's-Hertogenbosch

2 Vennootschappen en coöperaties

2	Vennootschappen en coöperaties	Vestigingsplaats	Aandelen- kapitaal	Nominale waarde	Agio	Gestort	Balans-waarde	Portefeuille	Bestuurlijk belang
2.1	Enexis NV	's-Hertogenbosch	30,80 %	46.144		46.144	0	Spierin gs	Stemrecht / voordracht srecht lidmaatschap RvC/lid AHC
2.2	CBL Vennootschap BV	's-Hertogenbosch	30,80 %	6		6	6	Pauli	Stemrecht / lid AHC
2.3	Vordering op Enexis BV	's-Hertogenbosch	30,80 %	6		6	6	Pauli	Stemrecht / lid AHC
2.4	Verkoop Vennootschap BV	's-Hertogenbosch	30,80 %	6		6	6	Pauli	Stemrecht / lid AHC
2.5	CSV Amsterdam BV	's-Hertogenbosch	30,80 %	6		6	6	Pauli	Stemrecht / lid AHC
2.6	Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV	's-Hertogenbosch	30,80 %	0		0	0	Pauli	Stemrecht / lid AHC
2.7	Brabant Water NV	's-Hertogenbosch	31,60 %	88		88	0	Pauli	Stemrecht / voordracht srecht lidmaatschap RvC/lid AHC
2.8	Eindhoven Airport NV	Eindhoven	24,50 %	1.112		556	0	Van der Maat	Stemrecht / voordracht srecht lidmaatschap RvC
2.9	BOM Holding BV	Tilburg	100,00 %	1	31.327	31.328	31.328	Van Merrienboer / Pauli	Stemrecht / voordracht srecht lidmaatschap RvC
2.1	Ontwikkelingsmaa	's-	100,0	30	89	119	111	Pauli	Stemrecht

0a	tschappij Ruimte voor Ruimte, BV ORR	Hertogenbosch	0%							/ voordracht recht lidmaatschap RvC
2.1 0b	CV ORR I	's-Hertogenbosch	99,00 %	743	4.958	5.700	5.498	Pauli		Stemrecht / Commanditair vennoot
2.1 0c	CV ORR II	's-Hertogenbosch	99,00 %	743	4.000	4.743	4.000	Pauli		Stemrecht / Commanditair vennoot
2.1 1a	Tuinbouw Ontwikkelingsmaatschappij, BV TOM	's-Hertogenbosch	50,00 %	9		9	0	Van Merriënboer		Stemrecht / voordracht recht lidmaatschap RvC
2.1 1b	CV TOM	's-Hertogenbosch	49,75 %	448		448	0	Van Merriënboer		Stemrecht / Commanditaire vennoot
2.1 2	Business Park Aviolanda BV	Woensdrecht	60,00 %	11	6.477	6.488	6.488	Pauli		Stemrecht / voordracht recht lidmaatschap RvC
2.1 3	Nederlandse Waterschapsbank NV	Den Haag	0,12 %	22		8	0	Van Merriënboer		Stemrecht
2.1 4	NV Bank voor Nederlandse Gemeenten	Den Haag	0,07 %	100		100	0	Van Merriënboer		Stemrecht
2.1 5	PZEM NV	Middelburg	0,05 %	4		4	0	Van Merriënboer		Stemrecht
2.1 6a	OLSP Holding BV	Oss	100,00 %	18		18	0	Pauli		Stemrecht
2.1 6b	OLSP Vastgoed BV	Oss	71,00 %	20	4.480	4.500	4.500	Van Merriënboer		Stemrecht
2.1 7	Green Chemistry Campus BV	Bergen op Zoom	60,00 %	11	2.300	2.311	2.300	Pauli		Stemrecht / voordracht

									srecht lidmaatsch ap RvC
2.1 8	Groen Ontwikkelfonds Brabant BV	's- Hertogenb osch	100,0 0%	0	0	0	0	Pauli / Van den Hout	Stemrecht
2.1 9	NV Monumenten Fonds Brabant	's- Hertogenb osch	72,00 %	2.058	-	2.058	2.05 8	Pauli	Stemrecht
			Totaa l	51.58 4	53. 631	104.646	56.3 07		
	In mindering gebrachte voorziening						11.0 10		
						balansw aarde	45.2 97		

3 Verenigingen en stichtingen

3	Verenigingen en stichtingen		Portefeuille	Vestigingsplaat s
3. 1	Interprovinciaal overleg IPO (vereniging)	Aandeel %	Pauli	Den Haag
3. 2	INPA Huis van de Nederlandse Provincies (vereniging)	Aandeel 8,33%	Van de Donk	Brussel
3. 3	Stichting Brabant C Fonds	Aandeel 100%	Swinkels	's- Hertogenbosch
3. 4	Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen (BIFN) (Stichting)	Aandeel 50%	Van Merrienboe r	's- Hertogenbosch
3. 5	Stichting Beheer Museum Kwartier	Aandeel 50%	Swinkels	's- Hertogenbosch
3. 6	Stichting Monumentenfonds Brabant	Aandeel 100%	Pauli	's- Hertogenbosch
3. 7	Stichting Leisure Ontwikkelfonds Brabant	Aandeel 50%	Pauli	Oisterwijk

4 Overige verbonden partijen

4	Overige verbonden partijen		Portefeuille	Vestigingsplaats
4.1	Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen	Zie toelichting	Merrienboer/Hout	's-Hertogenbosch

5 Investeringsfondsen voor Brabant

De toelichting op de investeringsfondsen voor Brabant is opgenomen in paragraaf 8 investeringsagenda en in de bijlage bij de jaarrekening onder financiële vast activa. Deelnemingen, uitwerking paragraaf verbonden partijen.

5	Investeringsfondsen voor Brabant	Fondsomvang	Looptijd	Revolverendheid	Multiplie r	Portefeuille
	Bedragen x € 1 mln.		kapitaal	waarde		
5.1	Innovatiefonds Brabant	125	2037	Nominaal	= 3	Pauli
5.2	Energiefonds Brabant	60	2037	Nominaal	= 4	Spierings
5.3	Breedbandfonds Brabant	50	2037	Nominaal	= 2	Pauli
5.4	Brabant C fonds	25	2018	Zoveel als mogelijk	= 3	Swinkels
5.5	Groen Ontwikkelfonds voor Brabantse Natuur	240	2029	Niet of nauwelijks	= 2	Van den Hout
5.6	Leisure Ontwikkel Fonds Brabant	5	2027	Beperkt (33-66%)	= 2	Pauli

Stoplichtenmodel verbonden partijen

Toelichting op stoplichtenmodel

- Groen -> Er zijn geen noemenswaardige aandachtspunten of risico's op het gebied van beleid, governance of financiën bij de betreffende Verbonden Partij.
- Oranje -> Er zijn aandachtspunten of risico's bij de Verbonden Partij die om aandacht of inzet vragen, maar dit heeft geen hoge urgentie en de risico's zijn beperkt. Dit kan bijvoorbeeld gaan om wisselingen in bestuur, statuten die herzien (moeten) worden of om licht tegenvallende resultaten.
- Rood: Er zijn grote aandachtspunten bij de Verbonden Partij die soms directe actie vereisen, bijvoorbeeld omdat financiële risico's niet zijn afgedekt, het bestuur of toezichthouder niet functioneert, of er geen publiek belang (meer) is. Er kunnen ook tegenvallende resultaten zijn.
- Indien een Verbonden Partij oranje of rood scoort, wordt dit onderaan de tabel toegelicht.

Toelichting bij de rode en oranje scores

Bij de toetsing die voor het invullen van dit schema is uitgevoerd wordt altijd uitgegaan van de meest actuele wet- en regelgeving. In de afgelopen periode, sinds de vaststelling van de Nota Samenwerkingsrelaties en Verbonden Partijen, is de BBV aangepast, de WNT-2 van kracht geworden (het maximumsalaris van een topbestuurder is per 1 januari 2015 verlaagd van 130% naar 100% van een ministersalaris) Uitgangspunt is dat alle partijen voldoen aan de WNT, uiteraard met inbegrip van de overgangperiode.

1.1 Havenschap Moerdijk

Governance: In oktober 2016 is met Havenbedrijf Rotterdam (HbR) een traject gestart om via een Joint Fact Finding de mogelijkheden voor samenwerking tussen Havenbedrijf Moerdijk (HbM) en Havenbedrijf Rotterdam (HbR) nader te verkennen. De afspraken zijn vastgelegd in Memoranda of Understanding (MoU). De verkenning (Joint Fact Finding) heeft als doel om de gedeelde belangen in geval van samenwerking te identificeren en om een gedeeld beeld op te stellen over de inhoud en organisatievorm van de toekomstige samenwerking. Op basis van de uitkomsten van de verkenning nemen partijen, de directie, bestuurders en aandeelhouders van de havenbedrijven nadere besluiten over het vervolg van het proces.

1.7 ODBN

Financiën: De ODBN beschikt over nog steeds een gezonde financiële positie. De dienst kent naast een groot aantal bestemmingsreserves een algemene reserve die (zeer) beperkt is qua omvang. Dit zet het weerstandsvermogen onder druk (de bestemmingsreserves zijn immers niet vrij aanwendbaar en tellen daardoor niet mee in het weerstandsvermogen). Aanpak om te komen tot beter weerstandsvermogen is gestart.

2.1 Enexis

Governance: Herbenoeming lid Raad van Commissarissen en de benoeming van een aantal leden van de aandeelhouderscommissie.

2.7 Brabant Water

Beleid: Meerjarenbeleid is nog niet vastgesteld en zal in 2017 onderwerp van gesprek zijn.

Financiën: Geschil met de gemeente Tilburg en Goirle m.b.t. de overnamesom voor TWM ligt al enige tijd voor bij de rechter en uitkomst kan financieel substantiële gevolgen hebben voor Brabant Water N.V.

2.11 TOM

Financiën: Ondank de positieve ontwikkelingen in de markt zal er aan het einde van de looptijd een verlies overblijven voor de aandeelhouders. Het provinciale aandeel in dit verlies is afgedekt.

2.12 BPA

Financiën: De doorontwikkeling van het businesspark vraag om uitbreiding van de clusterontwikkelingsactiviteiten en ontwikkeling van nieuw vastgoed. Hiervoor is inbreng van extra vermogen nodig, vermoedelijk zowel vreemd als eigen vermogen.

2.15 PZEM NV

Financiën: Het voornemen tot verkoop van de provinciale aandelen PZEM NV heeft tot dusverre geen resultaat opgeleverd. PZEM NV is zelf bezig met een strategische heroriëntering en PZEM NV heeft haar netwerkactiviteiten in 2017 afgesplitst. Hierdoor zal zij meer en meer afhankelijk worden van haar commerciële activiteiten, waarbij de energiepoot nog verlieslijdend is.

2.16a OLSP holding

Financiën: Door het besluit van Provinciale Staten van 20 januari 2017 (dossier 92/16) om € 13,9 miljoen ter beschikking te stellen van de Pivot Park organisatie, waartoe Pivot Park behoort, maakt dat de financiële zorgen van Pivot Park voor de korte en middellange termijn zijn weggenomen. Neemt niet weg dat het risico van niet volledig terugverdienen van investeringen blijft.

2.16b OLSP vastgoed

Financiën: De financiële positie van OLSP Vastgoed is verslechterd als gevolg van een afwaardering van het vastgoed. Het besluit van Provinciale Staten van 20 januari 2017 (dossier 92/16) om € 13,9 miljoen ter beschikking te stellen van de Pivot Park organisatie, waartoe OLSP Vastgoed behoort, maakt echter dat de financiële zorgen van OLSP Vastgoed voor de korte en middellange termijn zijn weggenomen. Neemt niet weg dat het risico van niet volledig terugverdienen van investeringen blijft.

2.17 GCC

Financiën: Vertragingen bij de governance hebben effect gehad op de bouw en ontsluiting van de campus. Hierdoor kan huurders nog niet alle gewenste faciliteiten worden geboden. Dit heeft effect op de inkomsten die de campus genereert, waardoor de financiële groei vertraging oploopt. Dit neemt niet weg dat het streven met het huidige verdienmodel is dat de GCC na Fase Twee onafhankelijk kan zijn van publieke middelen.

2.19 NV monument fonds

Beleid: NV Monumentenfonds is in het najaar 2017 gestart met de nieuwe rol "beweging stimuleren". In 2018 zal middels een businessplan op basis van de ervaringen met deze rol, vorm en inhoud worden gegeven aan de doorontwikkeling van de huidige NV, naar een Monumentenfonds 2.0. In overleg met de provincie en in de AvA zal het businessplan beoordeeld worden ten behoeve van continuering van deze rol bij NV Monumentenfonds Brabant.

3.3 Stichting Brabant C Fonds

Beleid: Uit de evaluatie die eerder dit jaar is uitgevoerd komt naar voren dat Brabant C een waardevol instrument is binnen het provinciale cultuurbeleid dat op een vernieuwende wijze met oog voor duurzame verbetering van het cultuursysteem ondernemerschap stimuleert. Het fonds is goed uit de startblokken gekomen en het College wil met het fonds door. Via de Perspectiefnota 2018 zal voorstel voor een vervolg voor besluitvorming worden voorgelegd, een tweede tranche Brabant C voorstellen, want de huidige afspraken met Brabant C lopen t/m 2018. In Statenmededeling "Brabant C: businessplan 2018 – 2021 en de reactie van GS hierop" bent u hierover reeds geïnformeerd.

3.6 Stichting Monumentenfonds Brabant

Beleid: In 2018 moet een keuze worden gemaakt of de Stichting Monumentenfonds wordt ontbonden of dat deze Stichting voorlopig nog in stand blijft i.v.m. de ANBI-status van de Stichting.

Governance: De directie en Raad van Toezicht van de Stichting worden momenteel bemand door provinciale medewerkers, in afwachting van besluitvorming over al dan niet ontbinden van de Stichting in 2018. Indien zou worden besloten om de Stichting te laten voortbestaan, dan zal opnieuw worden bekeken hoe directie en RvT worden bemenst.

4.1 Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen

Financiën: Uit de Meerjarenbegroting 2018-2021 van het Nazorgfonds blijkt dat de egalisatiereserve naar verwachting in 2019 negatief wordt.

Vanaf dat moment ontstaat voor de provincie Noord-Brabant een risico en zal de provincie een voorziening aan dienen te houden om het verschil tussen het jaarlijkse rendement en de vereiste oprenting op te kunnen vangen (naar schatting vanaf 2020 jaarlijks ca. € 260.000).

		Beleid	Governan ce	Financië n	Aandeel- houdersch ap	WNT
Gemeenschappelijke Regelingen						
1.1	Havenschap Moerdijk				Actief	Voldoet
1.2	Parkschap Nationaal Park de Biesbosch	Deelnam e Per 1- 1-2018 beëindig d				
1.3	Zuidelijke Rekenkamer				Monitorend	Voldoet
1.4	Kleinschalig Collectief Vervoer Noordoost-Brabant				Monitorend	Voldoet
1.5	Omgevingsdienst Midden-en West-Brabant				Actief	Voldoet
1.6	Omgevingsdienst Zuidoost Brabant				Actief	Voldoet
1.7	Omgevingsdienst Brabant Noord				Actief	Voldoet
Vennootschappen en coöperaties						
2.1	Enexis NV				Actief	Overgangsregi me
2.2	CBL Vennootschap BV				Actief	NVT
2.3	Vordering op Enexis BV				Actief	NVT
2.4	Verkoop Vennootschap BV				Actief	NVT
2.5	CSV Amsterdam BV				Actief	NVT
2.6	Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV				Actief	NVT
2.7	Brabant Water NV				Actief	Overgangsregi me
2.8	Eindhoven Airport NV				Actief	NVT
2.9	BOM Holding BV				Actief	Overgangsregi me

2.10	Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte (ORR)			Actief	NVT
2.11	Tuinbouw Ontwikkelingsmaatschappij (TOM)			Actief	Voldoet
2.12	Businesspark Aviolanda (BPA)			Actief	NVT
2.13	Nederlandse Waterschapsbank NV			Monitorend	NVT
2.14	Bank Nederlandse Gemeenten NV (BNG)			Monitorend	NVT
2.15	PZEM NV			Monitorend	Voldoet
2.16	Oss Life Science Park a holding			Actief	Voldoet
2.16	Oss Life Science Park b Vastgoed			Actief	Voldoet
2.17	Green Chemistry Campus BV			Actief	Voldoet
2.18	Groen Ontwikkelfonds Brabant BV			Actief	Voldoet
2.19	NV Monumenten Fonds Brabant			Actief	Voldoet

Verenigingen en Stichtingen

3.1	Interprovinciaal Overleg (IPO)			Monitorend	Voldoet
3.2	INPA Huis van de Nederlandse Provincies			Monitorend	Voldoet
3.3	Stichting Brabant C Fonds			Actief	Voldoet
3.4	Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen (BIFN)			Actief	NVT
3.5	Stichting Beheer Museumkwartier			Actief	Voldoet
3.6	Stichting Monumentenfonds Brabant			Monitorend	Voldoet

3.7	Stichting Leisure Ontwikkelfonds Noord-Brabant				Actief	Voldoet
Overige Verbonden Partijen						
4.1	Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen				Actief	Voldoet

Prestatie indicatoren Investeringsfondsen

Overzicht van KPI's fondsen

Met betrekking tot het Innovatie-, Energie-, Breedband-, Groen Ontwikkel- en Brabant C Fonds zijn kritische prestatie indicatoren afgesproken. Drie verbonden partijen zijn belast met de uitvoering van de vijf fondsen. In deze paragraaf zijn de afgesproken KPI's gegroepeerd opgenomen.

Vigerende beleidsnota met eindjaar looptijd	Volgende afweeg-moment	Prestaties met indicatoren	Normen	Realisatie
Monitoring Fondsen				
<u>Innovatiefonds Brabant PS 42/13 A</u>	2021	Het Innovatiefonds heeft aan het eind van de looptijd dezelfde nominale waarde als bij aanvang (€ 125 mln.)	De verwachte eindwaarde van het fonds is na 24 jaar gelijk aan de initiële inleg.	De toekomstverwachtingen van de huidige portefeuille zijn positief. De gerealiseerde ontvangen kasstromen plus het verwacht rendement van de portefeuille zijn per saldo € 48 miljoen hoger dan de investeringen en gemaakte kosten.
		Het innovatiefonds verleidt andere financiers om zoveel mogelijk geld beschikbaar te krijgen voor innovatieve MKB-bedrijven in Noord-Brabant	Met € 125 miljoen aan middelen mobiliseert het Innovatiefonds minimaal € 250 miljoen aan middelen van andere financiers. Dit komt neer op een multiplier van 3.	Bij de huidige investeringen is de multiplier 35 (29 bij directe investeringen, 41 bij fund tot fund en 4 bij fondsen in eigen beheer).

		Bijdragen aan nieuwe oplossingen voor maatschappelijke opgaven middels innovaties in bijvoorbeeld duurzame agro-foodketens, gezond ouder worden, slimme mobiliteit en duurzame energie:	De totale investeringsportefeuille van het Innovatiefonds bestaat voor 40-50% uit bedrijven die zich richten op maatschappelijke opgaven.	Zowel in geïnvesteerde bedragen als in aantallen investeringen ligt IFB met een realisatie van meer dan 50% ruim boven de doelstelling uit het IFB en voldoet daarmee aan de norm.
-		Het innovatiefonds versterkt de Brabantse economie en bevordert de werkgelegenheid door ondersteuning van innovatieve MKB bedrijven in de (cross-overs van) topclusters van Brabant: hightech systems & materialen, life sciences, biobased economy, agrofood, logistiek en maintenance en de hiermee samenhangende sectoren zoals de creatieve industrie en breedbanddiensten.	De totale investeringsportefeuille van het Innovatiefonds bestaat voor 50-60% uit bedrijven uit (cross-overs van) topclusters.	Zowel in geïnvesteerde bedragen als in aantallen investeringen ligt IFB met realisatie boven 90% ruim boven de doelstelling uit het IFB fondsplan (doelstelling is >50% investeren in de zes Topclusters) en voldoet daarmee aan de norm.
-		Sluiten van de keten van financieringsmogelijkheid en voor innovatieve MKB-bedrijven in de topclusters van Noord-Brabant. Met name in de (Pre-)Seed, Early stage en Growth fasen van bedrijfsontwikkeling is het marktfalen het meest prominent is.	De totale investeringsportefeuille van het Innovatiefonds Brabant bestaat voor minimaal 60% uit bedrijven in de (Pre-)Seed, Early Stage en Growth fasen van innovatieve MKB bedrijven en consortia.	Bij de huidige investeringen is dit meer dan 80% en voldoet daarmee aan de norm. (29 pre-seed, 12 early stage, 12 growth en 3 later stage participaties)

<p><u>Energiefonds Brabant PS 42/13 A</u></p> <p>-</p>	<p>2021</p>	<p>De mate van uitputting van het fonds. Het nog beschikbare vrije fonds vermogen is voldoende groot om de nog te realiseren grootheden van de maatschappelijke opgave binnen de gestelde kaders te bewerkstelligen.</p>	<p>Percentage gerealiseerde maatschappelijk opgave ten opzichte van het procentuele gebruik van het fondsvermogen. De initiële 60 mln. – totaal geïnvesteerd bedrag – totale kosten + cashflows uit investeringen = beschikbare middelen fonds</p>	<p>Niet beschikbaar</p>
<p>-</p>		<p>Herinvesteringen na exits</p>	<p>Uiteindelijk 2 tot 3 keer, eerste jaren geen</p>	<p>Herinvesteringen worden verwacht vanaf jaar 8</p>
<p>-</p>		<p>De minimale CO₂ reductie per geïnvesteerde euro</p>	<p>Minimaal 30 kg CO₂ besparing per 1 euro investering.</p>	<p>89 kg. Gerealiseerde CO₂-emissie (per project gekapitaliseerd op het investeringsmoment)</p>
<p>-</p>		<p>De multiplier</p>	<p>>4 bij warehousefunctie</p>	<p>7,4</p>
<p>-</p>			<p>>2 bij projectontwikkelfunctie</p>	<p>1,84</p>
<p>-</p>		<p>De mate van revolverendheid</p>	<p>Na 24 jaar minimaal € 60 miljoen (nominaal revolverend)</p>	<p>0,73. De revolverendheidsratio van het fonds van 0,73 is logischerwijs kleiner dan 1 omdat in de eerste jaren de fondskosten niet kunnen worden goedge maakt door de investeringen. Als deze ratio op minimaal 1 ligt betekent het dat verwacht mag worden dat de waarde van het fonds aan het einde van de looptijd minimaal EUR 60 miljoen is, zonder verdere investeringen te doen, terwijl toch alle fondskosten op hetzelfde niveau</p>

				blijven doorlopen. De ratio kruipt wel naar 1 toe en is verwacht na 6 jaar boven de 1 uit te komen. Mocht het fonds nu gestopt worden en de fondsmanagementkost en worden gestopt is het fonds nu al revolverend.
-		De gerealiseerde grootheden van de maatschappelijke opgave in aantallen en vermogen (CO2 reductie en ingezet fondsvermogen)	Lineair oplopend: ieder jaar 4% van de doelstelling.	-
-		De maxima van de gerealiseerde grootheden van de maatschappelijke opgave over het fondsvermogen.	<ul style="list-style-type: none"> • maximaal 33% per technologie. 	Wind 6,8% Besparing 3,0 % WKO 2,1 % Zon PV 2,7 % Geothermie 0,1%
-			<ul style="list-style-type: none"> • Maximaal 10 % per initiatiefnemer 	0,042
-			Aantoonbare inspanning in financiering van minimaal 10% kleinschalige projecten.	0,312

<p>Breedbandfonds Brabant PS 42/13 A</p> <p>-</p>	<p>2021</p>	<p>De mate van revolverendheid. De verwachte eindwaarde van het fonds (beschikbaar gestelde middelen plus rendement minus kosten en afschrijvingen).</p>	<p>De eindwaarde van het fonds is na 25 jaar groter of gelijk aan de initiële inleg. (nominaal revolverend, inflatie buiten beschouwing gelaten)</p>	<p>Verwachte revolverendheid: 98,3 % / 100 % niet mogelijk nu er geen nieuwe financieringen verwacht worden waaraan fondskosten doorgerekend kunnen worden en financiering aan Mabib niet doorgegaan is maar er wel fondskosten</p>
<p>-</p>		<p>Vergroten marktdynamiek (Hebben marktpartijen / coöperaties met onze cofinanciering meer projecten / aansluitingen in witte gebieden gerealiseerd?)</p>	<p>Aantal projecten beschikt en in de pijplijn. Norm pilotfase is 5 tot 7 projecten beschikt.</p>	<p>Ultimo 2017 cumulatief 2 projecten gecommitteerd, Het BBFB heeft een grote invloed gehad op marktdynamiek nu MABIB, Coöperatie MBG e.a. partijen aanleggen zonder fondsfinanciering</p>
<p>-</p>		<p>De multiplier.</p> <ul style="list-style-type: none"> Het totaal geïnvesteerd vermogen / provinciaal geïnvesteerd vermogen 	<p>De multiplier ≥ 2.</p>	<p>Bij de huidige 3 projecten is deze 2,12. De verwachting is dat de multiplier >2 blijft.</p>
<p>-</p>		<p>Het gerealiseerde aantal aansluitingen als percentage van de totale opgave. Het beoogde aantal aansluitingen (homes passed) huishoudens in het buitengebied met het beschikbare vermogen in de pilotfase en uitgaande van een multiplier van > 2.</p>	<p>Jaar 3 is 20%, jaar 4 tot en met 7 is 15% per jaar en jaar 8 tot en met 10 in totaal 20% van de opgave.</p>	<p>Fondsdoel 2017 20% is gehaald.</p>
<p>-</p>		<p>Het beoogde aantal aansluitingen bedrijven (offices passed) met het beschikbare vermogen in de pilotfase en uitgaande van een multiplier van > 2.</p>	<p>50.000 aansluitingen huishoudens buitengebied (eindnorm)</p>	<p>Het aantal cumulatief aangelegde door BFB gerapporteerde aansluitingen is 3253 (aansluiting beschikt + verwacht) Samen met de door de marktpartijen aangelegde aansluitingen of in aanleg is het aantal</p>

				9990 = 20% op peildatum 30 juni 2017 (Stratix BV. Breedbandmonitor Brabant)
-		Realisatie is afhankelijk v/d mix huishoudens / bedrijven en van de werkelijke kosten per aansluiting. Dus er zullen minder dan maximaal mogelijk aantal huishoudens en bedrijven worden aangesloten.	3.000 aansluitingen bedrijven (eindnorm)	
-		Spreiding van de uitrol in witte gebieden en bedrijventerreinen.	Aantal gerealiseerde aansluitbare huizen (homes passed) en/of aangesloten bedrijfspanden per project als percentage van de totale opgave witte panden per gemeente	Van de drie gecommiteerde projecten is er één afgerond

			<p>Weergave van projecten met bijbehorend aantal aansluitingen op een kaart van Brabant.</p>	<p>(Fiber Buiten, Boxtel):318 aansluitingen buitengebied (0,6 % van opgave) In de loop van 2018 komt de monitor beschikbaar van Stratix BV. betreffende het aantal aansluitingen bedrijven op bedrijventerreinen. Er zijn slechts 3 projecten geïmmiteerd en daarmee is geen sprake van een goede spreiding. Er zijn buiten het fonds echter marktinitiatieven in een groot deel van Brabant .</p> <p>Aantal initiatieven op bedrijventerreinen blijft achter. In 2017 wordt een monitor ontwikkeld om voortgang private en burgerinitiatieven buiten het BFB te volgen. Er zijn slechts 3 projecten geïmmiteerd en daarmee is geen sprake van een goede spreiding. Er zijn buiten het fonds echter marktinitiatieven in een groot deel van Brabant .</p> <p>Aantal initiatieven op bedrijventerreinen blijft achter. In 2017 wordt een monitor ontwikkeld om voortgang private en burgerinitiatieven buiten het BFB te volgen.</p>
--	--	--	----------------------------------------------------------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

-		Effectiviteit van het fonds:	Investeringskosten aansluiting / aantal aansluitingen	<p>Investeringskosten aansluiting / aantal aansluitingen = € 4.075/3253 = € 1.253,- - per aansluiting. Dit betreft een voorlopig bedrag aangezien het om een voorlopig aantal door BFB gerapporteerde aansluitingen gaat (aansluiting beschikt + verwacht). Bij definitieve vaststelling van de subsidie kan de effectiviteit van het fonds definitief bepaald worden. Investeringskosten gecommiteerd: €2,6 mln Investeringskosten gerealiseerd: €1,475 mln Totaal: €4,075mln</p>
-			Totale fondsbeheerkosten / gerealiseerde aansluitingen (HP)	<p>Fondsbeheerkosten €1,118/3.253 = € 344,- - per aansluiting. De fondskosten liggen relatief hoog door het wegvallen van subsidie aan Mabib/CIF eind 2016 waarvoor oprichtings- en investerings-kosten zijn gemaakt maar niet worden terugverdiend door aansluitingen Fondsbeheerkosten cumulatief: €1,118 mln.</p>
<u>Brabant C</u> Fonds PS 59/14	2021	Percentage gerealiseerde projecten van aantoonbare (inter)nationaal niveau (te meten in herkomst bezoekers, publieksoordeel, publicaties, nominaties)	Minimaal 60 %	Resultaten over deze nieuwe werkwijze komen bij het jaarrekeningproces 2018 tot uitdrukking.

-		Percentage gerealiseerde projecten dat het cultuursysteem versterkt (te meten in duurzaamheid en publieksbeleving)	Minimaal 60 %	Resultaten over deze nieuwe werkwijze komen bij het jaarrekeningproces 2018 tot uitdrukking
-		Percentage gerealiseerde projecten dat vernieuwend en innovatief is (te meten in associaties innovatief en onderscheidend) gesprekspartners	Minimaal 50%	Resultaten over deze nieuwe werkwijze komen bij het jaarrekeningproces 2018 tot uitdrukking
-		Het percentage gerealiseerde projecten waarin wordt samengewerkt met partijen buiten de culturele sector (te meten in gerealiseerde cross-overs en samenwerkingen)	Minimaal 70%	Resultaten over deze nieuwe werkwijze komen bij het jaarrekeningproces 2018 tot uitdrukking
-		Het aandeel leningen van de jaarlijks uitgezette middelen stijgt van minimaal 15% in 2017 naar ten minste 32% eind 2021	Minimaal 15%	Resultaten over deze nieuwe werkwijze komen bij het jaarrekeningproces 2018 tot uitdrukking
<u>Groen Ontwikkelfonds voor Brabantse natuur</u>	2021			Op 1 december 2017 (Statenvoorstel 77/17) heeft PS ingestemd met geactualiseerde KPI's. Hiermee wordt PS in staat gesteld beter te kunnen sturen op de resultaten van het GOB. Met het GOB zijn hier vervolgens nadere afspraken over gemaakt. Vanaf 2018 zal het GOB hier jaarlijks over rapporteren

PS 42/13 A			De mate van uitputting van het fonds. Het beschikbare nog vrije fonds vermogen is groot genoeg om de nog te realiseren opgave (in het provinciaal deel van het NNB) binnen de gestelde kaders waar te maken Streefwaarde uitputting fonds	Ja.
-			De omvang van categorie C (max 15% subsidie) is minstens even groot als de omvang van categorie A (max 85%) in het provinciaal NNB Streefwaarde $C \geq A$ dus 1 of groter	Iets meer dan 1 (cumulatief voor de periode 1 mei 2014 - 31 december 2017). Een klein deel 7 ha is gerealiseerd zonder GOB subsidie (0% categorie).
-			De multiplier voor het provinciaal NNB Streefwaarde ≥ 2	2,02, (cumulatief voor de periode 1 mei 2014 - 31 december 2017).
-			Is het beschikbare vermogen groot genoeg voor de nog te realiseren opgaven binnen het rijksdeel van het NNB streefwaarde uitputting fonds	Ja.
-			De gerealiseerde grootheden van de maatschappelijke opgave in aantallen, vermogen en inbreng aan middelen en grond	Deze KPI is op dit moment niet goed te beantwoorden. Hierover zijn wij in overleg met het GOB. Bij de Burap 2018 zullen wij u hier nader over informeren.

-			De gewogen mate van spreiding van de maatschappelijk opgave over de categorieen A,B en C en over de manifestpartners	Doel is het NNB realiseren, de gewogen mate van spreiding voegt daar geen relevante informatie aan toe. De bijdrage van Manifestpartners aan doelstellingen van het GOB bedraagt voor het provinciaal deel NNB € 1.945.000, voor het Rijksdeel NNB € 2.400.000 en EVZ's € 3.000.000 = € 7.345.000 en 441 ha in totaal (cumulatief voor de periode 1 mei 2014 - 31 december 2017).
<u>Leisure Ontwikkel Fonds</u> PS 45/16	2019	Er wordt gestart met een beperkt aantal prestatie indicatoren. Mate van revolverendheid. Op basis van de ervaring van de eerste twee jaar wordt een voorstel ontwikkeld voor een complete set aan prestatie indicatoren inclusief het maatschappelijke rendement, vast te stellen door de raad van deelnemers.	Er is op voorhand uitgegaan van een revolverendheid van 66%	Resultaten over deze kpi komen pas bij het jaarrekeningproces 2018 tot uitdrukking

7. Ontwikkelbedrijf en grondbeleid

Algemeen beeld ontwikkelbedrijf en grondbeleid

Provinciaal grondbeleid

Het Provinciaal grondbeleid heeft als doel om tegen aanvaardbare prijzen (tijdig) gronden beschikbaar te krijgen voor realisering van door haar beoogde doelen. De Provincie voert grondbeleid uit door zowel regulerend optreden, participaties zoals deelnemingen in externe Ontwikkelmaatschappijen (zoals de ORR en TOM) of gelegenheidsmaatschappijen, maar ook door het zelf of samen met derden verwerven, ontwikkelen en verkopen van gronden. Waar wenselijk geacht gebeurt dit ook anticiperend. De verschillende vormen kennen verschillende voor- en nadelen en risicoprofielen. Per situatie wordt de afweging gemaakt over de toe te passen vorm en uitvoeringswijze.

Ontwikkelbedrijf

Het ontwikkelbedrijf wordt ingezet voor de realisatie van projecten in het ruimtelijk fysieke domein. Hiermee worden provinciale doelen op het gebied van onder andere economie, erfgoed, landbouw, cultuur en samenleving, energie en openbare orde en veiligheid gerealiseerd. Om dit mogelijk te maken heeft het ontwikkelbedrijf verschillende instrumenten tot haar beschikking, waaronder: de aankoop van grond of gebouwen, de participatie in een project of deelneming en het verstrekken van een lening of garantstelling. Daarnaast worden door de inzet van kennis, kunde en procesgeld (her)ontwikkelingsprocessen vlot getrokken en partijen verbonden. Binnen het ontwikkelbedrijf zijn inmiddels niet revolverende middelen gereserveerd voor de inzet in dit soort processen.

Op onderstaande kaart zijn de belangrijkste projecten in 2017 aangegeven.

Het ontwikkelbedrijf wordt ingezet voor de realisatie van projecten in het ruimtelijk fysieke domein. Hiermee worden provinciale doelen op het gebied van onder andere economie, erfgoed, landbouw, cultuur en samenleving, energie en openbare orde en veiligheid gerealiseerd. Om dit mogelijk te maken heeft het ontwikkelbedrijf verschillende instrumenten tot haar beschikking, waaronder: de aankoop van grond of gebouwen, de participatie in een project of deelneming en het verstrekken van een lening of garantstelling. Daarnaast worden door de inzet van kennis, kunde en procesgeld (her)ontwikkelingsprocessen vlot getrokken en partijen verbonden. Binnen het ontwikkelbedrijf zijn inmiddels niet revolverende middelen gereserveerd voor de inzet in dit soort processen.

Op onderstaande kaart zijn de belangrijkste projecten in 2017 aangegeven.



Portefeuille Ontwikkelbedrijf

De resterende ruimte in het investeringskrediet van het Ontwikkelbedrijf bedraagt € 64,6 mln. Bij de inschatting van de resterende ruimte is rekening gehouden met de geraamde toekomstige inkomsten en uitgaven van alle projecten en is aangenomen dat de afgegeven garantstellingen volledig worden ingeroepen.



De risico's in de projecten worden afgedekt door de Risicoreserve van het ontwikkelbedrijf. Ultimo 2017 bedraagt deze € 66,4 mln. Dit is onderverdeeld in een risicoreservering van € 28,8 mln en een voorziening van € 30,1 mln. Beide voor de bestaande projecten. Sinds vaststelling van het nieuwe beheerstatuut ontwikkelbedrijf op 23 februari jl. door PS hanteert het ontwikkelbedrijf op het niveau van de totale risicoreserve dezelfde systematiek als het concern. Hierbij wordt uitgegaan van de verhouding tussen de beschikbare en de benodigde weerstandcapaciteit; de ratio van het weerstandsvermogen. De beschikbare weerstands-capaciteit bedraagt € 36,3 mln. (€ 66,4 - € 30,1 mln). De benodigde weerstandscapaciteit bedraagt € 28,8 mln. De ratio weerstandsvermogen komt daarmee op 1,26. Deze ratio is ruim voldoende om de risico's binnen het ontwikkelbedrijf op te vangen. De in het verleden gedane afwaarderingen van posities zijn ten laste gebracht van de risicoreserve (verlaging) en daarnaast worden bijvoorbeeld renteopbrengsten van een aantal leningen jaarlijks toegevoegd aan de risicoreserve (verhoging). In 2017 is de risicoreserve vrije ruimte binnen de risicoreserve eenmalig verhoogd door een storting van € 4 mln uit de risicoreserve woningbouwstimulering.

De risico's in de projecten worden afgedekt door de Risicoreserve van het ontwikkelbedrijf. Ultimo 2017 bedraagt deze € 66,4 mln. Dit is onderverdeeld in een risicoreservering van € 28,8 mln en een voorziening van € 30,1 mln. Beide voor de bestaande projecten. Sinds vaststelling van het nieuwe beheerstatuut ontwikkelbedrijf op 23 februari jl. door PS hanteert het ontwikkelbedrijf op het niveau van de totale risicoreserve dezelfde systematiek als het concern. Hierbij wordt uitgegaan van de verhouding tussen de beschikbare en de benodigde weerstandcapaciteit; de ratio van het weerstandsvermogen. De beschikbare weerstands-capaciteit bedraagt € 36,3 mln. (€ 66,4 - € 30,1 mln). De benodigde weerstandscapaciteit bedraagt € 28,8 mln. De ratio weerstandsvermogen komt daarmee op 1,26. Deze ratio is ruim voldoende om de risico's binnen het ontwikkelbedrijf op te vangen. De in het verleden gedane afwaarderingen van posities zijn ten laste gebracht van de risicoreserve (verlaging) en daarnaast worden bijvoorbeeld renteopbrengsten van een aantal leningen jaarlijks toegevoegd aan de risicoreserve (verhoging). In 2017 is de risicoreserve vrije ruimte binnen de risicoreserve eenmalig verhoogd door een storting van € 4 mln uit de risicoreserve woningbouwstimulering.

Projecten

De portefeuille van het ontwikkelbedrijf is divers en loopt uiteen van grondposities tot deelnemingen, leningen en garanties. Niet alle projecten vragen evenveel (bestuurlijke) aandacht. In veel gevallen zijn onze projectpartners de initiatiefnemers van de projecten. De rol van de provincie is dan meer op afstand. Bij een aantal projecten is de provincie zelf in de lead, te weten:

- Logistiek Park Moerdijk
- Pivot Park Oss
- KVL Oisterwijk
- Mariadal Roosendaal

Verkenningen

In 2017 is het Ontwikkelbedrijf met veel potentieel nieuwe projecten bezig geweest. Het zwaartepunt van deze verkenningen kennen hun oorsprong bij Cultureel Erfgoed en Economisch vestigingsklimaat.

Highlights verkenningen

- Van Gogh Brabant
- Markiezaat Terminal Bergen op Zoom
- Metalot
- Stedelijke transformatie Walkwartier Oss

Highlights projecten in uitvoering

De tenderprocedure van KVL is in volle gang. Na de dialoogrondes worden de aanbiedingen beoordeeld op basis van prijs en kwaliteit. De voorlopige gunning van Mariadal is eind 2017 afgerond. Begin 2018 wordt de gunning van KVL verwacht.

Voor LPM is op 28 november 2017 een geactualiseerde passende beoordeling toege-stuurd aan de Raad van State met het verzoek de beroepsprocedure voor LPM te hervatten. Met de geactualiseerde passende beoordeling is het de bedoeling om aan te tonen dat LPM ook uitgevoerd kan worden onafhankelijk van het PAS. Op deze manier is getracht om alsnog op korte termijn tot een uitspraak van de Raad van State te komen over het LPM. De RvS heeft 23 januari en 5 februari 2018 aangegeven te willen wachten op de reactie van het Europese Hof.

Omdat een uitspraak pas in 2019 te verwachten is, beraden de Provincie, Gemeente en het Havenbedrijf zich de mogelijkheden om tot snellere uitvoering te kunnen komen.

Jachthaven Hermenzeil is door betrokkenheid van het ontwikkelbedrijf in eigendom gekomen van de gemeente Geertruidenberg. Doelstelling hierbij is om de ondermijnende criminaliteit op deze locatie tegen te gaan. In 2018 wordt deze locatie opnieuw aangeboden aan de markt.

Bij Pivot Park is gewerkt een nieuwe governance, besluitvorming begin 2018 verwacht.

Bij Energyweb XL verwachten we in de eerste helft van 2018 een besluit te kunnen nemen of de lijn tussen Moerdijk en Nieuw Prinsenland kan worden aangelegd. In 2017 is onder andere met Enpuls, Shell, TOM en de tuinders van Nieuw Prinsenland gewerkt aan een definitieve businesscase.

Het ontwikkelbedrijf draagt bij aan beleidsontwikkeling van de thema's leegstand, energietransitie en stedelijke herontwikkeling.

Meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf

Voor een gedetailleerde toelichting op de projecten en verkenningen wordt verwezen naar de separate bijlage van de begroting het 'Meerjarenperspectief van het Ontwikkelbedrijf'. In dit perspectief wordt gerapporteerd over de financiën én de inhoudelijke ontwikkeling van de portefeuille.

Ook worden, naast al door GS vastgestelde projecten, verkenningen opgenomen in dit Meerjarenperspectief.

Belangrijkste ontwikkelingen 2017 overige beleidsvelden

Natuurnetwerk Brabant

Conform de doelstellingen zoals opgenomen in Brabant Uitnodigend Groen wordt t/m 2027 in totaal circa 15.000 ha natuurnetwerk en 1.300 km Ecologische Verbindingszones gerealiseerd. Hiertoe zijn in 2017 diverse gronden verworven en/of ingericht en verkocht vooral in de Westelijke Langstraat, De Peelvenen, Kempenland-West, Grootte Heide-Leenderbos, De Maashorst en het Markdal.

Overige grond aan- en verkopen

Naast de genoemde beleidsterreinen en vermelde projecten bestaat de grondportefeuille ook nog uit enkele grondeigendommen, kleinere projecten en verwervingen in het kader van aan te leggen weginfra-structuur en ruilgronden. Zo hebben in 2017 o.a. aan- en verkopen plaatsgevonden t.b.v. de infraprojecten, te weten:

- N 279 ('s-Hertogenbosch-Veghel);
- N 69 (Eindhoven-Valkenswaard);
- N 264 Komproblematiek Haps;
- N 285 Randweg Zevenbergen;
- N 324 Wegvak Grave-Oss;
- N 605 Randweg Boekel;
- N 629 reconstructie Oosterhout-Dongen.

Daarnaast zijn er gronden verkocht voor Grondbank de Kempen.

Ruimte voor Ruimte

Middels de ontwikkeling van Ruimte voor Ruimte (RvR) kavels worden eerder verstrekte sloopvergoedingen i.h.k.v. reconstructie landelijk gebied terugverdiend. De ontwikkeling van de kavels vindt grotendeels plaats door de Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte (ORR). Van de € 216 mln aan verstrekte sloopvergoedingen moet ultimo 2017 nog € 96,3 mln terugverdiend worden. Daarnaast zijn er met de ORR afspraken gemaakt over de overname van de Ruimte voor Ruimte posities binnen het Ontwikkelbedrijf.

Verdere toelichting

Meer uitgebreide toelichting over bovenstaande onderwerpen is verder te vinden in:

- Meerjarenperspectief ontwikkelbedrijf (bijlage bij begroting)
- Bijlage deelnemingen (O.a. OLSP Vastgoed/Pivot Park, TOM, ORR, BPA, LPM, GOB)
- Betreffende begrotingshoofdstukken:
 - 02.01 Ruimtelijke ontwikkeling (RvR) en 02.02 Agrofood (glastuinbouw)
 - 03.04 GOB (Groen Ontwikkelfonds Brabant)
 - 04.02 Economisch programma (bedrijventerreinen/campussen)
 - 06.01 Cultuur en samenleving (erfgoed)

Risicomanagement grondportefeuille Ontwikkelbedrijf

Jaarlijks worden alle grondexploitaties geactualiseerd. Hierbij wordt conform richtlijnen prudent te werk gegaan, wat betekent dat verliezen worden genomen zodra ze worden voorzien en winst pas wordt genomen als deze daadwerkelijk wordt gerealiseerd. Daarnaast wordt ook op basis van risicoanalyse een risicoreservering/voorziening opgenomen of bijgesteld. Naar aanleiding van het PS besluit van 23 februari 2018 zal onderzocht worden of meer aangesloten kan worden bij de risicosystematiek van de algemene risicoreserve. Zie verder ook Paragraaf 3 Weerstandsvermogen en risicobeheersing.



De boekwaarde van het Ontwikkelbedrijf per 31-12-2017 is conform de uitgangspunten van het Besluit Begroting en verslaglegging (BBV) als volgt opgebouwd:

Categorie	Bedrag
Materiële vaste activa	1.038.356

Voorraad handelsgoederen	7.358.502
Onderhanden werk	74.188
Onderhanden werk BIE	74.864.169
Deelnemingen	10.968.160
Geldleningen	44.026988
Garantstellingen	33.813.852
Totaal	172.164.214

Stand van de reserve en voorziening

Risicoreserve ontwikkelbedrijf

Programmabegroting	Thema		Saldo 1-1-2017	Mutatie 2017	Saldo 31-12-2017
02 Ruimte	Bedrijventerreinen	projecten	8.700.000	-700.000	8.000.000
		projecten garantstelling	0	2.500.000	2.500.000
		deelneming kapitaalinbreng	6.488.160	0	6.488.160
		deelneming lening	100.331	-88.331	12.000
	Glastuinbouw	deelneming, geldlening	6.197.448	1.084.960	7.282.408
	Grote erfgoedcomplexen	projecten	2.270.344	-906.944	1.363.400
		geldleningen	2.393.007	183.008	2.576.015
	Economisch vestigingsklimaat	geldlening	180.933	-25.933	155.000
	Regionaal sociaal beleid	geldlening	0	453.500	453.500
	Overig	voorbereiding	300.000	-300.000	0
Subtotaal afgedekt			26.630.223	2.200.260	28.830.483
Subtotaal resterende ruimte voor risicoafdekking			4.373.749		7.508.041
Totaal			31.003.971		36.338.525

Voorzieningen ontwikkelbedrijf

Programmabegroting	Thema		Saldo 1-1-2017	Mutatie 2017	Saldo 31-12-2017
02 Ruimte	Ruimte voor Ruimte	projecten	183.573	-183.573	0
	Glastuinbouw	garantstelling	16.841.461	-369.947	16.471.514
		lening	2.474.000	866.000	3.340.000

	Grote erfgoedcomplexen	projecten	4.900.000	1.030.000	5.930.000
	Economisch vestigingsklimaat	lening	0	510.000	510.000
	Landbouw	projecten	176.946	-176.946	0
	Kenniseconomie	deelneming: kapitaalbreng	4.500.000	-602.085	3.897.915
Totaal			29.075.980	1.073.449	30.149.429

Egalisatiereserve ontwikkelbedrijf

Programmabegroting	Thema		Saldo 1-1-2017	Mutatie 2017	Saldo 31-12-2017
02 Ruimte	Diverse	projecten	27.866	3.775	31.640
Totaal			27.866	3.775	31.640

Woningbouwstimuleringsmaatregelen

Een specifieke taak voor het ontwikkelbedrijf is het uitvoering geven aan de stimuleringsmaatregelen woningbouw die 2009 zijn vastgesteld. Van de resterende lopende maatregelen zijn de renteloze leningen in 2017 geheel afgelost. Wat betreft de Brabantse Verkoop Garantie zijn er ultimo 2017 nog 2 woningen in bezit met een gezamenlijke waarde van 0,3 mln. De Starterleningen zijn van € 19,2 mln naar €15,9 mln. afgebouwd en de Investeringsfondsen hebben een waarde ultimo 2017 van € 1,9 mln. Een meer gedetailleerd inzicht in de voortgang van de afbouw van het totale pakket aan maatregelen is opgenomen in het eerder genoemde Meerjarenperspectief van het Ontwikkelbedrijf.

Financiën

Voor de uitvoering van de maatregelen is in 2009 door Provinciale Staten een revolverend investeringskrediet vastgesteld van € 250 mln met een reserve van € 45 mln voor afdekking van de risico's.

Investeringskrediet Woningbouwstimulering



Risicoreserve woningbouwstimulering



Toelichting

De risicoreserve woningbouwstimulering heeft per ultimo 2017 een omvang van € 4,7 mln. ten opzichte van € 8,8 mln. ultimo 2016. De mutaties in de risicoreserve hebben betrekking op beheerskosten voor de resterende BVG woningen en startersleningen € 0,12 mln. Daarnaast is er in 2017 € 4 mln onttrokken aan de risicoreserve woningbouwstimulering en toegevoegd aan de risicoreserve van het Ontwikkelbedrijf om de vrije ruimte binnen deze reserve op te hogen. Voor een meer gedetailleerd inzicht in de activiteiten en resultaten ten aanzien van de woningbouwstimulering wordt verwezen naar de hiervoor genoemde separate bijlage bij de jaarrekening het 'Meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf'.

8. Investeringsagenda

Algemeen beeld van de paragraaf

De Investeringsagenda richt zich op het duurzaam versterken van de structuur van onze provincie op een aantal onderscheidende kwaliteiten.

We concentreren ons daarbij op het bijzondere leef- en vestigingsklimaat van Brabant vanuit de opvatting dat dit past bij het nieuwe profiel en de ambities van onze provincie. Voor de Investeringsagenda is in totaal een bedrag van maximaal € 1 miljard gereserveerd uit de middelen die beschikbaar zijn gekomen bij de verkoop van de aandelen Essent. Dit bedrag is op dit moment nog niet geheel beschikbaar. De komende jaren wordt door rentetoevoegingen dit bedrag bereikt.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

De Investeringsagenda is ingevuld via drie tranches:

- de eerste tranche bestaat uit 5 investeringsvoorstellen voor een bedrag van oorspronkelijk € 278,9 mln;
- in de tweede tranche zijn het Groen Ontwikkelfonds Brabant, het Innovatiefonds, het Energiefonds en het Breedbandfonds ingesteld tot een totaal bedrag van € 475 mln (PS 42/13);
- in het Bestuursakkoord 2015 – 2019 'Brabant in Beweging' is ook de derde tranche benoemd tot een bedrag van € 293 mln, waarvan €35 mln gedekt wordt door ambitiebijstellingen 1e tranche en een revolverende inzet economische structuurversterking.

Met het Bestuursakkoord en de bijgestelde ijkpunten is invulling gegeven aan het "rompbesluit" voor de derde tranche. De uitwerking van de individuele voorstellen zijn en/of worden zoveel mogelijk geclusterd per beleidsterrein/-thema aan u voorgelegd.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Voor de inhoudelijke toelichting op de realisatie van de onderscheidene investeringsvoorstellen verwijzen wij naar de desbetreffende productgroepen.

1e tranche

In de 1e tranche Investeringsagenda zijn 5 voorstellen gehonoreerd. Deze voorstellen zijn ondergebracht binnen het begrotingsprogramma waar ze inhoudelijk de grootste relatie mee hebben c.q. aan de doelstellingen waarvan ze het meest bijdragen.

Het betreft de volgende investeringsvoorstellen:

a. Energietransitie (04.04)

Een kans voor innovatie en duurzaamheid. Hiervoor is door PS € 71,2 mln (PS 59/10) beschikbaar gesteld. De provincie investeert in drie clusters (solar, biobased economy en elektrisch rijden/slimme netwerken) om hier een internationale concurrentiepositie te verkrijgen. De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd en t/m 2017 bijna volledig gerealiseerd.

b. Landschappen van allure (03.03)

Mooie, groene landschappen. Met het investeringsproject 'Landschappen van allure' wil de provincie - samen met regionale partijen - drie gebieden (de Brabantse Wal, Het Groene Woud en de Maashorst) ontwikkelen tot hoogwaardige landschappen. PS hebben hiervoor € 56,2 mln (PS 79/10) beschikbaar gesteld. De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd en t/m 2017 bijna volledig gerealiseerd.

c. Brabant C (06.01)

Het Brabant C Fonds versterkt en vergroot het kunst- en culturaanbod van Brabant. Provinciale Staten hebben hiervoor een bedrag van € 25 mln beschikbaar gesteld/gereserveerd (PS 33/14). De beschikbare middelen zijn nagenoeg volledig aan Brabant C beschikbaar gesteld.

d. Sportplan 2017 (06.04)

Sport draagt bij aan een bruisend leef- en vestigingsklimaat. PS hebben € 40 mln beschikbaar gesteld om de sportinfrastructuur te versterken (PS 77/10). We streven naar meer naam en faam als (top)sportprovincie, het vergroten van de economische spin-off van sport en meer kans om te gaan

sporten voor Brabanders met een beperking, ouderen en de Brabantse jeugd (participatie). De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd. In 2017 is een bedrag van € 2,14 mln gerealiseerd.

e. Grote erfgoedcomplexen (06.01)

Het op ambitieuze en ondernemende wijze samenwerken met partners aan het behoud van Brabantse erfgoedcomplexen. Het accent ligt op kloosters, kastelen, militaire complexen en industrieel erfgoed. (UA 42). PS hebben hiervoor een bedrag van € 61,5 mln beschikbaar gesteld, waarvan € 2,5 mln voor apparaatskosten (PS 78/10). Bij het bestuursakkoord 2016 – 2019 is de ambitie met € 20 mln bijgesteld, zodat € 39 mln beschikbaar is. Hiervan is € 11 mln nog niet gealloceerd. Van de € 11 mln is € 5 mln bestemd voor projecten waarover reeds besluitvorming heeft plaatsgevonden in 2017 en welke via BURAP 2018 worden opgenomen in de begroting. Daarmee resteert feitelijk € 5 mln aan besteedbare middelen.

2e tranche

In de 2e tranche zijn 4 fondsen ingesteld. Deze fondsen zijn in 2017 geëvalueerd. Daaruit blijkt dat de fondsen bijdragen aan de uitvoering van het bestuursakkoord en voorzien in een maatschappelijke behoefte. De invoering en de uitvoering van de fondsen is effectief.

De fondsen zijn ondergebracht in het begrotingsprogramma waaraan zij het meeste bijdragen

f. Groen Ontwikkelfonds Brabant (03.04)

Om de volledige EHS en daaraan gekoppelde ecologische verbindingzones te realiseren is op 1 mei 2014 het GOB opgericht. De omvang van het fonds bedraagt € 240 mln en de looptijd is 15 jaar. De middelen zijn volledig gealloceerd.

g. Innovatiefonds Brabant (04.01)

Om innovaties en technologische groei te versterken participeert het fonds in innovatieve MKB-bedrijven en consortia van bedrijven en kennisinstellingen. De omvang van het fonds bedraagt € 125 mln en de looptijd is 24 jaar. Het fonds is sinds 2014 operationeel en ondergebracht bij de Brabantse Ontwikkelings Maatschappij (BOM). De middelen zijn volledig gecommitteerd in de vorm van leningen en daarmee gealloceerd.

h. Energiefonds Brabant (04.01)

Het fonds heeft als doel om energiebesparing en opwekking van duurzame energie aan te jagen en te versnellen door bij te dragen aan financiering van bewezen duurzame energietechnieken. De omvang van het fonds bedraagt € 60 mln en de looptijd is 24 jaar. Het fonds is sinds 2014 operationeel en ondergebracht bij de BOM. De middelen zijn volledig gecommitteerd in de vorm van leningen en daarmee gealloceerd.

i. Breedbandfonds Brabant (04.01)

Het fonds heeft als doel om de beschikbaarheid van breedbandaansluitingen te versnellen en om het gebruik daarvan in 'witte' (niet aangesloten) buitengebieden en bedrijventerreinen te bevorderen. De omvang van het fonds bedraagt € 50 mln, waarvan € 7,5 mln is bestemd voor de pilotfase. De looptijd is 25 jaar. Het fonds is ondergebracht bij de BOM. Op dit moment is het fonds niet opengesteld voor nieuwe aanvragen. De markt lijkt de uitrol van glasvezel in Brabant zelfstandig te realiseren. Nieuwe financieringen zijn op dit moment niet doelmatig en waarschijnlijk zelfs contraproductief. Als blijkt dat er op termijn opnieuw sprake is van marktfalen is er mogelijk weer een rol voor de provincie weggelegd in het kader van de nieuwe Agenda Digitalisering. Een voorstel voor herbestemming van de resterende middelen uit het fonds (ca. 44,8 mln.) voor de digitaliseringsagenda wordt medio juni 2018 voorgelegd aan Provinciale Staten.

3e tranche

In het bestuursakkoord Beweging in Brabant zijn in de 3e tranche middelen gelabeld voor de onderwerpen/thema's: transitie agrofood, energietransitie, energieneutrale woningen, ecologische structuurversterking, deltaprogramma, economische structuurversterking en cultuur en leefbaarheid.

j. Transitie Agrofood (02.02)

De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd op basis van het Uitvoeringsprogramma Agrofood en het aangenomen besluit op 7 juli 2017 'Versnelling transitie veehouderij (incl. Stalderingsloket)'. Op basis van het Uitvoeringsprogramma Agrofood en het aangenomen besluit 'Versnelling transitie veehouderij (incl. Stalderingsloket)' waren de beschikbare middelen volledig gealloceerd.

Een bedrag van € 3,78 mln. is in 2017 niet gerealiseerd en wordt in een volgende begrotingswijziging opnieuw gepland".

k. Energietransitie en Energieneutrale woningen (04.04)

In 2017 is voor het aanvullend Uitvoeringsprogramma Energie 2018-2019 € 2,5 mln beschikbaar gesteld (PS 76/77). Het restant van de beschikbare middelen zal op basis van de voortgang in de uitvoering bij de burap 2018 in de begroting worden geraamd.

I. Ecologische structuurversterking

In de uitwerking van de bestuursopdracht Connecting Delta is € 7 mln bestemd voor ecologische structuurversterking in de Zuidwestelijke Delta. Op basis van de evaluatie van het BrUG hebben PS ingestemd (77/17) met de inzet van de resterende middelen voor het deelprogramma Biodiversiteit & Leefgebieden (€ 35 mln) en voor het deelprogramma Natuur & Samenleving (€6 mln).

m. Deltaprogramma

De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd.

n. Economische structuurversterking

Van de beschikbare middelen is bijna € 110 mln. (inclusief € 6,0 mln. risicoafdekking ten behoeve van de MKB+ faciliteit) gealloceerd. Voor de restant middelen vinden momenteel nadere verkenningen plaats hoe we gezamenlijk met onze partners tot goede proposities kunnen komen.

o. Cultuur en leefbaarheid

Op basis van het Uitvoeringsprogramma Cultuur, Erfgoed en de Sportagenda is ruim € 15 mln gealloceerd. Voor het restant van bijna € 3 mln zijn bestemmingen voorzien binnen cultuur en sociale veerkracht. Uiterlijk medio 2018 worden hiervoor begrotingswijzigingen ingediend.

Financieel
meerjarenoverzicht van
de
investeringsvoorstellen
uit de drie tranches van
de investeringsagenda

(besluiten zijn
meegenomen tot en met
1 maart 2018):

Investeringsvoorstel	Oorspronkelijk	Max.	Realisatie	Realisatie	Raming	Nog niet
Bedragen x € 1 mln.	bedrag	beschikbaar	t/m 2016	2017	2018 e.v.	gealloceerd
Energietransitie 1)	€ 71,20	€ 59,20	€ 48,95	- € 0,25	€ 0,65	-
Landschappen van allure 2)	€ 56,15	€ 53,90	€ 52,83	- € 0,01	€ 0,10	-
Brabant C / BCH	€ 50,00	€ 35,00	€ 34,72	-	-	€ 0,28
Sportplan 2016	€ 40,00	€ 38,40	€ 31,33	€ 2,14	€ 4,91	€ 0,02
Grote erfgoedcomplexen	€ 61,50	€ 39,00	€ 16,50	€ 0,66	€ 10,81	€ 11,03
Apparaatskosten 1e tranche	-	€ 7,44	€ 7,44	-	-	-
Totaal 1e tranche	€ 278,85	€ 232,94	€ 191,77	€ 2,55	€ 16,47	€ 11,33
Groen Ontwikkefonds Brabant 4)	€ 240,00	€ 235,00	€ 118,31	€ 33,91	€ 1,26	-
Innovatiefonds Brabant 3)	€ 125,00	€ 125,00	- € 23,12	6)	-	-
Energiefonds Brabant 3)	€ 60,00	€ 60,00	€ 1,97	€ 0,68	-	-
Breedbandfonds Brabant 3)	€ 50,00	€ 50,00	€ 1,10	- € 0,01	-	-
Apparaatskosten 2e tranche	€ 19,00	€ 24,00	€ 0,72	€ 0,24	€ 1,20	€ 21,84
Totaal 2e tranche	€ 494,00	€ 494,00	€ 98,98	€ 34,82	€ 2,46	€ 21,84
Transitie agrofood	€ 15,00	€ 14,40	€ 1,19	€ 2,94	€ 6,50	€ 3,78
Energietransitie	€ 20,00	€ 19,20	€ 0,46	€ 5,02	€ 8,35	€ 5,37
Energieneutrale woningen	€ 8,00	€ 7,70	-	€ 0,08	-	€ 7,62
Ecologische	€ 50,00	€ 48,00	-	€ 0,48	€	€ 6,52

structuurversterking						41,00	
Deltaprogramma	€ 30,00	€ 28,80	€ 28,80	-	-	-	-
Economische structuurversterking 5)	€ 150,00	€ 144,00	€ 62,00	€ 16,88	€ 13,28	€ 51,84	
Cultuur en leefbaarheid	€ 20,00	€ 19,20	€ 0,70	€ 2,73	€ 11,93	€ 3,85	
Apparaatskosten 3e tranche	-	€ 11,70	€ 2,92	€ 2,92	€ 5,85	-	
Totaal 3e tranche	€ 293,00	€ 293,00	€ 96,07	€ 31,05	€ 86,91	€ 78,98	

1) Exclusief Clean Tech fonds, deze is in 2013 betaald uit de algemene middelen. Restant € 9,4 miljoen is gealloceerd voor afdekking lening aan Biobasedfonds bij de BOM.

2) Restant van € 870.000 is gealloceerd voor dekking van leningen en garantstellingen.

3) Bedragen zijn volledig gecommitteerd in de vorm van leningen aan de desbetreffende fondsen daarmee dus ook gealloceerd. De bedragen die in de realisatie en ramingen zijn opgenomen hebben betrekking op de verliesvoorziening en dekking van de fondsmanagementkosten. In geval van Innovatiefonds is er een positief beleggingsresultaat gehaald in 2015 dat in 2016 is verantwoord.

4) Het gedeelte dat nog niet is opgenomen in realisatie en raming is geïnvesteerd in grond en dus gealloceerd totdat de grond wordt verkocht

of ingezet als ruilgrond.

5) Van de € 150 mln.
betreft minimaal € 20
mln. revolverende inzet.

6) Resultaat van
Innovatiefonds was €
556.991 positief, maar
kan pas in 2018 ten laste
van het
jaarrekeningresultaat
verwerkt worden.

9. Europese programma's

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Wij willen optimaal en op een strategische manier gebruik blijven maken van de kansen die Europa ons biedt om provinciale beleidsdoelen te bereiken. De Europese Commissie stelt voor de programmaperiode 2014 - 2020 miljarden aan Europese middelen beschikbaar om de doelstellingen die staan beschreven in de Europa 2020 strategie te verwezenlijken.

De doelstellingen zoals aangegeven in o.m. het Economisch Programma Brabant 2020, het nieuwe bestuursakkoord "Brabant in beweging" en de Smart Specialisation Strategy (RIS3) sluiten perfect aan bij de doelstellingen uit de Europa 2020 strategie (slimme, duurzame en inclusieve groei) en biedt kansen om met behulp van de Europese cofinanciering de Brabantse doelstellingen te verwezenlijken. Het zogenoemde multiplier effect van elke geïnvesteerde euro maken de Europese middelen tot belangrijke impuls gelden voor de provincie. De Europese middelen zijn een katalysator bij het stimuleren van vooral het bedrijfsleven en Triple Helix partners om te innoveren en innovatiekracht te verbinden met belangrijke en actuele maatschappelijke opgaven.

Om optimaal gebruik te maken van de kansen die Europa biedt zet de provincie Noord-Brabant zich voor de lopende zeven jaar sterk in op:

1. Subsidie instrumenten
 - a. Majeure Europese programma's
 - b. Uitbreiding andere Europese financieringsbronnen
2. Bancaire instrumenten
3. Beleidsinstrumenten

Ad) 1a Majeure Europese programma's

De provincie Noord-Brabant is betrokken bij de volgende Europese majeure programma's: als management Autoriteit van OPZuid, gemandateerd management Autoriteit voor POP3 en strategisch partner voor Interreg spelen wij gedurende de gehele programmaperiode 2014-2020 een belangrijke rol bij het beheer, de vormgeving, uitvoering en lancering van de verschillende Europese programma's.

Dit gebeurt in goede afstemming met de interne en externe partners. De geplande openstellingen als de uitputting van de verschillende programma's lopen op schema. In de tabel met beleidsprestaties is dit verder uitgewerkt.

• OPZuid

Europa stelt € 114 miljoen beschikbaar voor het OPZuid programma. Dit is een gezamenlijk programma voor de drie zuidelijke provincies. Binnen het OPZuid richten we ons op verbetering van het regionale concurrentievermogen en de werkgelegenheid door middel van de speerpunten innovatiebevorderingen op basis van de "Smart Specialisation Strategy" RIS3 en de overgang naar een koolstofarme economie.

• INTERREG

Interreg zet in op "grensvervaging" en bevordering van samenwerking tussen regionale gebieden in verschillende landen. Interreg A is gericht op grensoverschrijdende samenwerking met België, Duitsland, Frankrijk en Engeland en verwacht wordt € 40 miljoen voor de 4 Interreg A programma te genereren. De nadruk ligt hierbij op de thema's innovatie, duurzaamheid en grensoverschrijdend arbeidsmarktbeleid. De Interreg-programma's zijn een belangrijk instrument bij de verwezenlijking van de internationale ambities van Brabant, zoals o.a. die zijn verwoord in het Internationaliserings Plan Brabant (IPB).

• Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3)

Vanuit Europa is er voor het POP3 een bedrag van € 55,74 miljoen beschikbaar voor de provincie Noord-Brabant. Dit programma richt zich op verduurzaming en innovatie van de landbouw en de daarmee verbonden thema's zoals transitie agrofood, water, natuur, milieu en plattelandsontwikkeling. Innovatie vormt hier een rode draad in POP3, en wel vanuit de landbouw met slimme cross-overs naar andere sterke sectoren (de zogenaamde RIS3-strategie) en samenhangende beleidsthema's. Bovendien richten we ons bij de POP3-openstellingen op projecten die leiden tot daadwerkelijke transitie van de agrarische sector. Met deze elementen wordt aangesloten op de thema's van het nieuwe bestuursakkoord: Brabant Innoveert, Brabant Vergroent en Brabant Verduurzaamt.

Mijlpaal 2017: het oude programma OP Zuid 2007-2013 is volledig gecontroleerd en goedgekeurd door de Europese Commissie, hetgeen geleid heeft tot 100% uitbetaling van de maximaal beschikbare € 189 miljoen voor landsdeel Zuid.

Ad) 1b Uitbreiding andere Europese financieringsbronnen

Naast de majeure programma's waarin de provincie een duidelijk rol heeft toebedeeld is er proactief gezocht en ingezet op andere Europese programma's en fondsen.

• Horizon 2020

Op basis van het ERAC-onderzoek (ERAC Adviesbureau voor regionale en Europese impact dat is ingehuurd door de provincie met de opdracht om een overzicht te maken van alle Europese middelen die in Brabant landen) is een analyse gemaakt van waar de mogelijkheden voor nieuwe Europese financieringsinstrumenten liggen die tot meer Brabantse initiatieven voor subsidieaanvragen kunnen leiden. In de eerste helft van 2017 is door Europa een beleidskader geschreven. Hierin is aangegeven dat het Horizon 2020 programma grote kansen biedt voor Brabant op het gebied van Agrofood. Met het Horizon 2020 dat door de Europese Commissie zelf wordt gemanaged wil de Europese Commissie en de Nederlandse overheid wetenschap en innovatie stimuleren in het bedrijfsleven en de academische wereld. Het programma heeft een totaalbudget van ongeveer €80 miljard voor de periode 2014-2020.

De uitkomsten van het onderzoek zijn gepresenteerd aan onze agrofood netwerkpartners (met name bedrijfsleven, kennisinstellingen, Triple Helix organisaties en regionale ontwikkelingsmaatschappijen) en ondersteuning is aangeboden om tot nieuwe concrete initiatieven en projecten te komen op het gebied van agrofood.

Ad) 2 Bancaire instrumenten

• Europees Fonds voor Strategische Investerings (EFSI)

Het Europees Fonds voor Strategische Investerings (EFSI) is de kern van het investeringsplan van de commissie Juncker, om een investeringsimpuls van € 500 miljard (SME window) te genereren voor de Europese lidstaten. Het is de inzet van de Nederlandse provincies om, samen met partners, te komen tot projecten gericht op het EFSI.

Mede op basis van een ex ante kapitaalonderzoek (waarin Brabant heeft bekeken hoe het EFSI hulp kan bieden aan Brabantse MKB bedrijven), heeft PS in september besloten in te zetten op de inrichting van een Brabantse MKB-plus faciliteit.

Met deze faciliteit krijgen snelgroeiende kleine en middelgrote ondernemingen toegang tot kapitaal (equity) en vreemd vermogen (debt) om zo een schaa sprong (scale up) te kunnen maken. Hierdoor wordt financiering mogelijk gemaakt van bijvoorbeeld nieuwe fabrieken die bijdragen aan grootschalige marktintroductie van technologie gedreven innovatieve producten.

In 2017 hebben met het Europees Investerings Fonds (EIF) en het Nederlands Investeringsagentschap (NIA) nadere besprekingen plaatsgevonden over de opening van een Brabants luik om kapitaal (equity) te kunnen verstrekken. Deze besprekingen verlopen voortvarend en de inzet is om eind eerste kwartaal 2018 te openen.

Ook hebben verkenningen met de Europese Investeringsbank (EIB) en het NIA plaatsgevonden ten aanzien van de leningen kant van de faciliteit (debt). Doelstelling blijft om hiervoor in 2018 een overeenkomst getekend te hebben.

Mijlpaal 2017: Rijk, EIB en Brabant hebben een Memorandum of Understanding afgesloten over de opzet van het MKBplus instrumentarium, met harde financiële toezeggen voor de financiering

Ad) 3 Beleidsinstrumenten

• Vanguard initiatief

Het Vanguard initiatief is een initiatief waarin ruim 30 Europese regio's samenwerken. Het initiatief is gericht op een "slimme" revival van de Europese maakindustrie (Smart Industries). Brabant participeert actief in dit Europese Samenwerkingsproject, gezien het grote belang van de Smart Industrie-agenda in onze regio. Brabant werkt hierbij nauw samen met een aantal andere provincies waaronder Gelderland, Overijssel, Limburg en Zeeland, het rijk en regio's in Europa (waaronder: Vlaanderen en Baden Württemberg). Concreet is het initiatief gericht op:

a. Beleidsbeïnvloeding in Brussel, zodanig dat binnen en/of naast bestaande Europese fondsen, maar ook in regelgeving, hoge prioriteit wordt gegeven aan baanbrekende projecten op het gebied van Smart Industries, vooral ook na 2020. Resultaat is concrete ondersteuning in 2018 vanuit de EC voor projecten waarin Brabant betrokken is.

b. Kennisdeling en samenwerking op het gebied van Smart-Industries met andere regio's ("brengen en halen"). Het is voor het Brabants bedrijfsleven wezenlijk om goed aangesloten te zijn op ontwikkelingen in andere, toonaangevende regio's binnen Europa, op het gebied van Smart

Industries. Er zijn concrete samenwerkingsprojecten met Vlaanderen, Baden Württemberg en Lombardije opgestart.

Mijlpaal 2017: Vanguard speelt meer en meer een rol als voorbeeldinitiatief voor het toekomstige Interreg, waarbij innovatieve partijen in heel Europa met elkaar kunnen samenwerken, zonder geografische belemmeringen

• Monitoring Europese programma's

Jaarlijks monitort Stimulus Programmamanagement van de provincie Noord-Brabant - in samenwerking met ERAC - de verlening van Europese subsidies aan projecten met begunstigen die zijn gevestigd in Zuid-Nederland. Deze gegevens worden ieder half jaar geactualiseerd en laten zien dat vanaf het begin van de huidige programmaperiode 2014-2020 voor 814 projecten Europese subsidie is toegekend aan ontvanger in Brabant.

Mijlpaal 2017: De totale verleende subsidie aan deze projecten bedraagt € 366.609.000 in Brabant. De totale investering uit deze projecten bedraagt (minimaal) 1 miljard euro. Uit deze investeringen mag 8.152 fte werkgelegenheid worden verwacht in Brabant. Het gehele rapport met peildatum 1 oktober 2017 is bijgevoegd in de bijlage.

• Nieuwe programmaperiode 2020-2027

In de aanloop naar de volgende programmaperiode staan de provincies aan de lat om samen met de steden, triple helix organisaties, kennisinstellingen en overige stakeholders te komen tot een integrale strategie op landsdelig niveau, uitmondend in een nieuwe RIS 3. Om deze gestalte te geven is in 2017 op initiatief van Brabant een werkgroep Cohesie Zuid in het leven geroepen en een eerste aanzet gemaakt om in 2018 tot een gedragen strategie te komen waarmee provincies, samen met gemeente, het Rijk en triple helices gestuurd kan worden op de allocatie van middelen.

Mijlpaal 2017: In IPO-verband is overeenstemming bereikt over het streven om na 2020 zoveel mogelijk te gaan werken met één programma per landsdeel voor de verschillende ESI-fondsen (EFRO ESF en POP), met één set van regels en één autoriteit, die het volledige programmabeheer doet (managen, certificeren en auditen)

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Stand van zaken activiteiten en prestaties 2017. Ga kort in op stand van zaken m.b.t. de realisatie van de activiteiten en prestaties in 2017.

- Er is optimaal (100%) gebruik gemaakt van de Europese middelen uit de huidige Europese programma's 2007-2013 (majeure programma's , OPZuid, Interreg en POP3)
- Voor de majeure programma's zijn 8 openstellingen meer geweest in 2017. De openstellingen zijn afgestemd met de partners en sluiten aan bij de doelstellingen van de Agenda van Brabant en de RIS3;
- De provinciale cofinanciering is middels de Comply or Explain gedachte gematcht aan de Europese middelen (Bij elk nieuw project wordt de "financiële trap" afgelopen 1) is een bijdrage noodzakelijk? 2) Is het mogelijk revolverend te investeren? 3) Kunnen Europese Programma's of andere regelingen gebruikt worden? 4) Is er nog incidentele ruimte in de exploitatiebegroting?);
- De monitoringsrapportage "periodieke inventarisatie Europese Euro's" is geactualiseerd tot peildatum 1 oktober.
- Op basis van bovenstaande inventarisatie is een analyse gemaakt waar de "kansen voor Europese financieringsinstrumenten voor Brabant liggen. De uitkomsten zijn gepresenteerd aan de interne en externe partners.
- Op basis van de uitkomsten van een ex-ante kapitaalmarktonderzoek is besloten om met het Rijk en EIB/EIF een faciliteit in te richten ten behoeve van kleine en middelgrote snelgroeiende ondernemingen ('scale-up's').
- In de aanloop naar de nieuwe Europese programmaperiode 2020 - 2027 heeft Brabant de lead om met haar partners te komen tot een integrale strategie op landsdelig niveau, uitmondend in een nieuwe RIS 3.

Wat heeft het gekost?

De Operationele programma's voor OP Zuid-Nederland (OP Zuid), Plattelands ontwikkelingsprogramma (POP3) en Interreg met hun doelstellingen dragen volledig bij aan de "het

bestuursakkoord” met de daaronder vallende programma’s, met het zwaartepunt op economie, landbouw en ecologie;

Het Europese beleid kent een cyclus van 7 jaar. De huidige programmaperiode loopt van 2014 tot en met 2020. De beschikbare EU-middelen zijn bekend inclusief de percentages waarin ze als cofinanciering kunnen bijdragen aan ons provinciaal beleid en de verwachte kosten die zijn gemeoid voor de uitvoering van de programma’s (zoals de afhandeling van de aanvragen en de monitoring). Bij de match van de provinciale cofinanciering aan de Europese middelen wordt het principe van comply-or-explain toegepast.

Programma's	Financiële inzet Europese programma's	Bijgestelde ambitie inzet Europese programma's	Aanwezige dekking	Dekking toekomstige jaren	Uitgaven t/m 2017	Resteert
Bedragen x € 1 mln.	2014-2020	2014-2020				
OP Zuid	27	27	25	3	24	4
POP3	30	35	30		10	20
Interreg A	34	25	25		5	21
Uitvoering	12	16	11	3	5	9
	103	103	92	6	44 *)	54

* Hiervan wordt in 2018 nog voor € 3,9 mln. aan de reserves onttrokken.

10. Burgerjaarverslag

Inleiding

In het Burgerjaarverslag rapporteren wij over de kwaliteit van:

- de provinciale dienstverlening;
- de procedures op het vlak van burgerparticipatie.

Als referentiekader wordt hiervoor het dienstverleningshandvest van de provincie gehanteerd.

Relatiebeheer

In ons Huis voor Brabant ontvangen we - naast de vele bezoekers voor evenementen, vergaderingen en rondleidingen - ook individuele bezoekers. In 2017 bedraagt het aantal individuele gasten die wij ontvingen aan de koffiebar in de centrale hal ongeveer 46.500 mensen. Dit betekent dat wij buiten het reces om ongeveer 232 gasten per dag bedienen. Dit staat los van het daadwerkelijke aantal bezoekers; zij die geen drankje gebruiken aan de koffiebar, worden hier niet meegeteld. Bij een grove schatting bedraagt het totale aantal gasten op jaarbasis zeker het dubbele: 100.000 mensen.

Relatiemanagement gemeenten werd in 2017 verbreed naar gemeenten en regio's. Met de regio's zijn afspraken over versnelling van de uitvoering van gezamenlijke opgaven (provincie en gemeenten) gemaakt. Daarnaast werden in vier regio's bijeenkomsten voorbereid over de aanpak van opgaven in het netwerk Brabant en het verkennen van nieuwe opgaven (Ontwikkeldagen). Door deze verbinding met inhoudelijke opgaven kreeg relatiemanagement een strategischer karakter.

Gedeputeerde Staten overleggen twee maal per jaar met het bestuur van de Vereniging van Brabantse gemeenten (VBG) over samenwerking tussen de VBG en het provinciaal bestuur.

De samenwerking met de VBG kreeg een extra impuls door de presentatie van het gezamenlijke rapport over de ondermijning in het buitengebied. Die werd gevolgd door vier regionale bestuurlijke bijeenkomsten voor de gemeenten over de opvolging van de aanbevelingen in het rapport.

In 2017 hebben wij diverse initiatieven ontplooid en gestimuleerd om te komen tot bestuurlijke vernieuwing, met een open en vernieuwende manier van werken.

Op Zuid-Nederlandse schaal neemt de regionale economische samenwerking in hoog tempo toe. De Regionale Innovatiestrategie voor Slimme Specialisatie (RIS3) die de provincies Noord-Brabant, Limburg en Zeeland gezamenlijk opgesteld hebben, wordt door bedrijven, kennisinstellingen en overheden omarmd. Er zijn nieuwe netwerken ontstaan van bedrijven, kennisinstellingen, steden, provincies en uitvoeringsorganisaties die resulteren in mooie projecten. De provincie ondersteunt dit soort projecten met o.a. OPZuid- en POP3-subsidie.

Op 9 november 2017 heeft de provincie de uitvoering van een groot deel van het sportbeleid overgedragen aan BrabantSport tijdens een wervende bijeenkomst in Eindhoven. BrabantSport is een samenwerking van de provincie Noord-Brabant, het Centrum voor Topsport en Onderwijs Zuid, de stichting Sports & Technology en Team Brabant Sport. Tijdens deze eerste bijeenkomst waren ruim 100 mensen aanwezig. Doel is dat de verschillende partijen (sportverenigingen, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en overheden) in Brabant zich verbinden met en aansluiten bij BrabantSport. Daarna hebben in 2017 al 15 bedrijven toegezegd partner te worden.

Betrokkenheid / participatie

De provincie heeft in de afgelopen jaar verschillende initiatieven genomen om de betrokkenheid en participatie van de burgers te vergroten. Hieronder vindt u een aantal voorbeelden van deze initiatieven.

Dear future week

Tijdens de Dear Future week in Tilburg zijn MBO-jongeren aan de slag gegaan met een vraagstuk over het betrekken van jongeren bij de provincie. Zij hebben voorgesteld om een startup op te zetten, die helpt bij het verzamelen van wensen en vragen van jongeren en het begrijpelijk uitleggen van provinciaal beleid. Wij werken dit idee uit tot een voorstel.

Vissen- en waterplantenmonitoringsnetwerk

In samenwerking met Ravon werkt de provincie aan de opbouw van het vissen- en waterplantenmonitoringsnetwerk. Door het aanbieden van excursies, cursussen en lezingen wordt in

Brabant kennis en een netwerk van enthousiaste nieuwe vrijwilligers opgebouwd. Dit nieuwe netwerk levert data over (zeldzame) soorten vissen en waterplanten. Dit is belangrijke informatie voor het opstellen en monitoren van Natura 2000 en de KRW beleidsopgave van de provincie Noord-Brabant. De excursies worden zeer goed gewaardeerd en hebben veel deelnemers.

Bijeenkomst Natuur in eigen hand

Met ruim 150 deelnemers, was de belangstelling voor de bijeenkomst voor initiatiefnemers die zelf natuur willen realiseren heel groot. De boodschap is dat het kan en het mag en de provincie GOB IVN BMF en Brabants Landschap kunnen u helpen bij de realisatie. Mooi om te zien dat eind 2017 een aantal van de initiatieven stappen verder zijn in de realisatie!

Health Tech Yard

Studenten, onderzoekers, MKB-bedrijven en regionale zorginstanties werken met elkaar samen aan de ontwikkeling van nieuwe producten waarmee we bijvoorbeeld bij ziekte zelf een diagnose kunnen stellen, ouderen langer zelfstandig kunnen wonen of zieke kinderen in een thuissituatie behandeld kunnen worden. Door dit soort vernieuwingen zal de druk op de reguliere zorg sterk afnemen. Projectpartners zijn Stichting GGzE, Coöperatie Slimmer Leven 2020, High Tech NL, Stichting Kien en Technische Universiteit Eindhoven.

Proeftuin precisielandbouw

Op meerdere locaties in Brabant, Zeeland en Gelderland wordt geëxperimenteerd op het gebied van precisielandbouw, met als doel het gebruik van water, mineralen en gewasbeschermingsmiddelen te verminderen en de oogst te verbeteren. De testen worden uitgevoerd op zowel zand-, klei-, als lössgrond. Bij het project zijn kennisinstellingen als Technische Universiteit Eindhoven, expertisecentrum Delphy en Wageningen Plant Research, ZLTO en diverse akkerbouwers en boom- en fruitkwekers betrokken.

Windenergie A16

Bij de realisatie van 100 MW aan windenergie in de A16-zone participeren bewoners van de gemeenten Breda, Drimmelen, Moerdijk en Zundert op twee manieren: via het planproces om tot een gedragen plan voor de windmolens te komen en door rechtstreeks van de komst van de windmolens te profiteren. Dat laatste noemen we sociale participatie. De opbrengst van 25% van de windmolens gaat direct naar de omgeving: de zogenaamde dorpsmolens.

Het proces om tot een provincie inpassingsplan voor de windmolens te komen kent een formeel inspraaktraject dat start met de ter inzagelegging. Deze start naar verwachting juni 2018. Maar sinds de start van het project eind 2015 trachten provincie en vier samenwerkende gemeenten op velerlei manieren direct omwonenden en belanghebbenden bij het planproces te betrekken. Zo zijn in de beginfase windsafaris's georganiseerd waarin bewoners bij een windmolen konden horen en ervaren wat het betekent om dicht bij een windmolen te wonen. Door de interactie met bewoners zijn op verschillende momenten verbeteringen in de plannen doorgevoerd.

OV-klantbarometer

Voor het meten van de kwaliteit van het openbaar vervoer en de waardering door de reiziger wordt jaarlijks de OV-klantbarometer uitgevoerd. De algemene waardering voor het openbaar vervoer in 2017 is voor alle concessiegebieden 7,6 en is daarmee gelijk aan het landelijk gemiddelde. De waardering van de Brabantliner wordt afzonderlijk gemeten en ligt met 7,7 net daarboven. De score in het concessiegebied ZuidOost laat de grootste stijging zien naar 7,6 ten opzichte van 7,3 in 2016. Ultimo 2016 is in dit gebied een nieuwe concessie van start gegaan.

Mobiliteit

In het kader van het traject Toekomst Mobiliteit is de dialoog gevoerd met de burgers en experts (o.a. via de club van 500) om een beeld te vormen van de mobiliteit van de toekomst voor bijvoorbeeld de nieuwe OV-visie.

Met het Brabants Mobiliteits Netwerk (BMN) worden er communities opgericht met o.a. burgers en werkgevers ter bevordering van de mobiliteit, zoals bij het Paleiskwartier 's-Hertogenbosch.

Binnen het landelijke programma SmartwayZ.NL is een voorkeursalternatief N279-Zuid Veghel-Asten bepaald met draagvlak van de betrokken gemeenten.

Stérk Brabant

Vanuit Sociale Veerkracht is de community Stérk Brabant in ontwikkeling (www.sterkbrabant.nl). Ons doel is om als responsieve overheid maatschappelijke (o.a. burger) initiatieven sterker te helpen maken en hun impact te helpen bevorderen. We maken mogelijk dat maatschappelijke initiatieven elkaar kunnen vinden en we leggen ondersteuningsvragen van initiatieven voor aan deskundige partnerorganisaties die dit mogelijk kunnen bieden. De ondersteuning die wij als programma Sociale

Veerkracht regelen, organiseren of “inhuren” wordt bepaald door wat initiatieven nodig hebben om een stap verder te komen. De initiatieven sturen daarmee op onze beleidsuitvoering.

Lokaal plus

Lokaal plus is een initiatief van het Summacollege te Eindhoven waarbij ouderen uit de wijk uitgenodigd worden om mee te helpen bij het opleiden van leerlingen van niveau 2 en 3. Hierdoor ontstaat er een wederkerige relatie tussen ouderen en leerlingen waarbij van en met elkaar geleerd wordt op thema's als gebruik van tablets en telefoons, koken, huishoudelijke klussen, taalvaardigheid etc. Het initiatief is inmiddels aan opschaling toe. Vanuit het programma Versterken Sociale Veerkracht dragen wij o.a. via impact monitoring bij aan de ontwikkeling van een passend verdienmodel.

Betrouwbaarheid / transparantie

Tot slot komt in deze paragraaf aan de orde of en in hoeverre de provincie zich een betrouwbare partner toont. In het provinciale dienstverleningshandvest zijn normen over de kwaliteit van de provinciale dienstverlening vastgelegd. De realisatie van deze normen wordt door de provinciale organisatie continu gemonitord. Onderstaand worden per categorie de realisaties voor 2017 weergegeven en toegelicht.

Telefonische bereikbaarheid

Telefonische bereikbaarheid meten we (sinds 2008) door het aantal geslaagde contactpogingen; zijnde het aantal - binnen 30 seconden - opgenomen / beantwoorde telefoongesprekken. In onderstaande tabel is ook het resultaat voor 2017 opgenomen

Nadere toelichting

* De telefooncontacten op mobiele telefoons zijn niet in deze cijfers meegenomen. Daarover zijn geen gegevens beschikbaar te maken.

** In 2016 en 2015 hebben wij de mislukte contactpogingen van medewerkers onderling via de vaste toestelnummers meegerekend als contactpogingen. In 2017 wordt de indicator gemeten alleen op basis van contactpogingen van buiten de organisatie.

Telefonische bereikbaarheid *

Geslaagde contact pogingen

	2017	2016	2015
Geslaagde contact pogingen	93,2% **	78%	77%

Kwalitatief onderzoek ontvangst PH

Sinds eind 2017 meten we ook de beleving van de gasten van het Huis voor Brabant op 3 onderwerpen:

- De bezoekersparkeerplaats krijgt een gemiddeld cijfer van 7,5. Bezoekers geven aan dat er (te) weinig parkeerplaatsen zijn, de praatpaal onhandig geplaatst is, en dat er weinig overzicht is.
- De centrale hal krijgt een gemiddeld cijfer van 7,9. De vindbaarheid van de vergaderzalen is als goed gewaardeerd. Sommige bezoekers geven aan dat de hal als donker, koud en kaal overkomt. Ze vinden de barstoelen niet zo comfortabel en ze willen graag meer zitjes nabij de koffiebar. Ook vindt men de garderobe / toiletten niet duidelijk zichtbaar.
- De ontvangst van bezoekers door de gastmensen krijgt een gemiddeld cijfer van 8,2. Veel bezoekers geven aan dat dit zeer gastvrij is, dat de koffiebar top is en dat er prima koffie wordt geserveerd. Dit kan volgens velen van hen als voorbeeld dienen voor andere overheden. Daar waar mogelijk zullen de tips, die wij van onze bezoekers krijgen, leiden tot concrete verbeteringen voor de ontvangst in het Provinciehuis.

Afhandeling subsidies

Subsidie is voor de provincie een belangrijk instrument om beleidsdoelen te realiseren. Er wordt bijvoorbeeld subsidie verstrekt aan projecten en initiatieven op het gebied van cultureel erfgoed,

verkeer en vervoer, economie en innovatie, natuur, milieu en woningbouw. Subsidie kan veel vormen aannemen: de concrete invulling wordt steeds afgestemd op de concrete opgave en doelstellingen die de provincie op een bepaald beleidsterrein wil bereiken.

Nadere toelichting

Het overzicht heeft betrekking op subsidieaanvragen, meldingen, tussenrapportages en subsidievaststellingen. Door steeds kritisch te zijn op tijdige afhandeling van subsidies en de inzet van voldoende capaciteit is het percentage van afhandeling binnen de termijn weer verder verbeterd ten opzichte van 2016. In 2017 hebben we 88% van de subsidies binnen de termijn afgehandeld, een verbetering sinds 2016 (84%). We streven naar een verbetering van de afhandeling binnen de termijn van 95% in 2018.

Subsidies	2017	2016	2015	2014	2013
Aantallen	2.967	2.830	3.842	3.639	2.337
Binnen termijn	2.625 88%	2.383 (84%)	2.563 (67%)	2.561 (70%)	1.968 (84%)
afgehandeld	2.212	1.777	1.951	1.437	1.156
in behandeling	413	606	612	1.124	812
Buiten termijn	342 (12%)	447 (16%)	1.279 (33%)	1.078 (30%)	369 (16%)
afgehandeld	294	370	606	881	303
in behandeling	48	77	673	97	66

Afhandeling vergunningen, ontheffingen en goedgekeurde verklaringen

Door het verlenen dan wel onthouden van vergunningen reguleert de provincie het doen en laten binnen de verschillende beleidsterreinen op individueel niveau. Het betreft hier vergunningen, ontheffingen en meldingen waarbij het vergunningverleningsproces door de provinciale organisatie zelf wordt uitgevoerd, onder meer op het terrein van ruimtelijke ordening en verkeer en vervoer.

Nadere toelichting

Het aantal aanvragen dat in 2017 is ingediend is vergelijkbaar met het voorgaande jaar. Dit ligt ook in de lijn met de verwachtingen aangezien er in 2017 geen substantiële wijzigingen in de wetgeving en de procedures plaats hebben gevonden. Het percentage vergunningen dat binnen termijn is afgehandeld blijft ook in 2017 op het hoog niveau van 90%. Wij zetten deze trend voort in de komende jaren.

Vergunningen	2017	2016	2015	2014	2013
Aantal aanvragen	3.684	3.585	3.549	2.329	2.177
Binnen termijn	3.305 (90%)	3.218 (90%)	3.207 (90%)	2.163 (93%)	1.925 (88%)
afgehandeld	2.771	3.052	3.042	1.968	1.909
in behandeling	534	166	165	195	16
Buiten termijn	379 (10%)	367 (10%)	342 (10%)	166 (7%)	252 (12%)
afgehandeld	329	323	318	146	240
in behandeling	50	44	24	20	12

Afhandeling facturen

Tot en met 2010 is voor tijdige betaling van (correcte) facturen de norm van 30 kalenderdagen gehanteerd. In het gewijzigde dienstverleningshandvest is die norm aangescherpt tot 20 kalenderdagen. In onderstaand overzicht wordt daarom de realisatie voor de norm van 20 kalenderdagen gepresenteerd.

Nadere toelichting

Het door Provinciale Staten in motie M4 d.d. 17 mei 2013 genoemde percentage van 93 is hiermede gehaald. Door verdere automatisering en efficiëntere processen proberen we deze resultaten voor 2018 nog iets verder aan te scherpen.

Facturen	2017	2016	2015	2014	2013
Aantal facturen	19.937	21.029	22.496	22.420	22.894
Betaald binnen de termijn	18.626 (93,4%)	19.488 (93%)	19.798 (88%)	19.715 (88%)	16.631 (86%)
Betaald buiten de termijn	1.301 (6,53%)	1.541 (7%)	2.698 (12%)	2.705 (12%)	3.263 (14%)
Gemiddelde betaaltermijn (in dagen)	10,92	9,7	11,8	15,4	14,3

Afhandeling bezwaarschriften en administratieve beroepen

Het is mogelijk om bezwaar te maken tegen door de bestuursorganen van de provincie genomen besluiten. Daarnaast staat in een beperkt aantal gevallen de mogelijkheid open om administratief beroep bij de provincie aan te tekenen tegen specifieke besluiten van bestuursorganen van gemeenten. De provincie Noord-Brabant werkt met een externe, onafhankelijke hoor- en adviescommissie (HAC).

Bij de afhandeling van bezwaarschriften past de provincie 'mediation' toe. Dat wil zeggen, bij het in behandeling nemen van een bezwaarschrift wordt eerst (telefonisch) contact met de bezwaarmaker gezocht om te onderzoeken of het geschil ook op een andere manier kan worden opgelost. Deze interventie leidt in bijna 50% van de gevallen tot intrekking van het bezwaarschrift.

Nadere toelichting

Het aantal ingekomen bezwaarschriften is ten opzichte van 2016 afgenomen. Deze daling is vooral te verklaren door een afname in het aantal bezwaren tegen subsidiebesluiten. Daar staat nog een lichte stijging van het aantal besluiten tegen besluiten in het omgevingsrecht (denk aan handhavingsbesluiten, vergunningverlening) tegenover.

De succesvolle aanpak van bemiddeling is ook in 2017 gecontinueerd. Er wordt contact gelegd met partijen om te achterhalen welke belangen er spelen en of men samen op informele wijze tot een oplossing kan komen. In 2017 werd na de inzet van een bemiddelingstraject bijna 50% van het aantal bezwaren ingetrokken. Onze "passende aanpak" blijft succesvol en wordt dan ook voortgezet.

Bezwaar- en beroepschriften		2017	2016	2015	2014	2013
Aantal bezwaar- en beroepschriften		293	371	329	221	206
Binnen termijn		261 (89%)	331 (89%)	270 (82%)	205 (93%)	171 (83%)
afgehandeld		208	258	166	126	103
in behandeling		53	73	104	79	68
Buiten termijn		32 (11%)	40 (11%)	59 (18%)	16 (7%)	35 (17%)
afgehandeld		25	38	48	9	30
in behandeling		7	2	11	7	5

Programmarekening met toelichting

Programmarekening met toelichting

De programmarekening met toelichting bestaat uit de rekening van lasten en baten waarin op productgroepniveau (het autorisatieniveau) de lasten en baten van de oorspronkelijke begroting, de begroting inclusief de door PS vastgestelde begrotingswijzigingen en de realisaties zijn opgenomen. De verschillen tussen begroting ná wijziging en de realisatie zoals vermeld in de blauw gearceerde kolommen, zijn toegelicht in de verschillenanalyse programmarekening.

Overzicht van baten en lasten	Lasten 2017			Baten 2017			Saldo vóór	Saldo ná	Saldo gereali-
	Bedragen x € 1.000	Begroting vóór wijziging	Begroting ná wijziging	realisatie	Begroting vóór wijziging	Begroting ná wijziging	realisatie	begrotingswijzigingen	begrotingswijzigingen
	a	b	c	d	e	f	d-/-a	e-/-b	f-/-c
01 Programma Bestuur									
01.01 Provinciebestuur	8.380	9.500	7.100	2	2	29	-8.377	-9.498	-7.071
01.02 Bestuurlijke samenwerking	1.108	2.150	1.714	0	287	270	-1.108	-1.864	-1.443
01.03 Interbestuurlijk toezicht	70	70	34	0	0	17	-70	-70	-17
Organisatiekosten	5.954	6.084	6.765			61	-5.954	-6.084	-6.703
Totaal programma Bestuur	15.512	17.805	15.612	2	289	378	-15.510	-17.517	-15.234
02 Programma Ruimte									
02.01 Ruimtelijke ontwikkeling van het mozaïek	22.555	14.635	11.726	5.753	5.912	4.493	-16.802	-8.723	-7.233
02.02 Agrofood 2020; Brabant Quality	8.197	13.078	11.336	0	300	120	-8.197	-12.778	-11.216
Organisatiekosten	8.709	9.274	10.498				-8.709	-9.274	-10.498
Totaal programma Ruimte	39.461	36.987	33.561	5.753	6.212	4.613	-33.708	-30.775	-28.948
03 Programma									

	Natuur, water en milieu									
03 .0 1	Water	23.183	15.41 4	11.075	4.200	4.582	5.276	- 18.98 3	- 10.83 3	-5.799
03 .0 2	Milieu	38.518	43.75 1	43.199	6.384	12.33 4	12.333	- 32.13 3	- 31.41 7	- 30.866
03 .0 3	Natuur en landschap	72.248	71.53 6	58.015	4.831	5.063	4.077	- 67.41 8	- 66.47 3	- 53.938
03 .0 4	GOB	1.100	39.27 8	58.105	0	2.242	27.257	- 1.100	- 37.03 5	- 30.848
	Organisatieko sten	13.844	14.61 2	13.738				- 13.84 4	- 14.61 2	- 13.738
	Totaal programma Natuur, water en milieu	148.89 3	184.5 91	184.13 2	15.415	24.22 1	48.942	- 133.4 78	- 160.3 69	- 135.19 0
04	Programma Economie									
04 .0 1	Algemeen economisch beleid	13.961	38.04 5	56.334	311	12.80 7	38.286	- 13.65 0	- 25.23 9	- 18.047
04 .0 2	Economisch programma Brabant	13.295	35.24 9	24.977	23	0	0	- 13.27 3	- 35.24 9	- 24.977
04 .0 4	Duurzame energie en energietransit ie	5.144	8.547	6.722	468	105	91	- 4.676	- 8.442	-6.631
	Organisatieko sten	8.628	7.388	7.563				- 8.628	- 7.388	-7.563
	Totaal programma Economie	41.028	89.23 0	95.596	801	12.91 2	38.378	- 40.22 6	- 76.31 8	- 57.218
05	Programma mobiliteit									
05	Mobiliteit	179.92	37.33	29.864	0	1.336	1.028	-	-	-

.0 1		1	2					179.9 21	35.99 6	28.837
05 .0 2	Openbaar vervoer	105.60 9	98.50 9	92.076	82.846	87.12 6	76.672	- 22.76 3	- 11.38 3	- 15.404
05 .0 3	Infrastructuur/ provinciale wegen	154.27 0	71.62 5	69.843	68.341	17.93 5	17.807	- 85.92 9	- 53.69 0	- 52.037
	Organisatieko sten	16.175	15.57 8	15.191			74	- 16.17 5	- 15.57 8	- 15.116
	Totaal programma Mobiliteit	455.97 6	223.0 45	206.97 5	151.18 7	106.3 98	95.581	- 304.7 89	- 116.6 47	- 111.39 3
06	Programma Cultuur en samenleving									
06 .0 1	Cultuur	27.656	23.99 6	21.895	148	178	267	- 27.50 8	- 23.81 8	- 21.628
06 .0 2	Erfgoed	15.005	23.75 1	17.116	622	604	765	- 14.38 3	- 23.14 7	- 16.351
06 .0 3	Sociale veerkracht	5.629	5.798	3.642	0	97	119	- 5.629	- 5.701	-3.523
06 .0 4	Sport	4.898	5.056	4.528	0	0	1	- 4.898	- 5.056	-4.527
	Organisatieko sten	4.741	4.609	4.680				- 4.741	- 4.609	-4.680
	Totaal programma Cultuur en samenleving	57.929	63.21 0	51.861	770	879	1.152	- 57.16 0	- 62.33 1	- 50.710
	Algemeen financieel beleid									
	Algemene									

dekkingsmiddelen									
- Heffing opcenten motorrijtuigen belasting	0	0	0	255.700	249.500	250.660	255.700	249.500	250.660
- Algemene uitkeringen	0	0	0	223.928	245.743	248.163	223.928	245.743	248.163
- Dividend	0	0	0	30.881	32.434	32.539	30.881	32.434	32.539
- Financieringsfunctie	16.190	13.860	12.685	113.320	194.915	272.362	97.130	181.055	259.678
- Overige algemene dekkingsmiddelen	13	13	75	10	697	3.033	-3	685	2.958
Overhead	62.504	62.205	57.543				-62.504	-62.205	-57.543
verschil kostenplaatsen			-699				0	0	699
Stelposten (exclusief onvoorzien)	21.750	0	-36	2.570	0	0	-19.180	0	36
Onvoorzien	1.308	1.008	0				-1.308	-1.008	0
	101.765	77.086	69.569	626.409	723.290	806.757	524.644	646.203	737.188
Bedrag van de heffing voor vennootschap belasting	0	0	0						
A: Totaal generaal van de lasten	860.564	691.955	657.305						
B: Totaal generaal van				800.337	874.201	995.801			

de baten									
	Gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten (B -/- A)						- 60.227	182.246	338.496
	Toevoegingen aan reserves			Onttrekkingen aan reserves			Saldo vóór begrotingswijzigingen	Saldo ná begrotingswijzigingen	Saldo gerealiseerd
	Vóór begrotingswijzigingen	Ná begrotingswijzigingen	Gerealiseerd	Vóór begrotingswijzigingen	Ná begrotingswijzigingen	Gerealiseerd			
C: Toevoegingen aan reserves	445.316	663.516	669.976				- 445.316	- 663.516	- 669.976
D: Onttrekkingen aan reserves				505.543	481.270	443.616	505.543	481.270	443.616
Saldo toevoegingen en onttrekkingen (D -/- C)							60.227	- 182.246	- 226.360
<i>Totaal generaal van de lasten + toevoegingen aan reserves (A+C)</i>	<i>1.305.880</i>	<i>1.355.471</i>	<i>1.327.281</i>						
<i>Totaal</i>				<i>1.305.8</i>	<i>1.355</i>	<i>1.439.4</i>			

<i>generaal van de baten + onttrekkingen aan reserves (B+D)</i>	80	.471	17			
				Geraamd resultaat	0	0
			Gerealiseerd resultaat			112.136

Grondslagen voor resultaatbepaling en waardering

Algemene grondslagen

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de voorschriften die het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en de verordening ex artikel 216 Provinciewet waarin door provinciale staten de uitgangspunten voor het financiële beleid en de regels voor het financieel beheer en de inrichting van de financiële organisatie zijn vastgesteld.

Volgens het BBV is het gemodificeerd stelsel van baten en lasten van toepassing.

De jaarrekening geeft volgens de normen van het BBV een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd over de financiële positie en over de baten en lasten.

De jaarrekening en de toelichtingen geven getrouw, duidelijk en stelselmatig de baten en lasten van het begrotingsjaar, evenals het saldo ervan weer. De jaarrekening geeft tevens een getrouw, duidelijk en stelselmatig inzicht in de financiële positie aan het einde van het begrotingsjaar.

De begrotingscijfers bestaan uit de oorspronkelijke begroting en alle door Provinciale Staten vastgestelde begrotingswijzigingen betreffende het verslagjaar.

De waardering van de activa en passiva en de bepaling van het resultaat vindt plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij het desbetreffende onderdeel anders is vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde.

De baten en lasten worden tenzij anders vermeld, toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben.

De lasten als gevolg van voorlopige subsidie toekenningen worden genomen op het moment van het beschikken (afgeven van de beschikking), tenzij:

- a. De hoogte van de subsidie expliciet is verbonden aan de te leveren prestaties (p x q subsidies), voorbeeld hiervan is een vast bedrag aan subsidie per aangelegd bushokje;
- b. De subsidie op basis van de subsidiebeschikking expliciet toe te rekenen is aan volgende begrotingsjaren (bijvoorbeeld (1) een subsidie voor zorg toegekend in 2017, maar voor exploitatiejaar 2018, (2) een toekenning van een beschikking voor een project in 2017, maar in de beschikking wordt expliciet aangegeven dat het project uitgevoerd zal worden in 2019);
- c. Op basis van het subsidieproces de indruk bestaat dat de start van het project expliciet is gepland in een ander boekjaar (bijvoorbeeld het eind december nog toekennen van subsidies). Bij de start van een project kan hierbij ook gedacht worden aan voorbereidingswerkzaamheden, zoals opmaken van bestek, tekeningen e.d.
- d. Per balansdatum al een betrouwbare schatting kan worden gemaakt van de eventueel terug te vorderen subsidie (dit corrigeren op de last). Dan wordt een vordering te opgenomen in de jaarverslaggeving (inclusief correctie op de lasten) indien op een betrouwbare wijze kan worden ingeschat welk deel van de toegekende subsidies zal worden ingetrokken dan wel lager zal worden vastgesteld. Indien blijkt dat dit bijvoorbeeld op basis van de afgelopen jaren geen constant beeld oplevert en derhalve geen betrouwbare inschatting gemaakt kan worden, dan wordt de vordering uit voorzichtigheid nog niet verantwoord.

Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Dividenden zijn verantwoord in het jaar waarin het besluit tot toekenning van het dividend door de algemene vergadering van de vennootschap is genomen.

Personeelslasten worden in principe toegerekend aan het boekjaar waarop ze betrekking hebben. Als gevolg van het formele verbod op het opnemen van voorzieningen c.q. schulden uit hoofde van jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume worden sommige personele lasten echter toegerekend aan de periode waarin uitbetaling plaatsvindt. Daarbij moet worden gedacht aan componenten zoals ziektekostenpremie ten behoeve van gepensioneerden, overlopende vakantiegeld- en verlofaanspraken en dergelijke.

Voor arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van een jaarlijks vergelijkbaar volume wordt geen voorziening getroffen of op andere wijze een verplichting opgenomen.

Uitgaven ten laste van bestemmingsreserves worden op de exploitatie verantwoord, uitgaven ten laste van voorzieningen worden direct ten laste van de desbetreffende balanspost gebracht. Toevoegingen aan en bijdragen van reserves worden verantwoord bij de resultaatsbestemming. De toevoeging aan en vrijval van voorzieningen wordt in de rekening van baten en lasten verantwoord.

Aan investeringen wordt geen overhead toegerekend.

Vaste activa

De vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investering in mindering gebracht; in die gevallen wordt op het saldo afgeschreven.

Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs c.q. de vervaardigingsprijs verminderd met de afschrijvingen.

De obligaties worden gewaardeerd tegen nominale waarde omdat ze aangehouden worden tot einde looptijd. Wat bij aankoop meer (of minder) wordt betaald wordt als agio (of disagio) geactiveerd en afgeschreven over de looptijd van de betreffende obligaties.

Bijdragen aan investeringen van derden worden niet geactiveerd. Investeringsbijdragen van de provincie aan gemeenten en andere instellingen worden niet geactiveerd maar ineens ten laste van de exploitatie gebracht conform het besluit van PS bij Voorjaarsnota 2010.

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investeringen in mindering gebracht. Afschrijvingen geschieden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar.

Bijdragen aan investeringen van derden worden niet geactiveerd.

Op geactiveerde investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut kan extra worden afgeschreven.

Een actief dat buiten gebruik wordt gesteld, wordt op het moment van buitengebruikstelling voor de resterende boekwaarde afgeschreven.

Tot en met 2014 was binnen de investeringen in materiële vaste activa voor het merendeel van de investeringen sprake van de lineaire afschrijvingsmethodiek. Voor enkele investeringen gold een afwijkende afschrijving op basis van annuïteiten. Omwille van de eenvoud en de eenduidigheid is bij burap 2015/begroting 2016 besloten om voor alle investeringen de lineaire afschrijvingsmethode te hanteren. De met deze keuze samenhangende meerjarig financiële budgettaire neutrale effecten zijn in de begroting 2015 e.v. verwerkt.

Afschrijvingsbeleid

De materiële vaste activa met economisch nut en de investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut worden afgeschreven rekening houdend met de actuele regelgeving en overeenkomstig de normen gangbaar in het maatschappelijk verkeer.

De materiële vaste activa met economisch nut worden lineair afgeschreven in maximaal:

- a. 25 jaar : bedrijfsgebouwen
- b. 25 jaar : vervoermiddelen
- c. 15 jaar: machines apparaten en installaties;
- d. 15 jaar: meubilair

Activa met economisch nut en een verkrijgingprijs van minder dan € 250.000 worden niet geactiveerd, uitgezonderd gronden en terreinen. Deze laatst genoemden worden altijd geactiveerd.

De materiële vaste activa in de openbare ruimte met maatschappelijk nut worden lineair afgeschreven in maximaal:

- a. 15 jaar wegen
- b. 15 jaar infra-projecten.

Financiële vaste activa

De financiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de oorspronkelijke verkrijgingprijs (de inkoopprijs en de bijkomende kosten), de jaarlijkse aflossingen, afschrijvingslasten en afwaarderingen wegens duurzame waardeverminderingen.

Duurzame waardeverminderingen van vaste activa worden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar in aanmerking genomen. Zo nodig is een voorziening voor verwachte oninbaarheid op de boekwaarde in mindering gebracht.

De kapitaalverstrekkingen aan de deelnemingen zijn gewaardeerd tegen verkrijgingprijs. Indien de waarde van de aandelen onverhoopt structureel mocht dalen tot onder de verkrijgingprijs vindt afwaardering plaats.

Uitzondering hierop zijn de deelnemingen NV BNG, NV Waterschapsbank, Enexis Holding NV,

Publiek belang elektriciteitsproductie NV, NV Brabant Water, NV Delta Nutsbedrijf, NV Eindhoven Airport, BV TOM en CV TOM. De kapitaalverstrekking aan deze deelnemingen is op € 0 gewaardeerd. Verstrekte leningen zijn opgenomen tegen nominale waarde. Zo nodig is een voorziening voor verwachte oninbaarheid in mindering gebracht.

Vlottende activa

De voorraden worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of lagere marktwaarde. De onderhanden werken grondexploitatie zijn opgenomen tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, verminderd met de opbrengst wegens verkopen. Indien de boekwaarde de marktwaarde van de grond overschrijdt, wordt een afwaardering naar de lagere marktwaarde verantwoord/wordt een voorziening voor het verwachte negatieve resultaat getroffen. De overige uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar (obligaties) worden gewaardeerd tegen nominale waarde of duurzaam lagere waarde. De nominale waarde van de beleggingsportefeuille wordt bepaald door de aflossingsbedragen van de obligaties zoals deze na afloop van betreffende looptijd van de effecten plaatsvinden. De vorderingen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde. De voorziening wordt op peil gehouden door een jaarlijkse schatting van oninbaarheid. De liquide middelen worden tegen nominale waarde opgenomen. De overlopende activa zijn gewaardeerd tegen nominale waarde. Zo nodig is een voorziening voor verwachte oninbaarheid in mindering gebracht.

Vaste passiva

De reserves zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde. Toevoegingen en onttrekkingen vinden plaats op basis van besluiten van Provinciale Staten en geschieden altijd in het kader van resultaatbestemming. De voorzieningen zijn met uitzondering van de voorziening APPA en de risicovoorziening algemeen, gewaardeerd op het nominale bedrag van de daaraan ten grondslag liggende verplichtingen c.q. de voorziene verliezen. De voorziening APPA en risicovoorziening algemeen zijn opgenomen tegen contante waarde. De vaste schulden, schulden met een rentetypische looptijd van één jaar of langer, worden gewaardeerd tegen de nominale waarde minus de aflossingen.

Vlottende passiva

De vlottende passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Borg- en Garantstellingen: Voor zover leningen door de provincie gewaarborgd zijn, is onder aan de balans (buiten de balanstelling) het totaalbedrag van de geborgde schuldrestanten per einde boekjaar opgenomen.

Balans per 31 december 2017

Balans per 31 december 2017

Bedragen x €1.000



Toelichting op de balans per 31 december 2017

Aansluiting met de balans per 31 december 2016

In de jaarrekening 2016 was onder de leningen aan overige verbonden partijen de lening aan Pivotpark opgenomen tot een bedrag van € 6.282.000. In de balans per 31 december 2017 is deze lening opgenomen bij de leningen aan deelnemingen.

In de balans 2017 zijn in verband hiermee de vergelijkende cijfers voor de leningen aan deelnemingen en de leningen met + € 6.282.000 en de leningen aan overige verbonden partijen met +/- € 6.282.000 aangepast.

ACTIVA

Dit betreft

- vaste activa
- vlottende activa

Vaste activa

Dit betreft

- Immateriële vaste activa
- Materiële vaste activa
- Financiële vaste activa

Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs c.q. de vervaardigingsprijs verminderd met de afschrijvingen.



De opbrengst van de verkoop Essent is onder andere uitgezet in obligaties.

De obligaties worden gewaardeerd tegen nominale waarde omdat ze aangehouden worden tot einde looptijd. Wat bij aankoop meer (of minder) wordt betaald wordt als agio (of disagio) geactiveerd en afgeschreven over de looptijd van de betreffende obligaties.

Materiële vaste activa

Materiële vaste activa worden onderscheiden in:

- Materiële vaste activa: investeringen met economisch nut
- Materiële vaste activa: investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut

De materiële vaste activa met economisch nut zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investeringen in mindering gebracht.

De materiële vaste activa in de openbare ruimte met maatschappelijk nut zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs.

Het verloop van de materiële vaste activa is als volgt:



Voor een gedetailleerd overzicht van deze investeringen met economisch nut en investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut wordt verwezen naar de bijlage 2.

De specificatie van de investeringen 2017 is als volgt:



Financiële vaste activa

Kapitaalverstrekking aan deelnemingen

Het verloop van de kapitaalverstrekking aan deelnemingen is als volgt weer te geven:



De kapitaalverstrekkingen aan de deelnemingen zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. Indien de marktwaarde van de deelnemingen daalt tot onder de verkrijgingsprijs, vindt afwaardering naar deze lagere marktwaarde plaats. Uitzondering hierop zijn de deelnemingen NV BNG, NV Waterschapsbank, Enexis Holding NV, Publiek belang elektriciteitsproductie NV, NV Brabant Water, NV Delta Nutsbedrijf, NV Eindhoven Airport, BV TOM en CV TOM. De kapitaalverstrekking aan deze deelnemingen is op € 0 gewaardeerd. Een gedetailleerd overzicht van de deelnemingen is opgenomen in bijlage 3a.

De toename in 2017 tot een bedrag van € 2.059.430 betreft de kapitaalverstrekking aan de deelnemingen Green Chemistry, High Tech Automotive Campus en aan het Monumentenfonds. Op de kapitaalverstrekking aan deelnemingen is in totaal een voorziening van € 11.010.234 in mindering gebracht.

Leningen aan openbare lichamen

Het betreft leningen aan gemeenten en waterschappen in andere provincies, waar de provincie Noord-Brabant geen toezicht op houdt.

Het verloop van deze leningen is als volgt:



Gedurende 2017 heeft de provincie leningen verstrekt aan een reeks van gemeenten tot een bedrag van € 300.243.939, aan de Drents Overijsselse Delta tot een bedrag van € 10.000.000 en voor havenstrategie Moerdijk € 246.475.

Op deze leningen is ultimo 2017 een voorziening van € 3.010.000 in mindering gebracht.

Verstrekte leningen aan deelnemingen

Het verloop van de leningen aan deelnemingen is als volgt weer te geven:



Op de leningen aan deelnemingen is ultimo 2017 in totaal een bedrag van € 30.637.936 in mindering gebracht omdat wordt ingeschat dat dit bedrag niet meer zal worden terugontvangen.

In 2015 heeft de provincie hybride leningen verstrekt aan de NWB Bank (€ 50 miljoen) en aan de BNG Bank (€ 100 miljoen). Door het hybride karakter dragen deze leningen bij aan het risicodragend vermogen van deze banken. De NWB Bank en de BNG Bank moesten daartoe overgaan vanwege aangekondigde aanscherping van de vermogens-eisen voor banken door de toezichthouder Europese Centrale Bank. De NWB Bank en de BNG Bank hebben een belangrijke rol in de financiering van de publieke sector in Nederland. Vandaar dat Provinciale Staten hebben ingestemd met deze leningen. Ook andere provincies en gemeenten hebben deelgenomen in deze leningen. De provincie Noord-Brabant is aandeelhouder van beide banken.

In 2016 heeft de provincie in aanvulling op de twee leningen nog een volgende hybride lening verstrekt aan de BNG Bank van € 49,8 miljoen. Bij deze lening hebben Provinciale Staten eveneens expliciete instemming gegeven.

De hybride leningen zijn perpetuele leningen en kennen een relatief hoge rentevergoeding.

De belangrijkste risico's van deze hybride leningen zijn de eeuwigdurende looptijd, de achterstelling ten opzichte van andere leningen, de verplichting dat de beide banken op de hoofdsom naar rato zullen afschrijven als de kern-kapitaal ratio onder de 5,125% solvabiliteit zakt (72,5% voor de NWB Bank en 37% voor de BNG Bank ultimo 2017), een kans op afschrijving op last van de toezichthouder met overeenkomstig lagere rentebetalingen tot gevolg.

De NWB Bank heeft als leningnemer het recht om de lening op de eerste renteherzieningsdatum na 10 jaar af te lossen tegen nominale waarde. Tot dat moment is sprake van een niet-beursgenoteerde onderhandse lening met een beperkte handelbaarheid die tegen nominale waarde wordt gewaardeerd op onze balans.

BNG Bank heeft als leningnemer het recht om beide leningen op de eerste renteherzieningsdatum na 5,5 jaar af te lossen tegen de nominale waarde. Indien de bank niet aflast hebben de leninggevers dan als alternatief de mogelijkheid om een beursnotering voor de leningen aan te vragen. Tot dat

moment is ook bij deze leningen sprake van niet-beursgenoteerde onderhandse leningen met een beperkte handelbaarheid die tegen nominale waarde worden gewaardeerd op onze balans. In 2017 heeft de provincie tot een totaalbedrag van € 8.770.990 aan leningen verstrekt aan de deelnemingen van BOM spin-off-fonds, Pivotpark, van het ontwikkelbedrijf, High-Tech xl, Rockstart en Aviolanda.

De verminderingen ad € 32.840.000 betreffen de aflossingen op de leningen aan Pivotpark, BOM-spin-off en aan deelnemingen ontwikkelbedrijf.

Leningen aan overige verbonden partijen

Het verloop van deze leningen is als volgt:



De toename van de verstrekte geldleningen ad € 4.500.000 betreft de leningen aan Treepost, het Energiefonds, het innovatiefonds, het life science & healthfuond en het Breedbandfonds.

Op de leningen aan overige verbonden partijen is ultimo 2017 een bedrag van € 4.153.882 in mindering gebracht omdat wordt ingeschat dat dit bedrag niet meer zal worden terugontvangen.

Overige verstrekte langlopende leningen

Het verloop van deze leningen is als volgt:



Door de provincie is in 2017 voor € 46.670.492 aan overige leningen verstrekt waarvan de lening aan safaripark Beekse Bergen met € 41.500.000 de grootste is.

Op de leningen is ultimo 2017 een bedrag van € 4.954.419 in mindering gebracht omdat wordt ingeschat dat dit bedrag niet meer zal worden terugontvangen. Een bedrag van € 1.410.970 wordt als oninbaar beschouwd.

Een gedetailleerd totaal-overzicht van de door de provincie verstrekte geldleningen is opgenomen in bijlage 3b.

Uitzettingen in de Rijks schatkist met een rentetypische looptijd >=1 jaar

In 2013 heeft de provincie in het kader van partieel schatkistbankieren € 340.700.000 uitgezet bij de het ministerie van Financiën met looptijden tussen 11 en 16 jaar volgens onderstaande tabel. Deze uitzettingen zijn in 2017 niet gewijzigd

De resterende looptijd ultimo 2017 bedraagt:



Specificatie overige uitzettingen met een rentetypische looptijd >=1 jaar



Het grootste deel van de uitzettingen met een looptijd groter of gelijk aan 1 jaar betreft uitzettingen uit de verkoopopbrengst van Essent.

Het gaat hierbij om obligaties die bij aankoop voldoen aan de volgende criteria:

1. gerenommeerde financiële instellingen binnen de EER (Europese Economische Ruimte) met minimaal een AA-minus rating waarvan het land minimaal een AA rating heeft;
2. Europese centrale overheden binnen de EER (staatspapier) met minimaal een AA-minus rating;
3. financiële instellingen binnen het EURO gebied waarvoor overheden binnen de EER een staatsgarantie hebben afgegeven waardoor de rating minimaal AA-minus bedraagt;
4. leningen met extra zekerheid (covered bonds) met minimaal een AA-minus rating van financiële instellingen binnen landen in de EER met minimaal een AA rating;
5. alle stukken genoteerd in euro.

De verdeling van de obligaties over de landen en financiële instellingen is :



Alle uitzettingen voldoen aan de voorwaarden (ratingeisen) zoals hiervoor geformuleerd.

Het totaal van deze uitzettingen is verdeeld over twee portefeuilles, te weten: de immunisatieportefeuille met een nominale waarde van € 889.450.000 (ultimo 2016: € 1.270.735.986) en de investeringsagendaportefeuille met een nominale waarde van € 180.810.000 (was eind 2016: € 358.250.042).

Het gemiddelde rendement van de obligatieportefeuilles bedroeg in 2017 voor de

immunisatieportefeuille: 4,72% (2016: 3,19%) en voor de investeringsagendaportefeuille: 3,05% (2016: 2,91%).

b Oikocredit

Verder bestaan de uitzettingen nog uit de participatie oikocredit ad € 435.000 en de bijbehorende Zerobond ad€ 2.065.215. Deze uitzettingen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en samen vormen ze het nominaal bedrag van de zerobond.

c Beschikbaarheid A59

Voor de beschikbaarheid van de A-59 heeft de provincie € 21.106.694 als financieel vast actief op de balans opgenomen.

d/e Participaties

Daarnaast heeft de provincie nog participaties in het project De havenmeester Tilburg en in het project Woningstichting De Haven.

Overige financiële vaste activa



De sloopvergoedingen en de daarbij behorende rente tot een brutobedrag van € 100,7 miljoen in het kader van de Regeling Beëindiging Veehouderijen tweede tranche worden tot de financiële vaste activa gerekend. Op dit bedrag wordt het saldo van de Rbv eerste tranche (ultimo 2017: € 1,9 miljoen.) in mindering gebracht. Daarnaast is het uitgekeerde winstsaldo en borgstellingsvergoeding van Ruimte voor Ruimte (€ 2,9 miljoen) t/m 2017 verrekend. Uiteraard is het bedrag dat is doorberekend aan Ruimte voor Ruimte en derden (inclusief rente: € 40,5 miljoen) i.v.m. kavelontwikkeling en – verkoop, minus nog aan gemeenten af te dragen ontvangsten uit kavelontwikkeling (€10,6 miljoen) in mindering gebracht, zodat per saldo € 66,0 miljoen resteert. Daarnaast is besloten dat in het kader van de Ruimte voor Ruimte regeling verbreed via de Vervolgsamenwerkingsovereenkomst (SOK2) 600 kavels zullen worden ontwikkeld om de kosten terug te verdienen voor:



¹ MOB = Militair mobilisatie complex

² SOBB = Sloop overtollige bebouwing buitengebied

Het risico van het mogelijk niet terugverdienen van de sloopvergoedingen als volgt te formuleren: Vanaf 2016 is de provincie 100% aandeelhouder van Ruimte voor Ruimte Beheer BV en is er een nieuwe businesscase voor de jaren 2016 t/m 2031 opgesteld. Aan de hand van de nieuwe businesscase is ook een risicoanalyse uitgevoerd. Sinds begin 2016 is belastingwetgeving gewijzigd en moeten alle kavels geleverd worden in de “BTW–sfeer”. Daarmee worden de opbrengsten over de hele looptijd € 6,5 miljoen lager dan eerder gepland. Dergelijke maatregelen van de Rijksoverheid hebben een grote impact op de toekomstige resultaten van de Ontwikkelingsmaatschappij. In 2017 zijn er maatregelen getroffen om de uitvoering voldoende robuust te maken. Deze hebben geen budgettaire consequenties voor de provincie.

Voor het dekken van de daarbij behorende risico's is in de risicoreserve een bedrag van € 5 miljoen beschikbaar.

Bij de risicoanalyse uit 2016 zijn verschillende scenario's doorgerekend, waarbij ervan is uitgegaan dat extra kavels moeten worden ontwikkeld en de afzet van kavels de komende jaren op een structureel lager niveau liggen van rond de 100 kavels/titels Hierdoor bedraagt de terugverdientijd langer dan gepland. Vanwege de complexiteit zijn al deze scenario's met de nodige onzekerheid omgeven. Het bedrag ad € 96,3 miljoen voor sloopvergoedingen zoals opgenomen op de balans per 31-12-2017 is daarmee de best mogelijke schatting.

Vlottende activa

Voorraden

De voorraden zijn als volgt te specificeren:



Grond en hulpstoffen

De grond en hulpstoffen betreffen de voorraad gronden EHS en Lente-akkoordprojecten ad € 64,2 mln.

Onderhanden werk

De voorraden onderhanden werk vallen uiteen in bouwgronden in exploitatie en overige.

Van de voorraad onderhanden werk-bouwgronden in exploitatie kan het volgende verloop overzicht worden gegeven:



Gedurende 2017 is een traject gestart om voor het complex KVL in Oisterwijk een deel van de gebouwen, en daarmee de toekomstige exploitatie en ontwikkeling, te verkopen. Dit traject wordt namens de provincie door een externe partij begeleid, waarbij inmiddels het verkooptraject zich in een afrondende fase bevindt. De biedingen zijn ontvangen en besloten is om tot voorlopige gunning over te gaan.

Gezien de nog aanwezige onzekerheden/risico's gepaard gaande met dit nog lopende verkooptraject is besloten om de in de jaarrekening 2017 verantwoorde risicovoorziening van €3,8 miljoen voorsnog te handhaven.

De waardering van het complex Logistiek Park Moerdijk (LPM) is gebaseerd met het uitgangspunt dat het gehele project conform contractuele afspraken wordt overgedragen aan het Havenschap Moerdijk. Een belangrijke voorwaarde van dit uitgangspunt is dat het inpassingsplan wordt vastgesteld door de Raad van State. De verwachting is dat de Raad van State begin 2019 een uitspraak doet. In afwachting van deze uitspraak vindt waardering plaats vanuit het beschreven uitgangspunt dat de voorgenomen overdracht aan het Havenschap Moerdijk doorgang vindt. Afwijking van dit uitgangspunt kan financiële gevolgen hebben voor de gehanteerde waardering.

Het onderhanden werk N279 Noord betreft het beekherstel aan de rivier de Aa dat in overleg met het waterschap wordt uitgevoerd.

Het onderhanden werk Gol gaat het om circa 20 projecten die in het kader van de gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat worden aangepakt.

Gereed product en handelsgoederen

De voorraden gereed product en handelsgoederen zijn te specificeren als:



Onder de voorraden gereed product en handelsgoederen zijn ook de twee woningen ad € 326.790 begrepen die de provincie in het kader van de regeling Stimulering Woningbouw (opkoopgarantie-regeling) tijdelijk in haar bezit heeft.

Uitzettingen met een rentetypische looptijd van korter dan één jaar

De vorderingen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde. De voorziening wordt op peil gehouden door een jaarlijkse schatting van oninbaarheid.

Getroffen en inbegrepen in dit saldo is een voorziening voor oninbaarheid van debiteuren van € 965.429.

Liquide middelen



De kas en banksaldi worden tegen nominale waarde op de balans opgenomen.

Overlopende activa

De overlopende activa zijn onder te verdelen naar:

- Nog te ontvangen bedragen
- Overige overlopende activa



Het verloop van de nog te ontvang bedragen is gespecificeerd opgenomen in bijlage 5a.

Buiten de balanstelling is aan de activa-zijde het bedrag van het toekomstig recht op verliescompensatie krachtens de Wet op de vennootschapsbelasting 1969 opgenomen tot een bedrag van € 0.

PASSIVA

Dit betreft

- vaste passiva
- vlottende passiva

Vaste passiva

Dit betreft

- Eigen vermogen
- Voorzieningen
- Vaste schulden

Eigen vermogen

Tot het eigen vermogen worden gerekend de algemene reserve, de bestemmingsreserves en het saldo van de jaarrekening.

Het verloop van het eigen vermogen in 2017 is als volgt:



Over de bestemming van het batig saldo van de jaarrekening 2017 ad € 112,1 miljoen besluiten PS bij het statenvoorstel tot vaststelling van de jaarstukken 2017.

Algemene reserve

De algemene reserve is opgedeeld in een aantal compartimenten, waarvan het verloop hieronder is weergegeven:



Het saldo van de jaarrekening 2016 is na de vaststelling van de jaarstukken 2016 door PS toegevoegd aan de algemene reserve. Het saldo van de algemene reserve per 31 dec 2016 ad € 269.141.576 betreft de som van de in de jaarrekening 2016 gepresenteerde waarde van de algemene reserve per 31 december 2016 ad € 215.762.278 en het rekeningresultaat 2016 ad € 53.379.298.

Component overhevelingen

De algemene reserve fungeert als “tijdelijke stalling” voor het conform besluitvorming overhevelen van middelen tussen de verschillende jaren.

Onderdeel doorgeschoven ruimte

Op basis van besluitvorming van PS is de extra begrotingsruimte tijdelijk in de algemene reserve gesteld om die in de komende jaren weer in de begroting te kunnen inzetten.

Component voorfinanciering

De component voorfinanciering van de algemene reserve omvat de middelen van activiteiten op de meerjarenbegroting die in de tijd naar voren zijn gehaald. Met het naar voren halen in de tijd ontstaat in een later jaar ruimte op de begroting. Deze ruimte wordt gebruikt om de tijdelijke voorfinanciering via de Algemene Reserve te compenseren. De mutaties in de reserve betreffen de voorgefinancierde middelen voor de omgevingsdiensten en de verplaatsing intensieve veehouderij.

Component risicoreserve

Bij de Voorjaarsnota 2004 is door Provinciale Staten de risicoreserve ingesteld om de beleidsrisico's (de risico's die uitdrukkelijk zijn aanvaard als consequenties van bepaald functioneel beleid en die in de toekomst kunnen leiden tot extra budgettair beslag) af te dekken. Een nadere toelichting op de risico's die via de risicoreserve worden afgedekt is opgenomen in paragraaf 4 weerstandsvermogen en risicobeheersing in de jaarstukken.

Component Bestuursakkoordmiddelen

Voor de afwikkeling van het “oude bestuursakkoord” en voor de uitwerking van het huidige bestuursakkoord zijn binnen de algemene reserve twee componenten opgenomen.

Bestemmingsreserve Essent

In deze reserve die is gevormd uit de opbrengst van de verkoop aandelen Essent is in vier componenten opgedeeld.



Component Immunisatieportefeuille

Deze component heeft tot doel om een zeker rendement te genereren, door het jaarlijks ontvangen van een vast rendement, ter compensatie van de wegvallende dividendstromen van Essent. (zie ook de paragraaf Treasury).



*) In totaal is € 340.700.000 uitgezet in langlopende deposito's bij de schatkist.

Component Investeringsagenda

Deze component staat ten dienste van de investeringsstrategie van de Agenda van Brabant en moet op de juiste momenten de middelen genereren voor de uitvoering van de geplande investeringen (zie ook paragraaf Treasury).



Component dividend en rentereserve

Deze component heeft tot doel om de reële waarde van de immunisatieportefeuille op peil te kunnen houden en éénmalige tegenvallers op te kunnen vangen.

Component Balansverkorting

Provinciale Staten hebben bij de Voorjaarsnota 2010 besloten tot afwaardering van de geactiveerde investeringsbijdragen aan derden (waar geen provinciaal bezit tegenover staat, zie ook Voorjaarsnota 2010 blz 25/26). Hiervoor is een deel van de opbrengst verkoop Essent aangewend.

Een gedetailleerd overzicht van het verloop van de algemene reserve en de bestemmingsreserves van de provincie is opgenomen in de bijlage 4.

Rekeningresultaat

De jaarrekening 2017 sluit met een batig saldo van € 112,1 miljoen na verwerking van de hierboven (in de tabel van het eigen vermogen) vermelde stortingen en onttrekkingen.

De jaarrekening 2016 sloot met een batig saldo van € 53,4 miljoen, dat conform de bestendige gedragslijn is toegevoegd aan de algemene reserve.

Voorzieningen

De voorzieningen zijn met uitzondering van de voorziening APPA en de risicovoorziening algemeen, gewaardeerd op het nominale bedrag van de daaraan ten grondslag liggende verplichtingen c.q. de voorziene verliezen.

De voorziening APPA en risicovoorziening algemeen zijn opgenomen tegen contante waarde. Van de voorzieningen is het verloop als volgt weer te geven.



De uitgaven in verband met verplichtingen en voorziene verliezen ad € 2.983.158 zijn rechtstreeks ten laste van de voorzieningen gebracht.

De vrijval heeft betrekking op vrijval van de voorziening APPA (tot een bedrag ad € 1.717.762) en de vrijval risicovoorziening ontwikkelbedrijf.

N.B. Een aantal voorzieningen is rechtstreeks in mindering gebracht op de activa.

Het verloop hiervan is als volgt weer te geven:



In het kader van de transactie met RWE hebben de verkopende aandeelhouders een aantal garanties gegeven aan RWE. Het overgrote deel van deze garanties is door de verkopende aandeelhouders op het moment van verkoop van Essent aan RWE overgedragen aan Verkoop Vennootschap BV, die vanaf het moment van oprichting dus ook aansprakelijk is mochten één of meer van deze garanties worden ingeroepen. Ter verzekering van de betaling van eventuele schadeclaims heeft RWE bedongen dat een deel van de verkoopopbrengst door de verkopende aandeelhouders gedurende een bepaalde tijd op een aparte bankrekening zal worden aangehouden (in jargon: in escrow zal worden gestort). Buiten het bedrag dat in escrow zal worden gehouden, zijn de verkopende aandeelhouders niet verder aansprakelijk. Het provinciaal aandeel is als onderdeel van de verkoopopbrengst Essent in de voorziening Escrow gestort. In de balans van de provincie is de voorziening gesaldeerd met de vordering op de Verkoop Vennootschap BV.

In 2017 is van de voorziening escrow ad € 4.164.771, een bedrag van € 687.283 vrijgevallen. Ultimo 2017 resteert nog € 3.477.488 in deze voorziening.

Voorts bedragen de voorzieningen op de door provincie verstrekte geldleningen ultimo 2017 een bedrag van € 40.331.516 en is voor kapitaalverstrekking aan deelnemingen een voorziening opgenomen van € 11.010.234.

Voor grondexploitaties is ultimo 2017 een voorziening van € 5.930.000 opgenomen en voor dubieuze debiteuren een bedrag van € 965.469.

Een gedetailleerd overzicht van het verloop van de voorzieningen van de provincie is opgenomen in de bijlage 5.

Vaste schulden

De vaste schulden, schulden met een rentetypische looptijd van één jaar of langer, worden gewaardeerd tegen de nominale waarde minus de aflossingen.



*Betreft een schuldrelatie met het ministerie van Economische Zaken.

De totale rentelast voor de vaste schulden in 2017 bedraagt € 888.092.

Een gedetailleerd overzicht van de vaste schulden is opgenomen in de bijlage 6.

Vlottende passiva

Netto-vlottende schuld met een rentetypische looptijd korter dan één jaar

De netto vlottende schulden zijn onder te verdelen in



Crediteuren

Het crediteurensaldo ultimo 2017 bedroeg € 35.603.494 en is daarmee hoger dan eind 2016. Het relatief groot aandeel van niet jaarlijks terugkerende incidentele posten (o.a. projectsubsidies) met wisselende betaalmomenten kan leiden tot grote fluctuaties in crediteurbalans-standen.

Overlopende passiva

De overlopende passiva zijn als volgt te specificeren:



Het verloop van de van Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen met een specifiek bestedingsdoel is als volgt te specificeren:



Een specificatie van deze voorschotbedragen is opgenomen in bijlage 5a. Nog te betalen subsidies De post overlopende nog te betalen subsidies per ultimo boekjaar is gebaseerd op de voorlopige subsidietoekenningen. De lasten als gevolg van voorlopige subsidie toekenningen worden genomen op het moment van het beschikken (afgeven van de beschikking), tenzij: a. De hoogte van de subsidie expliciet is verbonden aan de te leveren prestaties (p x q subsidies), voorbeeld hiervan is een vast bedrag aan subsidie per aangelegd bushokje; b. De subsidie op basis van de subsidiebeschikking expliciet toe te rekenen is aan volgende begrotingsjaren (bijvoorbeeld (1) een subsidie toegekend in 2016, maar voor exploitatiejaar 2017, (2) een toekenning van een beschikking voor een project in 2016, maar in de beschikking wordt expliciet aangegeven dat het project uitgevoerd zal worden in 2018); c. Op basis van het subsidieproces de indruk bestaat dat de start van het project expliciet is gepland in een ander boekjaar (bijvoorbeeld het eind december nog toekennen van subsidies). Bij de start van een project kan hierbij ook gedacht worden aan voorbereidingswerkzaamheden, zoals opmaken van bestek, tekeningen e.d. d Per balansdatum reeds een betrouwbare schatting kan worden gemaakt van de eventueel terug te vorderen subsidie (dit corrigeren op de last). Dan wordt een vordering te opgenomen in de jaarverslaggeving (inclusief correctie op de lasten) indien op een betrouwbare wijze kan worden ingeschat welk deel van de toegekende subsidies zal worden ingetrokken dan wel lager zal worden vastgesteld. Indien blijkt dat dit bijvoorbeeld op basis van de afgelopen jaren geen constant beeld oplevert en derhalve geen betrouwbare inschatting gemaakt kan worden, dan wordt de vordering uit voorzichtigheid nog niet verantwoord. Als gevolg van deze verantwoordingssystematiek bestaat er op balansdatum derhalve een onzekerheid ten aanzien van de exacte hoogte van de nog te betalen subsidies en de subsidies die 100% worden bevoorschot. Het verloop van de nog te betalen subsidies kan als volgt worden gespecificeerd:



Borg- en garantstellingen

Buiten de balanstelling zijn aan de passiva-zijde de bedragen aan borgstellingen en garantstellingen aan natuurlijke en rechtspersonen opgenomen waarvan de specificatie als volgt is weer te geven:



De gewaarborgde geldleningen, de gemeenschappelijk gewaarborgde geldleningen en de afgegeven garanties zijn gespecificeerd opgenomen in de bijlagen 7a, 7b en 7c. Gewaarborgde geldleningen aan gezondheidsinstellingen (bijlage 7a) De gewaarborgde geldleningen aan instellingen in de gezondheidszorg zijn afgegeven sinds ca 1960 tot ca 1985. In 1999 is het Waarborgfonds voor de zorgsector opgericht met als doel borg te staan voor geldleningen van deelnemende zorginstellingen. Het beleid van de provincie is erop gericht om de waarborgen zoveel mogelijk door het WFZ te laten overnemen. Ultimo 2017 resteert voor Noord-Brabant een bedrag van € 0 aan gewaarborgde geldleningen. Gemeenschappelijk gewaarborgde geldleningen groenfonds (bijlage 7b) De provincie heeft een doorbetalingsverplichting van rente en aflossingsbedragen van leningen aan het Nationaal Groenfonds. Deze leningen zijn in 1999 tot stand gekomen door een convenant tussen het Rijk en de provincies in het kader van natuurontwikkeling. De provincie Noord-Brabant heeft op 31 december 2017 een restschuld van € 8.161.837. Tot en met 2023 dient de provincie jaarlijks € 1,5 miljoen aan rente en aflossing te betalen waarvoor ze in het provinciefonds volledig wordt gecompenseerd. Vanwege de financieringsconstructie is de resterende schuld niet opgenomen als langlopende schuld in de balans. Overige garanties (bijlage 7c) De provincie heeft voorts garanties verstrekt aan BNG bank, TOM, het Nationaal groenfonds, de gemeenten Werkendam, Woudrichem en Aalburg, gemeente Deurne, gemeente Boxtel, aan ROC West Brabant, voor de woningbouw, gemeente 's-Hertogenbosch, IPO-BNG, stichting zero emissie busvervoer, REWIN, Gemeente Nuenen, stichting Sports and Technology, FNV, stichting Midpoint Brabant, aan Heliox Solar BV, energiefonds Brabant BV en aan gemeenten Cuijk, Mook en Middelaar. De maximaal in te roepen garanties belopen een totaal van € 122,5 miljoen.

Een specificatie van de mutaties in de garantieverplichtingen aan instellingen in 2017 is onderstaand opgenomen:



Niet uit de balans blijvende gerelateerde rechten en verplichtingen

Derivaten

Door de provincie Noord-Brabant wordt gebruik gemaakt van één derivaat: voor de afdekking van een renterisico dat is ontstaan bij het PPS project voor de aanleg van de autosnelweg A59. De financiering voor dit project bestaat voor een deel uit een langlopende lening (bij aanvang ruim € 86 miljoen) die het bouwconsortium Poort van Den Bosch is aangegaan bij de BNG. Deze lening wordt in de periode 2006 – 2020 volledig afgelost in gelijke driemaandelijke termijnen.

De provincie betaalt voor de beschikbaarheid van de weg elke drie maanden naast een vergoeding aan het consortium een bedrag aan rente en aflossing van de genoemde lening direct aan de BNG. De lening heeft een variabele rente (driemaands euribor).

Bij het financieringsmodel voor de PPS A59 is de provincie uitgegaan van een rente van 3,475%. De provincie wenste het risico van een hogere rente van de lening af te dekken en heeft daarom een renteswap afgesloten. Met de renteswap wordt de variabele rente geruild tegen een vast rente die is bepaald op 3,475%.

Voordat de renteswap is afgesloten heeft de provincie deze casus voorgelegd aan de toezichthouder, het ministerie van BZK. Deze heeft ingestemd met de wijze waarop de provincie het renterisico heeft afgedekt. De renteswap is afgesloten bij de Rabobank. De rating van deze bank is AA respectievelijk A (afhankelijk van ratingbureau).

De renteswap heeft gedurende de looptijd een marktwaarde. Aan het einde van de looptijd van de lening bedraagt de marktwaarde altijd nul. Voor deze renteswap geldt geen bijstortverplichting.

De marktwaarde van de renteswap is gerelateerd aan het niveau van de lange rente.

Per 29 december 2017 was die marktwaarde +/- € 1.297.648. Met de bank is een bedrag afgesproken in relatie tot de marktwaarde van de renteswap: € 17.062.000. Indien de marktwaarde van de renteswap daalt tot onder het niveau van het afgesproken bedrag, heeft de bank op grond van het contract, het recht te verlangen het niveau van de dekking weer op peil te brengen.

De kans dat het niveau van het huidige afgesproken bedrag wordt overschreden achten wij nagenoeg uitgesloten. In het zeer theoretische geval dat het afgesproken bedrag zou worden overschreden zou het nader overleg waarschijnlijk leiden tot een aanpassing van het afgesproken bedrag, zoals dat ook gebeurt bij andere decentrale overheden. Onwaarschijnlijk is dat zo'n overleg leidt tot de verplichting van het aanhouden of storten van een onderpand.

Overeenkomst Provincie Noord-Brabant en Groenontwikkelfonds Brabant (GOB)

De provincie Noord-Brabant is met het GOB een overeenkomst aangegaan over de beschikbaarstelling van gronden aan het GOB zoals vastgelegd in de Overeenkomst trekkingsrecht grond van 1 juli 2014. Het GOB is gerechtigd tot de positieve netto-opbrengsten welke rechtstreeks voortvloeien uit het beheer van de Gronden. Onder de netto-opbrengsten wordt verstaan de opbrengsten die voor de Provincie rechtstreeks voortvloeien uit het beheer van de Gronden onder aftrek van alle kosten die voor de Provincie rechtstreeks verband houden met (het beheer van) de Gronden en de (economische) eigendom daarvan. Eventuele verliezen die rechtstreeks voortvloeien uit het beheer van de Gronden zullen verrekend worden met de verkoopopbrengsten.

Erfgoedcomplexen

In januari 2017 is door de provincie een openbare tenderprocedure op basis van inschrijving gestart ten behoeve van de verkoop van KVL. Na een voorselectie zijn er vier partijen doorgegaan naar de dialoofase. Na drie gespreksrondes hebben de partijen een plan en een financiële aanbieding ingediend.

De ingediende plannen zijn beoordeeld op de gunningscriteria

1. Conceptuele en functionele invulling, 2. cultuurhistorie en 3. Financieel duurzame ontwikkeling en exploitatie. De panden zullen worden verkocht aan winnaar van de tenderprocedure, waarbij punten worden toegekend aan kwaliteit en prijs. Voorlopige gunning wordt in het eerste kwartaal 2018 verwacht. De daadwerkelijke overdracht wordt in het tweede kwartaal van 2018 voorzien, waarna de hieruit voortvloeiende financiële gevolgen door de provincie in 2018 worden verwerkt.

Uitkering provinciefonds

De realisatiecijfers uitkering provinciefonds zijn gebaseerd op de decembercirculaire 2017. Bij de mei/junicirculaire 2018 zal blijken of het uitkeringsbedrag 2017 nog naar beneden wordt bijgesteld door het Rijk.

Zoals gebruikelijk wordt een lagere of hogere bijstelling verrekend met het volgende uitkeringsjaar (dus 2018). Afhankelijk van het publicatiemoment zal de verrekening worden betrokken bij burap of bij de begroting 2019.

Megastallen

In het kader van het gewijzigd beleid m.b.t. de megastallen loopt nog een aantal claims. In de risicoreserve is voor deze claims een bedrag gereserveerd.

Daarnaast worden door de provincie nog claims verwacht van veehouders in verband met de besluitvorming van PS op 7 juli 2017 over versnelling transitie veehouderij.

Natuurtaken

De commissie BBV, die verantwoordelijk is voor het stellen van de jaarverslaggevingsregels voor de decentrale overheden, heeft begin april 2015 een uitspraak gedaan over de verwerking van de verplichtingen, die naar de provincies zijn overgekomen. Daarbij is de aanwijzing gegeven dat alle verplichtingen voortkomend uit beschikkingen verleend vóór 2014 nog verwerkt moeten worden op basis van het zogenaamde kasstelsel. Dit wil zeggen de lasten worden pas door de provincie verantwoord indien de uitgave richting het RVO worden gedaan. Deze keuze is met name voortgekomen omdat de rijksfinanciering ook op deze wijze plaats vindt.

De verplichtingen die de provincie in het kader van haar natuurtaken vanaf 2014 is aangegaan zijn volgens het baten en lastenstelsel verwerkt. Dit is daarmee in lijn met de verwerkingswijze van alle andere provinciale subsidies.

Niet uit de balans blijkende verplichtingen m.b.t. verstrekte geldleningen

Door de provincie zijn voor het vertrekken van geldleningen, overeenkomsten aangegaan met diverse partijen. Op basis van deze overeenkomsten hebben deze partijen nog trekkingsrechten per ultimo 2017:

Naam lening (Bedragen in €)	Maximum o.b.v. overeenkomst	Verstrekking	Trekkingsrecht Ultima 2017
Lening Cleantechfonds	10.500.000		10.500.000
Lening Innovatiefonds	102.500.000		102.500.000
Lening Energiefonds	51.950.000	3.700.000	48.250.000
Lening Breedbandfonds	45.697.888	775.000	44.922.888
Lening Kloppend Hart	225.000		225.000
Lening Noordkade	500.000		500.000
Hypothecaire lening TOM	18.886.000	5.011.466	13.874.534
Lening Ruimte voor Ruimte	250.000		250.000
Lening Bright Move	650.000	500.000	150.000
Lening DSFF	11.900.000		11.900.000

Lening Boei/KVL	561.000	288.000	273.000
Lening Brouwhuis	1.370.000	1.170.000	200.000
Lening OLSP	3.100.000		3.100.000
Lening High Tech XL	750.00	300.000	450.000
Lening Rockstart	300.000	100.000	200.000
Lening Elzeneind	2.100.000	1.200.000	900.000
			250.195.422

Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

Vakantiegeld

Door wijziging van de CAO voor de provincies met ingang van 2015 wordt het vakantiegeld volledig uitbetaald in het jaar van opbouw. Dat resulteert erin dat er aan het einde van het jaar geen verplichting meer is van 7 maanden opgebouwd vakantiegeld.

Wachtgelden en aanvullende uitkeringen aan vml. personeel (op de eigen payroll)

In 2017 is de laatste verplichting van een wachtgelduitkering geëindigd.

Inkomensvoorziening vml. personeel via uitkeringsinstantie / detachingsorganisatie (werkloosheid, gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid, suppletie en inkomensgarantie)

De Provincie is eigenrisicodragers voor de WW- en de WGA-uitkeringen o.g.v. de Wet Inkomens en Arbeid. Dat geldt uiteraard ook voor het bovenwettelijk deel van de WW. De uitkeringsinstanties die deze voorzieningen uitvoeren declareren de kosten maandelijks bij de provincie.

Er zijn geen vertrekarrangementen meer waarbij de provincie een salarisgarantie heeft gegeven aan een detachingsorganisatie; de laatste verplichting daarvan is in 2015 geëindigd.

Deze verplichtingen zijn meerjarig als volgt weer te geven:

Bedragen x € 1.000	2018	2019	2020	2021
uitkeringen	250	250	250	250
uitvoeringskosten	1	1	1	1

Bestuur

Verplichtingen inzake pensioenen van (voormalig) gedeputeerden (o.g.v. de Wet APPA)

Voor deze verplichtingen is een permanente voorziening beschikbaar. Deze verplichtingen worden hier niet meer opgenomen.

Verplichtingen inzake wachtgelden van (voormalige) statenleden

De overgangsregeling waarbij bepaalde Statenleden nog gebruik konden maken van een wachtgeldregeling is inmiddels verstreken. Dat betekent dat hiervoor geen verplichtingen meer bestaan.

Kunstbezit

De provincie bezit een aantal kunstwerken die niet op de balans zijn opgenomen. De verzekerde waarde van deze kunstwerken bedraagt € 6,2 miljoen.

Escrow Attero

Op de Escrow Attero ad € 13,5 mln rusten claims tot een bedrag van € 9,5 mln In de loop van 2019 wordt naar verwachting duidelijk welk bedrag van deze escrow nog tot uitkering komt. (zie tekst paragraaf verbonden partijen).

Verplichte kengetallen financiële positie

Op 15 mei 2015 is het BBV gewijzigd in verband met het verplicht opnemen in de jaarstukken en de begroting van kengetallen over de financiële positie. Deze verplichte kengetallen zijn opgenomen in bijlage 14 "Uitwerking paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing".

Schatkistbankieren

In verband met verplicht schatkist-bankieren dient onderstaand overzicht in de toelichting op de balans te worden opgenomen.

Berekening benutting drempelbedrag schatkistbankieren (bedragen x € 1000)

	Verslagjaar 2017			
(1) Drempelbedrag	5.362			
	Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(2) Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	1.706	2.702	800	271
(3a) = (1) > (2) Ruimte onder het drempelbedrag	3.656	2.659	4.562	5.091
(3b) = (2) > (1) Overschrijding van het drempelbedrag	-	-	-	-
(1) Berekening drempelbedrag	Verslagjaar			
(4a) Begrotingstotaal verslagjaar	1.305.880			
(4b) Het deel van het begrotingstotaal dat kleiner of gelijk is aan € 500 miljoen	500.000			
(4c) Het deel van het begrotingstotaal dat de € 500 miljoen te boven gaat	805.880			
Drempelbedrag (1) = (4b)*0,0075 + (4c)*0,002 met een minimum van €250.000	5.362			
(2) Berekening kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(5a) Som van de per dag buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen (negatieve bedragen tellen als nihil)	153.524	245.922	73.555	24.955
(5b) Dagen in het kwartaal	90	91	92	92
(2) - (5a) / (5b) Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	1.706	2.702	800	271

Wet normering topinkomens (WNT)

Wet normering topinkomens (WNT)

De WNT is per 1 januari 2013 in werking getreden. Beloning van bestuurders en overige topfunctionarissen in de (semi)publieke sector dienen wettelijk genormeerd respectievelijk gemaximeerd te worden. Dit heeft geresulteerd in de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector, thans aangeduid als 'Wet normering topinkomens' (WNT). Voor 2017 is het algemeen maximum € 181.000 inclusief belaste kostenvergoeding en pensioenbijdrage werkgever.

De WNT geeft aan dat de provincie verplicht is om jaarlijks in het financieel jaarverslag de bezoldiging van iedere topfunctionaris en gewezen topfunctionarissen op persoonsnaam op te nemen, ongeacht een eventuele overschrijding van het bezoldigingsmaximum. Dit houdt in dat de bezoldiging van directieleden van de provincie Noord-Brabant opgenomen moet worden de jaarstukken.

In 2017 betreft dit de volgende personen:

bedragen x € 1	Dhr. M.J.A. van Bijnen	Mevr. A.M. Burger	Mevr. K.A.E. ten Cate	Mevr. C.J.M. Dortmans
Functiegegevens	Provinciesecretaris / Algemeen directeur	Provinciesecretaris / Algemeen directeur	Griffier van Provinciale Staten	Medew. Griffie
Aanvang en einde functievervulling in 2017	01/12 – 31/12	01/01 - 31/12	01/01 – 31/12	01/01 – 14/11
Deeltijdfactor in fte	1	1	1	0,9
Gewezen topfunctionaris?	Nee	Nee	nee	nee
(Fictieve) dienstbetrekking?	Ja	Ja	Ja	Ja
Bezoldiging				
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	10.913	152.577	91.743	82.526
Beloningen betaalbaar op termijn	1.429	17.625	13.726	11.779
Subtotaal	12.342	170.202	105.469	94.305
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	15.373	181.000	181.000	141.924
-/- Onverschuldigd betaald bedrag	0	0	0	0
Totale bezoldiging	12.342	170.202	105.469	94.305
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Gegevens 2016				
Aanvang en einde functievervulling in 2016	N.v.t.	01/01 – 31/12	11-06 - 31/12	01/01 – 31/12
Deeltijdfactor 2016 in fte	N.v.t.	1	1	1
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	N.v.t.	150.103	83.153	110.270
Beloningen betaalbaar op	N.v.t.	15.349	12.289	13.944

termijn				
Totale bezoldiging 2016	N.v.t.	165.452	95.442	124.214

Overige

Mevrouw Dortmans heeft op 7 maart 2016 haar functie van griffier neergelegd. Met haar is een vaststellingsovereenkomst gesloten op basis waarvan zij tot 15 november 2017 in dienst is gebleven en werkzaamheden heeft verricht op detacheringsbasis. Vrijwel de volledige bezoldiging die aan betrokkene is betaald, is door derden vergoed uit hoofde van detacheringsafspraken. Onderdeel van de vaststellingsovereenkomst is een aanspraak op een voorziening in geval van uitdiensttreding, uiterlijk op 1 maart 2019. Het bedrag van de desbetreffende voorziening is gemaximeerd op € 75.000,- voor de gehele periode. Dit budget, dat is vastgesteld binnen de WNT-kaders, is niet benut in het kader van de uitvoering van de overeenkomst. De aanspraak op de gereserveerde voorziening is vervallen ten gevolge van de beëindiging van het dienstverband per 15 november 2017. Wel is zowel in 2016 als in 2017 een deel van deze voorziening uitgekeerd benut in verband met specifieke afspraken die met mevrouw Dortmans zijn gemaakt. Deze uitkeringen werden in mindering gebracht op de voorziening van € 75.000,-. In verband met het feit dat de voorziening in 2016 ten dele is benut, resteerde per 1 januari 2017 een saldo van € 66.020,-. Een deel van deze voorziening is ook in 2017 benut, waarna per 15 november 2017 (de ontslagdatum) een voorziening resteerde van € 40.554,-. Dit restant van de voorziening is met ingang van de ontslagdatum vervallen.

Overige

Er zijn geen bezoldigingen aan niet-topfunctionarissen betaald die het WNT-maximum in 2017 hebben overschreden.

bedragen x € 1

Mevr. C.J.M. Dortmans

Functiegegevens

Functie(s) gedurende dienstverband	Medew. Griffie
Deeltijdfactor in fte	1
Jaar waarin dienstverband is beëindigd	2017

Ontslaguitkering

Overeengekomen uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	34.446
Individueel toepasselijk maximum	75.000
-/- Onverschuldigd deel	N.v.t.
Totaal uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	34.446
Waarvan betaald in 2017	25.466
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.

Overige verplichte bijlagen

Overige verplichte bijlagen

De met ingang van 2017 voorgeschreven bijlage met de lasten en baten ingedeeld naar taakvelden is opgenomen in de bijlagenbundel onder nummer 12a.

De SiSa-bijlage met de verantwoordingsinformatie over de van het Rijk ontvangen specifieke uitkeringen is in de bijlagenbundel opgenomen in bijlage 12b

De bijlage met het voorgeschreven overzicht van incidentele lasten en baten met daarbij het overzicht van structurele mutaties in de reserves, is opgenomen in de bijlagenbundel in bijlage 13.

De voorgeschreven kengetallen over de financiële positie behorend bij de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing is in de bijlagenbundel opgenomen in bijlage 14.

Afkortingenlijst

3Os	Overheid, ondernemers en onderwijs
4O's	Ondernemen, onderwijs, overheid en omgeving

A

a.d.h.v.	aan de hand van
a.g.v.	als gevolg van
AFC NP	Agrofood-cluster Nieuw Prinsenland
AHC	Aandeelhouderscommissie
AKV	Akademie voor Kunst en Vormgeving
ALM	Asset liability management
ANBI	Algemeen nut beogende instelling
APPA	Algemene Pensioenwet Politieke Ambtsdragers
AR	Algemene reserve
arhi	(Wet) algemene regels herindeling
art.	artikel

B

B5	Breda Eindhoven Helmond 's-Hertogenbosch en Tilburg hebben zich verenigd in Brabantstad
BBMA	Brabant Brede Model Aanpak
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten
bc	business case
BCTN	Container terminal netwerk
BDU	Brede doeluitkering verkeer en vervoer
BEA	Brabantse energie agenda
BIBOB	Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur
BIC	Brainport Industries Campus
BIFN	Brabantse investeringsfondsen nieuwbouwwoningen
bijv.	bijvoorbeeld
BIZ	Bedrijven investeringszone
BKKC	Brabants kenniscentrum kunst en cultuur
blz.	bladzijde
BMF	Brabantse Milieu Federatie
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BOM	Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij
BPA	Business park Aviolanda
BPG	Brabants Particulier Grondbezit
BPO	Brabants Platform Omgevingsrecht
Brabant C	Investeringsfonds voor cultuur en design. Brabant C investeert in projecten van (inter)nationaal niveau om de aantrekkingskracht van de provincie te vergroten.
Brabantstad	Brabantstad is een bestuurlijk netwerk tussen de steden Breda, Eindhoven, Helmond, 's-Hertogenbosch, Tilburg en de provincie Noord-Brabant.
Brainport	Brainport, Europese toptechnologieregio van formaat, omvat Zuidoost-Brabant en is de spil van een netwerk dat zich over Zuidoost-Nederland en de landsgrenzen uitstrekt. Kern is de regio Eindhoven

BRAM	BRAbant Mobiel
BRAVO	Brabant Vervoert Ons, Bravo is de nieuwe naam voor het openbaar vervoer in Brabant.
Bravoflex	Vraaggestuurde Bus in Helmond
B-Riders	B-Riders zijn Brabanders die de auto laten staan en de fiets pakken naar hun werk.
BrUG	Brabant uitnodigend Groen
Burap	Bestuursrapportage
BV	Besloten Vennootschap
bv.	bijvoorbeeld
BVG	Brabantse verkoop garantie
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
BZV	Brabantse zorgvuldigheidsscore veehouderij
BZW	Brabant Zeeuwse werkgeversvereniging

C

c.a.	cum annexis
c.q.	casu quo (als dat geval zich voordoet)
ca.	circa
CAO	Collectieve arbeidsovereenkomst
CBL	Cross Border Lease
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CdK	Commissaris van de Koning
CE	Circulaire economie
CHV	Cooperatieve handelsvereniging
CO2	Koolstofdioxide
CROW	Centrum voor Regelgeving en Onderzoek in de Grond-, Water- en Wegenbouw en de Verkeerstechniek
CSV	Claim Staat Vennootschap
CTO	Centrum topsport en onderwijs
Cubiss	Cubiss adviseert en ondersteunt organisaties die zich bezig houden met vraagstukken rond lezen, leren en informeren
CV	Commanditaire vennootschap

D

d.d.	van de datum
d.m.v.	door middel van
d.w.z.	dat wil zeggen
DC	Distributie centrum
DC	Districts of Creativity
DCMC	Dutch Composites Maintenance Centre
DHZ	Deltaplan Hoge zandgronden Zoet water
DLG	Dienst Landelijk Gebied (DLG) was tot 1 maart 2015 een Nederlands overheidsorgaan, vallend onder het Ministerie van Economische Zaken. De dienst was het grondbedrijf van de overheid in het landelijk gebied. De organisatievorm was een agentschap met vestigingen in het gehele land. DLG had als opdracht bij te dragen aan het realiseren van samenhang in de ontwikkeling van het landelijk gebied. Dat deed ze in projecten voor bestuurlijke opdrachtgevers van alle overheden: provincies, Rijk, waterschappen en gemeenten. Het grootste deel van de taken is met ingang van 1 maart 2015 overgegaan naar de provincies. Een kleiner deel ging over naar de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.
DU	Decentralisatieuitkering van het rijk
DUA	dynamische uitvoeringsagenda

E

e.a.	En andere
e.d.	en dergelijke
e.v.	en verder
e.v.	en verder
EC	Europese Commissie
ECB	Europese Centrale Bank
ECN	Energie Centrum Nederland
EFRO	Europees fonds voor regionale ontwikkeling
EFSI	Europees Fonds voor Strategische Investerings
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EIB	Europse investeringsbank
EIF	Europees investeringsfonds
EIP	European Innovation Partnerships
EK	Europese kampioenschappen
EMU	Economische en Monetaire Unie
ENSP	Equity and New Special Products
enz.	enzovoort
EPC	Elektrotechnisch prestatie contract
ERAC	European and Regional Affairs Consultants
ESIW	European Social Invention Week
etc.	enzovoort (afkorting van et cetera)
EU	Europese Unie
EV	Externe Veiligheid
EVS30	Electric Vehicle Symposium & Exhibition (EVS 30)
EVZ	Ecologische verbindingzones
excl.	exclusief

F

F35	straaljager Lockheed Martin F35 Lightning II
FES	Fonds economische structuurversterking
FIDO	Wet financiering decentrale overheden
fte	full time equivalent

G

GCC	Green chemistry campus
Gemert Noord-OM	Randweg die de schakel vormt tussen de Boekelseweg (N605) en de N272 die ten zuidoosten van Gemert loopt.
GGA	Gebieds Gerichte Aanpak
GGD	Gemeentelijke of Gemeenschappelijke GezondheidsDienst
GOB	Groen Ontwikkelfonds Brabant
GOL	Gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat
GR	Gemeenschappelijke regeling
GS	Gedeputeerde Staten
GWW	Grond- weg- en waterbouw

H

ha	Hectare
HAC	Hoor- en advies commissie
HAS	HAS Hogeschool is hét opleidings- en expertisecentrum van Zuid-Nederland in de sector agro, food en leefomgeving op twee locaties: Den Bosch en Venlo
HbM	Havenbedrijf Moerdijk
HbR	Havenbedrijf Rotterdam

HNP	Huis van de Nederlandse provincies
HOV	Hoogwaardig Openbaar Vervoer
HTSM	Hightech systemen en materialen
http	Hypertext transfer protocol
I	
I&M	Ministerie van infrastructuur en milieu
i.c.	in casu
i.h.k.v.	in het kader van
i.o.	in oprichting
i.r.t.	in relatie tot
i.s.m.	in samenwerking met
i.v.m.	in verband met
IBT	Interbestuurlijk Toezicht
IC	InterCity
ICT	Informatie en communicatie technologie
IFB	Innovatiefonds Brabant
IMEC	toonaangevend onderzoeks- en innovatiehub op het vlak van nano-elektronica en digitale technologie
incl.	inclusief
ING	Internationale Nederlanden Groep
Interreg	Interreg is een Europese subsidieregeling, waarbinnen partijen uit meerdere landen samenwerken in projecten op het terrein van duurzame ruimtelijke en regionale ontwikkeling
IPB	Internationaliserings plan Brabant
IPO	Interprovinciaal Overleg
ISV	Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing
it	Informatie technologie
ITHACA	Nine regions from the EU share experiences and good practices on smart health and care innovation, to improve active and healthy ageing of the population.
ITS	Intelligent Transport Systems
IVN	IVN is een landelijke organisatie die mensen op lokaal niveau bij de natuur betreft.
IVRI	Intelligente verkeersregelinstallatie
J	
JADS	Jheronimus Academy of Data Science
jl.	jongstleden
K	
Karakus	De Commissie Karakus maakt een kritische en onafhankelijke analyse van de verstedelijkingsopgave van Brabant en hierbij adviseren over het provinciale verstedelijkingsbeleid. De commissie bestaat naast voorzitter Hamit Karakus uit Bart Krol, Yvonne van Mierlo, Co Verdaas, Judith Lekkerkerker, Damo Holt, Evert Meijers, Mark van Twist en Gerben van Dijk.
KIC	KIC InnoEnergy SE is a European company fostering the integration of education, technology, business and entrepreneurship and strengthening the culture of innovation. Our vision is to become the leading engine of innovation in the field of sustainable energy
km	kilometer
KPI	Kritieke prestatie indicator
KRW	De Kaderrichtlijn Water is een Europese richtlijn die ervoor moet zorgen dat de kwaliteit van het oppervlakte- en grondwater in Europa op orde is.
KvK	Kamer van koophandel

[KVL](#) Koninklijke Lederfabriek Oisterwijk
KW1C Koning Willem I College

L

LAB Logistieke Agenda Brabant
LCB Logistics Community Brabant
LIB Landbouw Innovatie Bureau
LOF LeisureOntwikkelfonds
LOG Landbouw OntwikkelingsGebied
LPM Logistiek park Moerdijk
LS&H Life Science and Health
LVO Landelijk Verbeterprogramma Overwegen

M

m.a.w. met andere woorden
m.b.t. met betrekking tot
m.e.r. Milieu Effect Rapportage
m.i.v. met ingang van
m.u.v. met uitzondering van
m3 kubieke meter
mabib Maatschappij voor breedband in Brabant
MAS middelbare agrarische school
MBO Middelbaar beroepsonderwijs
MCA Multimodaal coördinatie en adviescentrum
MER Milieu Effect Rapportage
MICE Meetings Incentives Conventions Exhibitions
MIRT Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MIT MKB Innovatiestimulering Topsectoren
MKB Midden- en kleinbedrijf
mln miljoen
MOB Militair mobilisatie complex
MOLO Milieu-overleg lokale overheden
MoU Memorandum of Understanding
MRB Motorrijtuigenbelasting
MVI Maatschappelijk verantwoord inkopen
MW Mega Watt

N

n.t.b. nog te bepalen
n.v.t. niet van toepassing

[N2000](#) Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden op het grondgebied van de lidstaten van de Europese Unie

[Natura2000](#) Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden op het grondgebied van de lidstaten van de Europese Unie

NB Nota bene

NIA Nederlands Investerings Agentschap

NK Nederlandse Kampioenschappen

[NNB](#) Natuur Netwerk Brabant

NOC Nationaal Olympisch Comité

NOM Nul op de meter

NSF Nederlandse Sport Federatie

NSL Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit

NV	Naamloze vennootschap
NWB	Nederlandse Waterschapsbank
O	
o.a.	onder andere
o.b.v.	op basis van
o.g.v.	op grond van
ODBN	Omgevingsdienst Brabant Noord
ODZOB	Omgevingsdienst Zuid-oost Brabant
OKB	Organisatie kostenbudget
OLSP	Oss Life Science Park
OM	Openbaar Ministerie
OMWB	Omgevingsdienst Midden- en West Brabant
OPC	Onderhouds prestatie contract
OP-Zuid	Operationeel Programma Zuid /gezamenlijk subsidieprogramma van Zeeland, Limburg en Noord-Brabant voor activiteiten die degefinancierd worden uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
ORO	Omgevingsrecht omgevingsdiensten
ORR	Ontwikkelingsmaatschappij ruimte voor ruimte
OV	Openbaar vervoer
P	
PAS	Programmatische aanpak stikstof
PBC	Prins Bernhard Cultuurfonds
PIB	Program for International Business
PIP	Provinciaal inpassingsplan
PLMA	Private Label Manufacturers Association
PMWP	Provinciaal Milieu- en Waterplan
PNB	Provincie Noord-Brabant
PoC	Proof of concept
PON	Het PON is een instituut dat toepasbare kennis heeft en geeft op het sociale en culturele domein
POP3	Platteland Ontwikkelings Programma
PPS	publiek private samenwerking
PR	Public Relations
PS	Provinciale Staten
PWC	Price Waterhouse Coopers
PWP	Provinciaal Water Plan
PZEM	Provinciale Zeeuws Elektriciteits Maatschappij
R	
R&D	Research and development
rav	Regeling ammoniak en veehouderij
RBV	Regeling beëindiging veehouderijen
RDW	Rijksdienst voor het wegverkeer
resp.	respectievelijk
Rewin	Regionale ontwikkelingsmaatschappij West Brabant
RIEC	Regionaal informatie- en expertisecentrum (aan pak georganiseerde criminaliteit)
RIS3	Regionale Innovatie Strategie door Slimme Specialisatie
ROC	Regionaal opleidingscentrum
RRO	Regionale ruimtelijke overleggen
RTO	Regionaal centrum topsport en onderwijs

RUDDO	Regeling uitzettingen en derivaten decentrale overheden
RUP	Regionaal uitvoeringsprogramma
RvC	Raad van commissarissen
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
RvR	Ruimte voor ruimte
RvT	Raad van Toezicht
RWE	Rheinisch Westfälischen Elektrizitätswerks Aktiengesellschaft
RWS	Rijks Waterstaat

S

SBMK	Stichting Beheer Museum Kwartier
SCB	Systeemgerichte contractbeheersing
SDE	Stimulering van duurzame energie
SDG	sustainable development goals
SIF	Spaar en investeringsfonds wegeninfrastructuur
SiSa	Single information Single audit
SmartwayZ.n !	Onder de vlag van SmartwayZ.NL (voorheen Bereikbaarheid Zuid-Nederland) werken overheden, markt- en kennispartijen en andere belanghebbenden intensief samen om de bereikbaarheid en de economie van Zuid-Nederland te verbeteren.
SNL	Subsidieregeling natuur en landschapsbeheer
SOBB	Sloop overtollige bebouwing buitengebied
SPODO	spoorse doorsnijdingen
SPV	Special Purpose Vehicle (opgericht bedrijf om in verband met verkoop Essent verplichtingen af te handelen)
SRE	Samenwerkingsverband Regio Eindhoven
SRV	Service en calamiteitencontract
Stika	Stimuleringskader Groen-Blauwe Diensten
STUW	Stimulering Uitvoering Water (Vervolg op de tweede bestuursovereenkomst met de Waterschappen)

T

t.a.v.	ter attentie van
t.b.v.	ten behoeve van
t.o.v.	ten opzichte van
t/m	tot en met
tacrav	Technische adviescommissie Regeling ammoniak en veehouderij
TBO	Terrein beherende organisatie
TC	treasury-committee
TEN-T	Trans Europese Netwerken Transport
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast- natuurwetenschappelijk onderzoek
TOM	Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij
TOMi	Therapie op maat instituut
TU/E	Technische Universiteit Eindhoven
TWM	Tilburgse Waterleiding Maatschappij

U

UBA	Uitvoeringsagenda Brabantse agrofood
-----	--------------------------------------

V

V&J	Veiligheid en Justitie
VAB	Vrijkomende agrarische bebouwing
VB	Visit Brabant

VBG	Vereniging van Brabantse Gemeenten
VGO	Veehouderij en Gezondheid Omwonenden
VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
vm	voormalige
VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
VPB	vennootschapsbelasting
VRI	Verkeersregelinstallatie
VRN	Voortgangsrapportage natuur
VSO	Voortgezet speciaal onderwijs
VTE	Vrije tijds economie
VTH	Vergunningverlening, toezicht en handhaving omgevingsrecht
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, welzijn en sport

W

WABO	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WFZ	Waarborgfonds voor de zorgsector
WGA	Werkhervattingsregeling gedeeltelijk arbeidsongeschikten
WK	Wereldkampioenschappen
WKO	Warmte-koude opslag
WNT	Wet Normering Topinkomens
WO II	2e wereldoorlog
WS	Waterschap
WUR	Wageningen University en Research
WW	Werkloosheidswet

X

XTC	Stof met een entactogene en stimulerende werking.
-----	---------------------------------------------------

Z

ZLM	Zeeuwse Landbouw Maatschappij
ZLTO	Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisatie

